

7603

శ్రీరస్తు
శ్రీ వెంకటేశ భగవద్వాక్త్ర ప్రథమాం
షష్ఠప్రహరమ్.

శ్రీ
పా ర మా త్మి కో ప ని ష ఛా ష్య మ్

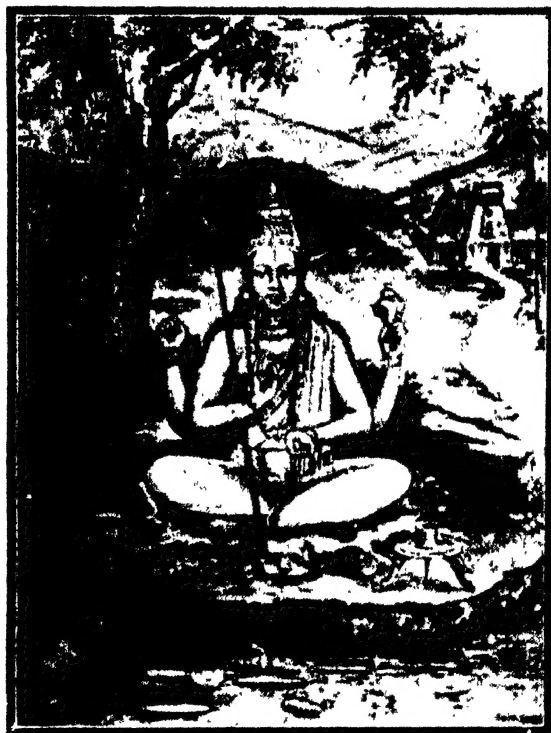
సర్వతత్త్వ స్వతంత్రైః
భగవద్భీవివాసమతి వేదాంతదేశై రమగృహీతమ్
శ్రీమత్సుప్తరరాజసూరికృత చర్చికాఖ్యావ్యాఖ్యా సముపస్కృతమ్

శ్రీ శ్రీ భట్టదస్కరకృత పారమాత్మికమత్త్వ వ్యాఖ్యానోపేతమ్.

గ్రంథోదయమ్
తిరుపతి శ్రీనివాస సంస్కృత కలాకలాధ్యాపరైః
"ఉదయ వేదాంత ప్రవర్తతైః"
శ్రీమద్వి ద్వైయాకరణ సభావనైః
రొంపివర్ల భట్టర్ పార్థసారథికృష్ణమాచార్యవరైః
పండిత ఉ॥ చ॥ శ్రీనివాసభట్టాచార్యై శ్చ
పరిష్కృతః
గ్రంథమాలాసమ్పాదకః
ఉ॥ వే॥ శ్రీమాన్ భిషగ్రాజ
దీవి వేంకటనృసింహాచార్యః
వల్లూరు.

**Printed at The Orient Power Press, Tenali for Sree Vaikhanasa
Bhagavachakra Grandhamala, Nallur P.I.O. 78/48 Copies 500 dated 6-48**

శ్రీ విఘ్నసావామ్యలవాడు

శ్రీ వైభవం భగవద్భక్తి గీతములు - ౨౩
శ్రీమద్భక్తి శ్రీమన్

దేవయ్యనం వేంకట్రామచంద్రికగావు

తెలుగు విశ్వవిద్యాలయము

శ్రీవైభవనాథ బిగవత్పాత్ర గ్రంథమాలా సంపాదకులు

శ్రీమదిత్యాది శ్రీమానాం పుత్రాః

దీవి వేంకటనృసింహాచార్యులు గారు

శ్రీ॥ శే॥ శ్రీమదిత్యాది శ్రీమాన్
నారాయణం వేడ్కటాచార్యులు గారు
సంగంజాగర్లమూడి.

వీరి జ్ఞాపకార్థముగ కుమారులు ఆయుష్షాన్
శ్రీనివాసాచార్యులు, సత్యనారాయణాచార్యులు గారలు
గ్రంథమాలకు రూ. 300—0—0 లు నొసంగిరి.

శ్రీరస్తు

శ్రీమద్విశ్వానాథహనురవే నమః

ముద్రాపకప్రశస్తిః

గుంటూరుమణ్డలే కృష్ణ వేణ్యః పరిసరే శుభే
రమ్భాబమీరతామ్బాలవల్లి కాభి ర్విరాజతమ్ ॥ 1

సంగంజాగర్ల మూడితి ప్రథితం ప్రేథవోన్నతమ్
చాతుర్వర్ణ్యసమాక్షీర్ణం బభౌ పురవరం మహతే ॥ 2

విద్వద్భి ర్భాగ్యవద్భిశ్చ జ్ఞాసిభిః సమలజ్ఞుతమ్
శ్రీనివాసదయాశీతలేక్షణేక్షిత మన్వహమ్ ॥ 3

తస్మై నిద్వజ్జనగణమనఃపజ్కుజద్వాదశాతా
సత్వైశ్చర్వ్యస్థిరతరయశశ్చన్ద్రికాద్యోతమానః
శాస్త్రో దాస్త్ర స్సకలయమిహ మగ్రగో యాయజూకః
శ్రీమదైవభాసనకులమణి ర్విద్యతే కృష్ణమార్యః ॥ 4

నారాయణాస్వయసుధానిధిశీతభానోః
శ్రీకృష్ణమార్యవిదుషస్తనయో మహత్మా
గోష్ఠీపురేంద్రపదపజ్కుజచచ్ఛరీకః
సామ్యాకృతిశ్శుచి రభూత్కిల వేంకటార్యః ॥ 5

తదేంకటాచార్యవర్య స్వాశ్రితైకసురద్రుమః
కరుణారసనిర్మగ్నహృదయ స్స శుభోదయః ॥ 6

విశిష్టాద్వైతసిద్ధాంతసారసాగరమృజః
నిత్యసత్యబలోపేత స్సకల స్సకలార్థకః ॥ 7

గీతాధ్యయనసమున్నః పారమార్థికచిన్తనః
వేదశాస్త్రార్థదర్శి చ బభౌవ మగుణాకరః ॥ 8

స మహాగుణసమ్పన్నాం వాతసలైకవిభూషణామ్
అనిన్దితాచారవతీం శ్రీశక్తైర్జ్యోతికాలినీమ్ ॥ 9

ధర్మానురాగసజ్జీర్ణహృదయాం సద్యశోజ్జ్వలామ్
శ్రీమతీం సత్యవాగ్భూషాం సతీం శ్రీరజ్జమామ్బికామ్ ॥ 10

జగ్రహ విధివ త్తస్యాం లేభే పుత్రా వనిన్దితౌ
కుమారీం చ సయోద్రిక్తా మనవద్యగుణాన్వితామ్ ॥ 11

లక్ష్మీతి దివ్యాభిఖ్యాం తాం లక్ష్మీతాం లక్ష్మణైశ్శుభైః
జ్యేష్ఠః ప్రైష్ఠ్యగుణోత్కృష్టః శ్రీనివాసపదాజ్జీతః ॥ 12

అష్టాక్షరమహామన్తజాపక శ్రీమతాం వరః
వేదవేదాజ్జతత్వజ్ఞః కరుణారసభూషణః ॥ 13

ద్వితీయ సుత్యనారాయణాచార్య సుత్యవా కృచిః
హూణవిద్యాప్రభావజ్ఞ సుదా ధర్మపరాయణః ॥ 14

ఏతౌ శ్రీపారమాత్మీయభావ్యముద్రణకర్మణి
పితృపాదజ్ఞానార్థం రూప్యాణాం హి శతత్రయమ్ ॥ 15

అదాతాం మాతృ రాజ్ఞానుపాలనే బద్ధదీక్షితౌ
శ్రీమద్వేంకటరామార్చ్యపేరణే నైవ సామ్రుతమ్ ॥ 16

ఏతద్వితరణోద్భూతయశఃపార్వణచన్దికా
జయతాం జయతాం నిర్య మేతయౌ రనవద్యయౌః ॥ 17

అవ్యా చ్చీరఘనస్తన సు భగవాన్ త్రైలోక్యనాథః పరః
కల్యాణైకనికేతనః కలిహర సుత్యప్రతిజ్ఞోదయః
సీతామానసపద్మలీనమధుపః కారుణ్యదుగ్ధామ్బుధి
సోపకర్యా సతతం కుటుమ్బసహితా వేతౌ మహద్భి శ్శుభైః ॥ 18

శ్రీశ్రీనివాసకరణహృదే నమః

విన్నపము

సర్వతంత్రస్వతంత్రులగు శ్రీ శ్రీనివాసదీక్షితకులవారిచేత ననుగ్రహింపఁబడిన శ్రీపారమార్థికోపనిషద్భాష్యమును చంద్రికా వ్యాఖ్యానముతోడను భట్టభాస్కరకృత పారమార్థికమంత్రవ్యాఖ్యానముతోడను శ్రియఃపతియనుగ్రహముచే నేటి శ్రీ వైఖానసభగవచ్ఛాస్త్రగ్రంథమాలయందు వ్యవస్థాపనముగా ముద్రింపించి విద్యనందిలి కండ్లజేయునంతటి మహాభాగ్యము లభించినందులకై యెంతయు సంతసించుచున్నాఁడను.

ఇయ్యది యిలత్తూరు గ్రామవాస్తవ్యులగు శ్రీసుందరరాజభట్టాచార్యులవారిచే ననుగ్రహింపఁబడిన చంద్రికావ్యాఖ్యానసమేతముగా శ్రీ వైఖానసమతసిద్ధాంతప్రవర్తక వాసుదేవాపరనామక రఘుపతిభట్టాచార్యులవారిచే బరిశోధింపఁబడి తిరుక్కడందై శ్రీ విద్యాముద్రాక్షరశాలయందు 1900 సంవత్సరమున గ్రంథలిపిలో ముద్రింపఁబడియున్నది.

మఱియు ముద్రాచాన్ అడయార్ వుస్థశాలయాధ్యక్షులచే సంపాదించఁబడి డాక్టర్ మంజున్ రాజ మహాశయులచే సరిచూడఁబడి 1988 వ సంవత్సరమున నాగరలిపిలో ముద్రింపఁబడిన అప్రకాశోపనిషత్తులలో శ్రీ శ్రీనివాసదీక్షితకృత పారమార్థికోపనిషద్భాష్యముగూడ గల్గదు. ప్రస్తుతము పైభాష్య మూర్ధలిపిలో ముద్రించినయెడల నూర్ధచేళియు లండటకును సుగ్రాహ్యముగ నుండునని తలంచి సంఘసోదరులు ప్రోత్సహించుటచే శ్రీ-ఉ-వే-ప్ర-శ్రీమాన్ దేవయజ్ఞనం వేంకటరామాచార్యులవారు పైఁబేర్పఁబడిన రెండు మాతృకలును, మఱి కొన్ని దేశాంతరస్థ మాతృకలునుగూడఁ బరిశీలించి చంద్రికాభట్టభాస్కరీయవ్యాఖ్యానసమేతముగా దీక్షితీయ పారమార్థికోపనిషద్భాష్యమును ముద్రణమున కనుకూల మగునట్లు విస్తృతముగ వ్రాసి

పండితప్రకాండలగు శ్రీమద్వైయోకరణపంచానన ఉ॥ వే॥ ప్ర॥
 శ్రీమాన్. రొంపిచర భట్టర్ పారసారధి కృష్ణమాచార్యులవారిచేత
 నున్న ఉ॥ వే॥ ప్ర॥ శ్రీమాన్. పండిత, ఉ॥ చ॥ శ్రీనివాసభట్టాచా
 ర్యులవారిచేతనున్న సరిచేయించి మాకండఁజేసియుండిరి.

కాని దురదృష్టవశమున గ్రంథమాలాసాపనకుఁ బ్రధానకార.
 కులును ముద్రణాదివిషయములలో నత్యంతసహాయకులు నగు శ్రీ.
 ఉ॥ వే॥ ప్ర॥ శ్రీమాన్ తమిళిశ పానకాలాచార్యులవారు పరమపదిం
 శుటచే ముద్రణవిషయములోఁ గొంత యంతరాయము వాటిల్లినది;
 కాని వారిపుత్రులగు శ్రీమాన్, శ్రీనివాసాచార్యుల వారున్న మఱి
 కొందఱు యువకులున్న ముద్రణవిషయములోఁ గొన్ని సాయము
 లొనర్చుటచే పరిపూర్ణముగా నీగ్రంథమును ముద్రింపఁగల్గితిని.

మఱియు నేతద్గ్రంథముద్రణావసరమున, సంగంజాగర్లమూడి
 వాస్తవ్యులును, ఉభయవేదాంత ప్రవర్తకులును, గీర్తిశేషులు నగు
 శ్రీమాన్ నారాయణం వేంకటాచార్యులవారి జ్ఞాపకార్థము వారి
 పుత్రులు, ఉ॥ వే॥ ప్ర॥ శ్రీమాన్. శ్రీనివాసాచార్యులుగారును, ఉ॥ వే॥ ప్ర॥
 శ్రీమాన్ సత్యనారాయణాచార్యులుగారును రు. 390-0-0రూప్య
 ములు, పోరంకివాస్తవ్యులైన ఉ॥ వే॥ ప్ర॥ శ్రీమాన్ వేదాంతం రాజ
 గోపాలాచార్యులువారు రు50-0-0 (ఏబదిరూప్యములు) ఉ॥ వే॥ ప్ర॥
 శ్రీమాన్ ఘనపాతి, వేదాంతం శ్రీనివాసాచార్యులవారు రు50-0-0
 (ఏబదిరూప్యములున్న) విరాళముల నొసంగి ఈకార్యమునం దోడ్పడి
 కొంత భారమును దీసివేయుటచే మహాదారులగు వీరియెడల
 నే నెంతయుఁ గృతజ్ఞుడను.

ఏతద్గ్రంథపరిష్కర్తలైన ఉ॥ వే॥ ప్ర॥ శ్రీమాన్ విద్యత్కవి
 సార్వభౌమ, వైయోకరణపంచానన, రొంభి॥ పారసారధికృష్ణమా.
 చార్యులవారికిని, ఉ॥ వే॥ ప్ర॥ శ్రీమాన్ పండిత ఉ॥ చ॥ శ్రీనివాస
 భట్టాచార్యులవారికిని, శ్రీవైఖానసభగవచ్ఛాస్త్రగ్రంథమాలాదార

కులై, గ్రంథసంపాదన పరిష్కార లేఖనాది గార్యములం దవవరతముఁ గృషిసల్పుచు నాకు మిక్కిలి యుత్సాహకారకులగుచున్నాఁడే॥ ప్ర॥ శ్రీమాన్ (ఈపూరు) దేవయజ్ఞసం వేంకటరామాచార్యులవారికిని, ఁ॥ వే॥ ప్ర॥ శ్రీమాన్ (ఉల్లిపాలెం) నారాయణరామానుజాచార్యుల వారికిని, గ్రంథమాలాపోషక గుహాయ కాది మహాశయులకును గృత జ్ఞతాపూర్వక ప్రణామకలంబుల నర్పించుచున్నాఁడను.

• ఇం దెవ్వయేని లోపములు గన్పట్టినచో, బాతకులు గుర్తించి మాకుఁ దెలియజేసినయెడల శిరసావహించి పునర్ముద్రణమున గరి చేయించగలను.

<p>శ్రీ వై॥ భ॥ గ్రంథమాలా కార్యస్థానము నల్లూరు సర్వధారి సం॥ శ్రీరామనవమి</p>	<p>ఇట్లు. సుధీజనవిధేయుడు } భిషగ్రాజు దీవి వేంకటస్వామిహార్యులు</p>
--	---

ఓం నమశ్శివాయే.

ని వే ది క

ప్రకృత ప్రస్తావన కనుబంధించిన మూలగ్రంథము పారమార్థిక మను ప్రకృత్యనామమును చాల్చిన ప్రముఖవైష్ణవోపనిషత్తు. ఇయ్యది పరమాత్మయగు శ్రియఃపతిస్వరూపగుణలీలావిభూతి నతిచారుతరముగ నభివర్ణించియుండినకతనఁ గాఁబోలు నిద్దానికిఁ బారమార్థికోపనిషత్తును వ్యవహారము సార్థకతతో సిద్ధమయినది.

ఇది శ్రీవైఖానసశాఖయులలో నెంతయో విరివిగఁ బ్రచారమార్జించినదై యున్నది. ఇతరత్రమటుకు వ్యాప్తియున్నటులఁ గానుపించదు. స్వాయంభువమై, యఖండమై, యపారుషేయమై తనరిన వేదరాశి శాఖాత్వేన వైఖానసి యనియును, వేదత్వేన యజుస్సనియును,

ఉభయత్వేన ఏకాయని యనియును, సీతోపనిషత్తు శ్రీవిష్ణుబ్రహ్మవైవర్త సాంక్షిపురాణములును, శ్రీవైఖానసభగవద్గోస్త్రము మున్నగు నవి విపులముగ సుష్టోషించి యుండుటచు కాక వేదవిభాగమునకు మున్నే శ్రీనిఖనోమునిచరణులు తనచేఁ బ్రణయనముచేయుఁబడిన శ్రీవైఖానసకల్పసూత్రమున నఖిలవేదమంత్రములును, సాంగక్రియా కలాపమున కనుగుణముగాఁ జెప్పించి సకలజీవరేఖాబంధవిముక్తికిఁ బరమసాధనభూతమగు శ్రీమన్నారాయణుని దివ్యోపాసనావిధానమును సైతము విశ్వకల్పాదిక్షీర్ణతో ననుగ్రహించియున్నట్లు స్పష్టమవ గతమగుట నిరతికయోక్తి. దీనినిబట్టి వేదయుగమునందే వైఖానస మనునది యొకవిశిష్టధర్మసముల్లసితమగు మతముగా రాణించి నిజక్షీర్తి కల్పలతాంతసురభినిఁ గలుబంతముల గుబురుకొనఁ జేయుటచేతనే యష్టాదశమునిపరిషత్కాలమునాటి కగ్రగణ్యస్థానము వహించినది. కనుకనే శ్రీవైఖానసమంత్రప్రశ్నములెన్నిదింటిలో నీపారమాత్మీ కము గుప్తమప్రశ్నగాఁ బరిగణింపఁబడి రూఢప్రచారముఁ గల్గియుండుట యభిజ్ఞతల్లజలకుఁ దెలియని యంశము కాదు.

అందుచే భగవద్విఖనోమునీంద్రుల కత్యంతప్రియాంతేవానులును, మానసపుత్రులు నగు శ్రీభృగు మనీ చ్యుతి కశ్యపాచార్యులు నిజదేశికానుశాసన విధేయతఁ బరమాదృతి నధ్యయించి లోకాను జిఘ్నులతోఁ దాము రచించిన 1. అధికార 2. సగంహితా 3. తంత్ర 4. కాండములను పారిభాషికపద విలసితములగు శ్రీశాస్త్రాగ్రంథముల నుద్ధరించి యుండుటచే నీయుపనిషత్తునకుఁ గల సముత్కృష్టత యనంత మయినది. అంతియగాక నాఁటినుండి నేటివఱకు నవిచ్ఛిన్న వైఖరినిఁ బరంపరయా శిష్యశిక్షణమునఁ బెంపొంది చెక్కుఁజెడరని రూపుతో సుమనోలోకములఁ దాండవించుచు, విబుధజనతామోదజనకస్థానమై యులరొందుచున్నది. దీనికిఁ బరతత్త్వమిదమితథమని నిష్కర్షించిన శ్రీభృగూదిమహర్షి పుంగవులే ప్రపరకాచారులునె యున్నారు.

ఇట్టి పారమాత్మికము పడునొకండనువాకములుగల్గినదై పంచోత్తరశతమంత్రములచే విలసిల్లుచున్నదనుట కాధారము. భగవద్గీర్ణి విమానార్చనకల్పము, ముప్పదిరెండవ పటలమున “అథాతః పారమాత్మికానుక్రమణ” అనునది మొదలు “విష్ణుస్సర్వేషామిత్యాదిపంచోత్తరశతం పారమాత్మిక వితి విజ్ఞాయతే” యను శ్రీనూక్తిని గట్టాక్షించుటయే. నుటియు దీనిలో నొక్కొక్క యనువాకమునకుఁ బదేసి మంత్రముల చొప్పునఁ బది యనువాకములను, మిగత మంత్రములైదు నేకాదశానువాకమునను గోచరించుచున్నవి. ఈ యుపనిషత్తు మొదలు పదియనువాకములందును సర్వతోమఃఖముగ మీమాంసిం చిన భగవద్విషయము లెవ్వి కలవో అవియే దశోపనిషత్తులందు విస్తృతములు. ఏకాదశానువాకమునందలి యైదు మంత్రములు మాత్ర ముక్తార్థమునకగు సంగ్రహమని చెప్పవచ్చును. ఇదియే శ్రీ వైఖానసజాతికి గుప్త నిక్షేపగున్నిభమునై ధారకము. పరమవైష్ణవ ప్రపత్తిని బ్రసాదించి తారకమునై ప్రాముఖ్యస్థితిఁ బొలుపొందినది. కనుక నియ్యది సర్వోపనిషత్సారస్వతాంబరమున ముద్దులొల్కుచండమామయై యాపనిషదమహాపురుషుని యటులి రాణించు మేలి మేలిమి పూలసరమై నెగడుట మనీషివతంసుల కతులానందభాగ్యదాయి యుటలో నాక్షేప మే మున్నది?

ఇద్దానికి భాష్యకర్తలు శ్రీ శ్రీనివాసమఖ వేదాంతదేశిక భగవత్పాదులు. వీరికిఁ బూర్వము శ్రీనరహరిభట్టసూనులగు భట్ట భాస్కరులు వ్యాఖ్యానించినటుల శ్రీ శ్రీనివాసమఖ వేదాంతదేశిక కృణ్వారే తమ లక్ష్మీవిశిష్టాద్వైతభాష్యమునందలి జిజ్ఞాసాధికరణములో 36 పుటయందు ‘యద్యపి శ్రీవైఖానసానాం విష్ణుబలికర్మణా ప్రపత్తి సిద్ధ్యతి. తథాపి బ్రహ్మజ్ఞానేన విమర్శితాత్మనః యోవా భూతే రిత్యాదిమంత్రార్థానుసంధానపూర్వకం పునరపి ప్రపన్నాతికాయిత్యసిద్ధయే ప్రపత్తిః కార్యేవ. పునస్తప్తచక్రాంక వస్త్వన నిషేధాభావాత్ శ్రీ భట్టభాస్కరాదిభిః శ్రీవైఖానసాభి

జనైః ప్రపత్తివిధానస్య దర్శితత్వాచ్చ' యనువాక్యసంసారమున శ్రీ
వైఖానసులకు విష్ణుబలియను సంసారవిశేషముచేఁ బ్రపత్తి సిద్ధించి
నను, బ్రహ్మజ్ఞానముచే విమలీకృతాత్మగలవానికి 'యోవాభూతేః'
అను మంత్రార్థము ననుసంధానముఁ జేయుట పూర్వముగా నింకను
బ్రహ్మత్వ మతిశయించి సిద్ధించుకొఱకుఁ బ్రపత్తి చేయఁదగినదే.
మఱల తప్తచక్రాంకనముమాదిరి వారలకు నిషిద్ధమైనది కాదు. అని
నక్కాణించు సందర్భమున శ్రీ పారమాత్మికము పడునొకండవయను
వాకములోని మొదటిమంత్రమైన యోవాభూతేః అను మంత్రము
నుద్ఘాటించి దానికి భట్టభాస్కరుఁడు మొదలు శ్రీవైఖానసాభి
జనులచేఁ బ్రపత్తివిధానము నిదర్శించియుండటవలన నని పేర్కొని
యుండుటనుబట్టియే శ్రీభట్టభాస్కరులకు శ్రీనివాసదీక్షితీంద్రులు
పడు లనుట ధ్రువపడుచున్నది. కాని యింతకుఁ బూర్వపువాఁ డల్లు
నను నాతని గ్రంథమునకు వ్యాఖ్యాన మను ప్రసక్తియేకాని భాష్య
మను వ్యవహార మొక్క శ్రీనివాసదీక్షితీంద్రకృతికే గౌరవమును
గూర్చుచున్నది.

ఈ యుపనిషద్భాష్యము శ్రీలక్ష్మీవిశిష్టాద్వైతభాష్యకరణా
నంతర ముపగీత మని చెప్పటకు శ్రీవారి లక్ష్మీవిశిష్టాద్వైతభాష్యము
నందలి భట్టభాస్కరు నుద్దేశించిన ప్రసక్తియే ప్రబలిదర్శనము. ఇవి
తాళ యిమ్మహానీయుని రచనలు పెక్కు గలవు. వీనిలోఁ జాలభాగము
స్వమతతత్త్వసిద్ధాంతమును నిరాఘాటముగాఁ జాటునవియే యై
యున్నవి. అట్టివారి యప్రతిమానప్రజ్ఞాప్రతిభాప్రాధవములకున్కు
పట్టయిన గ్రంథరాజము లన్నియు నేఁడు లభ్యమగుటలేదు. దాని కైన
వారు సరిగా భద్రపఱచని కారణమునఁ గరాళకాలగర్భమున నొక
కొన్ని జీర్ణించి యుండనోవు.

ఇట్టి లోకోత్తరపురుషుని జీవితసమయము నుద్దేశించి మహాకవి
శ్రీ సుందరరాజనూరి శ్రీనివాసదీక్షితీంద్రచరిత్రములో "త్రింశ

దుత్తర చతుస్సహస్రేషు వ్యతీతేషు కలివర్షేషు సర్వజన్యత్వే.
 తుంగస్థే సవితరి తథా చంద్రదేవ, వైశాఖే ప్రాజాపత్యే నక్షత్రేశామ
 నీయే లగ్నే...యః ఖలు నామ్నా శ్రియాచ శ్రీనివాస ఇతి వన్వధే.
 స వృధేతరజన్తా సన్మాన సకమలార్హమా"యని వ్రాసియుండుటవలన
 గలియుగమున నాలుగువేల ముప్పదేండ్లు గడచినసిమ్మట నానాటికి
 సరియగు సర్వజన్మామనవత్సర వైశాఖశుక్లపంచమిని శుభగ్రహ
 నిన్ని వేళముగల యొకదివ్యలగ్నమున నస్వర్ణాభిధానముగల శ్రీశ్రీని
 వాసదీక్షితేంద్రు లభ్యుదయ మందినట్లు ఋషనగుచున్నది. అందుచే
 యీ ప్రస్తుతకలివర్షములు 5048లో 4080 సంవత్సరములు మినహా
 యించునడల 1018 సంవత్సరములు మాత్రము మిగులగలవు. ఇందు
 నుబట్టి నీతఁడు క్రీ.శ. 9, 10 శతాబ్దముల మధ్య నుండియుండుట
 స్పష్టము.

వేంకటాద్రిసమ స్థానం బ్రహ్మాండే నాస్తి కించన
 వేంకటేశసమా దేవో న భూతో న భవిష్యతి!

అను శ్రీనామసపురాణసూక్తి నుద్దేశించియే కాబోలు నీమహావ్యక్తి
 ఋగ్వేదసిద్ధమైన శ్రీవేంకటాచలదివ్యక్షేత్రమే తనకుఁ జావనావాస
 ముగఁ జేసికొని శ్రీవేంకటేశపాదాబ్జసపర్యావృతహృదయుడై సర్వ
 మాయనకర్పించి ప్రపంచమున నెల్లడల భగవదర్చానుహితుమునుజ్జ్వ
 లింపఁజేసి పరమవైదికవైష్ణవసంప్రదాయధర్మములను బరిరక్షించి
 యున్నాడు. ఇంతకన్న బ్రహ్మచిత్త్వము వేగుండియుండునా? ఇట్టి ధన్య
 జ్ఞుని గుఱించి శ్రీవైఖానసమహాజనము శ్రీనివాసాపరావతారమని
 సర్వథా సర్వదా శ్లాఘించుచుండుట రిదికాదు.

ఏమయినను నొక మహనీయుఁడుమని పావనజీవనగాధా
 శ్రీనిని బరామర్శించు తరుణమున నేవియో కొన్ని యపోహలు
 బయలుదేరుచుండుట లోకసామాన్య మైనది. అదేవిధముగ నీ శ్రీని
 వాసదీక్షితస్వామి శ్రీలక్ష్మీనిశ్చిహ్నైర్వైభావ్యరచనాసంకర్షమునను

గూడ బ్రహ్మసూత్రవార్తికోద్ధాహిణి రచయితలగు శ్రీమతనంత
నారాయణాచార్యులనా రోకళ్లొకవార్తికమును బ్రహ్మసూత్రములపై
జాసినట్లును, దానినిఁ బురస్కరించిగొని శ్రీనివాససీక్ష్మిత్రయలవారు
కొద్దిపాటి వివరణముతోఁ గొంత పూరించి భాష్యమును రచించిన
ట్లుగా నిటీవల నధునాతములగు కొందరు పండితప్రకాంశులలో లేని
పోని సంచలనము కల్గినది. ఆవిధముగ నపోహ లేర్పడుట సుతరా
మసంగతము. ఏలన, బ్రహ్మసూత్రవార్తికోద్ధాహిణి గ్రంథారంభ
మునఁ గర్తయును అనంతనారాయణాచార్యులవారు,

శ్రీనివాసగురుం నత్వా వేంకటేశ్వర మవ్యయమ్
అవిరోధం వదిష్యామి వేదాంతార్థప్రసిద్ధయే॥

శ్రీనివాసగురుం నత్వా చతురధ్యాయగోచరమ్
అర్థం సంక్షిప్త వక్ష్యామి సూత్రకారవివక్షితమ్॥

వైఖానసాన్వయజనుండరరాజసూను
ర్వేదాంతసార మతులం కృతవాన్ వృషాదా
యత్యర్థమణ్మతవిసారి కవీశ్వరాణాం
సంసేవితం సురమునీశ్వరలాలితం చ॥

శ్రీవేంకటేశచరణార్పితచిత్తవృత్తిమ్
వైఖానసాగ్ర్య మమలాత్మగుణై రుపేతమ్

శ్రీశ్రీనివాసశాఖనం నిగమాంతవిద్యా
చార్య భజే మమ గురుం సకలాగమజ్ఞమ్॥

అని స్వయముగఁ జెప్పికొనుట కతన సీతని కివ్వజైవతము
వేంకటాచలపతి యనియు, తండ్రి శ్రీసుంజరరాజాచార్యుఁ డనియు,
సునికెవట్టు శ్రీవేంకటాచలమే యనియు, గురువరేణ్యులు సకలాగమజ్ఞ
చక్రవర్తియు, శ్రీవేంకటేశచరణారవిందసమర్పితచిత్తవృత్తిగల శ్రీని
వాసనిగమాంతాచార్యు లనియు, సూత్రకారవివక్షితము. చతురధ్యాయ

యగోచరమైన వేదాంతసారము నవిరోధముగా నరమును సంక్షేపించి చెప్పగల్గుచున్నానని, స్వేచ్ఛదైవతగురువర్యుల కెఱిగి వేదాంతార్థప్రసిద్ధికొఱ కీయుద్యమము నారంభించుచున్నాడనని నొక్కపక్కానించుటలోనే పైయపోహ కేమాత్ర మెడమియక మీఁదు మిక్కిల శ్రీమదనంతనారాయణాచార్యులు శ్రీశ్రీనివాసమఖనత్రయమక్షరబ్రహ్మాంతేవాసియనికూడ ఒలవత్తొనాత్మి మిడుచుండుటచే నాయపోహ యపాస్తము. కష్టోకములలోఁ బేర్కొనఁబడిన శ్రీమదనంతనారాయణాచార్యులతండ్రియగు శ్రీసుందరరాజాచార్యులు శ్రీవైఖానససూత్రపృథ్వికారులో, దడన్యలో నుండు వివరించియుండలేదు. ...మఱియు మహాశవి కాధిదాసుని యభిజ్ఞానశాకుంతల నాటకవ్యాఖ్యాతలగు శ్రీనివాసాచార్యులవారే, శ్రీలక్ష్మీవిశిష్టాద్వైతభాష్యకర్తలనియును నొకవింతవాదమును రచయితల గ్రంథముల నాద్యంతిమరయకయే కొండలు వివదించుచున్నారు. ఇది మఱింత యజ్ఞానవిప్రంభితము. దీనినిగూర్చిన యథార్థాంశము యాగ్రంథములే నిర్ణయించఁగలవు.

1. శ్రీ లక్ష్మీవిశిష్టాద్వైత భాష్యకర్త అభిజ్ఞానశాకుంతల వ్యాఖ్యాత కానేరడు. ఒండొరులు భిన్నుల. ఇందునుగూర్చి..... దశవిధ హేతు నిరూపణము మంగళాచరణములు

శ్రీమత్కౌశికవంశ్యేన గోవిందాచార్యసూనునా
శ్రీవేంకటేశుకపాదాబ్జ సపర్యానిరతాత్మనా।
వేదాంతాచార్యవర్యేణ శ్రీనివాసార్యయజ్ఞనా
శ్రుతిస్మృతిపురాణాదిసూత్రమార్గానుసారిణా
పూర్వాచార్యపరిత్యుణ్ణసంప్రదాయానుయాయినా।

అనియును శ్రీలక్ష్మీవిశిష్టాద్వైతభాష్యము గ్రంథాంతిమగద్యములో

“ ఇతి శ్రీవేంకటేశ చరణారాధనప్రవణ తత్ప్రసాదాధికత
వేదాంతదేశికాభిఖ్య కవిజలతలక సర్వతత్ప్రస్వతంత్ర శ్రీనివాసా

ధ్వరీస్థివిరచిత శ్రీవిశిష్టాద్వైత శారీరకబ్రహ్మసూత్ర మీమాంసా
భాష్యే.....అనియును

శ్రీ శ్రీనివాసదీక్షితులవారి గ్రంథములం దాద్వైత పద్య
గద్యములు చూపట్టుటచే వీరు కాశికగోత్రులు, గోవిందాచార్యుని
పుత్రులు, శ్రీ వేంకటేశ సాదాబ్రహ్మసంప్రదాయముల, శ్రీనివాస
దివ్యాజ్ఞాలబ్ధవేదాంతదేశికులు, కవికులతలకులు, సర్వతంత్రస్వతం
త్రులు ఈ మొదలుగాగల యుపాధులచే విరాజిల్లినటుల విస్పష్టమగు
చున్నది. ఇంతియగాక మహాకవి శ్రీ సుందర రాజసూరియును, శ్రీని
వాసదీక్షితుండ్ర చరితమున.....“ స హి మహితమనీషః ప్రధతేన్మ
పృథివ్యాం సర్వతంత్రస్వతంత్ర ఇతి.

తతః శ్లో॥ వేదాంతవేద్యః పురుషః పురస్తాత్
ప్రచుర్భవన్ భవ్యగుణం త మూచే
వేదాంతశాస్త్రార్ణవవారదృశ్వన్
వేదాంత వేదాంతగురు స్వ మానీః॥ ఇతి.

శ్రీ వేంకటేశదివ్యాజ్ఞాలబ్ధవేదాంతదేశికాభిఖ్య స్సంధీముఖ్య
స్సప్తభిఃపాకయజ్ఞై ర్విర్యజ్ఞై స్సమయజ్ఞై శ్చ“యజ్ఞో వై విష్ణు”
రితిశ్రుతిచోదితయజ్ఞపురుషభావం నారాయణ మారాధయామాస.
తతః శ్రీనివాసదీక్షితవేదాంతదేశిక ఇతి దిశిదిశి ప్రతీతోఽభవత్”
అని యివ్వధముగ నభివర్ణించియుండుటచేఁ బైవిషయమున కెక్కుడు
ప్రబల్య మొనగూడు పెంతయు సముచితకార్య మగుదుగదా!

(2) శ్రీమదభిజ్ఞానశాకుంతలవ్యాఖ్యాతశ్రీనివాసాచార్యులు
శాకుంతలవ్యాఖ్యానారంభము-మంగళాచరణము.
“లక్ష్మీం వ స్సుతరాం తనోతు ... అనటతో ముదలిది

వైఖానసాన్వపయోధిమ్మగా జ్ఞమాన్తిః
శ్రీకాశికో విజయతే స హి తిమ్మయాఖ్యః॥

తస్య పుత్రోస్తి విద్యానాం స్వయంవరపతిః కవిః
వ్యాఖ్యాతా నాటకాదీనాం శ్రీనివాస ఇతి శ్రుతః॥
యం శ్రీనివాస మఖిలాగమసారసింధు
కుంభోద్భవం బుధజనాః పరికీర్తయంతి॥

అనియును గ్రంథాంతముగద్యమున శ్రీరమణ వేంకటాచలేశ్వర పాదార
విండన మారాధక. శ్రీవైఖానసకులతిలక, శ్రీకాళికగోత్ర, వేంకట
భట్ట ఇతి గోత్రక్రమాగతభట్టబిరుద శ్రీతిరుమలాచార్యపుత్రేణ ధ్వని
ప్రస్థానపరమాచార్యేణ అష్టభాషాచక్రవర్తిశ్రీనివాసాచార్యేణ విర
చితాయాం శాకుంతలవ్యాఖ్యానాం॥ అనియు నుద్ఘాటించియుండుట
వలన సితఁడు కాళికగోత్రమునకుఁ జెందినవాఁడు, తండ్రి తిరుమలా
చార్యులు, వేంకటభట్ట యను గోత్రక్రమాగతభట్టబిరుదము గల
వాఁడు, ధ్వనిప్రస్థానపరమాచార్యుఁడు, అష్టభాషాచక్రవర్తి, యనియు
రూఢియగుచున్నది. ఇంతియకాక నాందీశ్వర వ్యాఖ్యానసందర్భముననే
నాందీప్రస్థానపనామై విధ్యమును బ్రసక్తించుతనీని (వావిళ్ళవారిప్రతి)
9-వ పేజీలో వేణీసంహారే మదీయే నైషధానందే చాష్టాదశపదా
అనియును.

11-వ పేజీలో ఏతేషాం లక్షణం మదీయమాశవికాగ్నిమిత్రీయ
వ్యాఖ్యానే ద్భవవ్యమ్ అని యభినయభేదవైలక్షణ్యములను వివ
రించుతరుణమునను

19-వ పేజీలో “ప్రకృతే కాళిదాస ఇతి” నిరుపపదప్రయోగేణ
గుప్తాహంకార ఫణిత్వదాత్తత్వం సూచ్యతే పరాపవాదా తోన్వితక
ర్షవాదీ తూర్థత ఇత్యుచ్యతే, యథావా మదీయే నైషధానందే
బాధం సంఘి మహీతలే మకవయ స్తతా ప్యసౌ గణ్యతే, ముఖ్యో
వేంకటనాథపూజనపర శ్రీశ్రీనివాసః కవిః...” అని సహజముగా
మహాకవుల కండఁదగిన సమయోచితప్రతిభాసముద్ధరిని బ్రదర్శించు
టత్యావశ్యక మనునది నిర్ధారించుపక్షమునను, అదే పుటలో నింకొ

కాచీ “అథా మదీయే నైషధానందే వక్రకోక్త్యలంకారసాతికాయై
వ్యంగ్యోర్మిశం ... అని” సోదీపకతను గూర్చియు

78-వ పేజీలో థాథావా మదీయే నైషధానందే.

“అద్య స్వప్నే ప్రియసఖ మయాదర్శి కాచి క్రిలోకీ
భూమాయోషా ఫణితిమనసో రప్యలక్ష్మ్యసభావా
స్మారంస్మారం తరళనయనాం తాం తప త్వంతరాత్మా .
వారంవారం విస్మజతి శరాన్ సాతకీ పంచబాణః” అని యను
రాగమునకు స్వప్నదర్శనము బీజమను విషయమునను

255-వ పేజీలో ‘శ్రీతయోహస్తాః మదీయేమాళవికాగ్నిమిత్రీయ
వ్యాఖ్యానే ద్రష్టవ్యాః’ అని యభినయాంగమగు హస్తత్రయ విన్యాస
మును నిదర్శించునపుడును.

295-వ పేజీలో (స.అం)మదీయేనైషధానందే ఫణితిమ్. అని చతు
శ్చత్వారింశదుత్తరశతనాయక భేదము లనుబ్రహ్మవింశతి సమయమునను,
స్వకీయములగు రచనలను నత్తత్సందర్భముల కనుగూఁగితి నుదాహరించి
యొందుటవలన వీరు శ్రీమదభిజ్ఞానశాఖంతలవ్యాఖ్యతోఁబాటు మాళ
వికాగ్నిమిత్ర నాటకమునకును వ్యాఖ్యానించినట్లును, నైషధానంద
మును నొక మహానాటకమును విరచించినట్లును విస్పష్టమగుచున్నది.
మఱియు విక్రమోర్వశీయవ్యాఖ్యానమును, రసికానందప్రహసన
మునుగూడ వ్రాసి యమరభారతీవాఙ్మయవీరమునకుఁ బూజాప్రసూన
మాలగాఁ గమర్పించినటులఁ గొందఱు మనీషివరంసులు చెప్పుచు
న్నారు. కాని యేలనో! శాకుంతలవ్యాఖ్య యొక్క తీతప్ప తక్కినవి
యేవియు నీనాఁడు మన దృక్పథమునకు గోచరింపకుండుట చింత్యము.
వీరి రచనము లన్నియు రసవత్సాహిత్యబంధురతను బ్రకటింపఁగలవై
యున్నవేకాని తదన్యములు మాత్రము కానేరవు, వీరి జీవితకాలము
నిర్ణయించుటకు దగినన్ని యాధారములు చారిత్రకదృష్ట్యా కన్నడక
పోయినను శాకుంతలవ్యాఖ్యలలోని రాఘవభట్టియవ్యాఖ్యకుఁ దరు

వాఁత నిది యేర్పడెనని విద్యాంనులు కొంతమంది తలంచుచుండుటచే
 సీతఁడు క్రి. శ. 17 వ శతాబ్దమున నుండెనని యూహించవలసివచ్చు
 చున్నది. ఇది యిట్లుండ శ్రీవైఖానసమహిమమంజరీభూమికలు శ్రీ
 మాన్ ఉత్పల వేంకటనరసింహచార్యులుగారు “అతఁడేది దుత్తమ
 బ్రహ్మవిద్యా శాకుంతలవ్యాఖ్యాది ప్రణేతా స్యయమేవ శ్రీని
 వాసాఖ్య ఇతి బధముః” అనివ్రాయుటచే శాకుంతలవ్యాఖ్యాతలగు
 శ్రీనివాసాచార్యులవారే యుత్తమబ్రహ్మవిద్యయును గ్రంథమును
 సైతము వ్రాసియున్నారని యభిప్రాయపడిరి. కానిశ్రీవారి గ్రంథముల
 యందు స్వమతతత్త్వనిర్ణాయకమైన గ్రంథ మొక్కటికూడ
 నున్నటులఁ గానము. ఈయుత్తమబ్రహ్మవిద్యాగ్రంథము నుద్దేశించి
 మహాకవి శ్రీ సుందర రాజసూరి తన యుత్తమబ్రహ్మవిద్యాసారమును
 గ్రంథములోని యుపోద్ఘాతమునందు ‘ఇహాఖలు శ్రీవైఖానసకులమణివీప
 స్వర్వతంత్ర స్వతంత్రః శ్రీ వేంకటేశ పాదారవిందసపర్యానిరతహృదయః
 శ్రీమచ్ఛ్రీనివాసాధ్వరీ వేదాంతదేశిక శ్చారీరక మీమాంసాభాష్యే
 భగవదారాధన మేవ శ్రేయూన్ ముక్త్యుపాయ ఇతి నాతివిస్తరం
 నిర్ధార్య తదేవ ప్రపంచయతుకామ ఉత్తమబ్రహ్మవిద్యాఖ్యం గ్రంథ
 మచీకలత్. సతు లేఖకప్రమాదా దవిశుద్ధరూప స్వమభూత్ తద్వి
 శోధనాయ బహుశాం కోశానా మనుపలంభా ల్లబ్ధకోశదృష్టాని శ్రుతి
 స్మృత్యాదిప్రమాణాని స్వదృష్టాని చ మేళయిత్వా తదభిప్రాయాను
 సరణేన సజ్జనప్రీతయే ఉత్తమబ్రహ్మవిద్యాసారో నామ గ్రంథః ప్రణే
 యయే ఇతి’ అని యారీతిగవచించియుండుటవలన శ్రీవైఖానసకులమణి
 వీపము, స్వర్వతంత్రస్వతంత్రులు, శ్రీ వేంకటేశ పాదారవిందసపర్యా
 నిరతహృదయు లగు శ్రీమచ్ఛ్రీనివాసాధ్వరీ వేదాంతదేశికులువారు
 తనశారీరకమీమాంసాభాష్యమున భగవదారాధనమే శ్రేయస్సును,
 ముక్త్యుపాయము నగు నని యతివిస్తరముగాకుండ నిర్ధారించి యదియే
 విస్తరింప నెంచినవాడై యుత్తమబ్రహ్మవిద్యయును గ్రంథమును
 రచించె ననియు, నయ్యది లేఖకుల ప్రమాదములవలన నవిశుద్ధరూప

మందినదై యదానినిఁ బరిశోధించునిమిత్త మెన్నియో శ్రీశోకము
 లవసరమై యవి యలభ్యము లగుటవలన దొరకిన శోకములం దుప
 లబ్ధమైనట్టి శ్రుతిస్మృత్యాదిప్రమాణములను స్వయముగఁ జూచి
 వాని నన్నింటిని మేళవించి, తదభిప్రాయానుసారముగ నీయుత్తమ
 బ్రహ్మవిద్యాపార మనుదానిని సజ్జనసంతుష్టికై రచించియుంటి నని
 స్పష్టపఱచియుండుటనుబట్టియే యీ గ్రంథమును వ్రాసినవా రెవ
 రయినది నిస్సంకోచముగ నిర్వివాదముగఁ జదువరుల కెఱుకపడక
 మానదు. అట్టిసితిలో శ్రీమహిమమంచరిభూమికాకర్తలు నిరాలోచ
 నముగ వ్రాయుటఁ జూడ సుమనోల్లాసనమునకుమారు సహృదయా
 వేదన మగుచున్నది. ఇంకను నాభూమికలోనే కొన్నిచోట్ల 'అథా
 ప్యస్యా మగ్రే మంగళశ్లోకాద్యభావాత్. గ్రంథప్రవృత్తిబీజానుల్లే
 భాత్' అనియు నేవేవోయనవసరములగు వ్రాతలు తానుసోదాతమేం
 జేయ నెంచిన మూలగ్రంథ మాద్యంతములు పరిశీలింపకయే వ్రాయుట
 దుస్సహనము కాదా? ఇంతకన్న ఘోరాపచార ముం జేయుం
 డును! సర్వజ్ఞశిరోమణుల సరసరుచిరాభిమత ప్రవృత్తిశోభాసంతతి
 నరికట్టువాఁ డెవ్వ డీవిశ్వజగతిని... ఈయుపనిషద్భాష్యమున కంత
 రము ప్రసంగవశముగా వ్రాయఁబడినది శ్రీవైఖానసమహిమమంచరి
 యనఁబడు గ్రంథరాజమైయున్న దనుటకు శ్రీదీక్షితులవారే యదాని
 యుపక్రమణికలో వ్రాసిన 'శ్రీవైఖానససద్విపులసన్మహిమమంచరి పార
 మాత్మికభాష్యాంతే ప్రసంగా ద్రచ్యతేఽధునా' అనెడు శ్లోకముచే
 వెల్లడియగుచున్నది. ఇది పూర్వోత్తరభాగములు రెండుగా రచించఁ
 బడియున్నను బ్రకృతమున శోక పూర్వభాగముమాత్రమే లభ్య
 మగుట చింతనీయము. ఈ గ్రంథమునకుఁ జంద్రికావ్యాఖ్యానమును
 సాయించిన మహాకవి శ్రీ సుందర రాజనూరి పూర్వభాగ వ్యాఖ్యాం
 తమున నేతద్గ్రంథావతరణమునకుఁ గల కారణమును మువ్వకత్తమాఁ
 జేయుచు "యదీతఃపర మపి కేచన ప్రవర్తేన్ శ్రీవైఖానసమాషణే
 గ్రంథస్యాస్యోత్తరభాగే ప్రపంచితం" అని యుల్లేఖించిన స్థితి ననుస

రించి వారికాలమునాటి కీగ్రంథము నమగ్రముగఁ బ్రచారముగల్గి యున్న దనుట నిస్సంశయము. బ్రహ్మసూత్రములకు వీరు శ్రీభాష్యమును వ్రాయుటకుమందే శ్రీ కేశవాచార్యులను నొకరు బ్రహ్మసూత్ర వార్తికవృత్తిని వ్రాసియుండినటుల శ్రీలక్ష్మీవిశిష్టాద్వైత భాష్యములో సుత్పత్త్యసంధవాధికరణమున (199 పు) “విప్రతిషేధాచ్చ” అను సూత్రమునకు భాష్యమును విశదీకరించునపుడు “ఏవ మస్మాభి రిహ పంచరాత్రస్య శ్రీమన్నారాయణారాధన ప్రతిపాదనపరతయా తత్ప్రతిషేధం సర్వధానంగీకర్తవ్యం నై నైవ సారేణ సూత్రచతుష్టయం వివృతమ్, అస్మత్కలాభిజన శ్రీకేశవాచార్యవిరచితాయాం బ్రహ్మసూత్రవార్తికవృత్తే చతుర్థి స్సూత్రైః పంచరాత్రమతనిరాకరణార్థ మధికరణ మిద మిత్యుక్తమ్” అను భాష్యపంచులనలనఁ దెలియుచున్నది. ఈ కేశవాచార్యులవారిని గుఱించి శ్రీ వైఖానసగురుపరంపరానుసంధానక్రమములోఁ గూడ,

శ్రీపాచలాధీశగురుం తచ్చివ్యం శ్రీపతిపియమ్
తచ్చివ్యం కేశవాచార్యం మీమాంసావృత్తిదేశికమ్ ||

అనఁ మౌనఁబడినందున బ్రహ్మమీమాంసావార్తికాచార్యులను వ్యవహారము వీరి కున్నట్లు విదితము. అంతియగాక వీరి రచనానవనీతమును గూడ వ్రాసియున్నారు ఇయ్యది శ్రీనృసింహవాజపేయయాజులచేఁ బ్రణీతమగు సభ్యామనస్తకముతోఁ గూడిన భగవదారాధనక్రమమునకుఁ బంచఖండాత్మక మగు వ్యాఖ్యానమైయున్నట్లు స్పష్టపడఁగలదు. గమనింపుడు. అర్చనానవనీతము మంగళాచరణమున,

శ్రీవైఖానసకృష్ణార్థ మధితం మతిమంధరాత్
అర్చనానవనీతాఖ్యం కేశవేనామృతం యథా
శ్రీవైఖానసభృగ్వృత్తికాశ్యపాంగిరసాం మతే
నృసింహవాజపియ్యుక్తసప్తాధ్యాయే నమంత్రకే |
పంచఖండాత్మికే వ్యాఖ్యానయథామోగ్యం ప్రకాశ్యతే

అని యుల్లేఖంపఁబడిన శ్లోకములే పైనఁ బేర్కొనఁబడినయంశములకు నిదర్శనములు. ఈ యర్చనానవసీతకు వశ్రీకేశవాచార్యులవారిచే స్మరింపఁబడిన శ్రీనృసింహవాజపేయయాజులవారే శ్రీవైఖానససూత్రమునకుఁ దొలిగా వ్యాఖ్యాన మొనర్చినవారు; జగత్ప్రసిద్ధ పండితులు. శ్రీసూత్రదర్పణము, సర్వప్రతిష్ఠావిధిదర్పణము మున్నగు బహుగ్రంథరత్నములను శ్రీవైఖానససత్సంప్రదాయరక్షణమునకై కృపజేసిన మహానీయమూర్తి. వీరి కనంతరమే శ్రీవైఖానససూత్రమునకు శ్రౌతభాష్యమును శ్రీనివాసదీక్షితీయ మనుపేరితోఁ బ్రస్తుతప్రసక్తిఁ గారణభూతులగు శ్రీశ్రీనివాసదీక్షిత వేదాంతదేశికగురువరేణ్యులే రచించియున్నారు. వీరు శ్రీపారమార్థికోపనిషత్ భాష్యమును రచించుటకు ముందు శ్రీధట్టభాస్కరుని వ్యాఖ్యానము పారమార్థికవిషయమునఁ దన కెట్లు మార్గదర్శక మయ్యెనోయుటలే శ్రీలక్ష్మీవిశిష్టాద్వైతభాష్యరచనకు శ్రీకేశవాచార్యులవారి బ్రహ్మమీమాంసావార్తికవృత్తి యుపకరించియుండె ననుట నిశ్చయము. ఏమయినను నేఁ డీకేశవాచార్యుని వార్తికగ్రంథ మొక టున్నదను మాటసూత్రమే కాని చక్షుస్సాఫల్యస్థితినిఁ గూర్చియుండలేదు. ఇదే విధముగ నన్నియో లెక్కలేనన్నిమతిగ్రంథములు విస్మృతిప్రవాహమున లీనమైపోయినందులకు విచారింపవలసివచ్చుచున్నది.

1. మూఢవాచార్యులు త్రిశతికర్తలు వాజపేయయాజులవారితండ్రి
2. శ్రీనృసింహవాజపేయులవారు శ్రీవైఖానససూత్రభాష్యకర్తలు బహుగ్రంథప్రణేతలు.
3. శ్రీధట్టభాస్కరులు శ్రీపారమార్థికమంత్రవ్యాఖ్యాత(వేదభాష్యకర్తయు నితఁడేమో.)
4. శ్రీకేశవాచార్యులు శ్రీవ్యాససూత్రములకు వార్తికవృత్తిరచించినవారు.

5. శ్రీసుందరరాజస్వామి శ్రీవైఖానససూత్రవృత్తివాసినవారు.
(ఇదియే సుందరరాజీయ మని వాడుక.)

. వీరు బ్రహ్మసూత్రవార్తికోద్రాహిణికర్తలగు శ్రీమదనంతనారాయణాచార్యుని తండ్రియే యైయుండనోపును. వీ రందరును శ్రీశ్రీని వాసమఖ వేదాంతదేశికస్వరూపిఁ బూర్వులనుటకు వీలయినన్ని యాధారము లుచిత్తీరిని బ్రైనుదాహృతములు. ప్రకృతగ్రంథమునకుమాలాధారమయిన చారిత్రకపురుషుల జీవితసమయము సరాసరి యీ నాఁటికి శ్రీ. శ. 9, 10 శతాబ్దముల మధ్య యై యుండునని వెనుకఁ జెప్పియుండుటచే వీరికిఁ బూర్వులని యుద్ఘాటించఁబడిన మహాపురుషులు దాదాపు రెండుశతాబ్దములయినను బ్రైఁబడినవారై యుండురనియు, నింతకన్నఁ బరమాధారములు లభ్యపడువఱకు నూహసేయుట యుక్తమగునని తలంచెదను. వీని కనుబంధించిన వివరము లింకను దెలియఁగోరు మాప్రియపాఠకమహాశయులు నాచే విరచితమగు శ్రీవైఖానసమహాపురుషుల జీవితప్రశంసయందుఁ దిలకింతురని స్వరూపాచితవిధేయత నంజలింతును.

సడలిన పరమవైదికధర్మముల సంస్కరింపఁ, బాడరిన భగవదాస్తికమనీషను బ్రతిష్ఠింపఁ, బరాక్రమించిన పాపచారపరంపరఁ బంచబంగాళ మొనరింప విశ్వభారతగగనమున వెలసిన యొకదివ్యజ్యోతి యీ పరమపావనమూర్తియే. ఇతఁడే శ్రీవైఖానసమహాద్ధారకుఁడు. ఇమ్మహిమశాలియే శ్రీమన్నారాయణపారమ్యమును బ్రతిమానవప్రాదయఫలకముల సువర్ణాక్షరాంకిత మొనర్చినది. ఈదివ్యావతారమే లోకలోకముల శ్రియఃపత్యుపాసనారహస్యములను వెడఁబల్లిన దిట్ట. ఈ మహాభాగుఁడే పరమవైష్ణవధర్మశరీరమునకుఁ బవిత్రజీవాతువు. ఈరవ్వజ్జశిరోమణియే సకలచేతనరక్షాదీక్షితుఁ డగు శ్రీశ్రీనివాసదీక్షితుఁడు. ఇట్టి యనిర్వచనీయప్రజ్ఞాసంపన్నునిగుఱిం

చిథే మహర్షి కలమార్ధస్యః (శ్రీ) భృగుమునిపుంగవుః ప్రకీ
ర్ణాధికారము (87-వ అధ్యాయము) త్రియుగధర్మప్రపంచమునా,

త దే వారాధనం విష్ణో రవజ్ఞాతం విశేషతః
ఖ్యాపనార్థం కలా కశ్చి ద్భవిష్యతి మహామతిః॥ 145

ధర్మగ్నాని రధర్మస్య వృద్ధి ర్యావ ద్భవిష్యతి
తావ ద్భర్తా మహావిష్ణుః సృజ త్యాత్మాన మాత్మనా॥ 146

శ్రీనివాసే జనావాసే శ్రీనివాసః స్వయం హః
శ్రీనివాససమాఖ్యాతో భూమా వవతిరిష్యతి॥ 147

ఉత్పత్యమాన ఏవాసా భ్రాజమానః స్వజతేనా
జగదావరణం క్రూరం తమఃపుంజం హసిష్యతి॥ 148

పంచహయన ఏవాథ ప్రాప్త స్సర్వకలాకులః
సంస్కృతోఽఖిలసంస్కారై ర్బ్రహ్మవర్చససేవితః॥ 149

విధినా శాస్త్రదృష్టేన దేవ మారాధయిష్యతి
ప్రసాదసుమితో దేవః స్వాత్మభూజే శిశౌ స్వయమ్॥ 150

ఆననమ్యచ మూర్ధానం గ్రహీష్యతి గళే నజమ్॥ 151

స్వయం సార్థం కుమారేణ హవీంషి చ భుజిష్యతి॥ 152

అర్చావతారమాహాత్మ్యం లోకేభ్యః ఖ్యాపయిష్యతి॥ 153
విశాలే బహుసంస్కారసంకులే ననుధాతలే

స్థాపయిష్యతి విష్ణ్వర్చం గ్రామే గ్రామే గృహేగృహే॥ 154

ఇట్లతిచారుతరముగ నభివర్ణించి యుండటకంటె సహృదయలోకమున కాహ్లాదజనక మిం కేమి కలదు? దీనికన్న మించిన పరమార్థసత్య ప్రమాణ మొక్క డుండునా? ఏతచ్చర్చితాంశమునే స్థూణానిఖనన న్నాయముగా శ్రీవారాహ పురాణాంతర్గత శ్రీవేంకటాచల మాహాత్మ్యములోని శ్రీవేంకటేశాహోతర శతనామావళీ కథనమునందలి 61-వ అధ్యాయము 40 శ్లోకమున,

• . సుధర్మణీ సుచైతన్యప్రదాతే మధుఘాతినే
కృష్ణాఖ్య విప్రవేదాంత దేశికత్వప్రదాయ చ.

అని యారీతిగఁ బ్రస్తుతించిన గాథ కృష్ణశరణమును బ్రాహ్మణవతంసునికి నుత్తరజన్మమున వేదాంతదేశికత్వమును గటాక్షించియున్నట్లు శ్రీవేంకటాచలరమణుని దివ్యానుశాసన ముద్ద్యోతిక మగుటకు బట్టియే ప్రబలతరసాక్ష్యమునై విరాజిలుచున్నది. కనుక సర్వేశ్వరుఁడును, సత్య సంకల్పుఁడును, సర్వజ్ఞుఁడు నగు శ్రియఃపతి యేది చేయలేదు? అతనిలీలా వాహినిలో నెదురిమవాఁ డెవఁడు? అయ్యది సాధ్యమగునా? ఎవనికైనను అతని మహిమ యపారము. అతివిచిత్రభూమి, సాక్షాత్తు శ్రీనివాసభగవానుడే తనను గుర్తించుటకుగాఁ దన కగు పరమపవిత్రోపాసనారహస్యము ప్రజాప్రపంచమున కంతటికి సర్వసౌలభ్యముగాఁ బ్రబోధించుటకు శ్రీ శ్రీనివాసదీక్షిత వేదాంతదేశికస్వామియై యవతరించెనన్న నట్టి మహామహు నెంత వర్ణించినఁ దనివి యేర్పడును? ఏతాదృశ విశ్వకల్యాణమూర్తి నేదో, యొకవిధముగా స్మరించఁగల భాగ్య మబ్బి నందులకు ధన్యోఽహం కృతకృత్యోఽహం॥ అని నేఁ డనుకొంగల యోగ్యత యేర్పడినది మాధుఘనకు—.

ఈ యుపనిషద్భాష్యమునకుఁ జంద్రిక యను వ్యాఖ్యానము వ్రాసి నది అత్తేయగోత్రజాఁడగు మహాకవి ఇలత్తూర్ శ్రీ సుందరరాజమూరి. తేండ్రి వరదరాజమూరి. తల్లి కృష్ణాంబ. శ్రీరామసంజేశవార ప్రసాదలబ్ధ కవితాసామాన్య పట్టభద్రులు. ఉనికిపట్టు దక్షిణ కేరళములందలి తిరువల్వేలి మండలమునకు సంబంధించిన ఇలత్తూ రగ్రహారము. స్వాత్ర

యము అఖిలశయన మహారాజాస్థానము. క్రీ. శ. 1880 వఱకును వీరు భౌతికయాత్ర గడపియున్నటుల వీరికుటుంబము వారివలనఁ దెలియు చున్నది. వీరికిఁగల శాస్త్రపాండితి యనన్యసాధారణమైనది. సంస్కృత సారస్వతమున ననేకవిధములగు ననేకగ్రంథములను రచించియుండిరి. ఇందులకగు నిదర్శనము పై వాఱిచేఁ బ్రణీతములయిన గ్రంథములే.

(1) రసికరంజనభాణము సూత్రధారప్రస్తావనలో

శ్లో॥ శ్రీరామభద్రవిజయాదికృతీ రనేకా
నిర్మాయ దత్తరసికః ప్రమదః కవీంద్రః
శృంగారిభిః కతిపయైః పున రర్థ్యమానో
భాణం న్యథా తస్య కిల సుందరరాజసూరిః.

(2) పద్మినీపరిణయనాటకము నాందిప్రస్తావనలో

సూ॥ అస్తి కిల దక్షిణకేర శేషు స్వానంమారపురమ్.

మూ॥ అహహ ! తత్రభగవతః పద్మనాభాభిఖ్యస్య పరమాత్మనో
భోగశయనభూమిః ఖలు.

సూ॥ మత్యా ధృత్యా శుభకవితయా విద్యయా దేవభక్త్యా
లత్యైవోచ్యై రుపచితతయా ప్రాప్య మాన్యాతురత్వమ్
శక్తిం బిభ్ర ద్విమతవిజయే ఖ్యాతయ న్నామ నైజమ్
రాజోత్తంసో జయతి ధరణౌ శ్రీవిశాఖో యశస్వీ॥
తదీయభుజ మాలంబ్య వర్తతే పాండ్యమండలే
ఇళత్తూరాఖ్యపగరీ కవిరత్నావళిఖనిః॥

మూ॥ విదితం త న్నగరం యత్ర ఖలు శ్రీవైఖానసకులలింగాయమాన
వరదరాజనందనః శ్రీకృష్ణాంబికాగర్భశక్తియుక్తామణిః సుందరః
రాజశ్రీరామసందేశహరప్రసాదలబ్ధప్రతిభాభాసురః ప్రకాశ
తేజరామ్.

సూ॥ సహి మహితం శ్రీరామభద్రవిజయాభిఖ్యం చంపూప్రబంధం
వైదర్భీవాసుదేవ హనూమద్విజయాభిష నాటకయుగళం చ
నిర్ణాయ వశా దుత్పాద్యేతివృత్తం పద్మినీపరిణయాభిధానం
ప్రకరణమ్' అనియును.

ఉత్తమబ్రహ్మవిద్యాసారము - గ్రంథాంతిమగద్యయందు

“శ్రీరామభద్రదాసస్య శ్రీవైఖానసాత్రేయకులతిలకశ్రీవరదరాజ
స్మారినందనస్య సుందరరాజస్య కృతిషు ” అనియును
నిజచరిత్రానుబంధములగు సర్వవిషయములను బూసగ్రుచ్చివసరీతిగా
నుల్లేఖించియుండుటచే నుపర్యుదాహృతాంశములను సుదృఢ మొనర్చు
చుండుట విదితము. అనర్గళధారాశుద్ధిగల్గినవైమృదుమధురపదవిన్యాస
ముతో ముద్దులొలుకు రచనాసంవిధానముతో వీరికృతులు నెగడు
చుండును. వీనిలో నొకకొన్నిమాత్రమే ముద్రితములై యున్నవి. ఇట్టి
మహోత్కృష్ట గ్రంథరాజములను జక్కగ సేకరించి వానికగు సంస్కరణమునం
దతిశ్రీధ్వాభక్తులను బెంపొందించికొని సంఘసారస్వతసేవాలక్ష్యముతో
ననవరతము నప్రమత్తకృషిని సాగించుచు నాఁబోటి సామాన్యునకు
పైతము స్వమతస్వరూపాభిమానములను మనోవీధిని రేకెత్తించి మానసియులగు
మతాచార్యపురుషులకు సంస్మృతిసేయగల యదృష్టమును జిక్కించినందులకు శ్రీభగవచ్చాత్రపారీలులగు
శ్రీమాన్ దేవయజనం వేంకటరామాచార్యులవారికిని, భగవచ్చాత్ర గ్రంథమాలానిర్వాహకులగు
శ్రీమాన్ భిషగ్రాజ దీవి వేంకటనరసింహాచార్యులవారికిని సర్వదా కృతజ్ఞుడనై సరసహృదయసహృదయ
పరిశీలనార్థ మియ్యది నివేదించుకొనుచున్నాడను.

గుంటూరు.
ఆరందరవేది
6-8-1948

ఇట్లు
శ్రీవైఖానసాఖిలవక్తపాకాంక్షి,
కవికోరపంధానన లలితధారితసాహిత్యభూషణ,
దీవి శ్రీలక్ష్మీనరసింహాచార్యులు

ప్రీతి

• విదిత మేవేదం విదుషాం తత్ర శ్రీనైఖానసకల్పనూత్రభగవచ్చా
 స్త్రప్రయోగవినియక్తానా మప్తసు ప్రశ్నేషు సంఖ్యహితానాం
 భగవతా విఖనసా ద్గిష్టానాం మస్త్రవిశేషాణాం పాద్యక్షేప పాతః
 ప్రసిద్ధ ఇతి, సోయం మస్త్రపాతః శ్రీనైఖానసేషు యాథప్రచారో
 జాగ్రతీతి చ. అత్ర ప్రకృతో మూలగ్రన్థః తన్నస్త్రపాతాస్తాపతీ
 నష్టమప్రశ్నత్యేన పరిగణితః. పారమాత్మికః ప్రశ్నః. అస్య చ
 ప్రశ్నస్య పారమాత్మికవ్యవహారః భగవచ్చా స్త్రనిర్మాతృభి ర్భృగు
 మరీచ్యుతికశ్యపైః పరమర్షిభి రాదా ప్రవర్తితః. యథావిమానార్చన
 కల్పే భగవాన్మరీచి :

“అథాతః పారమాత్మికానుక్రమణ మిత్యారభ్య విష్ణుః సర్వేషా
 మిత్యాది పూర్వోత్తరశతం పారమాత్మిక మితి విజ్ఞాయతే (32)
 పటలే ఇత్యనేవ తథా, పౌర్ణమీకే శతం పద్మ మావాత్య కలిలా
 ఘృతే సమాభ్రుత్య విష్ణుయత్యా ప్రత్యేకం హుత్వా, పద్మా
 లాభే బిల్వప్రతేణ వాఽఽజ్యేన విష్ణుః సర్వేషా మిత్యారభ్య మా
 మాత్మగుస్తా మితి పారమాత్మిక దేవేకం ధ్యాయన్ జహుయాత్,
 కాశ్యపే (68) అధ్యాయే. ఇత్యనేవ అస్మి చాత్రావాత్య పూర్వోత్తర
 శతం మన్తాగా మేనాదశ స్వనువాకేషు సజ్జిభిత్వా, యత్ర దశ
 స్వాద్యేషు, ఏకైకస్మి న్దశదశ తథాదశే చానువాకే శ్చ చ
 మన్తా స్సజ్జహితాః. ఏషు చ మస్త్రేషు క్రితచన దశావతారకల్పే
 అవతారప్రధానమస్త్రేవ పత్యస్తే, మన్తాశ్చ తాదృశాః, తథా
 ప్రయోగే వినియుజ్యన్తే చ. శృంగే శృంగప్రశ్నః మహాప్రతిష్ఠాయాం
 మహాకాన్తిహేమ మేషు చ ప్రాధాన్యేన వినియుజ్యతే,

• ఇచ్చ, అస్య మస్త్రభాగస్య ఉపనిషత్ప్రకరణం చోక్తార్థేయ
 పారమాత్మికత్వవ్యావహారిక మేవ భవతు మ్మర్తి, యత

భావ్యవ్యాకరా చ తత్రభవా స్వరదరాజనందనః సుందరరాజ
సూరిః శాలివాతీనగరపరిసరవ ర్తి యిలత్పూరాఖ్య మగ్రహార
మధ్యుష్య శతసంఖ్యాధికప్రబంధనిర్మాణేన సంస్కృతవాఙ్మయ ముప
స్కృత్య సమీప ఏవ శోభకృద్వర్తే దివ మలంచకార. తదీయా
శ్చేమం తత్సూరకశ్లోః విత్థి మనుసద్ధతి.

శోభకృదబ్దే భాస్వతి భాస్వతి మకరే సితపక్షే చతుర్థామ్
సుందరరాజకవీంద్రాః గౌరవవారే యయుః పరం స్థానమ్॥ ఇతి
తదీయం చ పావనచరితం తదీయైః మహాకవిసరదరాజభట్టాచార్యైః
ప్రబంధరూపేణ నిర్మితం మద్రపుర్యాం ద్రామిడాక్షరై ర్ముద్రాఽప్య
ప్రకాశితం వర్తతే.

భాస్కరభట్టాచార్య శ్చ, మహీశూరసంస్థానా న్దర్శితమాష్ట్రీగామ
వాసీ పట్నతపర్వేభ్యః ప్రా గిమాం పుణ్యభూమి మధ్యవాస. తత్కృ
తిషు శ్రీవైఖానసఖలమ న్త్రవ్యాఖ్యాన మేక మేవోపలభ్యతే. తత్రా
యం గ్రంథ స్సప్తమప్రశ్న వ్యాఖ్యారూపః. అయం గు దీక్షితీయభాష్యా
ద్భిన్నప్రకమవాన్ ఉపనిషద్ధర్మస్మి చ దృశ్యతే, అస్య చరితం చ
కేనచనాచార్యచరితేన జ్ఞాయతే.

ఏతద్దర్శనపరిశీలనేన ఆత్మానం కృతార్థం మన్యమాన స్సహృద
యేభ్యో నివేదయామి స్వానుభూతిమ్.

కీర్ణ సారస్వతసేవాయాం నియజ్ఞానానాం శ్రీఃపతాం దేవ
యజ్ఞనం వేంకటరామాచార్యాణాం శ్రీవైఖానసధగవచ్చాత్రు
గ్రంథమాలాధికారిణాం భిషగ్రాజ దీవి వేంకటస్పసించాచార్యాణాం
మకృతజ్ఞతానేన నివేద్యతే.

శ్రీవైఖానసవిద్యానిలయమ్. }
ఆకులమన్నాడు. }
సర్వజన్యకృత పుణ్య కుంభ }
కృతీయా భానువాసః }

ఇతి సజ్జనవిధేయః
రొం॥ భ॥ పా॥ కృ॥

శ్రీ వైఖానస భగవచ్చాస్త్ర గ్రంథమాలా

మహారాజ పోషకులు

శ్రీమాన్ భిషగ్రాజ దీవి వేంకటస్వస్తింహుచార్యులు గారు నల్లూరు

- ,, నారాయణం వెంకటాచార్యులవారి కుమార్తె
- ,, శ్రీనివాసాచార్యులు గారు సంగంజాగర్లమూడి
- ,, సత్యనారాయణాచార్యులు గారు సంగంజాగర్లమూడి

రాజపోషకులు

శ్రీమాన్ తమిళ రామాచార్యులు గారు తెనాలి

ప్రధానపోషకులు

- శ్రీమాన్ దీవి రాఘవాచార్యులు గారు నల్లూరు
- ,, వేదాంతం రాజగోపాలాచార్యులు గారు పోరంకి
- ,, ఘనపాతి వేదాంతం శ్రీనివాసాచార్యులు గారు పోరంకి

అభిమానపోషకులు

- శ్రీమాన్ అగ్నిహోత్రం అప్పలాచార్యులు గారు చిలువోల్లంక
- ,, ,, కృష్ణమాచార్యులు గారు తెనాలి
- ,, ,, రామకృష్ణమాచార్యులు గారు బోడాయిపాలెం
- ,, ,, సీతారామాచార్యులు గారు పేటేరు
- * ,, ,, పట్టాభిరామాచార్యులు గారు పెడప్రోలు
- * ,, ,, రాధాకృష్ణమాచార్యులు గారు కొత్తపాలెం
- ,, అర్చకం టి.ఆర్. దొరసామిభట్టాచార్యులు గారు } మద్రాసు
- శ్రీ వెంకటేశ్వరుడు దేవస్థానం. పరంపరమిరాళి, స్థానికం }
- ,, అర్చకం శ్రీనివాసభట్టాచార్యులు గారు మదనమంగళం
- ,, ఉద్దండరాజుగారి వెంకటబుచ్చరాచార్యులు గారు

చిలుకోడు

శ్రీమాన్ గుడిపూడి రంగాచార్యులు గారు	వేదాంతములి
„ గుడిపూడి బ్రహ్మచార్యులు గారు		వేదాంతములి
„ తమిరిక పానకాలాచార్యులు గారు		దరావూరు
„ దీవి అనంత శేషాచార్యులు గారు		నల్లపాడు
„ దీవి వేంకటస్వసింహాచార్యులు గారు		నల్లూరు
„ „ లక్ష్మణాచార్యులు గారు		నల్లూరు
„ „ సీతారామాచార్యులు గారు		మూరతోట
„ „ శ్రీనివాసాచార్యులు గారు		రేమాలవారిపాలెం
„ „ వేంకటనరసింహాచార్యులు గారు		„
„ „ వేంకటాచార్యులు గారు		వేకనూరు
„ „ వేంకటరామాచార్యులు గారు		నాగాయిలంక
„ „ కేశవాచార్యులు గారు		వేకనూరు
„ „ శ్రీరామాచార్యులు గారు		„
„ „ నరసింహాచార్యులు గారు		భాపు దేవరపల్లి
„ „ అప్పలాచార్యులు గారు		హంసలవీధి
„ „ లక్ష్మీనరసింహాచార్యులు గారు		అవనిగడ్డ
„ „ నరసింహాచార్యులు గారు		„
„ „ రామకృష్ణమాచార్యులు గారు		రామూరు
„ „ రంగాచార్యులు గారు		గోవాడ
„ „ లక్ష్మణాచార్యులు గారు		యలవర
„ „ వేంకటసీతారామాచార్యులు గారు		కొల్లూరు
„ „ లక్ష్మీనారాయణాచార్యులు గారు		విలూరు
„ „ నరసింహాచార్యులు గారు		చెడవులివర
„ „ నల్లూరు నారాయణాచార్యులు గారు		నల్లూరు
„ „ నరసింహాచార్యులు గారు		నల్లూరుపాలెం
„ „ గోపాలాచార్యులు గారు		రేపల్లె
„ „ తిరువెంగళాచార్యులు గారు		„

- శ్రీమాన్ నల్లూరి వేంకటనరసింహాచార్యులు గారు కారుమూరు
- * ,, ,, శేషాచార్యులు గారు ఉల్లిపాలెం
- ,, నారాయణం శేషాచార్యులు గారు రేపల్లె
- ,, ,, రామానుజాచార్యులు గారు ఉల్లిపాలెం
- ,, ,, శ్రీరామాచార్యులు గారు ,,
- ,, ,, పురుషోత్తమాచార్యులు గారు కొమ్మమూరు
- ,, ,, పెదభావనాచార్యులు గారు ఎరుకలపూడి
- ,, పరాశరం మంగాచార్యులు గారు తెనాలి
- ,, పి. ఆర్. రామకృష్ణభట్టాచార్యులు గారు స్థానికం, విల్లివాళం మద్రాసు
- ,, బృందావనం వేంకటరంగాచార్యులు గారు శ్రీచన్నేశ్వరాయశ్వదళార్మసి బందరు
- ,, ,, వేంకటనారాయణాచార్యులు గారు శ్రీలక్ష్మీనరసింహాయశ్వదళార్మసి చమ్మనగిరిపేట, బందరు
- ,, మాల్యవంతం కృష్ణమాచార్యులు గారు నారాకోడూరు
- ,, ముత్తేవి శేషాచార్యులు గారు శ్రీహరుతి ఆయశ్వదనిలయం చమ్మనగిరిపేట, బందరు
- ,, ,, నరసింహాచార్యులు గారు బచ్చిపేట, బందరు
- ,, రొంపిచర్ల భట్టర్ తాతాచార్యులు గారు క్రాప
- ,, ,, ,, వేంకటాచార్యులు గారు ఉప్పుడి
- ,, ,, ,, రామకృష్ణమాచార్యులు గారు దుగ్గిరాల
- ,, వేదాంతం నారాయణాచార్యులు గారు పుయ్యూరు
- ,, ,, సత్యనారాయణాచార్యులు గారు మల్లవోలు
- ,, శ్రీనివాసుల వేంకటకృష్ణమాచార్యులు గారు బ్రాహ్మణకోడూరు
- ,, స్థానికం సుందరరాజభట్టాచార్యులు గారు పెద్దినాయకంపేట, మద్రాసు
- ,, ,, అనంతభట్టాచార్యులు గారు శ్రీపెంబుదూరు

5. పోషకులు

శ్రీమూర్తి అగ్నిహోత్రం వేంకటాచార్యులు గారు	చోడాయిపాలెం
,, అగ్నిహోత్రం రంగాచార్యులు గారు	చోడాయిపాలెం
,, తమిళిళ రాఘవాచార్యులు గారు	తెనాలి
,, దీవి ఆంజనేయాచార్యులు గారు	పెదపులివరం
,, దీవి వరదాచార్యులు గారు	పెదపులివరం
,, దీవి హనుమాచార్యులు గారు	చీరాల
,, దీవి సీతారామచార్యులు గారు	కొలకలూరు
,, దీవి శ్రీనివాసాచార్యులు గారు	రామూరు
,, నల్లూరు ఆనందాచార్యులు గారు	ఓలేరు
,, నారాయణం పెదరాఘవాచార్యులు గారు	మునుకుదురు
,, పరాశరం సీతారామాచార్యులు గారు	వేంకండ్ల
,, డాక్టర్ పరాశరం వేంకటాచార్యులు గారు	అమృతలూరు
,, పరాశరం వేంకట దేశికాచార్యులు గారు	ఈమని
,, పెద్దింటి లక్ష్మీనరసింహాచార్యులు గారు	నర్సాపురం
,, పెద్దింటి చినముత్తాలవేంకటాచార్యులు గారు	అంతర్వేది
,, పెద్దింటి తిరుమలాచార్యులు గారు	గంగవరం
,, చోడపల్లి వేంకటాచార్యులు గారు	అంతర్వేది
,, వేదాంతం లక్ష్మణాచార్యులు గారు	చోడవరం
,, వేదాంతం వేంకటేశ్వరాచార్యులు గారు	బల్లిపరం
,, వేదాంతం రాఘవాచార్యులు గారు	తక్కెళ్ళపాడు
,, ,, లక్ష్మీనారాయణాచార్యులు గారు	జలాలీపేట, బండరు
,, శ్రీభాష్యం శేషాచార్యులు గారు	తెనాలి
,, శ్రీనివాసుల అవంతి శేషాచార్యులు గారు	నందివెలుగు

6. సహాయకులు

శ్రీమూర్తి అగ్నిహోత్రం రాజగోపాలాచార్యులు గారు	శ్రీకామశం
,, అగ్నిహోత్రం శృంగమాచార్యులు గారు	పోలవరం
,, అద్దేపల్లి హనుమాచార్యులు గారు	అద్దేపల్లి

- శ్రీమాన్ గోవర్ధనం వెంకటరాఘవాచార్యులు గారు శనివారప్పేట
- ,, గోవర్ధనం శేషాచార్యులు గారు పెదపట్లం
- ,, తమిరిశ నీతారామాచార్యులు గారు తెనాలి
- ,, తమిరిశ శేషాచార్యులు గారు దోనపూడి
- ,, దీవి వెంకటాచార్యులు గారు రేమాలవారిపాలెం
- ,, దీవి చిన వెంకటాచార్యులు గారు పెడపులివరం
- ,, దీవి లక్ష్మీవరసింహాచార్యులు గారు అద్దేపల్లి
- ,, దేవయజనం వెంకటనరసింహాచార్యులు గారు తూములూరు
- ,, నల్లూరు రంగాచార్యులు గారు బాపట్ల
- ,, నల్లూరు వెంకట్రాయాచార్యులు గారు ముక్తిపల్లిగ్రామరం
- ,, నల్లూరు కోదండరామాచార్యులు గారు ,,
- ,, నారాయణం రామానుజాచార్యులు గారు తెనాలి
- ,, నారాయణం శేషాచార్యులు గారు జమ్మలపాలెం
- ,, నారాయణం రంగభట్టాచార్యులు గారు మండూరు
- ,, నారాయణం శ్రీనివాసాచార్యులు గారు మండూరు
- ,, పరాశరం శేషాచార్యులు గారు కొలిపర
- ,, పెద్దింటి వేంకటనరసింహాచార్యులు గారు రేపల్లె
- ,, ముత్తేవి రాధాకృష్ణాంజనేయాచార్యులు గారు పెదకల్లెపల్లి
- ,, రొంపిచర్ల భట్టర్ హనుమాచార్యులు గారు దోనపూడి
- ,, ,, నీతారామాచార్యులు గారు దోనపూడి
- ,, ,, కృష్ణమాచార్యులు గారు కొడాలి
- ,, ,, పట్టాభిరామాచార్యులు గారు కొడాలి
- ,, ,, జగన్నాథాచార్యులు గారు భృగుబాడ
- ,, వేదాంతం గోపాలాచార్యులు గారు వేజండ్ల
- ,, ,, యోగానందవృసింహభట్టాచార్యులు గారు వేజాడ్లి
- ,, సుదర్శనం అనంతభట్టాచార్యులు గారు నర్సాపురం

* ఈ గుర్తు వేసిన పేర్లవారు చండా యిశ్వరేడు.

శ్రీయై నమః

శ్రీశ్రీనివాసవరప్రహ్లాదే నమః

శ్రీవిఠనోమునయే పరమగురవే నమః

శ్రీ పారమాత్మికోపనిషద్భాష్యమ్

(ప్రథమోఽనువాకః)

—అంతః—

శ్రీలక్ష్మీవల్లభారమ్మం విఠనోమునయధ్యమామ్

అష్టదాచార్యపర్యంతం వందే గురుపరమ్మరామ్

ఓమ్, విష్ణు స్మర్యేషా మధిపతిః పరమః పురాణః ।

— పశోలోకానా మజితో జితాత్మ నృపతే భవాయ స్వాహా॥౧॥

శ్రీ పారమాత్మికోపనిషద్భాష్యప్రారమ్భః

శ్రీవేంకటేశ మఖలేశ మనంత మాద్యమ్
సృష్టిస్థితిప్రళయహేతు మహేతు మీద్యమ్

శ్రీపారమాత్మికమనుప్రతిపాద్యరూపమ్
ధ్యాయామి ముక్తిద మహం చిదచిచ్ఛరీరమ్॥

శ్రీమత్యశోకగోత్రేణ శ్రీగోవిందార్యసూనునా
శ్రీవేంకటేశపాదాబ్జసపర్యానిరతాత్మినా॥

వేదాంతాచార్యవర్యేణ శ్రీనివాసార్యయజ్ఞవా
సరణత స్మరణతస్తేణ వేదవేదాబ్జవేదినా॥

శ్రీ పారమార్థికపనిషద్భాష్యే సవ్యాఖ్యానే

శ్రుతిస్మృతిపురాణానాం సమీచీనార్థదర్శినా
పారమార్థికపనిషద్భాష్యం సమ్యగ్విరచ్యతే।

శ్రీపారమార్థికపయోధి మయం విమథ్య
ధీమన్తేణ విభిసోమునిసత్సృసాదాత్
వీయావ ముద్ధరతి సర్వజగద్ధితాత్
సమ్యక్విబన్తు విబుధా భవతాపశాన్త్యై।

“ సహ నా వవ త్వితి శాన్తిః ”

తత్రతాయ మాద్యో మ స్తః) విష్ణు స్సర్వేషామితి

విష్ణుః సర్వవ్యాపనః “ యచ్చ కింఞ్చ జ్జగ త్యస్మిన్ దృశ్యతే
శ్రూయతేఽపివా। అన్త ర్భూమి శ్చ త త్సర్వం వ్యాప్య నారాయణః
స్థితః” ఇతి శ్రుతేః.

“ విశ్వవ్యాపనకీలత్వా ద్విష్ణు రిత్యుచ్యతే బుద్ధా ” రితిచ. వన్వాదా
తావ త్పరంబ్రహ్మ పరంజ్యోతిః పరంతత్త్వ పరమాత్మాది శబ్దా
విద్యన్తే చే త్పారమార్థికం భవతి.

ఉపక్రమాశసంహారా వభ్యాసోఽపూర్వతా ఫలమ్
అర్థవాదోపపత్తి చ లిజ్గం తాత్పర్య నిర్ణయే॥

ఇతివదనాత్. అస్య కథం పారమార్థికత్వ మితి చే దుచ్యతే.

అష్టాక్షరశ్చ యో మన్తో) ద్వాదశాక్షర ఏవచ
షడక్షరశ్చ యో మన్తో) విష్ణో రమితేతసః
ఏతే మన్త్రాః ప్రధానాస్తు వైదికాః ప్రణతై ర్యుతాః
ప్రణవేన విహీనాస్తు తాన్త్రికా ఏవ కీర్తితాః । ఇతి.

భగవన్మన్త్రే) వ్యవ్యాపకమన్త్రా) పేక్షయా వ్యాపకమన్త్రాః ప్రధానాః.
వ్యాపకమన్త్రే) షు చాష్టాక్షరషడక్షరా. అష్టాక్షరేణ ప్రతిపాద్యో నారా
యణః, షడక్షరేణ ప్రతిపాద్యో విష్ణుః. ప్రధానభూతనారాయణవిష్ణుః
(నారాయణః నారాయణాదికైశ్చ విష్ణుః విష్ణుః)

పరంబ్రహ్మపరంజ్యోతిఃపరంతత్త్వపరమాత్మాదికదైః సర్వాణివాచ
కైశ్చ. క్రియాకాణ్డత్వా న్ముఖత ఏవ విష్ణుశబ్దప్రయోగః. శిష్య
“విష్ణో రంకస్తు పురుష” ఇతి. దైవికపూర్వాభూతస్య పురుషస్య,
మూనుషపూర్వాభూతస్య వాసుదేవస్య చ మూలభూతత్వాత్ విష్ణు
శబ్దగ్రహణమ్. యద్వా సర్వతాపి పరంబ్రహ్మ పరంజ్యోతిఃపరం
తత్త్వపరమాత్మాదికబ్దప్రయోగాత్, అజ్ఞానకత్వేన సద్వారకత్వేన
చ భగవల్లీలాప్రతిపాదకత్వాత్, భగవత్పాదుర్భావా విచ్ఛానలీలా
ప్రతిపాదకత్వా చ్చ. సర్వేషా మధిపతిః సర్వేషాం బ్రహ్మరుద్రా
దీనాం, నిత్యముక్తబద్ధానాం, సర్వశబ్దస్య సర్వోదాభావా జ్ఞాతృ
ర్వర్తిచేతనాచేతనవర్తమానా, మణ్డా క్షుహిర్భూతానా, మహ్మధిపతిః.
“పతిం విశ్వ స్యాత్మేశ్వర ” మితిశ్రుతే. శ్వేతాశ్వతరే: “పతిం
పతీనాం పరమం పరస్తా ద్విదామ దేవం భవనేక మీద్య” మితి.

“బ్రహ్మాదిదేవసజ్జేషు స ఏవ పురుషోత్తమః

స్త్రీప్రాయ మితర త్సర్వం జగ ద్భ్రహ్మపురస్సర”మితి.

పరమః (పరోమా) పరామా అస్యేతిపరమః సమాభ్యధికరహితః.

యద్వాదిత్యుప్తేః పురాణః అనాదిః పరో లోకానామ్.

“ఏకతో వా జగత్సర్వ మేకతో వా జనార్దనః

సారతో జగతః కృతాన్ని జతిరిన్తో జనార్దన” ఇతి.

అజితః బ్రహ్మరుద్రాదిభి ర్జేతు మశక్య ఇత్యర్థః. యద్వా
“యతో వాచో ఏవ రక్షేతే అప్రాప్య మనసా సహే”తి శ్రుతే రవా
జ్ఞానసగోచరత్వా ద్యో గిభి రప్యజితః.

నారసింహపురాణే

“హిరణ్యకశిపో స్త్రీసా తేనద్వా దేవా బృహస్పతిః

క్షీరోద స్యోత్తరం గత్వా స్తూయతాం తత్ర కేశవః

యుష్మాభి సంస్తుతో విష్ణుః ప్రసన్నో భవతి క్షణాత్”

ఇత్యారభ్య హిరణ్యకశిపువధానస్తరం

తస్య కోపాభిభూతస్య సృసింహస్య జగత్పతేః
కృష్ణ్యా భయానకం రూపం తత్రను దేవదానవాః”

ఇత్యారభ్య, శరభనిర్మాణాదికం ప్రతిపాద్యతే.

“తత స్తస్య భవానీక ముద్భూతాన మరోచత
పృష్ఠభాగే చతుర్వక్త్రం తస్య రుద్రో న్యవేశయత్
సోమనూర్వ్యా నయనయో ర్మారుతం పక్షయో ర్ద్వయోః
పాదేషు భూధరా స్సర్వాన్ శివ స్తస్య న్యవేశయత్
ఏవం నిర్మాయ శరభం భవః ప్రవాధనాయకః
జగద్భ సరసింహం తం సముద్దిశ్య భయానకమ్
తతః క్షణేన శరభో నాకపూరితదిబ్బుఖః
అత్యాశ మగమ ద్విష్టో ర్నినద నైభిరన్యః
త మభ్యాశగతం కృష్ణ్యా సృసింహ శ్శరభం రుషా
జఘాన శితై రుగైః సీతైః గ్నైః ఖవరాయుసః

నిహతే శరభే తస్మిన్ రాదే మధునిఘాతినా
తుష్టువుః పుండరీకాక్షం దేవా దేవర్షయ స్తథా” ఇతి -

భవాయ రుద్రాయ అజితః రుద్రేణ పృజిత ఇత్యర్థః. హేజ
తాత్పర్యం “అహం భక్తపరాధీనో హ్యస్వతంత్ర ఇవ ద్వి” యేతి వచ
నాత్, “భక్త్యా త్వనన్యాయా శక్త్యా అహ మేవంవిధోద్భవ” ఇతి
భగవద్వచనాచ్చ. యద్వా పరశురామమస్త్రీత్వాత్ రామభద్రదేవ
జతాత్పర్యం. యద్వా స్వభక్తస్య భీష్మస్య ప్రతిజ్ఞాపరిపాలనార్థం
జగద్రక్షణార్థం చ, భవాయ ఉత్పన్నాయ భవతే తుభ్యం స్వాహా
“స్వాహా స్వధా వష డ్వోష జ్జయః పర్యాయవాచకః”

“ఓమితి బ్రహ్మణో యోని ర్మమ స్వాహా స్వధా వషట్.
యస్యైతాని ప్రయజ్యనే యథాశక్తి కృతా న్యపి
న తస్య త్రిషు లోకేషు సరం లోకే సమం విదుః
ఇతి వేదా నదన్తి స్స వృద్ధాశ్చ పరమర్షయ” ఇతి భారతే

“నమ స్వాహా స్వధా వషట్ వాషట్ హుం ఛట్ శబ్దాః
పర్యాయ వాచకాః.” “స్వధా నమ ఇతి వషట్చరో తీతి త్రుతేశ్వ”

నమశ్శబ్దః ప్రధానార్థ స్వాహాశబ్ద ఇవేవ్యత ఇతి
స్వాహాశబ్దేన నమశ్శబ్దః ప్రతిపాదితః అనేన ప్రపత్తిః ప్రతిపాదితా.

“లక్ష్యై సహ హృషీకేశో దేవ్యా కారుణ్యయాఽయా
రక్షక స్సర్వసిద్ధాంతే వేదాంతేషు చ గీయతే
లక్ష్యై మమ చ శేషాహి విభూతి రుభయామ్నికా || ”

“అస్యేకానా జగతో విష్ణుపత్నీ ”

“లక్ష్మీ విశిష్ట ఏవైకః ప్రపత్తవ్య ఇహోదితః ” ఇతి .

“లక్ష్మీవిశిష్టఏవ ప్రపత్తవ్య ఇత్యభిప్రాయే గాదా విష్ణుశబ్దః. వీర
స్సర్వ మేకాదకానువాకే విస్తరేణ వక్ష్యతే ||౧||

శ్రీమత్పారమాత్మికోపనిషద్భాష్యచన్దికా ప్రారంభః

—శ్రీమత్సుందరరాజేన వన్దిత్వా రఘునందనమ్
పారమాత్మికభాష్యాభే శ్చన్ది కేయం విరచ్యతే ||

ఇహ ఖలు తత్రభవాన్ భగవాన్ గురవకలాభిజ్ఞపార్వభామః
సర్వత స్త్రీస్వత స్త్రీశ్రీనివాసకృపాలబ్ధవేదాంత దేశికాభిఖ్యఃకర్మబ్రహ్మ
ప్రతిపాదకకల్పసూత్రబ్రహ్మసూత్రాదీనాం భాష్యకార శ్రీనివాసా
ధ్వజీంద్ర స్సకలచేతనోద్దిగ్ధిర్షయా సర్వోపనిషత్సారభూతాం శ్రీపార
మాత్మికోపనిషదం వ్యాచిఖ్యాసుః ప్రాచీన్పితవ్యాభ్యానస్య నిర్విఘ్న
పరిసమాప్త్యర్థం శిష్టాచారానుమితశ్రుతిబోధితేతి త్రవ్యతాకం స్వేష్ట
దైవతశ్రీవేంకటాచలనాథధ్యానరూపం ముగ్ధ ముపనిబధ్నాతి శ్రీవేంక
టేశ మితి. శ్రీవేంకటేశం శ్రియా నిత్యానసాయిన్యా సర్వజనన్యా
ముగ్ధ దేవతయా నిత్యయుక్తం, అఖలేకం సకేవలం వేంకటాచలస్యకే.
కిన్తు అఖలస్వాపి చరాచరప్రపంచస్యేశోనియన్తా. తం అనన్తం త్రివిధ

పరిచ్ఛేదరహితం, అద్య మాదా భవం సృష్టిస్థితిప్రళయహేతుం
జగజ్జన్మస్థితిప్రళయూనా మభిన్ననిమిత్తోపాదానకారణం, యతోవా
ఇమానీత్యాదిశ్రుతేః, అహేతుం స్వోత్పాదకకారణరహిత మిత్యర్థః,
ఈడ్వం బ్రహ్మరుద్రాదీనా మపి స్తవనీయం, తమీశ్వరాణా మిత్యాది
శ్రుతేః, శ్రీపారమార్థికమనుప్రతిపాద్యమానం స్వస్వాఖ్యాన్యమాన
శ్రీపారమార్థికోపనిషత్సర్వమన్త్రాణాం ప్రమేయభూత మిత్యర్థః, ముక్తి
దం మోక్షప్రదం, ముక్తిః ప్రపాతూర న్యేషాం పురుషాణాం దాతృత్వం
కైముతికన్యాయసిద్ధమ్, చిదచిచ్ఛరీరం సకలచేతనాచేతనప్రవర్తక
మిత్యర్థః, ఏవ మఖిలహేయప్రతిభటపరమకళ్యాణగుణగుణమహోదధి
మర్చారూపిణం నిరుపాధికభగవచ్ఛబ్దశబ్దితం శ్రీనివాసం, అహం
వక్ష్యమాణస్వరూపగుణః, ధ్యాయామి ఉపాయో వేయభూత ర్శ్వేన
నిరస్తరం తద్ధ్యానపరో భవా మిత్యర్థః.

ఏవం స్వకులేష్వదైవశ్రీవేంకటనాథధ్యానరూపమజ్జలాచరణానస్తరం
స్వగ్రంథస్యాపాదేయతాసిద్ధయే స్వస్య యోగ్యతాప్రకర్షన పూర్వ
కం భాష్యగ్రంథావచ్ఛం ప్రతిజానీతే శ్రీమత్కైశికగోతేజేత్యాది
శ్లోకత్రయేణ, అత్ర శ్రీమత్కైశికగోతేజేత్యనేన విశ్వరూపపాదభిజా
త్యాదిసంపత్తి సూచ్యతే, శ్రీగోవిందార్యసూనునేత్యనేన పారంపర్యేణ
పరమభాగవతాగ్రగణ్యత్వం ద్యోత్యతే, శ్రీవేంకటేశపదాబ్జరస,
ర్యానిరతాత్మనేత్యనేన విషయాసక్తినిరసనపూర్వక శ్రీమన్నారాయ
ణైకతత్పరత్వం జ్ఞాప్యతే, వేదాంతాచార్యనర్యే జేత్యనేన భగవదను
గ్రహప్రాప్త వేదాంతదేశికాఖ్యబిరుదాస్థితత్వం గమ్యతే, శ్రీనివా
సార్యయజ్ఞ నేత్యనేన సర్వక్రత్యాచరప్రచారణాదికం ప్రఖ్యాప్యతే,
సంస్కృతస్థిస్వతస్తేజేత్యనేన చతుషష్టికలానిరతిశయప్రావీణ్యం
ప్రతిపాద్యతే, వేదవేదాంతవేదినే త్యనేన సాక్షరకలవేదషడ్వర్ణ
నీపారజ్ఞతత్వం నివేద్యతే, శ్రుతిస్మృతిపురాణానాం సమీచీనార్థదర్శి
నేత్యనేన శ్రుత్యాదిసకలవాఙ్మయానాం పరస్పరావిరుద్ధతాత్పర్య
విషయాభూతార్థనిర్ణాయకత్వం ప్రకాశ్యతే, ఏవ మేతాద్వైతవిశేషణ

విశిష్టేన శ్రీనివాసాధ్వరిణా శ్రీపారమాత్మయోగవిషయః భాష్యం
తత్త్వార్థప్రకాశకం వివరణం, సమ్యక్ అన్యూనాతిరీకం, విరచ్యతే
విశేషేణ క్రియత ఇత్యర్థః.

అథ స్వగ్రంథస్యాత్మనాదరణీయతాం కథయతి శ్రీపారమాత్మకేఽ,

అయం శ్రీనివాసాచార్యయజ్ఞా సర్వజగద్గితాన్తీ, అత్ర జగచ్చ
బ్రేష జీవా లక్ష్మ్యస్తే, తేసాం యదితం పునరావృత్తిరహితం సరమహదం
తత్త్వాపయితం కామయమానస్సన్ శ్రీపారమాత్మిక మేవ పయోధిః
శ్రీచార్లవ స్తం విఖనోమనిత్రప్రసాదాత్ విఖనో నామ్నః మునే
ర్మననశీలస్య తపోనిధే ర్భగవదవతారరూపస్య చేతనోద్దిగ్ధీర్. కరు
ణాకరిస్య సమగ్రహవిశేషాత్ అధికతసర్వవస్తూర్థి ఇతి శేషః.
“అచార్యవాన్ పునరా వేదేతి శ్రుతిః, గీమస్తేషాం నిశితబుద్ధిరూప
మస్తరగిరిణా విమిథ్య విశేషేణ మధత్వా సమ్యగ్విచార్యేత్సర్థః.
పీయూషం భాష్యరూప మమృతం, ఉద్ధరణీ ఉద్దిగ్ధాతి అధ్యయన
యోగ్యం కరోతీ యానన్, అతో విబుధా తద్విజ్ఞానవో ముము
క్షవత్తు, భవతాపశాన్తిః ఆధ్యాత్మికాది సర్వపాంసారిక దుఃఖ
నివృత్తిఫలక భగవత్ప్రాప్త్యై, సమ్యక్సద్భా భక్తిపూర్వకాదరాతి
శయేన, విబన్ధ ఆస్వాదయన్తు అధ్యయనం కుర్వన్వత్సర్థః, అత్రాను
బద్ధచతుష్టయ మప్నూక్తం భవన్, ముముక్షవో విబుధా అధికారిణః,
భవతాపశాన్తిః ఫలమ్, పరమాత్మతత్త్వం విషయః, సమృద్ధస్త్యధి
కారిణా ప్రయోజనస్య ల్ఘృలబ్ధవ్యభావ భగవత్తత్త్వస్య గ్రంథస్యచ
ప్రతిపాద్యపరిపాదక భావరూప ఇతి.

విష్ణురితి విమృశ్యాస్తా విధిధాతోః క్షుప్రత్యయః, విశధాతోర్నుక్
ప్రత్యయోవా, భారణః “వ్యాస్తా మే రోదసీ వార్థ కాన్తి శ్చాభ్యధికా
సితా, త్రిమణా చ్చాప్యహం పార్థ విష్ణురి త్యభినంజితః” ఇత్యుక్తం
ఇతిచేతి వచనా దితి శేషః, శంకతే నన్వితి, ఉపక్రమే పరమాత్మాది
కావ్యాదుని, అసాం ఉపనిషద, పారమాత్మికత్వం యుక్తం విష్ణుః

అథనా య స్తస్మై ఇతి సద ద్వయ మధ్యాహర్యం. జలాత్మ సంబోధనం. అస్య మప్రిస్య శ్రీ పరశురామ పరత్వం శ్రీకా నావగతం. స్వధ క్త స్వేత్వాది. అత్ర పరశురామో భీష్మప్రతిజ్ఞ పాలనం పురాణేషు మృగ్యం శ్రీకృష్ణేన తు విదితం. ఉధయాత్ నిత్యవిభూతిః లీలావిభూతి రిత్యుభయం. శేషత్వం పారతన్యం. వి ద్వయంచ లక్ష్మీనారాయణ సంగతి స్త్రీ మిత్యభివ్యక్తిః. శేష ద్వయే తద్దీ శిశ్మత్వం త్యుభయతి సిద్ధ్యతి. అత్ర శ్రుతిం దశాయతి ఆస్మితి వతః సర్వ జగత్పుతిత్యే పరివిశ్వస్యేతి శ్రుతివత్. అత్యైవ స్తథ ఆస్మేత్వాది శ్రుతిరస్తేతి దశాయతం లక్ష్మీవిశిష్టఇతి. అయమాశ ఆస్మేత్వాది శ్రుతౌ విష్ణు పత్నీ త్యేన అత్యైవ గ్రహణా ద్విష్ణులక విశిష్టత్వం సిద్ధం. అత్ర తథాభూత విష్ణు శబ్ద ప్రయోగాత్ సా శబ్దేన ప్రపత్తి ప్రతిపాదనాచ్చ లక్ష్మీ విశిష్టః ప్రపత్తన్య ఇతి రహః

భట్ట భాస్కరీయ పాఠః

ఏమ్ విష్ణు స్మర్యేషా మభివతిః పరమః పురాణః ।

వణో లోకానా మభిరో యితాత్మ స్మరతే భవాయ స్వాహా॥

శ్రీశం ధజే చింతిత కార్యసిద్ధ్యే వేదాస్త వేద్య విమలస్వభ

కృపావళా ద్యస్య సుధ క్తి లభ్యా దగోచరా వస్తసి గోచర సా

హరేర్ద్వితీయాం తత మజ్జజాభాం సృష్టిప్రధానామ్ విభనోభిధాన
ఆనమ్య తత్సూత్ర కుశుతీనా వృత్తిం విధాస్యే విమలప్రబోధ

హే అజితాత్మో అజితః ఆత్మా యస్యసః అజిత
తస్య సంబుదిః అజితాత్మో దేవత్వం విష్ణుః జగద్వ్యాపక
విష్ణు వ్యాప్తే సర్వేషాం లోకానా మభివతిః పరమః శిల్ప
పురాణః పురాతనః లోకానాం పరః శ్రేష్ఠః అజితః సర్వై రక
థః జన్మ యస్య నవిద్యతే అథవః తస్మై ధవతే హవిర్విదా
శేషః ॥౧॥

ఓం సుసూక్ష్మ స్సార్వ స్సర్వేషా మన్తరాత్మా తస్మై
స్తస్తుషాం జంగమో జంగమానామ్ । విభు ర్విభూజాం

విభవోద్భవాయ స్వాహా ॥ ౨ ॥

శ్రీ॥—సుసూక్ష్మ ఇత్యనేన

అజశం స్వాత్మసంబోధి నిత్యం సర్వావగాహి యత్
జ్ఞానం నామ గుణం ప్రాహుః ప్రథమం గుణ చింతకాః

స్వరూపం బ్రహ్మణస్తచ్చ గుణశ్చ పరిగీయతే

జగత్ప్రకృతి భావోయ స్సాశక్తిః పరికీర్తితా

శ్రమ హనిస్తు యాతస్య సతతం కుర్వతో జగత్

బలం నామ గుణస్తస్య కథితో గుణ చింతకైః

కర్తృత్వం నామ యస్తస్య స్వాతన్త్ర్య పరిబంహితమ్

విశ్వరూపం నామ తత్త్వోక్తం గుణ తత్త్వార్థ చింతకైః

తస్యోపాదాన భావేపి వికార విరహోపి యః

వీర్యంనామ గుణస్యాయ మచ్యుతస్యా పరాహ్వయః

సహకార్యనపేక్షం య త్రత్యేజ స్సముదాహృతిమ్ ॥ ఇతి

జ్ఞానాది పాదుణ్య సంపూర్ణం నానావ్యూహైక హేతుమ్

అక్షీ లక్షణ సంయుక్తం “సత్యం జ్ఞాన మనంతం బ్రహ్మైతి” శ్రుతేః
నిరుపాధిక సత్తాయోగిత్వం సత్యత్వం నిత్యసంకుచిత జ్ఞానైకా
కారత్వం జ్ఞానత్వం కాలతో వస్తుతో దేశతత్త్వా పరిచ్ఛిన్నత్వ
మనంతత్వ మితి బ్రహ్మ స్వరూప శోధక వాక్య ప్రతిపన్న సత్యత్వాది
విశిష్టం.

శ్రీ విష్ణు పురాణ

సంభరేతి తథా భర్తా భకారోథః ద్వయాన్వితః

నేతా గమయితా న్రష్టా గకారాథః స్తథా మునే

విశ్వరూప్య సమగ్రస్య వీర్యస్య యశస శ్శ్రియః

జ్ఞాన వైరాగ్య యోగైవ షడ్జ్ఞాం భగ ఇతీరణా

వసన్తి తత్ర భూతాని భూతాత్మ సృఖలాత్మని
 సచ సర్వేషు భూతేషు వకారార స్తథామునే
 జ్ఞాన శక్తి బలైశ్చర్య వీర్య తేజాం స్య శేషతః
 భగవచ్చబ్ధ వాచ్యసి నివాహే యైర్గుణాదిభిః
 ఏవమేవ మహాభాగ మైతేషు భగవానితి
 పర బ్రహ్మ భూతిస్య వాసుదేవస్య నాన్యథా
 శబ్దాయం సోపచారేణ వ్యాన్యత్ర హ్యుపచారతః॥ఇతి

భగవచ్చబ్ధ శబ్దిత మిత్యాది గుణ విశిష్టం పరబ్రహ్మ విష్ణురేచేతి
 విజ్ఞాపనేన సుసూక్ష్మ ఇత్యక్తమ్.

శ్రీ వైఖానసే తత్ర కాష్ఠే బ్రహ్మ విన్వాధ్యాయేఽ భిహితమ్;
 ఆపః పృథివ్యా సూక్ష్మాస్తు తేధ్యస్తేజ స్తతోఽనిలః
 తస్మాదాకాశ మే తస్మా త్త్వాతాణి మనీషిణః
 తేధ్యసూక్ష్మో వ్యహంకార ప్రిధాభూయ వ్యవస్థితః
 తస్మాత్సహం స్త్రీధాభూతో బుద్ధి లక్షణ లక్ష్మిరః
 తస్మాత్తు మూల ప్రకృతి రహ్యభ గుణ బృంహితా
 తతో వ్యష్టి సమష్ట్యభ్యో జీవసూక్ష్మ తరస్సృతః
 తతో వ్యోమఽదం విష్ణో స్థాన మానన్ద పూరితమ్
 తస్మా త్తత్పశ్య శక్తిస్థం శ్చోసనిష దాత్మకమ్
 శ్చామూర్తి విభేదేన విభిన్నం విశ్వతోముఖమ్
 ఆభూత సంప్లవ స్థానం స్వరూపం చిద్ధనం పరమ్
 విష్ణో రకుణ్డ వీర్యస్య నానావ్యూహైక హేతుః
 తత వ్షడ్గుణ సంపూర్ణం లక్ష్మీ లక్షణ సంయుతమ్
 సత్యం జ్ఞాన మనంతాఖ్యం భగవచ్చబ్ధ శబ్దితమ్
 సూక్ష్మా త్సూక్ష్మమితి ఖ్యాతం స్వరూపం రూప వర్జితమ్
 జాతి క్రియాది రహితం సరూపం గుణ సంగతమ్

సూక్ష్మా త్సూక్ష్మ మవాహ్నీతి పరబ్రహ్మేక మవ్యయమ్॥ ఇతి
 సార్వః “సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మేత్యాది” శ్రుతిసిద్ధమ్.

సర్వేషా మస్తరాత్మా “అత్తా బుద్ధా ధృతో జీవే స్వభావే పరమాత్మని” ఇతి. బ్రహ్మరుద్రాదీనా మస్తరాత్మా. “అస్తాప్రవిష్టశ్చాస్తా జనానాగ్ం సర్వాత్మా” ఇతి శ్రుత్య స్తరాత్. “యస్యాత్మా శరీరం యస్య పృథివీ శరీర మిత్యాది” శ్రుతేశ్చ. తస్య స్థస్థుషామ్ స్థావరాణాం మధ్యే అతిశయిత స్థావరభూతః. “మేరు శ్శిఖరిణామహ మితి భగవద్వచనాత్. జంగమో జంగమానామ్ జంగమేష్వపి అతిశయిత జంగమభూతః యద్వా శక్తిప్రదః. విభు ర్విభూణామ్ ఆకాశాదీనామపి తథా. విభవో ద్భవాన్య ఏవం భూతస్య పరమాత్మనః విభవేషు అవతారాదిషు ఉద్భవః ప్రాదుర్భావః.

యస్యావతార రూపాణి నమస్యంతి దివౌకనః

అపశ్యంతః పరంభావం నమస్తస్మై పరాత్మనే || ఇతి

ఏవం అవతారాదిషు ప్రాదుర్భావః

సహ్యాస్య జన్మనో హేతుః కర్మణో వా మహీపతే

అత్మమాయాం వినేశస్య పరస్య స్రష్టరాత్మనః ||

శ్రీమద్రామాయణే || - సహదేవై రుదీర్ణస్య రావణస్య వధాధికారిః
అర్థితో మానుషే లోకే జజ్ఞే విష్ణు స్సనాతనః || ఇతి || ౨ ||

చ ద్వి కా

సు సూక్ష్మ ఇతి ఉదాహరిష్యమాణ తర్కకాణ్డే సూక్ష్మా త్సూక్ష్మ మవాప్నోతీ త్యుచ్యతే. తత్ర పరబ్రహ్మణో భగవత్త్వం లక్ష్మీ లక్షణ త్వాదికం చ ప్రతిపాద్యతే. రిడేతస్యా శ్రుతే రుపబృంహణ మిత్యభి ప్రాయేణ వ్యాచక్షే స్వరూప మితి. తచ్చ జ్ఞానంచ బృంహణ స్వరూపం. గుణశ్చే త్యనేన తస్య జ్ఞాన స్వరూపత్వం జ్ఞాన గుణకత్వం చోక్తం. యథా దీపస్య ప్రభా రూపత్వం ప్రభా గుణకత్వం చ ఉపాదాన భావేన మృద ఇవ తస్య ఘటస్యేవ జగత ఉపాదాన కారణత్వే పీత్యథా. వికార విరహః వికారాభావః. అపి ఇతి పృథివ్యాః పృథివ్య

పేక్షయా అపస్మాత్కైః, ఏవం పూర్వపూర్వా పేక్షయా ఉత్త
రోత్తరం సూక్ష్మ మిత్యుచ్యతే, సూక్ష్మత్వం దుష్టేయత్వం నతు
చ్యుత్వం, ఉత్తరోత్తరం హి పూర్వ పూర్వ కారణం, తతః పూర్వా
పేక్షయా ఉత్తరస్య సూక్ష్మత్వం. మనీషిణ ఇతి మునీశ్వరతి సంబో
ధనం. తిథాసాత్త్వి కాది భేదేన మహా మహత్తత్వం. అన్యూధా
అభిధక్తాః గుణా స్సత్వాదయః తైబ్రహ్మహితా మహతీ నానా
పూర్వాః పురుషాదయో వాసుదేవాదయశ్చ స్వరూప గుణాః
పరమాత్మనః సత్యత్వాదయః సూర్యస్య ప్రకాశాదీనత్. ఏవం
భూతస్య సూక్ష్మ తమతయా దేవానామపి దుష్టేయ స్వేత్యధాః.
తత్ర ప్రమాణం దక్షిణయతి యస్యావతా^{శీ}తి, నహీతి. ఆత్మమాయాం
స్వశోక్తిం వినాస్య జన్మనో నాన్యత్ హేతు రిత్యధాః. స్వ సంకల్పే
నైవా విభాన తీతి యావత్, తత్ర ప్రమాణం దక్షిణయతి నహీతి,
యస్సుసూక్ష్మ రూపత్వాది విశిష్టః తస్మై శ్రీరామ కృష్ణా ద్యవ
తార రూపేణ ప్రాదుభావతే తుభ్యం త్యన్వయః॥౨॥

భట్ట భాస్కరీయ పాఠః

సుసూక్ష్మ స్సార్వ స్సర్వేషా మన్తరాత్మా తస్మై స్స్థుషాం జంగ
మో జంగమానామ్ । విభు ర్విభూతాం విభవోద్భవాయ స్వాహా॥

సుసూక్ష్మః సుష్ఠు సూక్ష్మః. “అణో రణీయాన్” సార్వః
సర్వహితః. సర్వేషాం భూతానా మన్తరాత్మా పరమాత్మస్వరూపః.
తస్మై స్థుషాం స్థిరాణాం మధ్యే తస్మై తస్థివాన్ ఛందస స్వరూపః, జంగ
మానాం చరభూతానాం మధ్యే జంగమ శ్చరరూపః. విభూనాం
ప్రభూణాం మధ్యే విభుః ప్రభుః యోదేవః, విభవస్య విశ్వర్యస్య
ఉద్భవః తస్మై ఇదం హవిః॥౨॥

జ్యోతిర్వా పారమార్థికం సార్వం విశ్వం భవం భవాయ
ప్రభూతం ప్రాహిణ్యన్న్ । పరం పరాయ సుకృతం కృతాయ
తస్మై పరాయ ఈశిషే స్వాహా ॥౩॥

(శ్రీ)॥ — (తస్మై దిశంప్రతిపాద్య జ్యోతిర్మయాని సర్వాణ్యపి పార
మార్థికా న్యేవేతి ప్రతిపాదయతి.) జ్యోతిః సూర్య చంద్రా గ్నాద్యదిషా
స్థితం జ్యోతిః పారమార్థికమ్.

యదాదిత్య గణం తేజో జగద్భాసయతే ఖలమ్
యచ్చస్త్రీయసి యచ్చాగ్నౌ తత్రేజో విద్ధిమామకమ్॥ ఇతి
జ్యోతింషి విష్ణు ర్భువనాని విష్ణు ర్వనాని విష్ణు ర్నిరయో దిశశ్చ
సద్య సుముద్రాశ్చ సవ సర్వం యదస్తి యన్నాస్తిచ
విప్రవర్య॥ ఇతి

సార్వం సర్వలోకసమ్ జ్యోతిః పారమార్థికం. “అథయదతః
పరోదినో జ్యోతి ర్దీప్యతే విశ్వతః పృథేషు సర్వతః పృథేష్వ
నుత్తిమే స్విత్యాది” శ్రుతిసిద్ధమ్. అత్ర “ఏకవవ రుద్రో నద్వితీయాయ
తస్థే యో దేవానాం ప్రథవ శ్చోద్భవశ్చ విశ్వాధికో రుద్రో మహర్షిః
హిరణ్యగర్భం జనయామాస పూర్వం సనో బుధ్యా శుభయా సంయు
నతు” ఇతి శ్రుతిషు శ్రూయమాణత్వాత్ విశ్వాధికస్య రుద్రస్య
జననం కథముపపద్యతే ఇతి శంకాయాం తద్వ్యావృత్త్యర్థం భవ
శబ్దః. భవాయ రుద్రాయ ప్రభూతమ్ బహువిధ మిత్యర్థః. పరం భవ
ముత్పత్తిం ప్రాహిణ్యన్ ప్రయచ్ఛన్ “నారాయణా ద్రుద్రో
జాయతే” ఇత్యాది శ్రుతిభ్యః.

లలాటా త్రోధజో రుద్రో జాయతే. ఇత్యాదేశ్చ.
బ్రహ్మణోవై లలాటాచ్చ తతో దేవస్య వైద్విజ
శ్రోధావిష్టస్య సంజక్షే రుద్ర స్సంహార కారకః. ఇతి

“అష్టా వసవ ఏకాదశ రుద్రాః” “సహస్రాణి సహస్రశో యేరు
ద్రా” ఇతి శ్రుత్యంతరేషు శ్రూయమాణత్వాత్. పారమార్థిక కోప

నివదిచ ప్రభూతం ప్రాహిణ్య నియ్యక్తం. అనేనైకత్వ నివృత్తిః.
అస్య మస్త్రస్య పరం పరాయ ఇత్యారభ్య ఈశోయస్మా దిత్వితా
న్వయః. సుకృతం కృతాయ తస్మై పరాయ ఈశిషే॥3॥

చన్దికా

జ్యోతి ర్వేతి తస్మై ఇతి తస్మై వరాయ ఈశిషే ఇతీత్యర్థః. దిశంప్రతి
పాద్య నిర్దిశ్యే త్యర్థః. యన్నాస్తి య ద్భవిష్యతీత్యర్థః. పరోదివః
దివః పరస్తా దిత్వర్థః. ప్రాహిణ్య నితి భగవత స్సంబోధనం సంగ
చ్ఛతే. సుకృతం కృతాయేత్యాదినా మస్త్రీద్యయం యోజయతి॥3॥

భట్ట భాస్కరీయ పాఠః

జ్యోతిర్వా పారమాత్మికం సార్వం విశ్వ భవం భవాయ
ప్రభూతం ప్రాహిణ్యన్ । పరం పరాయ సుకృతః కృతాయ
తస్మై వరాయ ఈశిషే స్వాహా ॥3॥

సార్వం సర్వ సహితం విశ్వభవం విశ్వస్య జగతః భవం ఉద్భవం
ప్రభూతం బహుభూతం పారమాత్మికం పరమాత్మ సంబంధి జ్యోతిః
తేజః భవాయ సంసార చక్రాయ ప్రాహిణ్యన్ ప్రయంజనః
సుకృతః పుణ్యస్యకృతః సుకృతస్య కర్తా తస్మై పరం పరాయ పరతః
పరాయ వరాయ శ్రేష్ఠాయ ఈశిషే సర్వసమర్థాయ తస్మై హవిరితి
శేషః॥3॥

ఈశో యస్తా ద్వితతం వితత్య కంకం ధృతం కామహుతో
జుహోతి. కకుదం కకుచ్ఛిత్వా భూయః పరాయ స్వాహా॥౪॥

(శ్రీ) — ఈశః రుద్రః యస్మాత్ సాగరాణా ముజ్జీవన కార
ణాత్. వితతం విస్తృతం. కంధృతం శిరసాధృతం కమ్ గంగాజలం
వితత్యభూమావిస్తార్య కామహుతః కామదాహకః రుద్రః కకుడశ్రేష్ఠం
జటం కకుచ్ఛిత్వా జుహోతి. అగ్నప్రక్షిప్తవా భూయః పునరపి
పరాయ విధివ్యత్యయః బ్రహ్మణ శ్శిరచ్ఛిత్వా ప్రక్షిప్తవా తస్మై

వీవం భూతాయ రుద్రాయ సుకృతం కృతాయ కృతవతే పరాయ
వరం చాతుం ఈశిషే సమర్థాయ తుభ్యం. అయమే వారో మా క్షేన్యే.

తతః కోధ పరీతేన సంరక్త నయనేనచ

వామాబ్జమ్ సఖాగ్రేణ చిన్నస్తస్య శిరోమయా

బ్రహ్మ॥ యస్మా దనపరాధస్య శిరచ్ఛిన్నం త్వయా మను

తస్మా చ్ఛాప సమాయుక్తః కపాలీ త్వం భవిష్యసి

రుద్రః॥ బ్రహ్మహః కులితో భూత్వా చరం స్తీర్థాని భూతరే

తతోహం గతవాన్దేవి హిమవంతం శిలోచ్ఛయమ్

తత్ర నారాయణ శ్రీమా న్మయాభిక్షం ప్రయాచితః

తత స్తేన స్వకం పాశ్వణం సఖాగ్రేణ విదారితమ్

మహతీ స్రవతీ ధారా తస్యరక్తస్య నిస్సృతా

విష్ణుప్రసాదా త్సుశ్రోణి కపాలం తత్సహస్రధా

స్ఫుటితం బహుధాయాతం స్వప్నలబ్ధం ధనం యథా॥ ఇతి

విష్ణుధర్మే॥ అచ్యుతానస్త గోవింద మస్త్రమానుష్టుభం పరమ్

ఓం నమ స్సంపుటికృత్య జప నివృషధరో హరః

యన్నజ్ఞానంచ గరళం కణ్ఠే స్తబ్ధం కపాలినః

అస్తరాత్మా ధృతస్తస్య హృదయే గరుడధ్వజః॥ ఇతి

మైత్రలోకే భక్ష్యమాణే తథామాతృ గణేన వై

నృశింహమూర్తిం దేవేశం ప్రదక్ష్యా భగవాన్చివః

వారాహే ప్రాగితిహః సేగస్త్యం ప్రతి రుద్రః

బ్రహ్మణంచ పురా సృష్ట్యా పుణ్డరీకాక్ష॥ ఇత్యారభ్య

జలమధ్యే కాలమేఘ సంకాశః పుణ్డరీకాక్షః రుద్రేణ దృష్టః॥

కస్త్యమితి పృష్టస్య వచనం.

అహం నారాయణోదేవో జలకాయా సనాతనః

దివ్యం చక్షు భావతు తేనమాం పశ్యన్తి యత్నతః

ఏవముక్త స్పదా లేన యావత్తస్యా ప్లహంతయమ్
తావ ద్జుష్ట మాత్రస్తు జ్వలదాభిస్కర తేజసమ్
తమేవాహం ప్రపశ్యామి తస్యనాభాయ పజ్జ-జమ్
బ్రహ్మణ స్తత్ర పశ్యామి హ్యతానశ్చ తదజ్జ-రః॥
ఇత్యారభ్య రుద్రేణానంతరం విష్ణుః

సర్వజ్ఞస్త్యం ససద్దేహా జ్ఞానరాశి స్సనాతనః
దేవానాశ్చ పరం పూజ్యః సర్వదా త్వం భవిష్యసి
ఏవముక్తః పునర్వాక్య మువాచో మాపతిస్తదా
అస్యం దేహి వరందేవ ప్రసిద్ధం సర్వజన్తుషు
మత్యో భూత్వా భవానేవ మామారాధయ శేకవ
మాం వహస్వచ దేవేశ వరం మత్యో గృహగచ
యేనాహం సర్వదేవానాం పూజ్య త్పుజ్యతరో భవమ్

విష్ణుః॥ దేవతా ర్వావతారేషు మానుషత్వ ముపాగతః
త్వామే వారాధయిష్యామి త్వంచమే వరదో భవ
యత్త్వయోక్తం వహస్వతి దేవదేవ ఉమాపతే
సాహం వహామి దేవ త్వాం మేఘో భూత్వా శతంసమాః
ఏవమేవ హరిదేవ స్సర్వేశ సర్వభావనః
వరదోభూ త్తతోమహ్యం తేనాహ నైవతైర్నరః॥ ఇత్యాది.

పురాణ సంగ్రహే॥ అజ్ఞుష్టాగ్ర వినిభిన్నా దద్దోశా త్రవజ్జలమ్
విష్ణో రాదాయ చాఘృణంనై దదౌ తస్మై చతుర్ముఖః
తత్పాద శౌచ మమలం తోయమాసీ త్సిరిద్వరా
పుణ్యాం త్రిపథగాం గంగా న్దధార శిరసా హరః॥

శుక్లర సంహితాయామ్॥ పురా త్రిభువనాశ్రాంతం హరిణా బలి బద్ధనే
మమలోకే పదం ప్రాప్తం దృష్ట్వా విష్ణో మోహాత్మకః
పాద్యం దత్తం మయా పుత్ర కమణ్డలు జలేననై
కమణ్డలు జలం స్వల్పం కృత మన్తగతం హితత్

ధర్మం సమీపతో దృష్ట్వా మయాచోక్తం జలం భవ
ద్రవీభూత స్తథా ధర్మో హరిభక్త్యా మహామునే
గృహీత్వా ధర్మపానీయం పాదం నాధస్య తుప్తయే
తాభితం పరయా భక్త్యా పాద్యాఘ్నాదిది రచితమ్
తదంబు పతితం దృష్ట్వా దధార శిరసా హరః
పావనాథః జటామధ్యే యోగ్యోస్థి త్యవధారణాత్
వమామాయతా నభబహూక్ నముమోచ తథా హరః॥

“తపశ్రియే మరుతోఽమర్షయంతే రుద్రశుత్రే జనిమ చారుచిత్రం.
పదం యద్విష్టో రుపమన్నిధాయ తేనపాసి గుహ్యన్నామ గోనామ్” ఇతి
శ్రుతిరపి. బ్రహ్మ రుద్రా దీనామపి వరద్రదానాదిషు సమర్థాయేతి ॥౪॥

చ చ్చి కా

ఈశ ఇతి కంధృత మిశ్యేకం పదం. కమితి శిరోనా చ్యవ్యయం.
ఈశ ఇత్యారభ్య విస్తార్యే త్యస్తం రుద్రస్య భగవత్పాద తీర్థధారణ
రూపమేకం చరిత ముక్తం. అథ చరితాంతర మాహ. కామహుత ఇతి.
కకుత్ తన్నామక మంగం ఛిత్వా కకుదం శ్రేష్ఠం దక్షమగ్నా
ప్రక్షిప్తవాని త్యవ్యయః చరితాంతర మాహ. భూయ ఇతి. పరాయ పర
స్యేతి విభక్తివ్యత్యయః. తదభో బ్రహ్మేత్యాహ బ్రహ్మణ ఇతి. సుకృతం.
శోభన కార్యం కృతవతే ఇతి భగవద్విశేషణం ఈశిషే ఇతిచ తథా.
ఏవ మన్వయ ముక్త్యా స్వోక్తార్థవిషయే ప్రమాణ స్థశయతి. తస్య
బ్రహ్మణః కపాలీ కపాలపాణి రిత్యథః. మహతీతి అత్రాచాకృత
విగ్రహస్య భగవతః పాశ్వాద్ర క్తజనన మ్నాయాకృతమితి జ్ఞేయం.
తత్ మర్కరస్థం కపాలం సమాస్రథా స్పృశితం సత్ స్వప్నలబ్ధ భవవత్
యాతం గతం అదృష్ట మభూదిత్యథః. ఏవం భగవతా రుద్రస్యైకం
సుకృతకరణ ముక్తం. అన్యదాహ విష్ణుధర్మే ఇతి. ఓం నమ స్సంఘటి
కృత్యేతి ఓంకార నమశ్చబ్దయో మాధ్యే మస్త్రముచ్చార్యే త్యథః.
అథ భగవతా రుద్రాయ వరదానే ప్రమాణ మాహ అగస్త్యం ప్రతి
రుద్ర ఇత్యాదినా. అథ భగవత్పాద తీర్థాస్య శివేశిరసా ధారణే ఉప

బృంహణ మాహ, అంగుష్ఠాగ్రే త్యాదినా. మయాచోక్తమితి. ధర్మం ప్రతిపదం భవేతి మయాభిహిత మిత్యర్థః. తవ శ్రియే ఇతి శ్రుతే రయమర్థః. హేతుద మరుతః దేవాః శ్రియే శ్రియముద్దిత్య తనత్వా మిత్యర్థః. అనుజ్ఞాయంత అచన్ నిస్సృ, యత్ యస్మాత్తవ జనిమ జన్మచారు చిత్రం కృతార్థమితి యాచత్. ఆసీదితి శేషః. తత్ర కారణ మ్మాహ. విష్ణో వ్యవస్థాపనకీలస్య విక్రమమాణ స్వేత్యర్థః. యత్నదం చరణం ఉపయం ధాతృసమీపే మశ్యంభా ధాతరీంద్రో నాఇతి నానాథ రత్నమాలా. సత్యలోక సమీపే ఇత్యర్థః. నిధాయినిహితం తేన తస్య విభక్తి వ్యత్యయ శ్చాన్ద్రసః. తత్సంబంధీ త్యర్థః. గోనాం శబ్దానాం మధ్యే గుహ్య న్నామ గుహ్య నామధేయ వాచ్యం తీర్థ మిత్యర్థః. “ఏతద్వా అపాన్నామధేయం గుహ్యం యదా ధావే” త్యాదిశ్రుతే. ఆధావశబ్దో జలపరతయా భగవాన్విఖనా స్ఫూత్రే ప్రాయుజ్ క. సాధావేన పాణి నేతి. పాసి శిరసా ధృత్వా రక్షసి. భగవ త్పాద తీర్థ ధారణాత్ తవ జన్మ పావన మాసీత్. తత స్త్వాద్దేవా అచన్తితి వాక్యార్థః. 18

భట్ట భాస్కరీయ పాఠః

ఈశో యస్మాద్వివృతం వితత్య కం కం ధృతం కామహతో జుహోతి । కకుదం కకుచ్ఛిత్త్వా భూయః పరాయ స్వాహా ॥౧॥

ఈశః శివః యస్మాద్దేవో వితతం పాదభూతం కం జలం గంగా ప్రవాహ రూపం కం ధృతం శిరోధృతం వితత్య విస్తారీకృత్య కామహుతః కామధక్షి. హు దానాదానయోః కస్య బ్రహ్మణః కం శిరః ఛిన తీర్తి కకుచ్ఛిత్. ఉకార శ్చాన్ద్రసః. ఈశః శివః కకుదం సర్వే ఘం కకుచ్ఛిత్తం శ్రేష్ఠం త్వాం జుహోతి భూయః పరాయ భూయసః పరః తస్మై ఇదం హవిః ॥౧॥

— రాయామీశో రహితో భరన్త్యై రాం రాం వహన్త్యై ఆహితః॥

రాయాం పతిం రాం రాం ధరతే ధరిత్యై రాం వహతో

ద్వహాయ స్వాహా ॥౨॥

శ్రీ—॥శ్రీరామ స్వామ్యం మన్త్రః, అయం కూర్మపాఠీతి శేషిత్.

స్వప్రకాశం పరం జ్యోతి స్వానుభూత్యైక చిన్మయమ్
తదేష రాజచంద్రస్య మనోరా ద్యక్షర స్సృతః
అభిక్షే రసానంద తారక బ్రహ్మ వాచక ఇతి

స్వయం భర త్యై మాతః విభక్తి వ్యత్యయ శ్చాన్దసః. ప్రియార్థం
రహితః తాభిర్విహీనః వసం గత ఇత్యర్థః. తతః రాం సకల ప్రాణి
పోషికాం రాం భూమిం ప్రతి వహన్త్యా భరతానుగతయా వాహిన్యా
సేనయా ఆహితః పురమాగచ్ఛేతి ప్రార్థితః. విభక్తి వ్యత్యయః. యః
రాయాం అతిప్రసిద్ధ క్షత్రియ ధర్మ రూపాణా మైశ్వర్యాణాం పతిః
ప్రతిష్ఠాపక ఇత్యర్థః. విభక్తి వ్యత్యయః. రాం స్వీయశ్రవణ పఠన
ధారణానుష్ఠానైః శ్రీకలోకాకా పావయన్తీం రావయతి సమస్త
దురితా నీతి. రాం ఋగ్యజుస్సామామ్నికాం శ్రుతిం ధరతే. తత్ప్రతి
పాద్యత్యేన ప్రతిష్ఠాం ధత్తే. నిఖిల నిగమాన్త ప్రతిపాద్య మాహాత్మ్య
ఇత్యర్థః. యః పునరపి వసవాస ప్రతిజ్ఞా నిర్వర్తనా సంతరం ధరిత్యై
శ్రీమదయోధ్యా భూమ్యై రాం శోభా సమృద్ధిం వహతే ప్రావయతే.
యద్వా ధరిత్యై భూమా విభక్తివ్యత్యయః. రాం సకలలోకపావన
శ్రీరామాయణ కథారూపిణీం కీర్తి సంపదం వహతే. ఉద్యమాయ
అవతార విశేషేషి పరమపావన శక్తివహయ సన్నిచ్చాన్దసః. శ్రీరామ
స్వరూపాయ పరమాత్మనే స్వాహా బహుళం ఛందసీతి. అత్ర విభక్తి
వ్యత్యయః సన్నిశ్చ॥ ౫॥

చ స్త్రి కా

రాయామితి మనోః శ్రీరామ షడక్షర మస్త్రస్యేత్యర్థః. అక్షరః
రామితి. అస్య మస్త్రస్యార్థాన రాణ్యపి భాష్యకారేణోక్తాని మాత్ర
కాయః లిఖక దోషా దక్షుద్ధతయా తాని దుష్టేణా నీతి ఏకవిధ
వీవాధోగత లిఖిత ఇతి విదాం కుర్వన్తు. అనేన మస్త్రేణ శ్రీరామస్య
సర్వం చరిత్రం జ్ఞాపితం భవతి. తథాహి రాయామిత ఇత్యనేన తస్య
స్వరూపస్థ లక్ష్మీకేత్వం పున శ్చక్రవర్తి పుత్రత్వేనా వర్ణితతయా
తైశ్వర్య పరిత్వం సర్వైశ్వర్య భూతాయా స్పీతాయా నాభత్వంన

జ్ఞాప్యతే. తతః భరన్త్యా తాభీరహిత ఇత్యనేన మాత్మవాక్య పరిపాల
సంప్రత్యాప్యతే. వహన్త్యా వాహిన్యా ఆహిత. ప్రాథిత ఇత్యనేన
తస్య ప్రకృతి రజ్జుకత్వాది గుణః భ్యాప్యన్తే. తాయాం పతి మిత్వనేన
“ముచస్సమాని యజాగ్ంషిసాహిత్రీరమృతాసతామి” త్రిశుక్ల్యైక
విధయా వేద సంపదాం ప్రతిష్ఠాపకత్వం కథితం. తేన నే నువాహిత
పునోరథ పూరకత్వం బోధ్యతే. పునస్తేనైః సంస్త్రక్షత్రియ భర్త
యావ సంప్రత్యప్త్యాపకత్వ కథనేన భ్రాతృజాయా పరిగ్రహరూప సాప
ప్రస్ఫుత వాలిగ్రహ సుగ్రీ విభీషణాది సాధు లోకానుగ్రహాదికం,
దయితా నమీషం ప్రతి పరిజ్ఞాత భక్తిగుణావస్య శ్రీ మానుమితో
దూతస్య ప్రేషణం, కావణాది దృష్టరాక్షస సంహార శ్వాసగమ్యం.
ధరిత్యై కాం నహత ఇత్యనేన కాజ్యాలిపేక పూర్వక జగత్కరణం
సూచ్యతే. ఉద్వజాదే త్యనేన భక్తరత్నాధురంధరత్వం ప్రభాప్యతే.
అత్ర భరన్త్యా ఇతి తృతీయాంత సాత మంగీకృత్య కేచి ద్వాదశతే.
రాం సంపదం భరంత్యా సీతా రూపయా లక్ష్మ్యై ఆరహిత స్సహిత
ఇతి ॥౧॥

ధట్ట భాస్కరీయ పాఠః

రాయామీశోఽరహిత ఆభరన్త్యా రాం రాం వహన్త్యా మహితః॥

రాయాపతీ రాం రాం ధరతే ధరిత్యై రాం వహతో

ద్వహాయ స్వాహా ॥౨॥

కూర్మస్వామం శ్రీరామ స్వామి

రాయాం ధనానామీశః రాం ధనమాభరన్త్యా భూమా ఇత్యేకార
స్వాన్వయ. ఆరహిత. ఆహిత ప్రాప్త. రాం ధనః వహన్త్యా లక్ష్మ్యై
వాహిత రాయాం ధనానాం పతిః రక్షకః యః రాయాం ధనానాం
ఈశః రాయాం ధనానా మాభరన్త్యా రాం ధనం ధరతే వహత్యై
ధరిత్యై భూమ్యై రాముద్దిత్య వహతిః రాం నహతః కుబేరస్య ఉద్వ
హా నిర్వాహః ఛాన్దస స్ఫుద్ధిః ॥౧॥

యో బ్రహ్మశబ్దః ప్రణవః ప్రధాన శబ్దశ్చ బ్రాహ్మరాత్మా
 వితో వియత్తః ప్రతరన్న్ర కామమ్ | ప్రాజాపత్యం ప్రతరం
 ప్రకుర్వ న్భూయో భూత్యై ఆచరం చరాయ స్వాహా ||౬||

శ్రీ||—ఉత్తరత్ర ప్రతిపాద్యమానాయాః న్యాస నిద్యాయాః ప్రధాన
 భూత ప్రణవ స్వరూప ప్రతిపాదన ముఖేన న్యాస నిద్యా ఫలం చ ప్రతి
 పాదయతి.

యోబ్రహ్మశబ్ద ఇత్యాదినా. యోబ్రహ్మశబ్దః బ్రహ్మనాచకః
 ప్రణవః “ఓమితి బ్రహ్మ” ఇతిశ్రుతిః. తస్య ప్రధానో ౭ యం శబ్దః.
 శబ్దబ్రాహ్మరాత్మా శబ్దబుద్ధి కర్మణాం త్రిత్రిక్షణానస్థాయిత్యాత్ శబ్దనా
 శేపిపరమాత్మనో నాశాభావాత్ నిత్యైశ్వర్యక్తమ్. కతనల్ల్యుపనిషది
 “సర్వేవేదా యత్పద మామనన్తి తపాగంసి సర్వాణిచ యద్వద్వన్తి
 యదిచ్ఛన్తో బ్రహ్మచర్యం చరన్తి తత్తేపదగం సంగ్రహేణ బ్రహ్మేషా
 మిత్యేతత్ | ఏతద్ధ్యే వాత్మరం బ్రహ్మ ఏతదేవాత్మరం ఛరమ్ | ఏతద్ధ్యే
 వాత్మరం జ్ఞాత్వా యో యదిచ్ఛతి తస్యేతత్ | ఏతదాలంబనగం శ్రేష్ఠ
 మేతదాలంబనం ఛరం | ఏత దాలంబనం జ్ఞాత్వా బ్రహ్మలోకే మహీ
 యతి ||” ఇతి

విజ్ఞాన సారధిర్యస్తు మనః ప్రగహవా స్మరః
 సోధ్యనః పారమాహ్నో తద్విష్ణోః పరమం పదమ్ || ఇతి
 అకారే ణోచ్యతే విష్ణు స్మర్యదేవేశ్వరో హరిః
 ఉద్భృతా విష్ణునా లక్ష్మీ రుకారేణ తథోచ్యతే
 మకారస్తు తయోర్దాస ఇతి ప్రణవ లక్షణమ్

సర్వశేపిం స్తనాహమితి ప్రపత్తి ప్రతిపాదన ద్వారా ప్రపన్నస్య
 ప్రాప్యం ప్రతిపాదయతి. వియత్త ఇత్యాదినా. వియత్తః ఆకాశాత్
 ఛరం ప్రతరణ స్వర్గాదిక మతిక్రమ్య ప్రకామమ్ అత్యంతం ప్రాజ్ఞ
 పత్యం ప్రజాపతి లోకమపి పరిరం ప్రకుర్వ ప్రకర్షణ బ్రహ్మలోక
 మపి తరణం కర్వణ భూయోభూత్యై నిత్యైశ్వర్యాయ అణిమా
 ద్యప్తైశ్వర్యా పేక్షయా నిత్యత్వాత్. “అపహత పాస్తా విరజో

విమృత్య విశోషో విజఘ్నో హి సాసన్ సుత్యకామ సుత్యసజ్జ-ల్పః
ఇతి. గుణావృతావిర్భావా యార్చిరాది మార్గేణ గత్వా

సాయుజ్యం ప్రతిపన్నాయే ప్రపన్నానే తపస్విన్
కింకరా మమతే చిత్త్య భవన్తి నిరుషదవా
లోకేషు విష్ణోర్నిరసన్తి కేచి త్సమీపస్సుచ్చన్తిచ కేచిదన్యే
అన్యేతురూపం సదృశంభవన్తే సాయుజ్య మన్యే సతుమాక్ష
ఉత్త?

సాయుజ్య ముభయోరత్ర భోక్తవ్యస్య విశిష్టతా
సార్వతా తత్రభోగస్య తారతమ్య విహీనతా
సామరస్యంహి సాయుజ్యం నదన్తి బ్రహ్మవాదినః
విహతాః మైశ్వర్యం స్వర్గాద్యం పారలాః
క్షేనల్యం భగవన్తంచ మన్త్రోయం సాధయిష్యతి

వసిష్ట జనక సంవాదః—

పరేణ పరధర్మశ్చ భవజ్యేష సమేత్సవై
విశుద్ధ ధర్మా శుద్ధేన బుద్ధేనచ సుబుద్ధిమాన్
విముక్త ధర్మా ముక్తేన సమేత్స భరితర్షభ
వియోగ ధర్మణాచైవ వియోగాత్మా భవత్యపి
విమోక్షిణా విమోక్షిశ్చ సమేజ్యేహ తథా భవేత్
శుచిగ్మా శుచిశ్చైవ భవత్యమిత దీప్తిమాన్
విమలాత్మాచ భవతి సమేత్స విమలార్తనా
కేనలాత్మా తథావైష కేన లేన సమేత్సవై
స్వతస్త్రశ్చ స్వతస్త్రేణ స్వతస్త్రత్వ ముచాక్షు
ఏతాన దేతత్కథితం మయా శేతిభ్యమ్మహాశాసన యథాభావ
తత్త్వమ్
అమత్సర స్త్వం ప్రతిగృహ్యచార్థం సనాతనం బ్రహ్మ విశుద్ధ
మాద్యమ్

ఇతి. అష్టైశ్వర్యం మానసోల్లాసే:—

అత్యంత మణుషు ప్రాణి ష్వాత్మత్వేన ప్రవేశనమ్
అణిమా సంజ్ఞ మైశ్వర్యం వ్యాప్తస్య పరమాత్మనః
బ్రహ్మజ్ఞాది శివాంతాయాః పద్వింశ త్తత్త్వసంహృతేః
బహిశ్చవ్యాప్య వృత్తిత్వం ఐశ్వర్యం మహిమాహ్వానమ్
పరమాణు సమాంగస్య సముద్ధరణ కర్మణి
గౌరవే మేరు తుల్యత్వం గరిమాణం విదు ర్బుధాః
మహామేరు సమాంగస్య సముద్ధరణ కర్మణి
అత్యల్పత్వ మతుల్యత్వం లఘిమేతి ప్రకీర్త్యతే
ప్రాకాశవాసినః పుంసః బ్రహ్మలోకా వలంబనమ్
ప్రాప్తిరామక మైశ్వర్యం స్రష్టు స్సృష్టోప యోగినామ్
అకాశ గమనాదీనా మన్యాసాం సిద్ధి సంపదామ్
స్వేచ్ఛా మాత్రేణ సంసిద్ధిః ప్రాకామ్య మభిధీయతే
స్వకరీర ప్రకాశేన సర్వార్థానాం ప్రకాశనమ్
ప్రాకామ్య మిదమైశ్వర్య మితికేచి త్ప్రచక్షతే
స్వేచ్ఛా మాత్రేణ లోకానాం సృష్టి స్థిత్యంత కర్తృతా
సూర్యాదీనాం నియోక్తృత్వ మీశిత్య మభిధీయతే
సలోక పాలా సుర్యేపి లోకాశ్చే ద్యశవ ర్తినః
తదైశ్వర్యం నశిత్యాఖ్యం సులభం శివయోగినామ్॥ ఇతి

చరాయ సంసరతే ప్రత్యగాత్మనే అచరమ్ నాకరహిత మైశ్వర్యం
కుర్వన్ చాయ సృష్టి స్థితి సహారాది గతిం కుర్వతే తుభ్యమిత్సర్కః.

(శ్రీ) విష్ణుపురాణే

ప్రాజాపత్య గృహస్థానాం బ్రాహ్మం సన్నాపిసాం స్మృతమ్
ఏకాన్తిన స్సదాబ్రహ్మ ద్ధ్యాయినో యోగినోహి యే

తేషాం తత్పరమం స్థానం యదైశ్వర్యన్తి నూరయః॥ ఇతి

ప్రధానశబ్ద ఇత్యనేన త్రిమాత్ర శబ్దః, ఏవం శ్రూయతే ఉపనిషద్వి,

“యః పునరేతత్త్రిమాత్రేణోమిత్యేతే నైవాక్షరేణ పరంపునః మభి
 ధ్యాయీత | సతేజసి సూక్ష్మేనంపన్నః | యథా సాదోదర స్వచా
 వినిర్ముచ్య ఏనంహవై ససాస్మనా వినిర్ముక్తః ససామభి మర్షయతే
 బ్రహ్మలోకమ్ | ఇతి ప్రణవ శబ్దాన్తః | అథర్వశిరసి “అథ కస్మా
 దుచ్యతే ప్రణవో యస్మా దుచ్చార్యమాణ ఏనం యజుః యజుః
 సామా న్యథర్వాంగిరసశ్చ యజ్ఞే బ్రహ్మచ బ్రాహ్మణేభ్యః ప్రణ
 వయః | తస్మా దుచ్యతే ప్రణవః | ఇతి | వ్యాసవిద్యా స్వరూప ముత్త
 రత్ర ప్రతిపాద్యతే |

చ ద్వి కా

య ఇతి బ్రహ్మశబ్దో వాచకోయస్య బ్రహ్మవాచ్య ఇత్యర్థః |
 భోగస్య తారతమ్య విహీనతేతి | భోగమాత్ర సామ్య లింగాచ్చుతి
 శారీరక సూత్ర మత్రానుసంస్థేయం | అయ మభిప్రాయః | పునః
 యేనయేన సమేతి తత్తద్రూపో భవతి | తతః భగవతా సమేతో
 భగవద్రూపో భవేదితి | అత్ర ప్రతరంప్రకుర్వ నిత్యనస్తరం యో
 వర్తతే ఇత్యధ్యాహర్యం | తస్మై శుభ్యయి త్యవ్యయః | ప్రసంగా దస్తే
 శ్వర్య లక్షణమాహ | అత్యన మిత్యాదినా | సాదోదరః సపజః | అన్యే
 విచరం చరాయ ఇతి పతస్తః | విచరం విశేషేణ ప్రసక్తిప్రద్యాయ
 వ్యాచక్యుః |

గ్రంథాలయం

భట్ట ధాన్యురీయ పాఠశాల సంఖ్య..... 2224

యో బ్రహ్మ శబ్దః ప్రణవః ప్రణవ శబ్దాన్తః ప్రణవ శబ్దాన్తః

నిత్యో వియత్తః ప్రతరం ప్రకామమ్ | ప్రాజాపత్యం

ప్రతరం ప్రకుర్వ సూయో భూత్యై విచరన్పరాయ స్వాహా ||

యో దేవః బ్రహ్మ శబ్ద ఇతి భవనయతే | బ్రహ్మశబ్దః ప్రణవః ప్రణవ
 రూపః ప్రణవశబ్దః సర్వశబ్దేషు | ప్రణవశబ్దః ప్రణవాత్మకత్వాత్
 శబ్దస్య అన్తరాత్మా శబ్దబ్రహ్మ రూపః నిత్యః శాశ్వతః | వియత్తః
 అకాశాత్ ప్రకామ మిష్టలోకం ప్రతరం ప్రవిశా తతః పరం

ప్రజాపత్యం ప్రజాపతిలోకం ప్రతర్క తత్ర భూయః పునర్విచరక
విశేషేణ చరణం ప్రకర్షక యః భూత్యై విశ్వరాయ చరతీతి
చరః సంచారవాక్ భవతి తస్మై ఇదం హవిః॥౬॥

యోవా త్రిమూర్తిః పరమః పరశ్చ త్రిగుణం జుషాణ స్సకలం
విధత్తే । త్రి త్రి త్రిధాత్మా త్రిధా త్రిధా వా విదధే సమస్తం
త్రిధా త్రి రూపం సకలం ధరాయ స్వాహా ॥౭॥

శ్రీ॥—త్రివిక్రమ స్వామ్యం మస్త్రీః

యః పరమాత్మా విష్ణుః త్రిమూర్తిః బ్రహ్మ విష్ణు శివాత్మకః.

శ్రీ విష్ణు పురాణే॥—

సృష్టి స్థిత్య స్తకరిణీం బ్రహ్మవిష్ణు శివాత్మికామ్

స సంజ్ఞాం యాతి భగవా నేకవచ జనార్దనః॥ ఇతి

యద్వా త్రివిక్రమత్వాత్ పదవిశేష భేదేన త్రిమూర్తిః “ఇదం
విష్ణు ర్విచక్రమే త్రేధావిదధే పదమితి” శ్రుతిః. పరమః త్రివిక్రమా
వతారాపేక్షయా బ్రహ్మరుద్రాదిషు సమాభ్యధిక రహితత్వాత్.
పరమశబ్దః ప్రయోగః. పరశ్చ అవతార త్వేపి ఉత్కృష్టః త్రిగుణం
జుషాణః జమ్ ప్రీతిసేవనయోః. ఇతి త్రిగుణేషు హర్షిక రాజగ
తామసేషు ప్రీతింకుర్వక. యద్వా సేవమానః సకలమ్ చిద
చిదాత్మకం ప్రపంచం విధత్తే “వృష్టిభ్నా ద్రోదసీ విష్ణురేతే దాధార
పుథిసీ మభితో మయూఖైః” ఇతి. విష్ణురేవ బ్రహ్మశిబ్దవాచ్య ఇతి
జ్ఞాపయితుం “బ్రహ్మభ్యధి తిష్ఠత్. భువనాని ధారయత్” ఇతి.
“సమా విష్ణవే బృహతే కరోమి” ఇతిచ. బృహత్వా ద్బ్రహ్మణ
త్వాచ్చ తద్బ్రహ్మేతి ప్రకీర్తితమ్; ఇతి. యద్వా విధత్తే జగ
త్సృష్ట్యాదే శ్చరావర భేదేన సకలం జగత్ త్రి త్రిగుణ భేదాత్
త్రివిధం విధత్తే త్రిధాత్మా చిదచి దస్తర్యా మిశ్వర భేదేన త్రివిధ
స్వరూపః త్రిధా త్రిధా వా విదధే సమస్తమ్ ప్రాన్య దీర్ఘ సమ
హాపేణ గార్హప త్యాన్వాహర్యా హవనీయ ఇతి. త్రివిధాన్ని

రూపేణ ఉత్తమ మధ్య మాధమ స్వర్గ సరక మోక్ష ఇత్యాది
సమస్తం త్రిధా త్రిధా విదధే చకార. త్రిరూపమ్ స్త్రీ పుంసపుంసాది
త్రిధా భూత్వా త్రివిధవిరూపీ భూత్వా ఋర్వర్ణా స్వస్వకీయ
సహితై ర్దేవ మనుష్యాదిభి రావృం విధత్తే శ్మశ్రవాణా సకలం
ధరాయ సర్వ నిర్వాహకాయ తస్మై ॥౭॥

చ విధి కా

యోవా ఇతి యచ్చబ్దేన ఉపక్రమే ఉత్తరః, విష్ణురేవ గృహ్యతే
ఇత్యభి ప్రయన్నాహ. ఋష్టః పరమాత్మేతి. బృహతే కరోయాత్మత్ర
బృహచ్చబ్దో బ్రహ్మవాచక ఇతి బోధయతి. అథర్వ శిరసి బృహతి
బృహాయతీ త్యాది వాక్యం తదుప బృహమాణం బృహత్వాత్ బ్రహ్మణ
త్వాచ్చేతి వచనమ్ ॥౭॥

భట్ట భాస్కరీయ పాఠః

యోవా త్రిమూర్తిః పరమః పరశ్చ త్రిగుణం జుషాణ స్సకలం
విధత్తే త్రి త్రివిధాత్మా త్రిధా త్రిధా వా విదధే సమస్తం
త్రిధా త్రిరూపం సకలస్థరాయ స్వాహా ॥

వామనస్యాం. యోవై దేవః త్రిమూర్తిః బ్రహ్మ విష్ణు శివ
మూర్తిః. పరమః ఉత్తమః. పరః క్రతేషః. త్రిగుణం సత్త్వ రజ తమో
గుణాణాం జుషాణః సేవమానః. సకలం ప్రపంచం త్రిత్రిః గుణత్రయ
వశాత్ త్రిధా త్రివిధం విధత్తే కరోత్ త్రిధాత్మా జీవాత్మ పర
మాత్మా స్థాత్మా రూపేణ త్రిధాత్మా సమస్తం ప్రపంచం త్రిధా
త్రిధా ఉత్తమ మధ్య మాధమ రూపేణ త్రి ప్రకారం విదధే చకార
యోదేవః త్రిరూపం వ్రాన్వ దీర్ఘ సామాన్య రూపం సకలం ప్రపంచం
త్రిధా ఉత్పత్తి స్థితి రక్షణ రూపేణ త్రిప్రకారం ధరః తస్మై ఇదం
.హవిః ౭

యద్వా కృత మమృతం చరాణాం యత్సర్వ నిష్ఠ
మజరం సమస్తమ్ । యత్పశ్యమాన మాత్మా భిజుషాణ
మన్త స్సుషుప్త్యా నభిగమ్యమానాయ స్వాహా ॥౮॥

(శ్రీ)-త్రివిక్ర) మానతార పృత్యక్తి కృతస్య పరమాత్మనః పరం
రూపం స్వప్నేపి దేవై ర్ద్రీష్టు మశక్య విత్త్యాహ. యద్వేతి. కృతం
త్రివిక్రమ రూపేణ కృతం సర్వనిష్ఠ మన్తర్వాప్తం అజరం అపహత
పాపృత్వాది యుతం సమస్తమ్ బహిశ్చ వ్యాప్తం యత్ పరిదృశ్య
మానం సర్వం. ఆత్మా భిజుషాణమ్.

ఆత్మా బుద్ధౌ ధృతౌ జీవే స్వభావే పరమాత్మని; ఇతి జీవాత్మనా
సేవ్యమానం. ఏవం విధ రూపం అన్తర్హృదయే. సుషుప్త్యా స్వప్నేనాపి
అమృతం చరాణామ్. అమృతం చరన్తీతి అమృతంచరాః దేవాః
తేషా మపి అనభిగమ్యమానాయ ధ్యాతు మశక్యా యద్వా
చరాణాం దేవాదీనాం అమృతం కృతం సముద్రమధనాదికం కృతం
యద్రూపం తత్ పశ్యమానం చేదపి సుషుప్త్యా స్వప్నేనాపి ప్రాప్తు
మశక్య వితి తస్మై ॥౮॥

చన్ద్రికా

యద్వేతి మన్తీస్థ యద్వా శబ్దస్యాస్థి మాహ. పరిదృశ్యమానం
సర్వవితి. అమృతం చరన్తి భక్షయన్తీ త్యర్థః. చరన్తీతిచరాః జంగమ
భూతా ఇత్యర్థః. అన్యేతు యద్వా కృత మమరం చరాణాం
యత్సర్వనిష్ఠ మమృతం సమస్తం యత్పశ్యమాన మాత్మాభిజుషాణ
మన్తస్సు ధృత్యా నభిగమ్య మానాయేతి పతన్తః వ్యాచఖ్యః.
అమరం మరణరహితం చరన్తీతి. ధృత్యా ధైర్యేణా నభిగమ్య
మానం అజ్ఞాయ మానవితి ॥౮॥

భట్ట చాన్కరీయ పాఠః

యద్వా కృత మమరం చరాణాం యత్సర్వ నిష్ఠ
మమృతం సమస్తమ్ । యత్పశ్యమాన మాత్మాభి
జుషాణ మన్త స్సుధృత్యా నభిగమ్యమానాయ స్వాహా ॥ ౯ ॥

మియస్త ఇతిమరాః తథా నభవన్తి యథా తథా చరన్తీ త్యమ
రంచరాః తేషాం దేవానాం యద్వస్తు అకృతం అభిప్రాయ
రూపం వా యద్వస్తు సర్వనిషం సర్వత్ర నిష్ఠాస్థి ర్యస్యతీ సర్వ
నిష్ఠమ్. అమృతం మృతిరహితం నమస్తం సర్వమయం యద్వస్తు
పశ్యమాను దృశ్యమానం గత్ ఆత్మా భిజమాణం ఆత్మానం సేవ
మానం గచ్ఛన్తం తథాపి యద్వస్తు అంతఃకరణే శృత్యా భేద్యేనా
అసభిగమ్యమానః అజ్ఞాయమానః తస్మై వానితి శేషః॥

కః కోశమజ్ఞే కుశలం విధాయ సాకృతం కృణ్వేత్ - అగ్రఇదగ్ం
సుకాంతమ్ । కకుద్వతే కామచరం చరాయ స్వాహా॥౯॥

(శ్రీ) - అగ్రే సృష్ట్యాచా అంగే స్వాజ్ఞే కుశలం తేషాంసహితం సుకాంతం
మనోహరం ఇద మణ్ణకోశం విధాయ తత్ర సాకృత అకృత సహితం
క బ్రహ్మణం కృణ్వతే సృజతే కకుద్వతే శ్రేష్ఠాయ కామచరం
స్వైరంచరాయ తస్మై అన్యత్రోపనిషది అథ పునరేవ నారాయణో
న్యతే కామో మనసా ధ్యాయత తస్య ధ్యానా స్త్యక్తస్య అలాటాత్
స్వేదో మహత తా ఆపః తాను శేజో హిరణ్మయ మిణ్ణవత్రి బ్రహ్మ
చతుర్ముఖో జాయతే తి ॥ ౯ ॥

చ ద్వి కా

కం కోశమజ్ఞే కం బ్రహ్మణ మజ్ఞే క ఇతి బ్రహ్మణో నామేతి చచనా దితి
భావః. అన్యేతుక కోశమజ్ఞే కుశలం విధాయ సాకూతం కృణ్వేత్ అగ్ర
ఇతి పతస్తః వ్యాచక్షుః. క బ్రహ్మత్వా సాకూతం సాభిప్రాయ
ఇదం కోశం కృణ్వతే కుశలే ఇతి ॥ ౯ ॥

భట్ట భాస్కరీయ పాఠః

కః కోశమజ్ఞే కుశలం విధాయ సాకూతం కృణ్వేత్ - అగ్రఇదగ్ం
సుకాంతమ్ । కకుద్వతే కామచరం చరాయ స్వాహా॥౯॥

కః బ్రహ్మస్వరూపః అగ్రే ఆచా అజ్ఞే దేహే కోశంజగత్ కోశం

గభ=కోశం కుశలం వ్యసనరహితం విధాయ కృత్వా ఇదం కోశ
జననాదూర్ధ్వం సాకూతం సాభిప్రాయం సుకాంతం సుష్టు శోభితం
కృణుతే కురుతే కకుద్వతే గరుడధ్వజాది చిహ్నవతే కామచరం
స్వేచ్ఛాచరణం చరతీతి కామచరం చరః తస్మై స్వాహా ఇదం హవి
రితి శేషః ॥౯॥

యం యజ్ఞై ర్మునయో జుషన్తి యన్దేవాః పరమం పవిత్రం . .
భవిష్యన్త్యైర్తిషు ప్రణతాః ప్రధానాః | యం సూరయో జపన్తో
యోగిన స్సూక్ష్మే స్సుప్రదర్శనైః పశ్యన్తి క్వరాయ స్వాహా ||౧౦||

శ్రీ||—యం పరమాత్మానం మహావిష్ణుం, యజ్ఞైః యజ దేనిపూజా
సంగతి కరణ దానేష్వీతి. సమారాధనైః పాశయజ్ఞ హవిర్యజ్ఞ
సోమయజ్ఞైః

ద్రవ్యయజ్ఞా స్సపోయజ్ఞా యోగయజ్ఞా స్సథాపరే
స్వాధ్యాయ జ్ఞానయజ్ఞాశ్చ యత్య సుంశిత వ్రతాః || ఇతి
“యజ్ఞేన దానేన తపసా నాశకేన బ్రాహ్మణా వివిదిషన్తి” ఇతి
శ్రుతే. ద్రవ్యయజ్ఞాదిభి మునయో వైఖానసాః

వైఖానసై ర్మునిగణై ర్నిత్యమారాధితో మతైః || ఇతి
వైఖానసై ర్మునిశ్రేష్ఠైః పూజితో శేషశ్రేష్ఠః || ఇతి

పాద్యవచనాచ్చ. సను. ఆత్ర ప్రతిపాదితా మునయః ఆపస్తమ్బాదయః
||౧౧|| సస్మరితి చేత్; గారుడే ||—

పురా చతుర్ముఖాదేశా చ్చత్వారో మునయోఽమలాః
ప్రణీయ వైష్ణవం శాస్త్రం భూమావభ్యర్చయ స్పృశ
మరిచి ర్మందరే విష్ణు మర్చయామాసు కేశవమ్
ఆదేశా ద్రబ్రహ్మణో విష్ణుం శ్రీనివాసే ఆత్రి రర్చయత్
కాశ్యపో విష్ణ్వధిష్ఠాన శుభక్షేత్రే భృగుర్మునిః

నన్దాయాం దక్షిణే నీమ్న శ్రీనివాసో త్రరేనఘః
తత్సన్ధౌ శుచిషన్నామా భృగుణా స్థాపితోహరిః॥ ఇతి

బ్రహ్మకైవర్యే పుష్కరతీర్థ వైభవ వర్ణనే

నిమ్నగానాం యథా గంగే త్వారభ్య
యథామునీనాం విఖనా ఆదిభూత ఉదాహృతః॥ ఇతి.

శ్రుతిః “ధేరుర్వహాణా మదినిస్సరాణాం బ్రహ్మబుధూణాం విఖనా
మునీనామ్” ఇతి. ఏవం శ్రుతిస్మృతి పురాణేషు ముఖ్యవ్యేన వైఖాన
సానామేవ మునిశబ్దవాచ్యత్వ ప్రతిపాదనాత్ యజ్ఞైర్మనయో జపస్తో
త్ర్యుక్తమ్. ఆపస్తంబాదీనా మద్వారక భగవద్వజననిధి ప్రతిపాదనా
భావాత్. విశ్వాదేవతాపూజా ప్రతిపాదనస్య యమిత్వేకవచన స్వార
స్యాభావాచ్చ. వైఖానసా మునయో జపస్తో యజ్ఞైః ప్రేణయంతి
సేవాం కర్వంతి వా. యజ్ఞశబ్ద ఆరాధన పరః యం మహావిష్ణుం
ప్రధాన దేవా బ్రహ్మ రుద్రాదయ

న యస్య రూపం నబల ప్రభావో నచస్వభావః పరమస్యపుంసః
విజ్ఞాయతే శర్వ పితామహాద్యై స్తంవాసుదేవం ప్రణమామ్యు
చిన్మమ్

ఇతి రూప బల ప్రభావాది శయేనా చిన్మత్వాత్ పరమం ఇత్యుక్తమ్. పవిత్రం ఉపనిషది “సవిష సర్వభూతాన్తానాత్మా చ పహతసాస్మా
దిన్ద్యోదేవ ఏవో నారాయణః” ఇతి

అశుద్ధా బ్రహ్మ రుద్రాద్యా జీవావిష్ణో ర్విభూతయః
తాన్వై కుద్బుష్టయ స్సామ్యా త్పరత్వా దపుపాసతే॥ ఇతి

అతవన పవిత్ర మిత్యుక్తం యద్వా స్వభక్తా స్వజాదపి త్రాయత
ఇతి పవిత్ర శబ్దప్రయోగ .

• దన్తా గజానాం కులిశాగనిష్ఠరా శ్చీర్ణాయ దేజేర బలం మమైతత్

మహద్విపత్తిర్త్య మనాశనోయో జనార్దనాను స్మర

ణానుభవః॥

ఇతి. అమృతాపహరణే గరుడేన్ద్రమోహ్యుద్దే చ ద్రష్టవ్యమ్. అతఏ
వార్తిషు ప్రణతా భవిష్యన్తి. శ్రీమద్రామాయణే బాలకాండే

రాక్షసా రానణోమూర్ఖో వీర్యోత్సేకేన బాధతే॥ ఇత్యాది
వధార్థం వయమాయాతా స్తస్యవై మునిభిస్సహ
సిద్ధిగర్హ్య యతాశ్చ తతస్తాం శరణంగతాః
త్వం గతిః పరమోదేన స్సర్వేషాం నః పరస్తప
వధాయ దేవశత్రూణాం నృణాం లోకే మనశుగు
వీవముక్త స్సరగణై ర్విష్ణుప్రిదశ పుణ్యవః
పితామహ పురోగాంశ్చ సర్వలోక నమస్కృతః
అబ్రవీత్ప్రీదశాస్సర్వా స్సమేతా స్థరసంహితా
భయస్యజథ భద్రంవో సధార్థం యుధి రానణమ్
సపుత్రపౌత్రం సామాత్యం సమిత్రజ్ఞాతి బానసమ్
హత్యాక్రూరం దురాత్మానం దేవర్షీణాం భయావహమ్॥
ఇత్యాది.

భాగవతే॥ పురా సురాయ గిరిశో నరందత్వాప సంకటమ్॥ ఇత్యాది.
రథస్య అస్తేతు సంకటంలేభే నరచిరః శివశత్యుక్తమ్. బాణాసుర
యుద్ధేచ ద్రష్టవ్యమ్.

ప్రసాదయామాస భవో దేవం నారాయణం ప్రభుమ్
శరణం చ జగమాద్యం నరేణ్యం నరదం హరిమ్॥ ఇతి .

అనేన బ్రహ్మరుద్రాదీనా ముపాస్యరాహిత్యం తత్ప్రయుక్త వ్రతా
నామ పుపాదేయ రాహిత్యంచ దర్శితమ్. ప్రధాన ధర్మార్థకామ
మోక్ష చతుర్విధ పురుషార్థేషు స్వాభిమతార్థ ప్రధాన మార్తిషు
స్వాభిమతార్థాలాభే నాశేచ ప్రణతా భవిష్యన్తి. శ్రీగీతాయామ్.

చతుర్విధా భజన్తేమాం జనాస్సుకృతి నోద్భవ
అహో జిజ్ఞాసు రరాత్ జ్ఞానీచ భరతర్షభ

తేమాంజ్ఞానీ నిత్యయుక్త వకభక్తి విశిష్యతే
ప్రియోహి జ్ఞానినోత్పత్తి మహంగచ మనుప్రియః
ఉదారా స్సర్వవై తే జ్ఞానీర్వాత్మైవ మేయతమ్॥ ఇతి

యం పరమాత్మానం య ముస్త్ర రుచివ కాకాక్షిన్యాయేన ఉభయ
త్రాన్వయః య ముస్త్ర రాజ మప్తాక్షరం యం విష్ణుపదక్షరమస్త్రం
జపస్త్రః జపస్త్రం.. పరాశరః॥—

త్రివిధో జపయజ్ఞస్యాస్తి తస్యభేదం నిబోధత
యమచ్య నీచస్వరితై శ్శబ్దైః స్పష్టపదాక్షరైః

మస్త్రముచ్చారయే ద్వాచా వాచికోయం జపస్మృతః
శన్తై రుచ్చారయేన్నస్త్రే) మీషదోష్టా ప్రచాలయేత్
అపరై రశ్రుతంశ్చ దృఢిపాంశు జపస్మృతః
ధియా యదక్షరశ్రేణ్యా వగాఢ్వర్తం పదాత్పదమ్
మస్త్రాగచింతనం భూయః కథ్యతే మానసోజపః
త్రయాణాం జపయజ్ఞానాం శ్రేష్ఠస్యా దుష్టో తరః
అప్తాక్షరశ్చ యోమస్త్రో ద్వాదశాక్షర ఏవచ
షడక్షరశ్చ యోమస్త్రో) నిష్ఠో రుచిరజపః
ఏష మస్త్రా ప్రధానాస్యై ర్వేదికా ప్రణవై ర్యుతాః
ప్రణవేన పహీనాస్య తాన్త్రికా ఏవకీర్తితా ॥ ఇతి

సూరయో నిత్యసూరయః అనన్తగరుడ నిష్కళేనాదయః పశ్యన్తి
“తద్విష్ణోః పరమం పదం స కా పశ్యన్తి సూరయః” ఇతి శ్రుతిః
యద్వా బ్రహ్మవిదః పశ్యన్తి యోగినః యమనియమా ద్యప్రాగ
యోగయుక్తా భ్యానేన పశ్యన్తి యద్వా “మీగ స్సన్నహనోపాయ
భ్యానసంగతి యుక్తిః” ఇతి భగవత ఏవోపా మోపేయత్వం, అనేన
సిద్ధయాచా ప్రపత్తి సాధ్యయాచాచ ప్రతిపాద్యతే.

“సమస్త పునఃపార్థానాం సాధకస్య దయాలభే”.

శ్రీమతః పూర్వసిద్ధత్వా త్సిద్ధోపాయ రుమంవిదుః

భక్తిప్రపత్తి ప్రముఖం తద్వశీకార కారణమ్

తత్త్వలూర్థి సాధ్యత్వా త్సాధ్యోపాయం విదుర్బుధా॥” ఇతి

ఈదృశః పరిమాత్తా యం ప్రత్యగత్తా తథేదృశః

తత్సంబంధా నుసంధాం యతియోగం ప్రకీర్తిత॥ ఇతి

యద్యాః స్వామీ స్వకేషు స్వవశం స్వభరత్వేన నిర్భరమ్

స్వదత్త స్వనియా స్వార్థం స్వస్మిన్నస్యతి మాం స్వయమ్॥” ఇతి

సర్వదా యనుసంధానం॥

“స్వాజ్ఞేపనేచ్ఛా యదితే స్వసత్తాయాం స్పృహ యది

అత్యదాస్యం హరేస్వామ్య స్వభావంచ సదాస్మరే”తి

కర్మయోగినః తం సుప్రదర్శనైః పశ్యన్తి. ఉచ్చిష్టాది కాలవ్యతిరీక్త కాలేషు భగవదారాధనాదకం కుర్వన్తో భగవద్భక్తాః, కైంకర్య పరాశ్చ, యోగిన ఇత్యుచ్యంతే. ఏతేషాం భగవద్విశ్లేష దుఃఖ మసహ మానానామ్.

“నప్రదోషే హరిం పశ్యే త్రియోదశశ్యా న్నతత్త్రియా యది పశ్యే త్ప్రమాదేన ద్వాదశాబ్దేన నేక్షిత” ఇతి.

హరిదర్శన విషేధో నాస్తియే.

అర్చకా స్మరిచారాంశ్చ వైష్ణవాః జ్ఞానినో యతీన్

దానీ దాసాదికాం శ్రేష్ఠ ప్రదోషో న ప్రబాధతే

తావత్రియా నలక్ష్వాలా మాలిణే దేహమద్ధిరే

విష్ణుభక్తి రసై శ్చాన్తిం జానన్తూః కాల మీక్షతే

కాలోఽస్తి యజ్ఞే కాలోఽస్తి దానే కాలోఽస్తి వైజవే

సర్వేశదర్శనే కాలం వీక్షమాణోఽత్ర పశ్యతి॥ ఇతి

మానం వాచా నివృత్తిస్యా న్నాత్ర భాషా న సంస్కృతమ్

నాన్య దేవేరణం విష్ణో సుదా ధ్యాయే చ్చ కీర్తయేత్ ॥

అత స్సుప్రదర్శనైః పశ్యన్తిత్యుక్తమ్. అత్ర ప్రణతా ఇ త్యనేన పర

మాత్రానో నారాయణస్య పాదారవిద్యే న్యస్తభరా ఉచ్యతే, పర
మాత్మని నారాయణే భగవతి సర్వభర సమర్పణాత్.

సజ్జాతం నైరపేక్ష్యన్తు నమ ఇశ్వర్యతే బుద్ధే
భరన్నాసం బలా దేవ న్యయన్న విఃసృజ్యతే
అత్రో పాయాంతరస్థాన రక్షకో వినివేశిత ఇతి.

ప్రకరణ సతా ప్రణాతాః సమశ్చబ్దస్య సూలసూక్ష్మార్థకతాఽహి
ర్బుద్ధ్యే నాభిహితా.

ప్రేక్షావత ప్రసృజ్యతే ప్రహీభావా గ్రహ స్వర
ఉచ్యతే పర ముద్దిశ్యతే నమ సరిగీయతే
తాకే చేతననర్త స్తు ద్విధైవ సరిగీయతే
జ్యాయాం శైవ తథాఽజ్యాయాం నై వాభ్యాం విద్యతే పర
కాలాత్ గురౌ శైవ ప్రకర్ణో యత్ర సప్తతి
శబ్ద స్తస్మిన్మయా వృత్త్యా జ్యాయా నిర్వచయంత్యతే
అతి శేషేన వర్గో న్య స్మృతా ప్రకర్ణో బుద్ధే
అజ్యాయాంశ్చ తయా యాగ శ్చేషశేషితయే చ్యుత
అజ్యాయాంసో పకే స శ్వే జ్యాయా నేకో మతః పరః
న స్తృనస్తవ్య భావేన తేషా నైవ స నివ్యయ
నస్తవ్య పరమ శ్చేషీ శేషా సన్తార జురతా
నస్తృనస్తవ్య భావో ఽయం న ప్రయోజన పూర్వకః
నీచోచ్యతా స్వభావో ఽయం నస్తృనస్తవ్య తాత్మకః
ఉపాధి రహితేనాఽయం యేన భావేన చేతనః
సమతి జ్యాయసే తస్మై తద్వా సమన ముచ్యతే
భగవా న్నః పరో నిత్య మహం ప్రత్యవర స్సదా
ఇతి భావో ననుః ప్రోక్షః నమసః కారణం హి సః
సమయత్యపి వా దేవం ప్రహీభావయతి ధ్రువమ్
ప్రహీభవతి నీచే హి పరో నైచ్యం విలోకయన్
అత్రో వా నమ ఉద్దిష్టం య త్తత్తన్నయతి స్వయమ్

చ వికా

“యం యజ్ఞే”తి. శ్రీనివాసే శ్రీనివాసాఖ్య వేదాంతాదా శుచిషన్నామా హరిః. “హగ్ంస త్సు చిష”దితి శ్రుతేః. అద్వారక భగవద్వ్యవసం ప్రదిమారాధనం అశుద్ధాః శుద్ధస త్వరహితా ఇత్యర్థః. వజ్రాదితి. పవిత్రబుద్ధ్య వజ్రవాచకత్వా దితి భావః. “దన్తా గజానా” మితి వచనం భగవత ఇతి జ్ఞేయం. “బలం మమైత” దిత్తుక్తే. అమృతా పహరణే ఇతి. స్వగౌడపహర త్యమృతం గరుడే ఇంద్రేణ ప్రయుక్తం వజ్రం భగవత్ప్రసాదా తుచ్ఛిత ముమాసీ దితి కథా ౨ త్రాస సనేయా. అత ఏవ భక్తానాం వజ్రాదపి రక్షకత్వా దేవేత్యర్థః. నాశే ఇన్ద్రియాధికారే చే త్యర్థః. ఉచ్చసీచ స్వరితైరితి ఉదాత్తా నుదాత్త స్వరితై రిత్త్యర్థః. సిద్ధోపాయమిమం విదుసుతి. ఉపాయో ద్వి విధః సిద్ధ సాధ్య త్కేతి. తత్ర సిద్ధోపాయః శ్రీనివాసారాయణ ఏవే త్యర్థః. సాద్ధోపాయం చాహ భక్తి ప్రపత్తితి. ప్రత్యగాత్మ పరమా త్మనోః స్వభావ జ్ఞానపూర్వకంతయో సంబంధాను సంధానం యోగ శబ్దార్థ ఇత్యాహ. ఈదృశ ఇతి. స్వసత్త్వాయాం ఆత్మన స్పద్యావే స్పృహ యది తత్ర కర్తవ్య మాహ త్కేతి. అహం దాసు హరి స్యామీతి నిరంతర మను సన్ధత్వే త్యర్థః. కర్మ యోగిన ఇతి. అత్ర కర్మశబ్దేన భగవద్విషయక సర్వక్రియా ఉచ్యంతే. తదూప మాత్మోపాయ వస్త ఇత్యర్థః. భగవతే ఏకాదశే “యమాదిభి ర్యోగపథై రాస్వీకృత్యా చ విద్యయా మమారోపా సననాభి ర్వా నాన్వై ర్యోగ్యం స్మరే స్మసి” రితి తస్యోపాయత్వ ముచ్యతే. జ్వాలామాలితే సంజాత జ్వాలామాలే ఇత్యర్థః. కాలం సేవితం సమయం. వంచితః దైవేన విప్రలబ్ధః. ప్రేక్షాజ్ఞానం తద్వతః ప్రేక్షా వతిః. ప్రహీభావః నమతా. ముక్తయా వృత్త్యా అభిధయా. తయో రిజ్యాయసోజ్యాయ సశ్చయోగః సంబంధః. శేష శేషియా ఇవ్యతే ఇన్ద్రః. నస్తా నమస్తర్తా. నస్తవ్యః నమస్తార్క్యః. సః మమ భగవాన్ పరః. “అహం రిస్మత్ ప్రత్యవర” ఇతి భావ ఇత్యర్థః. అతః పరం పురుష

ముద్దిశ్య ప్రవీణావా దన్యధా అన్యవిధయా సిద్ధి నేతి. తమ
దోషః తద్దోష కార్యణ్యాచభాః ఉపేక్షక ఇతి భావాః. యథా
కర్మ కర్మాంతఃస్య ఫలదాయా న తు ఫలదానే స్వతంత్ర ఇతి
యామతిః. విశ్వాసాత్మకం సా గృహీయ మంగం హ ని తద్విరోధ
సిద్ధిభావః. ఏవం భూతోపి లోకే కృపాల్పరపి పురుషః లోక క్షేప్త
త్రాతా భవితం నక్షమస్యాత్ ఇతి బుద్ధ్యా అన్య భగవతో గోష్ఠ
శక్తేః రక్షణ సామర్థ్య స్సేత్యర్థః. నిరూపణం శక్తిమా నితి నిగణయ
ఇతి యావత్. గుణభావాత్ నిగుణత్వాత్. భగవా నుదాసీన
శరణాగత రక్షణే ఉపేక్షకః ఇతికేనాపి నిమిత్తేన ఉత్ప్రేక్షా ఉహః.
అముష్య చతుర్థాంశస్య. వ్యాపాతిః విరోధినీ త్యర్థః. ఆజ్ఞాయాః
శ్రుతిస్మృత్యాది రూపాయాః వ్యాపారః లంఘనం తస్య వక్షణం
పంచమమంగం. శ్రుతిస్మృతీ మమైవాజ్ఞే ఇతి భగవద్వచనాత్. నిరా
కృతిః సర్వభూత హింసేత్యర్థః. తద్వ్యాప్తిభూతః పన్నాంగ విరోధః. మే
మమ న న మత్సంబంధీత్యర్థః. సా స్వతంత్ర స్వతా నివార్యతే. నా
యమృతం అయం పుత్రాదనా మమ. కింతు భగవత ఇతి. అహం
స్వతంత్రోనాస్మి యచ. అన్య నమ ఇత్య స్వాధికారః. తాని స్వత్స్వ స్వాతంత్ర్య
దీని నివర్తన్తే నేయంపనీషిత్వా. సర్వం భగవదధీన మితి బుద్ధిః. ||౧౦||

ఇతి శ్రీవైఖాన సామ్రాజ్య గోత్రసంహిత శ్రీచరణరాజసూరి

పద్మన శ్రీ సుందరరాజసూరి విరచితాయాం

శ్రీ పారమాత్మి కోపవిషవాభ్యు చన్ద్రి

కాయాం ప్రథమాను వాక్

భట్ట భాస్కరీయ పాఠః

యం యజ్ఞై ర్మునయో జపంతి యం దేవాః పరమం పవిత్రం

భజిష్యంత్యైర్విషు ప్రణతాః ప్రధానాః। యం సూరయో జపంతో

యోగిన స్సూక్ష్మై స్సుప్రదర్శనైః పశ్యంతీశ్వరాయ

స్వాహా ॥౧౦॥

యం మునయో వసిష్ఠాద్యాః. యజ్ఞై రగ్నిష్టోమాదిభి ర్జుక్తా ని

సేవంతే. పరమ ముత్తమం. పవిత్రం పావనం. యం దేవాః ఇంద్రియాః.

ఆర్తిషు రక్షోబాధాది పీడాసు ప్రణతాః నమస్కారం కృణ్వంతః

భజిష్యంతి సేవంతే లడ్ధరే లృట్. జపంతః తత్ప్రకాశక మస్త్రం

జపంతః యోగినః సూరయః దేవాద్యాః. సూక్ష్మై స్సూక్ష్మదర్శిభిః

సుప్రదర్శనైః సుష్మప్రదృశ్యంత ఇతి. సుప్రదర్శనాని తైజ్ఞానా నదృ

ష్టిభిః. యం పశ్యంతి శ్వరాయ ప్రధానాయ పరమాత్మ రూపాయ

తస్మై హవి రితి శేషా ॥౧౦॥

ఇతి శ్రీ నరహరి భట్ట సూనునా శ్రీ భట్ట భాస్కరేణ

విరచితే శ్రీ వైఖానస సూత్ర ఖలముక్

మన్తవ్యాఖ్యానే సప్తమ ప్రశ్న

ప్రథమానువాకః

శ్రీ పా ర మా త్మి కో ప ని ష డ్భా వ్యమ్

(ద్వితీయోఽనువాకః)

యో వా గవిష్ఠః పరమః ప్రధానః పదం వా యస్య స త్వ
మాసీత్. యస్యోఽపరిత్వం మునయోఽనుపశ్యంతి
తస్మై ముఖ్యాయ విష్ణవే స్వాహా ॥౧॥

శ్రీ॥— యోవాగవిష్ఠ ఇత్యాది పశ్యమస్త్రాః క్రమాత్
పశ్యోపనిషన్మస్త్రాః. యః పరమాత్మా గవిష్ఠః భూమిస్థః అవ కాశప్రదః,
యద్వా చరాచరాత్మకేషు లోకేషు ఆకాశరూపేణస్థితః. పరమః
వ్యాప్త్యపరమః, ప్రధానః పశ్యభూతేషు ప్రధానః కారణభూతః.
పదం వాయస్య సత్వమాసీత్ యస్యాకాశస్య పదం ఉత్పత్తిస్థానం
త్వమేవాసీత్. ఆసీదితి ఛాన్దసః. యస్య పరమాత్మన స్థవ ఉపరిత్వం
సర్వోత్తరత్వం మునయోఽనుపశ్యంతి. మనసశీలో మునిః “నారా
యణ పరాయణో నిర్ద్వంద్వో మునిః” రితి వా, ముఖ్యాయ తస్మై
విష్ణవే తుభ్యమ్ ॥౧॥

చ ద్వి కా

. క్రమాత్ ఆకాశాది జననక్రమేణ వ్యాప్త్య వ్యాపకతయా ఆకా
శస్య సర్వవ్యాపకత్వం ప్రసిద్ధం కారణభూతః “ఆకాశా ద్వాయు”
రిత్యాదిశ్రుతే రితి భావః. ఛాన్దసఇతి త్వమాసీ రితి వ క్తవ్యే ఆసీదితి
రూపం ఛాన్దస మిత్యర్థః. “ఆత్మన ఆకాశ స్సంభూతః” ఇతి శ్రుతే
రాకాశజన్మస్థానం విష్ణుః, అన్యత్ర సత్వ మాసీదితి పాఠ మంగీకృత్య
సత్వలోక మాసీదితి వ్యాఖ్యాతమ్ ॥౧॥

భట్ట భాస్కరీయ పాఠః

యో వా గవిష్టః పరమః ప్రధానః పదం వా యస్య సత్త్వ
మాసీత్ । యస్యో పరిత్వం మనయో ॥ ౧ ॥
తస్మై ముఖ్యాయ విష్ణవే స్వాహా ॥ ౧ ॥

యో వా దేవః గవిష్టః స్వర్గస్థః ఇంద్రియాపః. పరమ స్సర్వో
తృప్తః ప్రధానః ఆత్మరూపః యస్య దేవస్య సత్త్వం శుద్ధసత్త్వ
గుణం పదం వాసనానం వా ఆసీత్. యస్య దేవస్య ఉపరిత్వం సర్వోత్త
రత్వం మునయ స్సనకాద్యా అనుపశ్యంతి జ్ఞానదృష్ట్యా పశ్యంతి. తస్మై
ముఖ్యాయ సర్వప్రధానాయ విష్ణవే ఇదం హవి రితి శేషః ॥ ౧ ॥

యో వా వాయు ద్విగుణో ॥ ౧ ॥ అంతరాత్మా సర్వేషా మస్త
శ్చరతీ హ విష్ణో. సత్త్వం దేవా న్మనుష్యా న్మృతా
న్పరిసంజీవసే స్వాహా ॥ ౨ ॥

(శ్రీ) ॥—యః పరమాత్మా వాయుః మహాభూతచతుర్థః.
ద్విగుణః “శబ్దస్పర్శ ఇతి ద్వావాయో” రితి. అంతరాత్మా వ్యాప్తః.
సర్వేషా మస్త శ్చరత ఇహ ప్రకృతిమణ్డలే. విష్ణో స వాయుః త్వం
దేవా న్మనుష్యాన్ మత్పాత్ పరిసంజీవసే దేవాన్స్వర్గయసి మృతాన్
మనుష్యాన్ సాందీపని పుత్ర బ్రాహ్మణ పుత్రాదీన్ పరిసంజీవసే
తుభ్యమ్ ॥ ౨ ॥

చ న్ద్రి కా

మహాభూతేషు పృథివ్యాదిషు చతుర్థః. ద్వావితి ద్వాగుణా విత్వ
థః. మృతం సాందీపనినామక గురుపుత్రం భగవా న్వాసుదేవ
స్సమజేవయ దితి, రిథా కస్యచిత్ బ్రాహ్మణస్య బాలం చ మృతం
జీవయామాసేతి చ, పురాణకథా ॥ ౨ ॥ అంతరాత్మయా. దేవానా
మ్మరణాభావాత్ వర్తయసీత్యుక్తమ్. అన్యైః మనుష్యాన్ దృతాన్
ప్రతిసంజీవన ఇతి పాత మంగీకృత్య దృతాన్ దర్శిచా నిత్యథః.
ప్రతిసంజీవసే “స ప్రాణాకగోషీ”తి వ్యాఖ్యాయి ॥ ౩ ॥

భట్ట భాస్కరీయ పాఠః

యో వా వాయు ద్విగుణో ౭ నైరాత్మా సర్వేషా మస్త
శ్చరతీ హ విష్ణో । స త్వం దేవా న్మనుష్యా స్తతా
స్ప్రితీసంజీవనే స్వాహా ॥౨॥

సో విష్ణో యోవా త్వం వాయుర్వాయురూపః. ద్విగుణః
జీవాత్మ పరమాత్మరూపేణ ద్విగుణః. ఇహ స్మిన్నపంచే. సర్వేషాం
స్థావర జంగమానా మస్త హృది అన్తర్ధాత్మా భూత్వా చరతి. స
త్వం వాయురూప స్త్వం దేవా మనుష్యాంశ్చ దృతా ద్రిదా
నిత్యర్థః. ప్రతిసంజీవనే సప్రాణా సమస్తా కనోపి తస్మై ఇదం హవి
రితి శేషః ॥ ౨ ॥

త్వ మగ్నే త్రిగుణో వరిష్ఠః పరం బ్రహ్మ పరం
జ్యోతిః । సర్వేషాం త్వం పాలనాయ హుత
మమృతం వహిష్యనే స్వాహా ॥౩॥

శ్రీ॥—హే అగ్నే త్వం త్రిగుణో గర్భరస విహీనా శ్రుయోగ్నీ
రితి. వరిష్ఠః శేష్ఠః పరంబ్రహ్మ పరంజ్యోతిః “అగ్ని స్సర్వా దేవతాః”
ఇతి శ్రుతే సర్వదేవాత్మకత్వాత్ పరంబ్రహ్మ శబ్దప్రయోగః.
ప్రళయ కాలాపేక్షయా ఉత్ప్రవృజ్యోతిః సర్వేషాం దేవమనుష్యా
దీనాం త్వం పాలనాయ రక్షణాయ హుత మమృతం వహిష్యనే
అమృతరూపేణ సర్వేషాం ప్రాపయిష్యసి త్వయి హుత మమృత
రూపేణ కలాద్వా రేణ ప్రాపయిష్యసి. శ్రీ వైఖానససూత్రే “యథా
హేవా ౭స్య సుషుమ్నా జ్యోతిష్కరీ ప్రాణవతీ రేతోధా ఇత్యేతా
ఆహుతీ గృహీత్వా రశ్మయ శ్చత్రస్రః పృశ్నౌ సంధీరణం హవా
శుద్ధా ౭మృతవహ చినుహీ దివ్యా లోకపావనీ త్యేతాభి శ్చప్రేక్షస
మాప్యాయయతి అసౌ ను రాజా సోమ అప్యాయితో మూలగామీ
వపాయామ్య ౭మృతోద్ధరీ సురప్రియే త్యేతాభి రమృతేన తాం
దేవతాం తర్పయతీ”తి వచం రూపాయా ౭గ్నిస్వరూపిణే ఇత్యర్థః ॥౩॥

చంద్రికా

త్రయోగ్నే రితి శబ్దస్పృశకరూపా గుణా ఇత్యర్థః ప్రాపయిష్యసి
 లృప్ప్రయోగ శాస్త్రస్య యథాహవాన్య అస్యాగ్నే రిత్వర్థః
 పృశ్నా సూక్త్యే సహవా నః సూర్య ఇత్యర్థః అసా చంద్రి ఇత్యర్థః
 ఆహుతీః సుషుమ్నాదయో ఽగ్నే రశ్మయః గృహీత్వా సూక్త్యే
 క్షిపంతి సూర్యః శుద్ధామృతవహాదిభిః రశ్మిభి శ్చంద్రి మాప్యాయయతి
 అసా చంద్రిః మూలగామ్యాదిభి రమృతేన తాం దేవతాం తర్పయతీ
 త్యర్థః అన్యై స్తు త్వ మగ్ని స్త్రిగుణ ఇతి పాఠ మంగీకృత్య హే
 దేవ త్వ మగ్ని రితి వ్యాఖ్యాతమ్ ||3||

భట్ట భాస్కరీయ పాఠః

త్వ మగ్ని స్త్రిగుణో వరిష్ఠః పరంబ్రహ్మ పరంజ్యోతిః |
 సర్వేషాం త్వం పాలనాయ హుత మమృతం
 వహిష్యసే స్వాహా ||3||

హేదేవ త్వం అగ్నిః అగ్నిరూపః త్రిగుణః గార్హపత్యాది
 రూపభేదేన త్రిరూపః వరిష్ఠః శ్రేష్ఠ తమః పరంబ్రహ్మ పరంబ్రహ్మ
 స్వరూపః పరంజ్యోతిః పరమతేజః త్వం సర్వేషాం దేవానాం
 పాలనాయ రక్షణాయ హుతం యజమాన్యైర్దుతం అమృతం హవి
 ర్వహిష్యసే వహిష్యతి తస్మై ఇదం హవిరితి శేషః ||3||

త్వం జీవ స్త్వ మాస సర్వేషాం జనితా త్వ మాహరః |
 త్వం విష్ణో శ్రమాపనుదాయ చతుర్గుణాయ స్వాహా ||ర||

శ్రీ||-హే విష్ణో త్వం జీవకారణభూతా ఆపః ఛాన్దోగ్యే “ఇతి తు
 పశ్చిమ్యా మాహుతా వాపః పురుషవచసా ఇవన్తీ తి”

ఆపో నారా ఇతి ప్రోక్తా ఆపో వై నరసూనవః

తా య దస్యా యనం పూర్వం తేన నారాయణ స్సృతః||ఇతి

సర్వేషాం జనితా ఉత్తరోత్తరం కారణత్వేన జనితా త్వ మాహరః

త్వ మాహారః ఛాన్దసత్వాత్ త్వ మాహర ఇతి. హే విష్ణో సర్వేషాం శ్రమాపనుదః స్నానపానాదినా శ్రమశాన్తిప్రదః యద్వా రామ శృష్టాద్యవతారాదిషు కాలింశ్యాది రూపేణ శ్రమశాన్తిప్రదః యద్వా.

సంభక్షయిత్వా భూతాని జగత్వై కార్హస్థ్యేనే
నాగపర్యజ్ఞశయనై శేతే ౩ సా పరమేశ్వర ఇతి.

చతుర్గుణాయ గన్ధవిహీనా శ్చత్వారోఽపాంగుణా ఇతి తస్మై ||

చన్ద్రికా

ఛాన్దోగ్యే. పశ్చాన్ని విద్యాయాం శ్వేతకేతుం పాంచాలు ప్రవాహాః పృచ్ఛతి. వేత యథా పంచమ్యా మాహుతా వాః పురుషవచసో భవన్తి తి. అయమి. పంచమ్యా మాహుతో స్త్రీరూపాగ్నో హుతాయా మాహుతో ఆపః పురుషవచస పురుషశబ్దాభిలప్త్యా భవన్తి తథా త్వం వేత తస్మై బ్రూహీ తి. అథ తద్వైశే పంచాహుతయః కథ్యన్తే. తత్ర పంచమ్యాం యోషైవాగ్నిః ప్రాణా యజమానాః. తత్ర తేతోభూత మన్నం హోమ్యం తత్తలు గభోః భుతి. తదేవ మాపః పురుషవచసో భవన్తి. ఇతి. అతోఽపాం జనకారణత్వ విత్యభి ప్రాయః. శేతే ౩ సా పరమేశ్వర ఇతి. ప్రళయే జలే శయన శ్చమ మపనుదతీ త్యర్థః. అన్యేతు త్వమాహర ఇత్యేవ పఠం బరః.

భట్ట భాస్కరీయ పాఠః

త్వం జీవ స్త్వ మాప సర్వేషాం జనితా త్వమాహర ।

త్వం విష్ణో శ్రమాపనుదాయ చతుర్గుణాయ స్వాహా || ర ||

హేవిష్ణో త్వం జీవః ప్రాణరూపః త్వమూపః జలరూపః పరుణరూపః సర్వేషాం ప్రాణినాం జనితా ఉత్పాదకః త్వం సర్వేషాం భూతానా మాహారః అశనరూపః దీర్ఘ శ్చాన్ద్రసః శ్రమ మాయాసం అపనుదతీ శ్రమాపనుదః ఛాన్దసో ౭వణః చతుస్సముద్రరూపేణ చతుర్గుణాయ చతుస్సముద్రరూపాయ తుభ్యం హవి రితి శేషః || ర ||

భూమే ర్వితన్వ స్ప్రతర స్ప్రకామః పోపూయమానః

పఞ్చభి స్స్వగుణైః । ప్రసన్నై స్సర్వా నిమా

న్దరయిష్యసి స్వాహా ॥౫॥

శ్రీ॥- హేపరమార్తస్ ప్రకామః

“ధర్మావిరుద్ధో భూతేషు కామోఽస్మి భరతర్షభే” తి,
కామభూతః. భూమేః పఞ్చభిః స్వగుణైః “శబ్దస్పర్శరూప రసగన్ధా” ఇతి
పంచేంద్రియ విషయ భూతై గుణైః సర్వా వితన్వ, విస్తరయ
విషయప్రపణాన్ కుర్వత్ పోపూయమానః పవిత్రభూతః ప్రతర
తదిత్రమ్య సితస్త్వ. శ్రీగీతాయామ్॥

“త్రిభి ర్గుణమయై రాభవై కేభి స్సర్వ మిదం జగత్

మాహితం నాభిజానాతి మా మేభ్యః పర మవ్యయమ్॥ ఇతి

ప్రసన్నైః స్వతేజసాఽఽప్యాయితై స్తై ర్గుణై స్సర్వా నిమా
లోకా ధారయిష్యసి “వ్యవృత్తా ద్రోదనీ విష్ణు కేతే దాధార
పృథివీ మభితో మయాభై” రితిశుతేః భూమ్యాదీనాం త త్తదింద్రియ
శక్తి ప్రదాయే త్యర్థః ॥౫॥

చ స్త్రి కా

ప్రకామః కామస్య ప్రకృష్టత్వం ధర్మావిరుద్ధత్వా దిత్యాశయే
నాహ ధర్మావిరుద్ధ ఇతి పోపూయమాన ఇతి. పూజేధాతో ర్యజన్తాత్
కానన్. అన్యైస్తు ప్రథరా ప్రధానః బోభూయమాన ఇతి పాత
మంగీకృత్య హేదేవ భూమేః ప్రథరా ప్రకన్నేణ దార్యస్త ఇతి
ప్రథరాః ద్యౌవిదారణే తా వితన్వ కుర్వత్ ప్రధానః ముఖ్యః
బోభూయమానః భవన్నితి వ్యాఖ్యాతమ్ ॥౫॥

భట్ట భాస్కరీయ పాఠః

భూమే ర్వితన్వ స్ప్రదరా స్ప్రధానో బోభూయమానః పఞ్చభి
స్స్వగుణైః ప్రసన్నై స్సర్వా నిమా న్దరయిష్యతి స్వాహా ॥౫॥

హేదేవ భూమః ప్రదరా ప్రక్షేణ దీర్ఘస్థితి ప్రదరాః దృవిదా
రణే తానీత్యర్థః వితన్వన్ కుర్వన్ ప్రధానోముఖ్యః బోధాయమానః
భవా ప్రసన్నైః నిర్మలైః పశ్చిభి స్వస్థునైః శబ్దస్పృశాదిభిః
సర్వా నిమాన్లోకా ధారయిష్యసి తుభ్య మిదం హవి రిని కేషుః॥

మన స్త్వం భూత్వా ప్రతరన్ ప్రవో ౭ గ్రే త్వత్తో భూతం
సంభావయిష్యసి సర్వేషాం కాయానా మహాన్
మర్హతే స్వాహా ॥౭॥

(శ్రీ)॥—హేపరమాత్మ త్వం అగ్రే సృష్ట్యాదా. మనో భూత్వా
త్వత్తిః త్వత్ సకాశాత్ భూత ముద్భూతం మనోభిమానిదైవతం
సంభావయిష్యసి సంకల్పయిష్యసి. సర్వేషాం దేవమనుష్యాదీనాం
కాయానాం శరీరాణాం యథార్హం మనఃప్రద్య. “ఏతస్మా జ్ఞాయతే
ప్రాణో మన స్సర్వేంద్రియాణి చ” ఇతి శ్రుతే. “మన ఏవ మను
ష్యాణాం కారణం బంధమోక్షయోః” ఇతి మనోరూపేణ భవతు
మర్హతే సమర్థాయే త్యర్థః తుభ్యమ్॥ ౭॥

చ ద్వి కా

తత్ర హేపరమాత్మ స్థితి ప్రతరచ్ఛబ్దార్థ ఏవ ఉక్త ఇత్యవగ
మ్యతే పరమాత్మనో మనః అతీత్య నర్తమానత్వేన ప్రతరత్వ
సంభవాత్ మనసః పరమాత్మసంభవ శ్రుత్యన్తర ముదాహరతి ఏత
స్మాదితి. “మనఏవ మనుష్యాణా” మితి. బంధమోక్షయో మనసస
ఏవ హేతుతయా పరమాత్మా తద్రూపో భవతీత్యర్థః. అన్యేతు
“మన స్త్వం భూత్వా ౭ ప్రతర స్సతో ౭ గ్రే” ఇతి పతిత్వా అగ్రే
సతః సత్పురుషా అప్రతరః విషయప్రవణతా ౭ యాం జ్ఞానశూన్యా
నకరో దితి వ్యాచక్షతే॥ ౭॥

భట్ట భాస్కరీయ పాఠః

మన స్త్వం భూత్వా ౭ ప్రతర స్సతో ౭ గ్రే త్వత్తో భూతం సంభావ
యిష్యసి సర్వేషాం కాయానా మర్హ మర్హతే స్వాహా॥ ౭॥

హే దేవ త్వమగ్రే ఆదా. సర్వేషాం కాయనాం శరీరాణా మర్హం
యోగ్యం మనో భూత్వా సతః సత్పురుషా అప్రతరః విషయ
ప్రవణతాయాం జ్ఞానశూన్యా అకరోః త్వత్తః భవతః భూతం పంచ
భూతాని సంభవయిష్యసి అహతే యోగ్యాయ తుభ్య మిదం హవీ
రితి శేషః॥ ౬॥

త్వం బుద్ధి ర్భూతానా మన్తరాత్మా పుణ్యవతాం పుణ్యేషు
సజ్జమానః త్వం బుద్ధ్యా విచిన్వమానః
పుణ్యరూపాయ స్వాహా ॥౭॥

శ్రీ॥-హే పరమాత్మ త్వం బుద్ధిః బుద్ధిరూపః భూతానాం పంచ
భూతానాం అన్తరాత్మా తత్తదభిమాని దేవతానా మన్తరాత్మా
పుణ్యవతాం పుణ్యేషు సజ్జమానః నివిప్తః త్వం బుద్ధ్యా విచిన్వమానః
“బుద్ధి స్తాత్కాలికీ మతే తి” తయాబుద్ధ్యా విచిన్వమానః పుణ్య
రూపాయ “సత్యం తపో దమ శ్శమో దానం ధర్మః ప్రజనన
మగ్నయో ఽగ్నిహోత్రం యజ్ఞో మానసం న్యాసః”. ఇత్యేతే పుణ్య
శబ్దవాచ్యాః “యద్వామన స్థానం గతాన్తరం బుద్ధే ర్వదన మహం
కారస్య హృదయం చిత్తస్య నాభి రితి” బుద్ధ్యా విచిన్వమాన ఇత్యుక్త
త్వాత్ అభ్యాసరూపేణ మన్త్రేణా విచిన్వమానః తస్మై ॥౭॥

చ స్మి కా

విచిన్వమానఇతి ఛాన్దసః విచీయమాన ఇత్యర్థః. తాత్కాలికీ
తత్కాలగోచరా ధీః. యద్దే తి బుద్ధే ర్వదన స్థానకత్వాత్ వదన
వ్యాపారరూప మన్త్రాభ్యాసేన విచిన్వమాన ఇత్యర్థః ॥౭॥

భట్ట భాస్కరీయ పాఠః

త్వం బుద్ధి ర్భూతానా మన్తరాత్మా పుణ్యవతాం పుణ్యేషు సజ్జ
మానః త్వం బుద్ధ్యా విచిన్వమానః పుణ్యరూపాయ స్వాహా ॥౭॥

త్వం భూతానాం జంతునాం బుద్ధిః అన్తరాత్మా ఆత్మరూపః

పుణ్యవతాం సుకృతినాం పుణ్యేషు సుకృతేషు సజ్జమానః ఫలకత్వేన
తత్ర సజ్జతః త్వం బుద్ధ్యా విచిన్వమానః యోగిభిశ్చిన్వమానః
పుణ్యరూపాయ తేభ్య మిదం వాచి రితి శేషః ౮:

య స్సృష్టౌ స్సంచరమాణా న్నావాదావా నృవ్యాభవ్యాః।

కుర్వన్నాత్మీయ మమితో ధునోతి ధురం

వహిష్యసే స్వాహా ॥౮॥

శ్రీ॥- యః పరమాత్మా సూక్ష్మాత్ భూతసూక్ష్మాత్ సంచరమా
ణాత్ విరజాపర్యసం సంచరమాణాత్ భావాభావాత్ సూక్ష్మరూప
త్వాత్ భావరూపాన్ సుఖదుఃఖానుభవా లభావాత్ అభావరూ
పాన్ భవ్యాత్ “అపహతపాపా విరజో నిష్కల్యైర్విశోకో లిఖి
తుత్ సో లిఖిపాన స్సర్వకామ స్సర్వసంకల్పః” ఇతి గుణాష్టకా
విర్భావాయ భవ్యాన్ అమానవ కరస్పర్శామూర్త్యం గుణాష్టకా విర్భా
వా భావాత్ అభవ్యాత్ కుర్వ న్నాత్మీయం బ్రహ్మలంకారాదినా
లంకృత్య ముక్తం పరమాత్మసంబంధం కుర్వన్ అమితః అమా
నవః సుకృతదుష్కృతే ధునోతి. కావీరీశ్రీభాహ్మణే “త మేతం
దేవయజనం పన్నాన మాపాద్యం గ్నిలోక మాగచ్ఛతి స వాయు
లోకం స వజ్రలోకం స ఆదిత్యలోకం స ఇంద్రలోకం స ప్రజాపతి
లోకం స బ్రహ్మలోకం తస్య హవా ఏతస్య బ్రహ్మలోక స్వారో
హ్రదో ముహూర్తా న్యేష్టి హ విరజా నదీ కూల్యో వృక్ష స్సాలజ్ఞం
సంస్థాన మపరాజిత మాయతన విన్ద్రప్రజాపతీ ద్వారగోపా విభు
ష్టమేతం విచక్షణసన్ధ్యావితోజాః పర్యంకః ప్రియాచ మానసీ ప్రతి
రూపశ్చ చాక్షుషీ పుష్పాన్యా దాయానయతౌ వైచ జగత్యం
బాశ్చాం బావ యవాశ్చా పురసో లంబయా నక్ష్యస్త విత్థం విదా
గచ్ఛన్తి తం బ్రహ్మ లంకా భిధావత మమ యశసాం విరజాం
పాలయ న్నదీం ప్రాప న్నవా యం జగిష్యతీతి, తం పంచకతా న్యస్స
రసాం ప్రతిధావన్తి కతం మాలాహస్తా శ్శత మాజ్ఞనహస్తా శ్శతం
చూడాహస్తా శ్శతం వాసోహస్తా శ్శతం ఫణాహస్తా స్తం బ్రహ్మ

జ్ఞానేనా లంకర్షంతి స బ్రహ్మలంకారేణ లంకతో బ్రహ్మ
 యద్వా నృప్తిహైవాభిప్రేతి స ఆగచ్ఛత్వారం ప్రాదంత ర్మనసా
 త్యేతి తమృత్వా సప్రతి ఏదో మజ్జంతి స ఆగచ్ఛతి ముహూ
 ర్తా న్యేప్తి హస్తస్యా దప్రదవంతి స ఆగచ్ఛతి విరజానదీం తాం
 మనసై వాత్యేతి తత్సకృత దుష్కృతే ధూనుతే తస్య ప్రియా
 జ్ఞాతయ సుకృత ముదయంత్య ప్రియా దుష్కృతం తజ్యథా రథేన
 థావయ ద్రథచక్రే పర్యవేక్షత ఏవ మహారాత్రే పర్యవేక్షత ఏవం
 సుకృతదుష్కృతే ధూనుతే సర్వాణిచ జన్యం వ్యాపి సవష విసు
 క్తతో విదుష్కృతో బ్రహ్మ విద్వాక్ బ్రహ్మై వాభిప్రేతి॥

న ఆగచ్ఛతీత్యం పృథం తం బ్రహ్మగర్భః ప్రవిశతి న ఆగచ్ఛతి
సాలజ్ఞం సంస్థానం తం బ్రహ్మ న ప్రవిశతి న ఆగచ్ఛన్య పరాజిత
మాయతనం తం బ్రహ్మ ప్రవిశతి న ఆగచ్ఛతీ స్త్యప్రజాపతీ
ద్వారగోపా తా వస్మా దప్రద్రవత స్స ఆగచ్ఛతి విభుషమితం తం
బ్రహ్మయశః ప్రవిశతి న ఆగచ్ఛతి విచక్షణా మాసంధీం బృహద్ర
ధన్తరే సామనీ పూర్వా పానా ధ్యేతనాధనీ చాపరా పాదా
వైరూప వైరాజే శాశ్వరరైవతే తిరిశ్చీహి సా ప్రజ్ఞా ప్రజ్ఞయా
హి విపశ్యతి న ఆగచ్ఛన్య వితౌజనం పర్యంశం తం న ప్రాణ స్తస్య
భూతంచ భవిష్యచ్చ పూర్వా పానా శ్రీ శ్చే రాచ పరా బృహ
ద్రధన్తరే అనూచ్యే భద్ర యజ్ఞాయజ్ఞయే శీర్షణ్య మృచశ్చ
సామానిచ ప్రాచీనా గనం యజాంషి తిరిశ్చీనాని సోమాంశవ ఉప
స్తరణ ముద్గీధ ఉపశ్రీ శ్చీ రుపబర్హణం తస్మిన్ బ్రహ్మ ౨౨స్తే
తమిథం వి త్పాదేనైవాగ్ర ఆరోహతి తం బ్రహ్మహ ౨౨గో ౨స్తీతి,
తం ప్రతి బ్రూయాత్ ఋతు రస్యార్తవో స్యార్తక శా ద్యోనే
స్సంభూతో హవై భార్యాయై రేత త్వవత్సరస్య తేజో భూతస్య
భూతస్యార్తా భూతస్య త్వమాత్మాసి యస్త్యమసి సో ౨హమస్మీతి త
మాహగో ౨ హ మస్మీతి॥

సత్య మితి బ్రూయాత్తిం త త్సత్య మితి యదన్యద్దేవేభ్యశ్చ
| పాణేభ్యశ్చ తత్సద్ద యద్దేవాశ్చ | పాణాశ్చ తద్ద్యోం త దేతయా

వాచా ౨౨భివ్యాహియతే సత్యమితి ఏతావ దిదం సర్వ మిదం సర్వ మసీ త్యేవైనం తదాహ తమాహ కేన పాంసాని నామాన్యా ప్నోతీతి ప్రాణేనేతి బ్రూయా శ్మేన స్త్రీనామాసీతి వాచేతి కేన నపుంసక నామాసీతి మనసేతి కేన గంధానితి ప్రాణేనేతి బ్రూయా శ్మేన రూపాణీతి చక్షుషేతి కేన శబ్దాసీతి శ్రోత్రేణేతి కేనాన్నిరసాసీతి జిహ్వయేతి కేనకర్మాణీతి హస్తాభ్యా మితి కేన సుఖదుఃఖే ఇతి శరీరేణేతి కేనానందం రతిం ప్రజాని మిత్యు ఉపస్థేనేతి కేనేత్యా ఇతి పాదాభ్యా మితి కేన ధియో విజ్ఞాతవ్యం కామానితి ప్రజ్ఞయేతి ప్రబ్రూయాత్ తనూపోస్తేనః ఖలు మేహ్యసా వయం శేలోక ఇతి సా యా బ్రహ్మణి చితి యాన్యస్త్వి స్తాం చితి జయతి తాం న్యస్త్విం వ్యత్నుతే య ఏనం వేద య ఏనం వేద॥

ధురం వహిష్యసే పారమాత్మికోపనిషన్మంత్రాధ్యేతా వైష్ణవోమంత్రా ర్థత్ బ్రహ్మవిత్ పరమేశాన్తీచ తస్య ధురం వహిష్యసే.

శరణం త్వం ప్రపన్నా యే ధ్యానయోగ విచర్చితాః
 సే వి మృత్యు మతిక్రమ్య యాన్తి త ద్వైష్ణవం పదమ్
 “బ్రహ్మవి దాహ్నోతి పరమ్” ఇతిశ్రుతేశ్వ
 మత్పద ద్వంద్వ మేకం యే ప్రపన్నస్తే పరాయణమ్
 ఉద్ధరిష్యా మ్యహం దేవి తస్మా త్సంసార సాగరాత్॥ఇతి
 తుభ్య మిదమ్ ॥౧॥

చ ద్వి కా

∴ సూలశరీరా దుత్కాన్తస్య జీవస్య సూక్ష్మశరీర ప్రవేశః శ్రుత్యాదిసిద్ధః తస్మాత్ పృథివ్యాది భూతసూక్ష్మా విరజాపర్యవ్తం గచ్ఛన్తీత్యుక్తమ్. భగవాన్పరీచి రాహ (శ్రీ శాస్త్రీ) విరజాం ప్రవిశ్య కృతసూక్ష్మజేహ త్యాగ ఇతి సూక్ష్మా నిత్యనంతరం ధునోతి త్యనుపజ్యతే. అమానవః పురుషః సహి ముక్తాన్మయతీ తి కేచిత్ భావభావితానితి ధురంవహిష్యతే ఇతి చ పతన్తః భావేన మనసా భావితా ఇతి వహిష్యతే తస్మై ఇతిచ వ్యాచక్షతే ॥౧॥

భట్ట భాస్కరీయ పాఠః

య స్సుక్షే న్నచ్చరమాణాః భావభావితా నృవ్యాభవ్యాః కుర్వ
న్నాత్మీయ మమితో ధునోతి ధురంవహిష్యతే స్వాహా ॥౮॥

యో దేవః సూక్ష్మాత్ క్షుద్రాత్ సంచరమాణాత్ జంగమాత్
భావేన మనసా భావితాత్ స్మృతాత్ భవ్యాభవ్యాత్ సాధూ
నసాధూంశ్చ జన్మాత్ కుర్వత్ సృజత్ ఆత్మీయం స్వకీయం ధురం
సృష్టిభారం ధునోతి నిరస్యతి అమితః అమితప్రభావః వహిష్యతే చ
తస్మై హవి రితి శేషః ॥౮॥

యస్య వా భయా ద్భగవా నుత్తస్థే స్వయం సూర్య
సృత్యం కాలం వహమానః యస్మా త్తేజ ఆత్మీయం
కృత్వా సర్వా నస్తా న్నాలయిష్యసి స్వాహా ॥౯॥

శ్రీ॥—యస్య సృష్టిస్థితి సంహారాదికర్తుః పరమాత్మనో నారా
యణస్య నియమనాతిక్రమ భయాత్ భగవాన్

ఉత్పత్తించ వినాశంచ భూతానా మౌగతిం గతిమ్

తేతి విద్యా మవిద్యాం చ స వాచ్యో భగవా నితి॥

ఉత్పత్త్యాదికం పరమాత్మాధీన మితి యో వేత్తి స భగవాన్
సాక్షాత్సాక్షాత్ స్వయం సూర్యః ఉత్తస్థః ఉదేతి “భీషాఽస్మా ద్వాతః
పవతే భీషో దేతి సూర్యః భీషాఽస్మా దన్ని శ్చేద్యైశ్చ మృత్యు
శ్చావతి పశ్యమ ఇతి” కథ ముదేతి; సత్యం కాలం వహమానః “కలా
ముహూర్తాః శాస్తా శ్చాహూర్తాత్రాశ్చ సర్వశః అర్థమాసా
మాసా ఋతవ సంవత్సరశ్చ కల్పంతామ్” ఇతి అహోరాత్రాది
కాలం యథాప్రకారం దేవమనుష్యాదిషు ప్రాపయన్ యస్మాత్
మదేహభ్యాద్యైః ప్రతిదినం యద్రసామర్థ్య సంభవకారణాత్ ఆత్మీయం
తేజః పరాభిభవన సామర్థ్యం తేజ ఇతి ప్రణవాదికం తేజః కృత్వా

సర్వా సస్కాన్ సూర్యరూపేణ పాలయిష్యసి వద్వింశత్రాహ్మణే ।
 “దేవా శ్చ వా అసురాశ్చ లోకే వ్యసజ్జన్త । నే ౭సురా ఆదిత్య
 మభిద్రవన్ స ఆదిత్యో ౭భిభేత్ । తస్య హృదయం కూర్మరూపేణ
 తిష్ఠత్ । స ప్రజాపతి ముపాధానత్ । తస్య ప్రజాపతి రేత ద్భేషజ
 మపశ్యత్ । ఋతం చ సత్యంచ బ్రహ్మ చోంకారంచ త్రిపదాంచ
 గాయత్రీం బ్రహ్మణో ముఖ మపశ్యత్ । ఇత్యాది.

శ్రీ విష్ణు పురాణే

మందేహః రాక్షసా ఘోరా సూర్య మిచ్ఛన్తి ఘాతితుమ్
 ప్రజాపతి కృత శ్చాప స్తేహం మైత్రేయ రక్షసామ్
 అక్షయత్యం శరీరాణాం మరణంచ దినేదినే
 తత సూర్యస్య తై హ్యుద్ధం భవ త్యత్యన్త దాక్షణమ్ । ఇత్యాది
 వైష్ణవాంశః పరం సూర్యో యో న్నర్హ్యోతి రసంశయః
 అభిధాయక మోంకారం తస్య త త్రేపికం పరమ్
 తేన త త్రేపికం జ్యోతి రోంకారేణ భ దీప్తిమత్
 దహ త్యశేష రక్షాంసి మందేహఃఖ్యాని యానివై
 తతః ప్రయాతి భగవా న్నాహ్మణై రభిరక్షితః
 వాలఖిల్యాదిభి శ్చైవ ప్రభు శ్చైఖాససై రపి
 మహాత్మభి ర్మహా ౭త్మా వై జగతః పాలనోద్యతః ॥ ఇతి

భగవదాజ్ఞా భంగభయాత్ జగత్పాలనాదిం శరీతి జగత్పాలనాది
 శక్తిప్రదాయ తుభ్యమ్ ॥౯॥

చ ద్వి కా

కూర్మరూపేణ తిష్ఠత్ సంకుచిత మభూ దిత్వర్థః. భేషజం ప్రతి
 కార మిత్వర్థః. అథ తేజశ్చబ్దాదీనాం స్వకృత వివరణ ప్రకారే
 ప్రమాణం ధర్మయతి “మందేహః” ఇత్యాదినా. అన్యేతు అస్మా న్పాల
 యిష్యతీతి పఠంతి ॥౯॥

భట్ట భాస్కరీయ పాఠః

యస్య వా భయా ద్భగవా నుత్తస్థే స్వయం సూర్య
స్సత్యం కాలం వహమానః। యస్మా త్తేజ ఆత్మీయం
కృత్వా సర్వా నస్తా న్పాలయిష్యతి స్వాహా ॥౯॥

సత్యం బ్రహ్మ నిశ్చితం కాలం కాలవర్తనమ్ వహమానః భర్తా
భగవాన్ సూర్యః స్వయం యస్య దేవస్య భయాత్ ఆక్షాభంగ
భయాత్ ఉత్తస్థే ఉదయం యాతి. యస్మా త్తేజః యస్మా ద్భవం
తేజః ఆత్మీయం స్వకీయం స్వకీయం కృత్వా సూర్య సర్వా నస్తాన్
అస్మదీయా నితి మత్వా జనాన్ పాలయిష్యతి తస్మై హవి
రితి శేషః॥౯॥

యం త్వం సర్వం పాలనాయా భిభూతం దేవా సర్వే
పశ్యే విచరన్తి । తే దేవా స్త్వ మేవ సర్వే మాయా
మాయై షా తే స్వాహా ॥౧౦॥

(శ్రీ)॥-హే పరమాత్మ పాలనాయ పుత్రేణ సహ బాణాసుర పరి
పాలనార్థ ముగతం త్వయా అభిభూతం పరాధనం ప్రాప్తం సర్వం
రుద్రరూపిణం యం త్వం సర్వే దేవాః బ్రహ్మదయః “ప్రముఖం
కృత్వా” ఇత్యధ్యాహరః. పశ్యే జీవభూతే నరసింహే కోపశాస్త్రధం
విచరన్తి శరభనిర్మాణాదినా గతిం కుర్వన్తి. యేచ సర్వే దేవాః
బ్రహ్మదయః విచరన్తి స్వరూకత్వేన గతిం కుర్వన్తి. తే దేవాః
త్వమేవ సర్వే.

నను “య ద్య ద్విభూతిమ త్సత్త్వం శ్రీమ దూర్జిత మేవవా
త త్త దేవా వగచ్ఛత్వం మమ తేజోశ సమ్భవ”మితి

త్వద్విభూతి భూతా శ్చేత్ శరభ నిర్మాణాదిగతిం కథం కుర్వన్తి
తిచేత్ తత్రాహ. మాయా మాయై షా తే ఏషా తే మాయా
ఆశ్చర్యకారిణీ విద్యా సై వమాయా అన్యేషాం మాయా నమాయా

“దైవీ హ్యేషా గుణమయీ మమ మాయా దురత్యయా
మా మేవ యే ప్రపద్యంతే మాయా మేతాం తరన్తి తే” ఇతి
భగవద్వచనాత్ శరభరూపే నాగతానాం బ్రహ్మరుద్రాదీనా
మపి సృసింహ రూపిణా సంహారాదికం నారసింహ పురాణాది
వ్యవగమ్యతే. సప్తత్రింశాధ్యాయే॥

“హిరణ్యకశిపౌ శ్రుస్తా స్సేన్ద్రా వేనా స్పృహస్పృహః
క్షీరోదస్య తైరం గత్వా స్తూయతాం తత్ర కేశవః
యుష్మాభి స్సంస్తుతో విష్ణుః ప్రసన్నో భవతి కృణాత్”
ఇత్యారభ్య “యుష్మదాగమనం సర్వం జానామ్య సుర సూదనాః
హిరణ్యక వినాశారం స్తుతో హం కంఠః కేణచ”

ఇత్యారభ్య. హిరణ్య నిధానస్తరమ్.

“తస్య కోపాభిభూతస్య సృసింహస్య జగత్పతే
దృష్ట్వా భయానకం రూపం తత్రను ద్దేవ దానవాః
ఇత్యాది ప్రోతానంతరం బ్రహ్మసమీప గమనాదికం ప్రతిపాద్య.
“తస్మి స్ఫగవతి కృదే నరసింహే సంహార్యః
ప్రవేశతే జగ ద్దిదం దేవేశే కుపితి భృశమ్
త్వతో హి నా న్యచ్ఛరణం దేవానా మహ విద్యతే
నరసింహ సమద్భూతం భయం నాశయ నో హర”

ఇత్యారభ్య. అనంతరం రుద్రసచనమ్.

“హతో హిరణ్యకశిపు యేన దైత్యో మహాబలః
కో న శ్శమయితా తస్య కోఽస్య హరిమేధసః
త్వ మ్మే జనయితా తాత స తే జనయితా హరిః
తస్య దేవస్య క శ్శక్తో విష్ణో వై నిగ్రహే భవేత్
యద్భయా త్పవతే వాయు స్సూర్య స్తత్ర యద్భయాత్
యద్భయా ధరణీ ధత్తే నిగ్రహే తస్య కః ప్రభుః
తిథాప్య పాయం ద్రక్ష్యమః పరమేణ సమాధిసా
కృతే తస్మి స్ఫవే చ్ఛ్రియః తూష్ణిభావో నరోచక్షే
అశ్వానాం మహిష శ్శత్రు వాకరణానాం మృగాధిపః

వానరాణాం తథా మేషః ఫణివాం గరుడ స్సృతః
 మూషికాణాం తు మార్జారో మృగాణాం శ్వాప్రకీర్తితః
 వాయుసానాం దివాభీతః సింహానాం శరభ స్తథా
 తతో నిర్మాపయిష్యామః శరభం భయశాన్తయే
 శరభో ఽధిష్ఠితో ఽస్మాభి ర్నృసింహం శమయిష్యతి
 ఇత్యేవ ముక్త్యా భగవాన్ససర్జ శరభంతథా
 యశ్య సద్దర్శనా దేవ త్ర స్త మానీ జగత్త్రయమ్
 తత స్సస్య భవానీశ స్తుణ్ధనాన మరోచత
 పృష్ఠభాగే చతుర్వక్త్రం తస్య రుద్రో న్యవేశయత్
 సోమసూర్యౌ నయనయోః మారుతః పక్షయో ర్ద్వయోః
 పాదేషు భూధరా స్సర్వాః శివ సస్య న్యవేశయత్
 ఏవం నిర్మాయ శరభం భవః ప్రమథనాయకః
 ససర్జ నరసింహం తం సముద్దిశ్య భయానకమ్
 తతః క్షణేన శరభో నాదపూరిత దిబ్బుఖః
 అభ్యాశ మగమ ద్విష్ణో నికనద వైభరవం స్వనమ్
 త మభ్యాశగతం దృష్ట్వా నృశింహ శ్వరభం మహా
 జఘాన నిశితై రుగ్రై ర్దంష్ట్రా నఖ వరాయుధైః
 హతే శరభే తస్మిన్నోదే మధునిఘాతినా
 తుష్టవ్రుః పుణ్డరీకాక్షం దేవా దేవరయ స్తథా॥ ఇతి

గారుడః—హన్తు మభ్యాగతం రాదం శరభం నరకేసరీ
 నైఖై ర్విచారయామ స హిరణ్యకశిపుం యథా
 నికృత్త బాహూరుశిరా వజ్రకల్పముఖై నైఖైః
 మేరుపృష్ఠే నృసింహేన శరభ స్సహసా పతత్॥ ఇతి

ఇతి శ్రీ మత్కోశిక గోతేన శ్రీ గోవిందాచార్యసూనునా
 వేదాన్త కళికేన శ్రీ శ్రీనివాసాచార్య యజ్ఞనా
 విరచితే శ్రీ పారమార్థిక కోపనిషత్సామ్యే
 ద్వితీయానువాకః

చర్చికా

పరమాత్మన ఏవ సర్వదేవాత్మాత్తో "యం త్వా" మిత్తుక్తమ్. తదాత్మానం రుద్ర మిత్త్యర్థః. సర్వశబ్దో రుద్రవాచకః. పశ్యతీతి పశ్యః జీవ ఇత్యభిప్రేత్యా ౨౨౨ చ జీవభూత ఇతి. భవానీశ ఇతి శ కావాన్తః పశ్యతీతి పశ్యః. "బాణాసుర రక్షణా ముగలో రుద్రః భగవతా పరాభూత" ఇతి బాణతా మపి దేవానాం నృసింహాన్నిరహాయ రుద్ర ప్రార్థనం యతో కృతం తత్ తస్యయేన సేతు రిత్త్యర్థః. అతః కృత యతో నృసింహః ద్వాపర కృష్ణ ఇతి పాత్యావర్తవిరోధః కల్ప భేదేన పరిహార్యః పూర్వకల్పద్వాపర కృష్ణావతారసంభవాత్. అస్మేతు "యం త్వా సర్వపాలనా యా భిమాతమ్" ఇతిపతస్తః సర్వపాలనాయ సర్వరక్షణాయాభిమాత మభిముఖభూతం సన్నద్ధం యం త్వాం సర్వే ఉద్దిశ్య దేవాః పశ్యే దర్శనకర్మణి విచరంతి ఇతి వ్యాచక్షతే ||౧౦||

ఇతి శ్రీవైఖానసాశ్రేయ గోత్రసంజాత శ్రీ పరశరాజసూరి
వస్తవ శ్రీ సుందర రాజసూరి విరచితాయాం
శ్రీ పరమాత్మికోపనిషద్భాష్య చర్చికాయాం
ద్వితీయానువాకః

చర్చి భాస్కరయపాతః

యం త్వాం సర్వపాలనా యా భిమాతం దేవా స్సర్వే
పశ్యే విచరంతి తే దేవా స్తస్మి మేవ సర్వే
మాయా మాయైషా తే స్వాహా ||౧౦||

సర్వపాలనాయ సర్వరక్షణాయాభిమాతం అభిరః భూతం సన్నద్ధం యం త్వా ముద్దిశ్య సర్వే దేవాః పశ్యే దర్శనకర్మణి విచరంతి పశ్యన్తి తే దేవా స్సర్వే దేవా త్వమేవ. మాయా మాయైషా ఏషా మాయా ప్రపంచరూపా తే తేన మాయా ఇదం హరి రితి శేషః ||౧౦||

ఇతి శ్రీ పరమారిభట్టసూరనా శ్రీ భట్టభాస్కరేణ విరచితే
శ్రీ వైఖానససూత్ర ఫల ముద్భూత చర్చికాయాం

శ్రీ పా ర మా త్మి కో ప ని ష ద్భ వ్యమ్

(శృ తీ యా ౭ మ కా ౧)

య స్త్వం భూత్వా పర్జన్యో విభీతి రన్ధ్రే ప్రజాభి
రాకృష్యమాణః సత్యం కాలం వ్రతేన పాలయన్
హ్లాదయిష్యసే స్వాహా ॥౧॥

శ్రీ!— “యజ్ఞా ద్భవతి పర్జన్యో యజ్ఞః కర్మ సముద్భవః”
ఇతి యజ్ఞోద్భవో భూత్వా యః పర్జన్యః సత్యం కాలం పాలయన్
రన్ధ్రే) ధగవదాజ్ఞాభంగే విభీతి సత్త్వం రన్ధ్రే) అవాశుప్త్యాదా వ్రతేన
కారీశ్చాదినా ప్రజాభి రాకృష్యమాణః వర్షప్రచానాదినా హ్లాద
యిష్యసే తుభ్యమ్ ॥౧॥

చన్ద్రికా

‘రన్ధ్రే’ ఇత్యస్య మధ్యమణిర్యాయే నోభయత్రా ౭ న్వయః. సః
పర్జన్యరూపీ త్వం హ్లాదయిష్యసే నన్దయసి. అన్యైస్తు “పర్జన్యో
విభీతి” రితి పరిత్యా భీతిహీన ఇతి వ్యాఖ్యాతమ్ ॥౧॥

భట్టభాస్కరీయపాఠః

య స్త్వం భూత్వా పర్జన్యో విభీతి రన్ధ్రే ప్రజాభి రాకృష్యమాణః
సత్యం కాలం వ్రతేన పాలయన్ హ్లాదయిష్యసే స్వాహా ॥౧॥

హేదేవ త్వం పర్జన్యః ఇన్ద్రో భూత్వా ప్రజాభి ర్జనైః రన్ధ్రే)
అపత్కారే అకృష్యమాణః “హేదేవ! అపదక్షణాయాగ” చేచ్ఛతి
నామస్మరణా ద్యః అకర్షితః విభీతిః రక్షణసామర్థ్యే భీతిహీనః సత్యం

యస్య యావత్కాలం నిశ్చితం కాలం వ్రతేన నియమేన పాలయన్
రక్షయన్ తాః ప్రజాః క్షుద్రయిష్యసి సనోషయిష్యసి ॥౧॥

కామో భూత్వా ప్రజానా మన్త రాష్ట్రిత స్పర్షా స్తోకాన్ హ్లాదయన్
జీవమానః సస్వర్పణాయ హరయే పరాయ స్వాహా ॥౨॥

(శ్రీ) — హే పరమాత్మన్! కామో భూత్వా ప్రజానా మన్త
స్తోత్రా సితః మనసి స్థితః. అనంతత్వాత్ తత్ర స్థిత స్సన్ సర్వాన్
లోకాన్ జనాన్ హ్లాదయన్ జీవమానః లభింపితవస్తులాభాది
ముఖేన సన్తోషయన్ సస్వర్పణాయ గర్వరూపాయ హరయే హస్తే
నను కామచాహకత్వా ద్రుదస్య గర్వహింసత్వ ముపపద్యత ఇతి
చేత దశత్

బ్రహ్మగా మింద్రీ మగ్నిః చ యనుం విహం మేవచ
నిగ్రహ్య హరనే యస్మా ద్విస్మా ద్గరి రిహూచ్యత ఇత్యు
క్తత్వాత్

నను శుక్లాత్తు జాయతే కామో వజ్రా త్రోగేశ్వ జాయతే
అస్థిభ్యో జాయతే లోభో వేద స్వేనం మద స్థా
మాంసా న్మోహః ప్రజాయేతే బస్పస్రౌఘః ప్రజాయత ఇతి
భగవతోపి శుక్లా ద్యుత్పత్తి శ్చూయత ఇతి చేత్ సత్యమ్.
“న తస్య కర్మజన్మత్వం, న యోగ్యాం జనితా ప్రభోః” ఇతి
“తస్య ధీరాః పరిజానన్తి యోగిమ్” ఇతి
“అపరిణోఽంశ భాగేన స్వమాయాపటసంవృత” ఇతి
“భూత్వే” త్యుక్తత్వా దుత్పత్తి ర్నాస్తి ॥

చ చ్చికా

“శుక్లాత్తు జాయతే కామో” ఇతి కామస్య శుక్లజననావగ
మాత్, కామో భూత్వే త్యనేన భగవత శుక్లజననం ప్రసజ్యత
ఇత్యాచంశ తే నన్విది. పరిహరతి న తస్య కర్మేత్యాదినా. తస్య కర్మ
జన్మత్వం కర్మణా జననం న, కిన్తు స్వసంశ్లేషే త్యర్థః. తజ్జన్మ స్వ

స్వయాం చాక్షేర్షజ్ఞేయం పరస్తు మహాత్మభి జ్ఞేయ మిత్యత్రశ్రుతి
ముదాహరతి “తస్యధీరా” ఇతి. భూత్వేత్యుక్తత్వా దితి స్వసంకల్పేన
కామో భూత్వా ప్రజానా మస్తరా సిత ఇత్యుక్త్యా తస్య శుక్ల
జననం నాస్తీత్యర్థః॥౨॥

భట్టభాస్కరీయపాఠః

కామో భూత్వా ప్రజానామస్త రాస్థితః సర్వాన్ లోకాన్ హ్లాదయన్
జీవమానః॥ సద్గర్భణాయ హరయే వరాయ స్వాహా॥౨॥

హేదేవ! కామః మనసిజః భూత్వా సర్వాన్ లోకాన్ హ్లాద
యన్ సంతోషయన్ జీవమానః సంజీవయన్ నిహోలోపః ప్రజానా
మస్తర్హృదయే ఆస్థితః ఆసమన్తా భ్నితః సమ్యక్ దర్పయతి మదయ
తీతి సందర్భః. తస్మై వరాయ ఉత్కృష్టాయ హరయే విష్ణవే
శ్రిదం హవిః॥౨॥

అట్లా దట్లా దనుప్రావిశ త్సర్వా స్లోకాన్ సంరక్షణాయ॥

యో వా వస స్థేవో మాతరిశ్వా స యోస్మాకం

భూత్వై భూతయే స్వాహా॥౩॥

(శ్రీ)॥—యః పరమాత్మా మారరిశ్వా వాయుస్తర్యామీ
దేవః క్రీడాకామీ అట్లా దట్లా దనుప్రావిశత్ పితౄ రజ్ఞాత్
పుత్రస్యాబ్జం జీవేన సహ దీపా దీప మి వానుప్రావిశత్. “అట్లా
దట్లా త్పింధవసి హృదయా దధిజాయతే” ఇతి శ్రుతేః. భారతే॥

“వాయుః ప్రవేశనం చక్రే సంగతం పరమాత్మ నే”తి
స దేవః సర్వాన్ లోకాన్ జనాన్ ప్రతి సంరక్షణాయ వసన్ నివ
సన్ సఃయః అస్మాకం మారరిశ్వా మారరిశ్వా అస్తర్యామీ అస్మా
కంభూత్వై భూతయే నిరవధితైశ్చర్యాయ॥౩॥

చంద్రికా

దేవః “క్రీడాకామీ”తి దివ్ ధాతోః క్రీడార్థ కత్వాత్తథోక్తమ్.

సంగతః పరమాత్మనేతి. తథా (శ్రీ) శాస్త్రే చ భగవాన్ స్మరేచ్ఛ రావా
 “సంయోగకాలే దైవయోగేన వాయునా గర్భాలయం ప్రవిశతి
 విశ్వరూపాయ స్త్వితి శ్లోకః 3

భట్టభాస్కరీయపాటః

అట్టా దట్టా దనుప్రావిశ నృర్యా ద్దోరా స్ఫురత్పదాయ
 యో వా వస న్దేవో మాతరిశ్వానం యో స్మాకం
 భూత్వై మాతయే స్వాహా॥౩॥

యో దేవో అట్టా దట్టాత్ నృర్య మట్ట మనుప్రావిశన్
 సర్వాన్ లోకాన్ సర్వలోకానాం సంరక్షణాయ తస్మై సేవమాన్
 దేవః దీప్యమాన్ భవన్ యో దేవః మాతరిశ్వా వాయురూపా
 భవతి స. దేవః అస్మాకం భూత్వై భగవన్ స్మరేచ్ఛ రావా విశ్వరూప
 యోగస్త్రుతిః

యో మోహయ న్మూతానాం సర్వాధి రక్షణాయ
 య స్సంకోచ స్సంకోచనాయ భవత త్వాహా॥౪॥

(శ్రీ) — యః పరమాత్మా సర్వాధిరక్షణాయ సృష్టిశీలః పా
 ర్థంభూతానాం మన్వీయూణి మోహయన్. . . మోహయై చ సృష్టిశీలః
 యః అన్తర్వామి సన్ సంకోచః అణో రణీయో సిత్యాది శ్రుతిః
 సంకోచనాయ సంహరాయ భవతి తస్మై ర

చ స్త్విరా

సర్వాధిరక్షణా దేతి సంహరన్యో ధ్వంసకర్తృమ్. ఇతి ఆహ
 “సృష్టిశీలః సంహరార్థమితే, ఆభవా సర్వాయ రక్షణాయ చ మోహయ
 న్భవతి సంకోచనాయ సంహరాయ సంకోచ స్సంకోచయన్ భవ
 తీతి ॥౪॥

భట్టభాస్కరీయపాటః

యో మోహయ న్మూతానాం సర్వాధిరక్షణాయ య
 స్సంకోచ స్సంకోచనాయ భవత త్వాహా॥౪॥

యో దేవః భూతానాం పృథివ్యాదీనాం సర్వాధిరక్షణాయ
పృథ్వీధిరక్షణాయ మోహయన్ మోహం కర్షన్ అప్రమత్తః
భవతాత్ అస్తు. యో దేవః త్వం భూతానాం సంకోచనాయ సంహ-
రాయ సంకోచ స్సాకుచతి సంహరతీతి సంకోచః సంహరకో భవ
తాత్ ॥౩॥

యో వా దశాత్మా ఉపరి స్పృశన్వా దేవానాం జ్యోతిర్జ్యోతిషా
ముత్తరః స్వయం వా స్పృశన్ జ్యోతి
ర్జ్యోతిషే స్వాహా ॥౪॥

(శ్రీ) —యః పరమాత్మా దశాత్మా మత్స్యాదిదశావతారయాపీ,
ద్వాదశాశ్మేతి కేనాంబి త్పాతః. వాశబ్ద శ్చాక్షే. ఆదిత్యమణ్డల
మన్యవర్తీ ఉపరి స్పృశన్ సర్వేషాముపరి స్థిత్యా స్వరక్షైః
మేధ్యాః మేధ్యాదికం స్పృశన్. దేవానాం మధ్యే జ్యోతిరూపః
జ్యోతిషాం చంద్రాగ్నిర్జ్యోతిషా ముత్తరః ఉత్తమః స్వయం వా ౭
స్పృశన్ తై రమేధ్యై రస్పృష్టః జ్యోతిర్జ్యోతిషే జ్యోతిషాం జ్యోతి
షే. తస్మై ॥౫॥

చ స్త్రి కా

స్వయంవా స్వయ మే వేత్యర్థః. ఏతేన కలితార్థ మాహ, “తై
రమేధ్యై రస్పృష్టః” ఇతి ॥౬॥

భట్టభాస్కరీయపాఠః

యో ద్వాదశాత్మా ఉపరి స్పృశన్వా దేవానాం జ్యోతిర్జ్యోతిషా
ముత్తరః । స్వయం వా స్పృశన్ జ్యోతిషే స్వాహా ॥౭॥

యో దేవః స్వయం ద్వాదశాత్మా ద్వాదశవిధః ఆత్మా యస్య
సః ద్వాదశాత్మా సూర్యస్సన్. ఉపరి ఉర్ధ్వలోకే దేవానాం చంద్రా-
నాం జ్యోతిః లేటః స్పృశన్ జ్యోతిషాం నక్షత్రాదీనాం జ్యోతిః

తేజః స్పృశన్ ఉత్తరః ఉత్తమశ్చ వాశబ్ద శ్చార్థే జ్యోతిష
జ్యోతిరూపాయ తస్మై ఇదం హవిః ॥౫॥

యో బ్రహ్మ బ్రహ్మవిదా మాత్రా స్యా దాత్మ చక్షుషామ్ ।
భూతి ర్భూతిమతాం సుకృతం కృతాయ స్వాహా॥౬॥

(శ్రీ)॥—యః పరమాత్మా బ్రహ్మవిదాం బ్రహ్మ ఛాన్దసత్వా
ద్దీప్తిః పరంబ్రహ్మ ఆత్మా స్వా ద్యాచక్షుషా సునః ప్రశస్య
నియన్తాః స్యాత్మా పరమాత్మత్వేన పశ్యతాం పరమాత్మా భూతి
ర్భూతిమతాం విశ్వవృక్షతాం విశ్వవృక్షయాః సుకృతం కృతాయ
కృతవతే తస్మై॥౬॥

చన్ద్రీ కా

విశ్వవృక్షం అణిమాదికం కృతాయ క్తవశ్చార్థే క్తః ఛాన్దసః అశ్యే
తు సుకృతః కృతా యేతి పఠన్తి॥౬॥

భక్తిభాస్కరీయపాఠః

యో బ్రహ్మ బ్రహ్మవిదా మాత్రా స్యా దాత్మ చక్షుషామ్ ।
భూతి ర్భూతిమతాం స్వకృతః కృతాయ స్వాహా॥౬॥

యో దేవః బ్రహ్మవిదాం యోగినాం బ్రహ్మ భవతి. ఆత్మ
చక్షుషాం ఆత్మవి చక్షుషాంషి దేహం లేహ మాగ్నిచక్షుషాం
యోగినామ్ ఆత్మా స్వాత్ భవతి. భూతిమతా మైశ్వర్యవృక్షతాం భూతి
రైశ్వర్యం భవతి. స్వకృతః స్వకృతధర్మసేవోః కృతాయ రక్షణార్థం
కృతావతారాయ తస్మై ఇదం హవిః॥౬॥

సారస్వతో వా ఏష దేవో ౨ యం న వా హయః పారమా
త్మికో, యో భయో వా సర్వం సమ్రుషే స్వాహా॥౭॥

(శ్రీ)॥—హయగ్రీవమన్త్రః, ఏష దేవో లీలా విభుతా
హయగ్రీవరూపిణ స్థితః న వా అయం న వా హయః శేనలహయో

సభవతి. ఇస్తు అభయః భయ రహితః సారస్వతః అఖల విద్యా ధార
స్వరూపి. పారమార్థికః పరమాత్మా జగత్ సర్వం సమస్తం కృపా
కటాక్షేణ ప్రవక్ష్యతే తుభ్యమ్ || 2 ||

చ న్ద్రికా

శేషుచి త్కోశేషు “పారమార్థికో భయో భయోవా”
ఇతి. క్వచిత్ “పారమార్థికో భయో హయోవా” ఇతి దృశ్యతే.
ఏకస్యాభయ శబ్దస్య భయ రహిత ఇతి అన్య స్యాభయప్రద
ఇత్యర్థః. కేచిత్తు “సారస్వతో వా ఏష దేవో యం వా హయః |
పారమార్థికో భయో భయో వా సస్వసంధుషే” ఇతి పఠంతః సార
స్వః సముద్రరూపం భయో భీతే రపి భయః హయరూపః “సర్వం ప్రపంచం
సద్ధా”తీతి సర్వసంధు రితి వ్యాచక్షతే || 2 ||

భట్టభాస్కరీయపాఠః

సారస్వతో వా ఏష దేవో యోవా భయః పారమార్థికః
భయో భయో వా సర్వసంధుషే స్వాహా || 2 ||

ఏష దేవః సారస్వతః సముద్రస్యసంబంధీ సారస్వతః సముద్ర
రూపః భయో భయః భీతే రపి భయః భయరూపః అభయః భయ
రహితః యో వా పారమార్థికః వాశబ్ద శ్కార్థః “సర్వం ప్రపంచం
సద్ధా”తీతి సర్వసంధుః తస్మై ఇదం హవిః || 2 ||

యో వా పరంజ్యోతిః పరం సద్ధానః

పరమాత్మా పురుషం సంజ్ఞనయిష్యసే స్వాహా || ౩ ||

(శ్రీ) ||—యః పరంజ్యోతిః పరమాత్మా యం నిర్దేశ్యతే కృపా
కటాక్షేణ రక్షితం మిచ్చతి తం పురుషం పరం సద్ధానః ఉత్కృష్ట
గుణం సద్ధానం సంజ్ఞనయిష్యసే సంజ్ఞనయతి తుభ్యం వ్యత్యయః,
యద్వా రామకృష్ణాద్యవతారాదిషు వసుదేవదళకథాదిషు పఠన

సద్దధానః పురుషం ప్రతి సమ్యక్ జనిష్యసే “జనీ ప్రాదుర్భావే” ఇతి ప్రాదుర్భావం ప్రజననం కుర్వతే.

“స తస్య జన్మనో హేతుః కర్మణో వా మహిపతే
ఆత్మమాయాం వినేశస్య పరస్య స్రష్టురార్థిన” ఇతి

“నాయ మాత్మా ప్రవచనేన లభ్యో న మేధయా న బహునా శ్రుతేన
యే మేవైష వృణుతే తేన లభ్య స్తస్యైష ఆత్మా వివృణుతే
తనూం స్వామ్” ఇతి

“జాయమానం హి పురుషం యం పశ్యే స్మధుసూదనః
సాత్త్విక స్సతు విజ్ఞేయ స్సవై మాత్మార్థ చింతక
పశ్యేత్సేనం జాయమానం బ్రహ్మ సద్దోషైః సర్వా పునః
రజసా తమసా చాఽస్య మానసం సమభిప్లుతమ్॥” ఇతి

అనేన నిర్దేశ్యత్యం ప్రతిపాదితమ్. అధికారివిశేషం నిర్దేశ్యత్యం
సహేతుకం చేది కేచిత్ తా

చ ద్వి రా

సద్దధాన ఇతి “ద్వితీయాశ్చే ప్రథ” మేత్వభిప్రాయే గాహ సద్ద
ధాన వితి. వ్యత్యయ ఇతి సంజనయ తీ : క్తవ్యే “సంజనయిష్య”
సీతి లడ కే లృక్ ప్రథమపురుషాశ్చే మధ్యమ పురుష ఇతి వ్యత్యాస
శ్చాన్దసో ఇత్యర్థః. పక్షే-రా సర మాహ యద్యే. పురుషం ప్రతి
తంతం పురుష ముద్దిశ్య ప్రాదుర్భావం కుర్వత ఇత్యర్థః. స జననం
ఉత్పత్తిం సప్రాప్నోషీత్యర్థః. తత ప్రమాణ మాహ “సతస్యేతి.
నిర్దేశ్యత్యకటాక్షేణవరజే శ్రుతిప్రమాణందర్శయతినాయమాత్మేతి తా

భట్టభాస్కరీయపాఠః

యోవా పరంజ్యోతిః పరం సద్దధానః । పరమాత్మా
పురుషం సంజనయిష్యసే స్వాహా॥

తా వాదేనః పరంజ్యోతిః పరంజ్యోతి స్వరూపః సకలప్రపంచస్య

పర ముత్సృప్తం యథా తథా సద్దధాతీతి పరం సద్దధానః. పర మాత్మా పరమాత్మయాః స త్వం పురుషం బ్రహ్మణం సమ్యక్ జనయిష్యసే ఉత్పాదయిష్యసే తస్మై ఇదం హవి రితి శేషః॥

యో దోష శ్చతుర శ్చతుర్థ శ్చతురః పదార్థాన్ సర్వలోకస్య సద్దధాన స్సతే సత్త్వ మాదధానాయ స్వాహా ॥౯॥

యో దోషః యస్య పరమాత్మనో బాహు శ్చ చతుర్థః పర ప్రదానహస్తః. చతుర వరప్రదానే చతుర సమర్థః. చతురః పదార్థాన్ ధర్మాత్థికామమోక్షాన్ సర్వలోకస్య సర్వజనానాం సద్దధానః ప్రయచ్ఛమానః సతే సత్సు. స త్వ మాదధానాయ "ఏకో బహూనాం యో విదధాతి కామాన్" ఇతి శ్రుతిః. శే ఇదమ్॥

చంద్రికా

చతురః చతుర్థాం బహూనాం శంఖచక్రాభయవరధరాణాం చతుర్థో నిరహస్త ఇత్యర్థః. స త్వం స త్వగుణ మిత్యర్థః. అన్యేతు "యోదోష శ్చతుర శ్చతుర్థా చతురః పదార్థాన్ సర్వం లోకస్య సద్దధాన స్సే సతే సత్త్వమాయ స్వాహా" ఇతి పఠన్త. చతురో దోషః హస్తాన్ చతురః పదార్థాన్ శబ్దచక్రగదా పద్మానీ త్యాది వ్యా చక్షుతే॥

భట్టభాస్కరీయపాఠః

యో దోష శ్చతుర శ్చతుర్థా చతురః పదార్థాన్ సర్వం లోకస్య సద్దధాన స్సే సతే సత్త్వమాయ స్వాహా ॥౯॥

యో దోషః చతురో దోషః హస్తాన్ సద్దధానః అనుసద్దధానః చతుర్థా చతుః కదాన్ చతురః పదార్థాన్ శబ్దచక్రగదాపద్మాని సద్దధానః లోకస్య సర్వం సర్వవ్యాపారం సద్దధానః. తస్మై తే సతే సత్ పురుషాయ సత్త్వమాయ సత్పురుష శ్రేష్ఠాయ ఇదం హవిః ॥౯॥

యన్యై తా బ్రహ్మమూర్తయో బృహ ద్రహ్మణం బ్రహ్మ
అదధానః । యం బ్రహ్మ బ్రహ్మ గుప్తయే పరం
పరాయ స్వాహా॥౧౦॥

శ్రీ॥-యస్య పరబ్రహ్మణ ఏతా వక్ష్యం బ్రహ్మమూర్తయః
వేదాః, బ్రహ్మ పరం బ్రహ్మ బృహత్ బ్రహ్మణం చతుర్ముఖ మాద
ధానః, స్వపదే స్థాపయన్ యస్య చతుర్ముఖస్య ఏతా వేదమూర్తయో
దత్తా యం చతుర్ముఖం బ్రహ్మగుప్తయే వేదగుప్తయే పరంపరాయ
పరంపరయా సృజతి తస్మై, శ్వేతాశ్వతః, “యో బ్రహ్మణం
విదధాతి పూర్వం యోనై వేదాగ్ంశ్చ ప్రహీణోతి తస్మై” ఇతి
శ్రుతేః ౧౦।

ఇతి శ్రీ మత్కౌశిక గోత్రేణ శ్రీ గోపీనాథాచార్య నూనూనా
వేదాంత దేశికేన శ్రీ శ్రీనివాసాచార్య యజ్ఞనా
విరచితే శ్రీ పారమార్థి కోపిషత్పాషే
తృతీయానువాకః

చ ద్వి తా

.బ్రహ్మశబ్దస్య వేదవాచకతయా తథా వ్యాచక్షే బ్రహ్మ
మూర్తయో వేదా ఇతి. పరమార్థ స్వరూపా వేదా ఇత్యర్థః. “వేదో
నారాయణ స్సాహ” దిత్యుక్తే. అస్య పుస్త్యస్య యః పరమార్థా
బ్రహ్మణం సృష్ట్యా తస్మై వేదాన్ దత్వా తంసృష్టిపదే అస్థాపయత్
వేదరూపాయ తస్మై ఇతి సముది తోర్థః. అత్ర శ్రుత్యంతర ముదా
హరతి “యో బ్రహ్మణం వితి. అపరేతు “యస్యైతా బ్రహ్మమూర్తయో
బృహ ద్రహ్మణో బ్రహ్మ అదధానః” ఇతి పతన్తః బ్రహ్మణః నవ

బ్రహ్మసంజ్ఞతా యవతా యస్య దేవస్య బృహంతి వ్యాఘ్నవంతీతి
బ్రహ్మణః తాశ్చ మూర్తయశ్చ బ్రహ్మమూర్తయః శరీరాణి ఇత్యాది
వ్యాచక్షతే॥౧౦॥

ఇతి శ్రీవైఖానసాత్రేయగోత్రసంజాత శ్రీవరదరాజసూరినష్టన
శ్రీసున్దరరాజసూరి విరచితాయాం శ్రీపారమార్థికభోజనవిధాన
విధానము చంద్రికాయాం తృతీయానువాకః

భట్టభాస్కరీయపాఠః

యస్మై తా బ్రహ్మ మూర్తయో బృహ ద్రుహ్యోణో బ్రహ్మ
ఆదధానః । యోబ్రహ్మ బ్రహ్మగుప్తయే పరం పరాయ
స్వాహా॥ ౧౦॥

బ్రహ్మణః నవబ్రహ్మసంజ్ఞతాః యవతాః యస్య దేవస్య
“బృహంతి వ్యాఘ్నవన్తి” తి బ్రహ్మణః తాశ్చ తాః మూర్తయశ్చ
బ్రహ్మమూర్తయః శరీరాణి బృహత్ మహత్ బ్రహ్మ వేదం ఆదధానః
స్వీకుర్యాణః బ్రహ్మగుప్తయే వేదగుప్తయే యః దేవః బ్రహ్మ
జగద్వ్యాపకః పరం పరాయ తస్మై ఇదం వాచి॥౧౦॥

ఇతి శ్రీనరహరిభట్టనూననా భట్టభాస్కరేణ
విరచితే శ్రీవైఖానససూత్ర ఖిలముక్
మస్త్రవ్యాఖ్యానే సప్తమ ప్రశ్నే
తృతీయానువాకః

శ్రీ పారమాత్మికోపనిషద్భాష్యమ్

(చతుర్థోఽనువాకః)

వాకో వా అనువాకో వాకం వాకం సంజుషమాణః చేవ
• స్వస్వం స్వగుప్తయే స్వయం జ్యోతిషే జ్యోతిషే స్వాహా ॥౧॥

శ్రీ॥—వాకం అనువాక ఏవ యద్వా వాక్యరూపః. వాక
వాకం ప్రత్యనువాకం ప్రతివాక్యం వా సంజుషమాణః అస్య మన్త
స్యాఽధ్యేతరి ప్రీయమాణః

“వేదాక్షరాణి యావన్తి పఠితాని ద్విజాతిభిః
తావన్తి హరినామాని కీర్తితాని స సంశయ
తపసా విద్యయా తుష్ట్యా ధత్తే వేదం హవే స్వను” మితచ

స్వనామత్వాత్, స్వతరుత్వాచ్చ, “తస్య హవా ఏతస్య
మహతో భూతస్య నిశ్చ్యుసిత మేత ద్య దృగ్వేద” ఇత్యాది శ్రుతే
ర్నిత్యానరూపత్వాచ్చ; “వాకం వాకం సంజుషమాణ” ఇత్యుక్తమ్.
చేవ: “దివ క్రీడా విజగీషా న్యసహర ద్యుతి స్తుతి మద మోద కాన్తి
స్వప్న గతి” ప్సిని సచేవ: స్వం స్వతేజోరూపం స్వగుప్తయే
స్వకృత లోకమర్యాదా రక్షణార్థం త్రయీమయం సూర్యం జ్యోతిషే
అకల్పయత్ “సూర్యా చంద్రమసౌ ధాతా యథాపూర్వ మకల్ప
యత్” ఇతి శ్రుతిః. “ఆదిత్యో వా ఏష ఏత స్మణ్డలం తపసి తత్రితా
ఋచ స్తదృచాం మణ్డలగ్ంసఋచాం లోకోఽథయ ఏష ఏతస్మి
న్మణ్డ లేఽర్చి క్రిష్ణతే తాని సామాని స సామ్నాం మణ్డలగ్ం స
సామ్నాం లోకోఽథయ ఏష ఏతస్మిన్మణ్డలేఽర్చిషి పురుష స్థాని
యజాగ్ంషి సయజమాం మణ్డలగ్ంసయజమాం లోకస్సైమాత్రయ్యేవ
విద్యా తపతియ ఏషోఽన్తరాదిత్యే హిరణ్మయః పురుషః” ఇత్యాది
స్వయం జ్యోతిషే అనశ్వర జ్యోతిషే తుభ్యమ్ ॥౧॥

చ చ్చి కా

సంజుషమాణ ఇతి జన్మ ప్రీతి సేవనయో రితి ధాతోశ్చానచ్ అత
అహ ప్రీయమాణ ఇతి. అనువాకస్య (శ్చ) వేదభాగ విశేషస్య సంజ్ఞా.
దీవ్యతీతి దేవః క్రీడతి విజగీషతే వ్యవహర తీత్యాది రర్థ ఇతి జ్ఞాప
యితు మాహ దివ క్రీడత్యాది. జ్యోతిషే ప్రకాశా యేత్యర్థః.
ఇతరేతు “దేవ స్వస్వం స్వగుప్తయే” ఇతి పతన్తః దేవానాం ధన
స్యాపి ధనరూప మితి వ్యాచక్షతే॥౧॥

భట్టభాస్కరీయపాఠః

వాకో వా అనువాకో వాకం వాకం సంజుషమాణః । దేవ

స్వస్వం స్వగుప్తయే స్వయం జ్యోతిషే స్వాహా॥౧॥

ఉచ్యత ఇతి వాకః వత్సరీతివా వాకః ప్రశ్నః తద్రూపః అను
వాకః తదంతర్భూతానువాకరూపః స్వగుప్తయే స్వకర్తృకరక్ష
ణాయ దేవః స్వస్వం దేవానాం ధనస్యాపి ధనభూతం వాకం వాకం
సర్వానువాకాన్ సంజుషమాణః సమ్యక్ కేచ్యమానా స్వయ మేనం
జ్యోతి రూపాయ తస్మై వేదస ఇదం హవిః॥౧॥

ద్వా వేదా పక్షీ అచరం చరన్ నా ధురం వ్యధునీతే ।

య త్చైరం భునక్తి థోత్త్రే స్వాహా॥౨॥

(శ్రీ॥—శరీరే స్థితౌ ఏతౌ ద్వా జీవాత్మపరమాత్మానౌ పక్షీ
పక్షీప్రాయా అచరం ప్రకృతిం చరన్తౌ శరీరే స్థితౌ. యద్వా “చర
గతి భక్షణయో” యి ప్రయోజ్యప్రయోజకభావేన ప్రకృతిం భక్ష
యన్తౌ యద్వా కర్మఫలమ్ ఉపనిషదన్తరే. “ఋతం పిబన్తౌ సుకృ
తస్య లోకే గుహం ప్రవిష్టౌ పరమే పరాధ్యౌ ఛాయాతపో బ్రహ్మ
విదో వదన్తి పశ్చాన్నయా యేచ త్రిణాచికేతాః” ఇతి. నాధురం
వ్యధునీతే తత్ర పరమాత్మా ధురం భారం అధునీత ఇతి న ధునీత
ఏవ. శ్వేతాశ్వతరే శ్రుత్యన్తరే “ద్వా సుపర్ణా సయుజా సఖాయా

సమానం వృక్షం పరిషస్వజాతే తయో రస్య. విష్ణుగ్ం స్వాద్వ త్త్య
 సత్న స్సన్యో అభిచాకశీతి" యశ్చైకం భువ క్తి యః పరమాత్మా
 ఏకం జీవాత్మానం చకానా త్రవృక్షతించ భువ క్తి సంహరతి శ్రుతిః
 "యస్య బ్రహ్మచ క్షత్రంచ ఉభే భవత ఏకవ | మృత్యు ర్యస్యోపసే
 చనం క ఇథా వేద యత్ర స." ఇతి. హర్షే. సేన సర్వసంహరకత్వం
 శ్రూయతే. శ్రుతి. "హరిగ్ం హరన్త మచయన్తి దేవా విశ్వ
 స్వేశానం వృషభం మతీనామ్" ఇతి. నను ఈశానశబ్దశ్రవణాత్ రుద్ర
 ఏవేతి చేత్సత్యం విశ్వ స్వేశానమిత్యుక్తత్వాత్, "ఏవం విశ్వస్యా త్మే
 శ్వర" మిత్యుక్తత్వాత్, "అస్వేశానా జగతో విష్ణుపత్నీ" ఇత్యాది
 శ్రుతిషు లక్ష్మీనారాయణయో ర్జగదీశ్వరత్వశ్రవణాత్, కేవలేశాన
 శబ్దశ్రవణాఽభావాత్, "ఈశాన సర్వవిద్యానా" మితి విద్యా
 మాత్రేశానత్వస్య శ్రవణాత్.

"బ్రహ్మ శంభు స్సదైవార్క- శ్చన్ద్రమాశ్చ శతక్రతు.
 ఏవ మాద్యా స్తథా చాన్యే యుక్తా వైష్ణవతేజసా
 జగత్కార్యావసానే తు వియుజ్యన్తే చ తేజసా
 విలేజసశ్చ సై సర్వే పశ్యంత్య ముపయాన్తి చ || ఇతి

అత ఏవ సర్వసంహరకత్వం శ్రీమన్నారాయణస్య. సర్వ సంహర
 కాయ తుభ్యమ్॥-౨॥

చ ద్వి కా

అచరశబ్ద ప్రకృతి నాచకః ప్రకృతి స్నామ శరీర మిత్యభిప్రే
 త్యాహ అచరం ప్రకృతి మితి. చర ధాతోగః త్యక్తకత్వాత్ శరీరే
 స్థితా విత్యుక్తమ్. అథ తస్య భక్షణార్థత్వాచ్చ ప్రకారాన్తరే తార్థ
 మాహ యద్యేతి. పునః ప్రకృతిశబ్ద స్వార్థాన్తర మాహ కర్మఫల
 మితి. ప్రయోజ్య ప్రయోజక భావేన భక్షయన్తా విత్త్యర్థః. యద్యపి
 పరమాత్మనః కర్మఫలానుభవో నాస్తి తథాపి ప్రయోజకతయా
 తస్యాపి భోక్తృత్వ వ్యపదేశః. తథా శ్రుత్యన్తర ముదాహరతి ఋత
 మితి. ఋతం కర్మఫల మిత్త్యర్థః. "నాధురం వ్యధునీత" ఇత్యస్య పర్య

వసితార్థమాహ ధునీత ఏ వేతి. బ్రహ్మత్రతయో ర్గ్రహణం సర్వ
లాకోపలక్షణమ్ “మృత్యు ముపదంశం కృత్యా సర్వం జగత్ భక్ష
యతీ” త్యర్థః. అన్యేతు “నోధురం వ్యధునీత” ఇతి “యశ్చైకో భునక్తి
భోక్తే” ఇతిచ పరస్త ఏకోజీవః భునక్తి కర్మఫలమనుభవతి తస్మై
భోక్తే కర్మ ఫలానుభవిత్తే జీవరూపాయేతి వ్యాచఖ్యః॥౨॥

భట్టభాస్కరీయపాత.

ద్వా వేదా పక్షి అచరం చరస్తే నోధురం వ్యధునీతే ।
యశ్చైకం భునక్తి భోక్తే స్వాహా ॥౨॥

ద్వా వేదౌ పక్షి పక్షిౌ జీవాన్మౌపరమాత్మానౌ అచరన్ అచ
రన్మేవ చరన్తే సంచరన్తే ధురం భువనధరం నోవ్యధునీతే నో విక్షి
పతః తయో యశ్చ ఏకః జీవాత్మా భునక్తి స్వకర్మఫల మనుభవతి
తస్మై భోక్తే స్వకర్మానుభవిత్తే జీవాత్మరూపాయేదంహవిః ॥౨॥

యోవా ఆయుః పరమాత్మానం మీఘస పారం పర్యా
త్పర పరాయణః పరో లోకానాం పర మాదధానః
పరత పరాయ స్వాహా ॥౩॥

శ్రీ॥—యః పరమాత్మా నారాయణః మీఘయో రుద్రస్య
“సమోద్రదాయ మీఘపే” ఇతి. పరమాయుః ఆపన్ని వారకత్వాత్,
పరమ మృత్యుత్వాచ్చ, ఆరణ్యకే “కిం త ద్విష్ణో ర్భుల మాహుః”
ఇత్యారభ్య బలాదిక ముక్త్యా “పృచ్ఛామి త్వా పరం మృత్యుం”
ఇతి ప్రశ్నస్య ప్రతివచనం “అసు మాహు. పరం మృత్యుం నవ
మానం తు మధ్యమం అగ్ని రేవానమా మృత్యు చస్త్రమా శ్చతు
రుచ్ఛకే” ఇతి భగవత ఏన పరమ మృత్యుత్వం ప్రతిపాదితమ్. పర
మాత్మానం అస్తర్యామిణం విధక్తి వ్యత్యయః. పరమాత్మా పారం
పర్యాత్ పరం పరయా లోకానాం పరః ఉత్కృష్టః పరః భిన్నః పర
శ్చతు శ్చ పర మాదధానః పరం ఉత్కృష్టత్వం ఆదధానః ప్రయచ్ఛ

మానః అతి ఏవ పరామణః పరమగతి భూతః మోక్షోపాయ భూత
 ఇత్యర్థః. యద్వా చతుర్విధ పురుషార్థానాం గతి భూతః. పరత. పరాయ
 ఉత్కృష్ట గతి భూతాయ. నను “యో బ్రహ్మ బ్రహ్మణ ఉజ్జహర
 ప్రాణేశ్వరః కృత్తివాసా. పినాకీ ఈశానో దేవస్స న ఆము
 ర్దధాతు తస్మై జహోమి హవిషా ఘృతేన” ఇతి ఆయుషో నిష్కర్తే
 త్తం కథం రుద్ర ప్రార్థనా ప్రతిపాద్యత ఇతి చోత్ సత్యం. భారతే॥

తత స్తే చ సురా సుర్యే బ్రహ్మ తే చ మహర్షయః
 వేదదృష్టేన విధినా వైష్ణవం క్రతు మారభన్
 తస్మిన్ సత్రే తదా బ్రహ్మ స్వయం భాగ మకల్పయత్
 దేవా మహర్షయః తైచ సర్వే భాగా నకల్పయన్
 తే కార్తయుగధర్మాణో భాగాః పరమసత్పుతాః
 ప్రాపు రాదిత్య వర్ణం తం పురుషం తమసః పరమ్
 శ్రీభగవాన్॥-యేన యః కల్పితో భాగః స తథా సముపాగతః
 ప్రితోహం ప్రదిశా మృద్య ఫల మావృత్తి లక్షణమ్
 యజ్ఞే శ్యేచాపి యత్యన్తి సర్వలోకేషు వై సురాః
 కల్పయిష్యన్తి వై భాగాం స్తే సరా వేద కల్పితాన్
 యో మే యథా కల్పితవాన్భాగ మస్మి న్మహాశ్రతౌ
 స తథా యజ్ఞభాగార్హో వేదసూ త్రేమయా కృతే॥ ఇతి

అతోబ్రహ్మ రుద్రాదీనాం తత్తత్కర్మసు పూజార్హత్వం భగ
 వతో నారాయణస్య వరప్రదానలభ్యమ్. యద్వా సంహారకర్తృన
 భగవతా సృష్టత్వా తత్పుణేతి. ఇదం ప్రపన్ననిషయం న భవతి.
 భగవన్నస్త్రీస్య మృత్యుజ్ఞయత్వం మహామృత్యుజ్ఞయ సూక్తే
 ప్రతిపాద్యతే. యథా “ఏవే సహస్ర మయుతం పాశా మృత్యో
 మర్త్యాయ హస్తవే తాన్ యజ్ఞస్య మాయయా సర్వా నవయథా
 మహే” ఇతి. అస్మాక్ సహమృత్యో మర్త్యాయ హస్తవే తవ సహస్ర
 మయుత మేతే పాశా తాన్ పాశాన్ యజ్ఞస్య విష్ణో మాయయా
 “యజ్ఞో వై విష్ణు” రితి శ్రుతే. ఉపనిషద స్తరే

“యజ్ఞాభ్యః పరమాత్మా యః ఉచ్యతే చతుర్హోతృభిః
ఉపవీతం తతో నైవ తస్మా ద్యజ్ఞోపవీతకమ్” ఇతి.

విష్ణుః రామాయా ఆశ్చర్యకారిణ్యా వైష్ణవ్యా విద్యయా దుస్త్రీణ
సత్వాం ప్రాన్ సాశా నవమజామహే అధస్తా త్కుర్మః.

యదస్తస్థ మశేషేణ వాఙ్మయం వేద వైదికమ్

తస్మై వ్యాపకముఖ్యాయ మన్త్రాయ మహాతే నమః

స్యోక్తం హి భగవాన్దేవ సాంతా న్నారాయణ స్వయమ్

అష్టాక్షరేణ రూపేణ ముఖేషు పరివర్తతే॥ ఇతి.

భగవన్మన్త్రాః శేవలం మృత్యుజ్ఞాయా నభవన్తి. కిన్తుచతుర్వర్గ
ఫలపదాః॥३॥

చ చ్చి కా

శత్రుశ్చేతి “పరమమృత్యుత్వా” దితి భావః. “భగవతో రుద్రా
య్యుష్మే సతి రుద్రస్యాయుర్నిమిత్తప్రార్థనా న సంగచ్ఛత” ఇతి
శబ్దతే నన్వీతి. సమాధత్తే సత్యమితి. భగవత ఏవ సర్వకర్మఫలప్రద
తయా ప్రార్థనీయత్వేపి క్వచిత్క్వచిత్ బ్రహ్మరుద్రాదీనాం ప్రార్థనం
భగవత్కుత వరదానసిద్ధిమ్ తతస్స ఏవత త్తదస్త్రామితయా ప్రార్థ్య
రూనో భూత్వా ఫలం దిశతీతి భావః. మాయాయా యజ్ఞసంబధిత్య
త్రవణాల్ యజ్ఞశబ్దవాచ్యో విష్ణు రేవేతి. తత్ర త్తుతిం దర్శయతి.
“యజ్ఞోవై” ఇతి. క్వచిత్కోశే మహాతే నమ ఇత్యనంతరం నన్విత్వార
భ్యాధికపాతో దృశ్యతే. సప్రక్షిప్త ఇతిభాత తథాపి తత్ప్రకారో
బ్రతిలిఖ్యతే యథా నను “హరిగం హరన్త మనుయన్తి దేవాః విశ్వ
స్యేశానం వృషభం మతీనాం బ్రహ్మ స్వరూప మనుమేద మాగా”
దిత్యాదిషు హరిం నృసింహం హరన్తం శరభరూపేణ ఈశానం
రుద్రం దేవా అనుయన్తి గతిం కుర్వన్తి. అత స్సర్వసంహారో రుద్ర
ఏవేతి త్తదంతః పూర్వాపర పరామృష్టకర్తానాం “కురుతేమతి”
మితి పూర్వానువాదే, “భర్తా న న్నియమాణో విభ” ర్మిత్యారభ్య

“ఏకో దేవో బహుధా నివిష్టః త మేవ మృత్యు మమృతం త మాహుః
తం భర్తారం తము గోప్తార మాహుః” ఇత్యాదిషు భర్తృకర్తృన
“వ్యవృత్తాన్ ద్రోదనీ విష్ణు రేతే దాధార పృథివీ మభితో మయాత్మై”
రితి స్వకాన్త్యేవాఽపరమాపేణ జగద్భరణమ్; “ఓం త ద్విష్ణో ర్భుల
మాహుః | కా దీప్తిః ఓం పరాయణమ్ | ఏకో య ధ్ధారయ దేవః | రేచితీ
రోదనీ ఉభే వాతా ద్విష్ణో ర్భుల మాహుః | కా దీప్తిః ఓం పరా
యణ” మిత్యాదభ్యః. “పుచ్చాచ్చమి త్వా పరం మృత్యు మవమం మధ్య
మంచ తుమ్ | లోకం చ పుణ్యపాపానా మేత త్పుచ్చామి సంప్రతి
అము మాహుః పరం మృత్యుం పనమానన్తు మధ్యమమ్ | అగ్ని
రేవావమా మృత్యు శ్చన్ద్రీమా శ్చతు రుచ్యతే” ఇతి పరమాత్మనో
విష్ణో రేవ పరమమృత్యుత్వం ప్రతిపాదితమ్. దేవశబ్ద స్సామాన్య
వాచీతి ఏకో దేవ ఇత్యుక్తః. “ఏకో దేవో నారాయణః.” “అపహత
పాపా దివ్యో దేవ ఏకో నారాయణః.” రుద్రాస్తు బహవః “సహ
ప్రాణి సహస్రణో యే రుద్రాః” ఇతి. “తమేవ మృత్యుం పరం
మృత్యో అను పరే హి సన్ధా” మితి. నృసింహతాపనీయోపనిషది.
“ఉగ్రం వీరం మహావిష్ణుం జ్వలన్తం సర్వతోముఖమ్ | నృసింహం
భీషణం భద్రం మృత్యుమృత్యుం నమా మ్యహమ్” ఇతి. తన్మైవ
కస్మా దుచ్యతే ఉగ్రమితి. “స హేమావాచ ప్రజాపతిః. యస్మా
త్స్వమహిమ్నా సర్వాన్లోకాన్సర్వాన్దేవాన్సర్వా నాత్మవ
సర్వాణి భూతా న్యదృష్ట్యా త్యజస్రం సృజతి విసృజతి వా సయత్యు
క్తృహ్యత ఉక్తృహ్యతే” “స్తుహి శ్రుతం గర్తనదం యువానం మృగం
వ భీష ముపహత్సు ముగ్రమ్ | మృడా చరితే సింహ స్తవానో
అన్యంతే అస్మిన్నివపస్తు సేనాః” తస్మా దుచ్యతే ఉగ్ర మితి. అథ
కస్మా దుచ్యతే వీర మితి. యస్మా త్స్వమహిమ్నా సర్వాన్ లోకా
న్సర్వాన్దేవాన్సర్వా నాత్మవ సర్వాణి భూతాని విరమతివిరా
మయ త్యజస్రం సృజతి విసృజతి వాసయతి యతో వీరః కర్మణ్య
స్సుతక్తో యుక్తగ్రావా జాయతే దేవైరభ్యు విష్ణువిశ్వక్సేయై
మితి అథ కస్మా దుచ్యతే మహావిష్ణు మితి. మృత్తృత్వమహిమ్నా

సర్వాన్ లోకాన్ సర్వాన్ దేవాన్ సర్వానాత్మన సర్వాణిభూతాని
 వ్యాపీతి వ్యాపయతి స్నేహో యథా పలపిణ్ణం శాస్త్రమాల
 మోతం ప్రోత మనువ్యాప్య వ్యతి(ష)షిక్తో వ్యాప్యతే వ్యాపయతే,
 యస్మాన్న జాతః పరో అన్యో అస్తి య ఆవివేక భవనాని విశ్వా.
 ప్రజాపతిః ప్రజయా సంవిదాన స్త్రీణి జ్యోతిగ్ంషి సచతే సహాదశీ.
 తస్మా దుచ్యతే మహావిష్ణు మితి, అథ కస్మా దుచ్యతే జ్వలన్త మితి.
 యస్మా త్స్వమహిమా సర్వాన్ లోకాన్ సర్వాన్ దేవాన్ సర్వా
 నాత్మన సర్వాణి భూతాని స్వతేజసా జ్వలతి జ్వాలయతి జ్వాల్యతే
 జ్వాలయతే సవితా ప్రసవితా దీప్తా దీపయ ద్దీప్యమానః జ్వలన్
 జ్వలితా తప నివృతప స్సన్తపన్. రోచనో రోచమానశ్శ్శీధన శ్శ్శీధ
 మోనః కల్యాణః, తస్మా దుచ్యతే జ్వలన్త మితి, అథ కస్మాదుచ్యతే
 సర్వతోముఖ మితి, యస్మాత్స్వమహిమా సర్వాన్ లోకాన్ సర్వా
 దేవాన్ సర్వా నాత్మన సర్వాణి భూతాని స్వయ మనిబ్రియోషి
 సర్వతః పశ్యతి సర్వతః శ్రుణోతి సర్వతో గచ్ఛతి సర్వత ఆదప్తే
 సర్వగ సర్వగత సిఘ్ని, ఏకః పురస్తాద్య ఇదం బభూవ యతోభభూవ
 భువనస్య గోపాః, య మప్యేతి భువనగ్ం సామృతాయే సమామి
 తమహగ్ం సర్వతోముఖమ్, తస్మా దుచ్యతే సర్వతోముఖ మితి.
 అథకస్మా దుచ్యతే సృసింహమితి, యస్మా త్స్వేమాం భూతానాం
 నా వీర్యతమః శ్రేష్ఠతమశ్చ సృసింహా వీర్యతమః శ్రేష్ఠతమశ్చ,
 తస్మా సృసింహ ఆసీ త్పురమేశ్వరో జగద్ధితం వా ఏతిద్రూపం
 యదక్షరం భవతి, ప్రతద్విష్ణుః స్రవతే వీర్యాయ మృగో న(ను)భీమః
 కుచరో గిరిష్ఠః(గరిష్ఠః)యస్యోరుషుత్రిషువిక్రమణో వ్యధిక్తి(తు)యన్తి
 భువనాని విశ్వా, తస్మా దుచ్యతే సృసింహ మితి, అథ కస్మా
 దుచ్యతే భీషణమితి, యస్మా ద్భీషణం యస్య రూపందృష్త్వా సర్వే
 లోకా సుర్వే దేవా సర్వాణి భూతాని భీత్యా పలాయన్తే స్వయం
 యతః కుతశ్చ న బీభేతి, భీషా స్మాద్వాతః పవతే భీషో దేతి సూర్యః
 భీషా స్మా దగ్ని శ్చేద్యోక్చ మృత్యో ర్ధావతి పంచమ ఇతి, తస్మా
 దుచ్యతే భీషణమితి, అథ కస్మా దుచ్యతే జగదమితి, యస్మాత్సృసింహుర

భద్రో భూత్వా సర్వదా భద్రం దదాతి “రోచనో రోచమాన
శ్శోభన శ్శోభమానః కల్యాణః”. భద్రం కర్తేభి శ్రుణుయామ
దేవాః భద్రం పశ్యేమా మభి ర్యజతాః స్థిరై ర్జై స్తుష్టువాగ్ంస
స్తనూభిః. వ్యశేమ దేవహితం యదాయుః తస్మా దుచ్యతే భద్ర
మితి. అథ కస్మా దుచ్యతే మృత్యుమృత్యు మితి. యస్మా త్స్వ
మహిమ్నా స్వభక్తానాం స్మృత ఏవ మృత్యు మపమృత్యుం చ
మూరయతి య అత్మదా బలదా యస్య విశ్వ ఉపాసకే శ్రేషం
యస్య దేవాః యస్య చాచూ మృతం యస్య మృత్యుః కస్మై
దేవాయ హవిషా విధేమ. తస్మా దుచ్యతే మృత్యుమృత్యు మితి.
అథ కస్మా దుచ్యతే సమామీతి. యస్తా ద్యం సర్వేదేవా సమస్తి
ముముక్షువో బ్రహ్మవాదిశ్చ ప్రచూసం బ్రహ్మణస్సతి ర్మస్త్రం
సద త్యుక్త్యం యస్మిన్నిష్టో వరుణో మిత్రో అర్యమా దేవా
ఓకాంసి చక్రే. తస్మా దుచ్యతే సమామీతి. అథ కస్మా దుచ్యతే
అహమితి. అహమిస్మి ప్రథమజా ఋతస్యపూర్వం దేవేభ్యో అమృ
తస్య నాభి యో మా దదాతి స ఇ దేవమా (అహం)వా. అహ మన్న
మిన్న మదస్త మాద్తి. అహం విశ్వం భువన వభ్య భవామ్ సువర్ణ
జ్యోతీః. య ఏనం వేదే (దితిమ) త్యుజ్జివతే. (ఉహి పతన్)
స్మసింహస్య ప్రభావా ఏవం శ్రూయంతే. తత్పురాణే చ

“బ్రహ్మరుద్రేష్ట్రవహ్ని స్తుదివాకరమనుగ్రహః |
తచ్ఛక్త్యాఽధి స్మితా గుప్తో మోదతే దివి దేవతా ||

జగత్కార్యావసానే తు వియుజ్యంతే చ జిజ్ఞసా |
విలేజనశ్చ తే సర్వే ఇహ తాముపయాన్తి చ ||” ఇతి.

భారతీ || “సర్వ మాదాయ సర్వేషాం లేజనీ ధ్ధదివౌకసామ్ |
లేజనా వ్యధికో భూత్వా భూయో వ్యతిబలోఽభవత్ ||

తతః ప్రభృతి దేవానాం దేవదేవో భవద్భవః |
పతిశ్చ సర్వభూతానాం పశూనాం చాభవ త్తదా ||

శ్రీ హరిమూర్తిలోపనిపద్యాక్షేప సవ్యాఖ్యాతే

భాసయూమాస య సుర్యాన్ దేవదేవోమహాద్యుతిః ।

అర మాదాయ సర్వేషాం తేజసా ప్రజ్వలన్నివ॥

తతోఽభిషించతు సుర్యే సురా రుద్రం పురారిణమ్

మహాదేవఇతి హ్యసీత్ దేవదేవో మహేశ్వరః॥ ఇతి.

అర ఏన మహాదేవశబ్ద వాచ్యత్వం రుద్రస్య పరప్రదానలబ్ధమ్. తప్తవ తమేవ మృత్యుమిత్యుక్తమ్. అర పరబ్రహ్మణ ఏవామృత శబ్దవాచ్యత్వం నతు రుద్రస్య. శ్రుతిః. ఆరణ్యకే “నైవ దేవోనమర్త్యః పరాజానరుణో విభుః నాగ్ని ర్నైవ” ఇత్యారభ్య. “తస్మాద్ద్య సుప్రప ర్యేణ యజ్ఞేన యజతే రుద్రస్య సశిరః ప్రతిదధాతి నైనగ్ం రుద్ర ఆరుణో భవతి” ఇతి. త్రిపురసంహారకస్య రుద్రస్య పశుపతిత్వాది ప్రాధానా శ్రూయతే. యజసి “తేషా మసురాణాం త్రిసః పుర ఆసన్” ఇత్యారభ్య “తస్మాద్రుద్రః పశూనా మధిపతిః” ఇత్యాదినా. శ్వేతా శ్వతరే “తం విశ్వరూపం భవభూత మీద్యం దేవం స్వచిత్తస ముపాస్య పూర్వ” మిత్యారభ్య. “న తస్య కశ్చిత్ పతి రస్తి తోశ్చ న శశితా నైవచ తస్యలిజ్జమ్ స కారణం కరణాధిపాధిహ సచాన్య కశ్చి జ్జనితా సచాధిప” ఇత్యాది. “తంవిశ్వరూప” మిత్యారభ్య. ప్రతిపాదితాని విశేషణాని రుద్రపరాణీ చేతి ర్దశసత్. “సహస్ర శిరసా పురుషః”. “సహస్రశీర్షం దేవమ్” “శివమచ్యుతమ్” ఇత్యాది. మణ్డోపనిషది, “అగ్నిర్యూర్ధా చక్షుషీ చన్ద్రసూర్యా దిక శ్చక్రితే వాగ్వివృతాశ్చ వేదాః వాయుః ప్రాణో హృదయం విశ్వ మస్య పద్భ్యాం పృథివీ హేమ సర్వభూతాస్తరాత్మా” ఇత్యాది. దివాకసామర్థ తేజసాఽప్యాయితస్యాఽఖిలదేవతావరప్రదానేపశు పతిత్వాదికం ప్రాప్తస్య పశుపతే స్సర్వసంహారకత్వం నోపపద్యతే. కించ. “సమామ్యహం పాపనుడం భగేకం జ్ఞాత్వాఽత్యుక్త మమృతం విశ్వధామ త మీశ్వరాణాం పరమం మహేశ్వరం త దైవతాసాం పరమంచ దైవతిమ్ పతిం పతీనాం పరమం పరస్తా ద్విదామ దేవం భువనేక మీద్య” మిత్యాద్యుపనిషద్వాక్యేషు భగవన్మహిమా ప్రతి

భట్టభాస్కరీయపాఠః

యో వా ఆయుః పరమాత్మా మీధుషః పారంపర్యా త్పరః

పరాయణః । పరో లోకానాం పర మాదధానః పరతః

పరాయ స్వాహా॥౩॥

యో ఆయుః పై పరమాత్మా ఆయుః జీవితకాలరూపః మీధుషః
నేతువర్షక స్వేద్రస్య పారం తీరగమీపం పర్యా త్పరితో గచ్ఛతి
పరః ఉత్కృష్ట పరాయణః పర ముత్కర్షయతి గచ్ఛతి పరా
యణః లోకానాం పరః అన్యః పర ముత్కర్ష మాదధాతీతి పరమాద
ధానః పరతః పరాయ పరాత్ పరాయ తస్మై ఇదం వాచి॥౩॥

యోవా తేజ స్తేజసాం తేజ స్తేజ ఆదధానః సత్య స్తేజ

స్తేజసాం తేజస్తేజ స్తేజసే స్వాహా॥౪॥

శ్రీ॥—యః పరమాత్మా తేజ స్తేజసాం తేజసాంతేజః, తేజస్తేజ
ఆదధానః నక్షత్రాగ్ని చంద్రసూర్యాణా ముత్తరోత్తరం తేజః
ప్రశుద్భమానః సత్య స్తేజస్తేజసాం సూర్యాదీనాం తేజోయక్తానాం
యదాకదాచిత్రేజోదర్శనాభావాత్, కథవల్లిషు “న తత్ర సూర్యో
భాతి స చంద్రోరారకమ్ నేమా విద్యుతో భాన్తి కుతోఽయ మగ్నిః
త మేవ భాన్త మనుభాతి సర్వం తస్య భానా సర్వ మిదం విభాతి॥”
ఇతి. సూర్యాద్యపేక్షయా లభికతేజోరూపత్వశ్చవాత్, నాకరహిత
త్వాచ్చ, “సత్య స్తేజ స్తేజసా” మిత్యుక్తమ్. తేజస్విషు స్థితానాం
తేజసాం తేజాం తేజసా మపి తేజసే “పరాభిధవసనామర్థ్యం తేజ”
ఇతి తస్మై॥౪॥

చ ద్వి కా

“తేజ స్తేజ ఆదధాన” ఇతి ద్విరుక్తస్య తేజశ్చైద్రస్యర్థమేవా “ఉత్త
రోత్తరం తేజ” ఇతి. యదాకదాచిత్రేజోదర్శనాత్ సమయిత్యర్థః.

తేజస్తేజస్తేజస ఇతి తేజోరూపేషు సూర్యాదిషు విద్యమానం య తేజః
తస్య తేజసే అభిభవన సామర్థ్యరూప తేజస్వరూపిణే ఇత్యర్థః. అన్యేతు
“తేజస్తేజసే” ఇతి పఠన్తః తేజస్తేజయతి తేజస్తేజః తస్మై ఇతి
వ్యాచక్షతే॥౪॥

భట్టభాస్కరీయపాఠః

యో వా తేజస్తేజసాం తేజస్తేజ ఆదధానః।

సత్యస్తేజస్తేజసాం తేజస్తేజస్తేజ సే స్వాహా॥౪॥

యో వా తేజస్తేజసాం తేజః తేజసస్తేజోరూపస్య తేజః ఆదధానః
సూర్యాది సత్య సత్యరూపః. తేజాంసి తేజయన్తి దీపయన్తి
తేజస్తేజః తేజాంసూర్యాదీనాం తేజః తేజోరూప తేజోఽపి తేజ
యతి తేజస్తేజః తస్మై ఇదం హవిః॥౪॥

సహ సంపాయా స్త్య మాశిష మాశీ రూతాభూతమ్।

ఆశిష మాశీ రాశీరాశి రనుభూమి స్వాహా॥౫॥

(శ్రీ) — చేతనాచేతనేషు సర్వత్రా సత్త్వరూపిత్వేన వసన్
వైషమ్యవైష్ణుణ్యాభావాచ్చత్రుమిత్రోదాసీవాన్. సహ సమత్వేన
సంపాయాః పాసి. భూతాభూతం దానభూత మభూతంచ. త్వమా
శిష మాశీః ఆశిషామాశీః ఆశీరాశిః ఆశిషాంరాశిః ఆశిషా మను
భూమిః ఉత్పత్తిస్థానమ్. తుభ్య మిత్యర్థః ॥౫॥

చ ద్వి కా

దానభూతం, అభూత మదానభూతం చేత్యర్థః. పాసి త్వనుమణ్యతే.
పున స్త్యంకీదృశ ఇత్యత్రాహ త్వమితి. ఆశిష మితి షష్ఠ్యకే ద్విదీయే
త్వమిప్రత్యాహ ఆశిషామితి ఆశిషా మపి త్వమాశీ రసీత్యర్థః. ఏవం
భూతాభూతమిత్యన్తం వ్యాఖ్యానాశిషమాశీ రిత్యాది వ్యాచక్షే.
ఆశిషా ఇత్యాశీరసి. ఆశిషాం రాశిః సమాహుః. ఆశిషా మనుభూమి

రుత్పత్తిస్థానం చాసీ త్యర్థః. అన్యేతు “సాహం వా యాం సమాశిష
మాశీ యౌతా భూతా ఆశిష మాసీ రాశీ రాశీ రనుభూమ ” ఇతి
పఠంతః. హేదేవ! అహం యా మాశిషం సమాశిషం ఆశాంకరోమి. సా
వా సైవాశీః సంభూతా ఇత్యన్వయః. సమ్యక్ భూతా భూతాజ్ఞాతా
హేఆశీః ఆశీరూప. ఆశీరాశీః ఆశిషాం రాశీ స్సమూహః ననుభూమ
అనుభూతవస్త ఇతి వ్యాచక్షతే ||౧||

భట్టభాస్కరీయపాఠః

సాహం వా యాం సమాశిష మాశీ యౌతా భూతా ఆశిషమ్.

ఆశీరాశీ రనుభూమ స్వాహా||౨||

హేదేవ! అహం యా మాశిషం సమాశిషం ఆశాంకరోమి. సా
వా సైవాశీః సంభూతా ఇత్యన్వయః. సమ్యక్ భూతా భూతా జ్ఞాతా
ఆశీరాశీః ఆశిషాం రాశీః సమూహః అనుభూమ అనుభూతోఽస్మి||౩||

యో వా సంయోగ స్సంజుషమాణ స్సన్ధు స్సన్ధుక్షణానామ్ ।

సంయోగ స్సన్ధుధానః పుణ్యః పుణ్యానాం

పుణ్యాయ స్వాహా||౬||

(శ్రీ) - జీవాత్మపరమాత్మనో యో వా సంయోగః ఉపాయత్వేన,
ఉపేయత్వేన చ, ధ్యానసంయోగః. ఉపాయత్వే నోపేయత్వేన చ,
ప్రీతిపూర్వకం సంజుషమాణ సేవమాసః. సన్ధుక్షణానాం కృపా
కటాక్షణ ప్రేక్షణాఽప్రేక్షణానాం విషయభూతః. సన్ధుః సమ్యక్
ప్రేక్షిత ఇత్యర్థః. సంయోగః సన్ధుధానః. ఏవంభూతః సంయోగః
సన్ధుధానః పుణ్యానాం పుణ్యశరీరాణాం “ఏష ఏవ సాధుకర్మ
కారయతి. య మేభ్యో లోకేభ్య ఉన్నిహతి. ఏష ఏవాసాధుకర్మ
కారయతి య మేభ్యో లోకేభ్యోఽహో నిహిష” తీతి.

(శ్రీ) గీతాయామ్

“తేషాం సతతయుక్తానాం భజతాం ప్రీతిపూర్వకమ్

• కదామి బుద్ధియోగం తం యేన మా ముపయాన్తి తే” ఇతి

యద్వా, పుణ్యానాం పుణ్యః ఇతరేషాం మధ్యస్థః “తేన ఏనా
త్పూజాగ్ర మపి న చల”తీతి, పుణ్యాయ పుణ్యస్వరూపిణే తుభ్యమ్॥౬॥

చ ద్వి కా

పరమాత్మా నారాయణ ఏవ ఉపాయభూత, ఉపేయభూత క్షేపి
యో ధ్యానసంయోగః తేన సంజుషమాణ స్సేవమానః పురుషః
ఏవంభవతి. కీదృశో భవ తీతి? తత్రాహ. సంఘక్షణానా మిత్యాడినా
ప్రేక్షిత ఇత్యన్తేన. తాదృశం సంయోగంచ పరమత్మైవ సంధధాతీ
త్యాహ సంయోగమితి. కేషాం సంధధా తీత్యత్రాహ పుణ్యానామితి.
అత్ర త్రుత్యన్తర ముదాహరతి యమేభ్య ఇతి. అస్య మన్తస్య స్వేన
ప్రతిపాదితార్థవిశ్చయాయ తథావిధార్థప్రతిపాదకం భగవద్వచన
ముదాహరతి “తేషా” మితి ॥౬॥

భట్టభాస్కరీయపాఠః

యో వా సంయోగం సంజుషమాణః సన్ధు స్సన్ధుక్షణానామ్।

సంయోగం సన్ధధానః పుణ్యః పుణ్యానాం పుణ్యాయ స్వాహా॥౬॥

తా దేవ స్సంయోగం జీవాత్మపరమాత్మసంయోగం సంజుష
మాణః సమ్యక్సేవ్యమానః సన్ధుక్షణానాం సన్ధుః జీవాత్మపరమాత్మ
యోగసంధానం ఇచ్ఛతామ్ సన్ధుః సంధానకర్తా. సమ్యగ్యోగం కర్మ
యోగం సన్ధధాతీతి సంధధానః పుణ్యః సుకృతరూపః పుణ్యానా మపి
పుణ్యాయ తస్మై ఇదం హవిః ॥౬॥

సహస్రం వా యస్య వై వితాన మాదధాన స్సహస్రం వా

అశిష స్సాసికాః। సహస్రం యస్య వై సాపికా

స్సహస్రం సహస్రాయ స్వాహా ॥౭॥

శ్రీ॥— ముక్తానా మైశ్వరం ప్రతిపాదయతి. యస్య ముక్తస్య
పరమపతం గచ్ఛతి. సహస్రంవా వితానం మణ్డపోపశ్యాచ్ఛాదనా
దికం అదధానః. స్వయమేవ (అతప మ)ప్రయచ్ఛమానః సహస్రంవా

ఆశిషః స్రక్ చన్దనాదయః సాసికాః ఆసనాదిభి స్సహితాః సహస్రం
యస్య వై సాసికాః ఆసనే సహస్రం రన్తుం యోగ్యాః స్త్రియః సహస్రం
సహస్రాయ “సహస్రశీర్షా పురుష” ఇత్యాది శ్రుతిసిద్ధాయ తుభ్యమ్.
“తం పంచశతా న్యపసరసాం ప్రతిధావన్తి శతం మాలాహస్తా”
ఇత్యాది ||2||

చ విక్రి కా

అడధాన ఇతి పరమార్థానో విశేషణమ్. రన్తుం యోగ్యాః స్త్రియ
ఇతి. స్వాత్కారే శ్రుతిం దర్శయతి “తం పంచశతా” నీత్యాది. అపరేతు
వితాన మాదధాతి న ఇతి ఆశిష స్సాశికా ఇతి చ పతంతః నః సహస్రం
ఆశిష ఆశీర్వాదా నాడధాతి సాశికా అసిసహితాః, శసయో
రభేద ఇతి వ్యాచక్షతే ||2||

భట్టభాస్కరీయపాఠః

సహస్రం వా యస్య వై వితాన మాదధాతి న సహస్రం వా
ఆశిష స్సాశికాః సహస్రం యస్య వై సాశికా
సహస్రసహస్రాయ స్వాహా ||2||

. యస్య వై యస్యైవ వితానం విస్తారం సహస్రం అతిబహుళం
యః నః సహస్రం వా ఆశిషః ఆశీర్వాదా నాడధాతి. యస్య వై
సహస్రాః సాశికాః అసిసహితాః శసయోరభేదః అసికాః సహస్రం
సన్తి యస్య సాశికాః సహస్రసహస్రా సన్తి ||2||

స్వాతిగా గుప్తయో గుప్తి స్సత్వం సత్వానాం సాత్వం
పదమ్. త త్సత్వం సత్వ మాసీ త్సత్వం సాత్వం
వై సాత్వ మాదధానాయ స్వాహా ||౨||

. శ్రీ||— స్వాతిగా గుప్తయః స్వరక్షకం పరమార్థానం నారా
యణ మతిక్రమ్య దేవతాన్తర మన్తాన్తర సాధనాన్తర ప్రయోజనాన్త
రాక్షీనా ముచిత్కరత్వాత్, తేషాం గోప్తృత్వశక్త్యభావాత్,

గోప్తవ్యేన కృతవస్త్రః అవరణం గుప్తయః. యద్వా స్వాప్తర్యా
మిహః పరమాత్మన ఏవ గోప్తవ్యత్వాదయః.

“అనుకూల్యస్య సంకల్పః ప్రాతికూల్యస్య వర్జనమ్
రక్షిష్య తీతి విశ్వాసో గోప్తవ్యవరణం తథా
ఆత్మనిత్యేపకార్యణ్యే పద్విధా శరణాగతిః
అనన్యసాధ్యే స్వాభీష్టే మహావిశ్వాసపూర్వకమ్
తదేవోపాయతాయాచ్ఛా ప్రపత్తి శృరణాగతిః” ఇతి

గుప్తిః రక్షణం. సత్యం యథార్థం సత్యానాం సత్యం భూతహిత
మితి, భూతహితయుక్తానాం సాత్త్వికపదం సత్త్వపదప్రపదం. తత్సత్యం
తత్ సాత్త్వికపదం నాన్య దితి. “యత్పదం సాత్త్వతాభిఖ్యం తత్
పరమం పదమ్, విష్ణులోకే మహీయతే దేవైస్సుకృతకర్మభి స్తత్ర
మా మమృతం కృధీన్ద్రాయే న్ద్రోపరి స్రవ” ఇతి ఋగ్వేదబ్రాహ్మణే.
యద్వా, పరమాత్మనో గుప్తయః, గోప్తవ్యాదిక మేవ ధర్మాంత
రాపేక్షయా సత్యం యథార్థ మితి. యే గృహ్యంతి తేషాం సత్యానాం
సత్యత్వేన గృహీతానాం సత్త్వం పదం పరమపదం. సత్త్వ మాసీత్
సాత్త్విక మేవాసీత్ సాత్త్వం సాత్త్వంవై సత్త్వమేవ సాత్త్వత
శబ్దవాచ్యం నామైకదేశే నామగహణం. భీమా భీమసేవ ఇతివత్.

“నిత్యవైమిత్తికాజ్ఞసా యాజ్ఞీయాః పరమాః క్రియాః
సర్వం సాత్త్వత మాస్థాయ విధిం చక్రే సమాహిత” ఇతి

సత్త్వ (సాత్త్విక) ప్రధానత్వా, త్సాత్త్వతశబ్దప్రయోగః, భారతోక్త
సాత్త్వతశబ్ద వాచ్యం సాశ్చరాత్రం స భవతి. సాత్త్వతనామత్వేన
ప్రగీతత్వాత్.

“అథాంశో స్సాత్త్వతో నామ విష్ణుభక్తః ప్రతాపవాన్
మహాత్మా దాశనిరతో ధనుర్వేదవిదాం పరః
స నారదస్య వచనా ద్వాసుదేవార్చనే రతః
శాస్త్రం ప్రవర్తయామాస కుర్వతోశాదిభి శ్శ్రితమ్
సకం నామా, సు విజాంతం సాత్రతం నామ శోభనమ్

ప్రవర్తతే మహాశాస్త్రం కుష్టాపీనాం హితావహమ్" ఇతి
కాశ్యే—సాంబపురాణేన

శ్రుతిభవ్య శ్రు(స్మృ)తిప్రొక్తప్రాయశ్చిత్తే భయం గతః
క్రమేణ శ్రుతివిధ్యర్థం మనుష్య స్తస్మిన్ మాత్రయేత్
ధర్మశాస్త్రే పురాణేచ ప్రొక్తం హి మరణాంతికమ్
ప్రాయశ్చిత్తం మనుష్యాణాం సాహిత్యానాం మదారుణమ్
భయ స్వబలచిత్రానాం మరణే జాయతే భృశమ్
తేషా మేవాభిరత్యార్థం భవ్యహం తస్మిన్ ముక్తవాన్
సాంప్రదాతం భాగవతం తస్మిన్ సాత్త్వికనామకమ్
వేదాగ్రహ సముద్దిశ్య కమలాపతి రుక్తవాన్" ఇతి

భాగవతే—

"త్రివ్రతాయా ఉపశ్లోకః పుత్రః కృష్ణ మహావ్రతః
శిష్య స్సామన్వారదస్య దదా చిత్త మఖడ్జితమ్
తేనోక్తం సాత్త్వికం తస్మిన్ యద్భాత్వా ముక్తి భాగ్యవేత్

యత్ర స్త్రీశూద్రదాసానాం సంస్కారో వైష్ణవ స్సృష్టః" ఇతి
పరమాత్మపరత్వాత్ పారమాత్మికం సాత్త్విక శబ్దవాచ్యం,
స్వాతంత్ర్యేణ దేవతానార మన్త్రానార ప్రతిపాదనాభావాత్,
వైదికత్వేన ప్రసిద్ధమ్ క్రిష్ణభానసం సాత్త్విక మేవ. సత్త్వ మాద
భానాయ సాత్త్వికగుణం ప్రయచ్ఛమానాయ తుభ్యమ్ ॥౮॥

చ జ్ఞి కా

స్వశబ్దః స్వరూ (కా) కార్థానారతయా పరమాత్మ పర ఇత్యభి
ప్రేత్యాహ స్వరూకమితి. స్వాతిగా అగుప్తయః సన్ధి శ్చాన్తసః.
పక్షేకార్థానారమాహ యద్యేతి. తత్ర స్వాతిగాః గుప్తయ ఇతి
చ్యేతః. పరమాత్మ గోప్యత్వాదయ ఏవ గుప్తిః. సత్త్వం రూప
మిత్యర్థః. అత్ర సాత్త్వ శబ్దేన సాత్త్వతైకదేశ గ్రహణాత్ సాత్త్విక
శబ్దస్య సాంప్రదాత పరతాతంకాం నివారయతి "నిత్యనైమిత్తికా"
ఇత్యాదినా. భారతగృహీత సాత్త్వికశబ్దః స సాత్త్వికతయా

శ్రీ పారమార్థిక భాషాపాఠశాల పాఠ్యాంశము

యత్నః. అపితు పాఠశాలాపరమతయా సాత్త్వికనామక ప్రణా
త్యాత్ సాత్త్విక ఇత్యర్థః. శ్రీవైఖానసస్య సాత్త్వికత్వం యత్న
త్యాహ పరమాత్మపరత్వా దిత్యాశీనా. శ్రీవైఖానసస్య సాత్త్వి
కయా సాత్త్వికత్వ ముపపన్న మిత్యర్థః. ఇతరే తు “స్వానీకా
వప్తయోగుప్తి” రితి పతన్తః స్వానీకాః స్వస్వానీకాః భృత్యా
వప్తయః జగద్రక్షకా ఇత్యాది వ్యాచక్షతే ||౮||

భట్టభాస్కరీయపాఠః

స్వానీకా గుప్తయో గుప్తి స్సత్త్వం సత్త్వానాం సాత్త్వం వదమ్।

యత్సత్త్వం సత్త్వమాసీ త్సత్త్వం సాత్త్వం వై సత్త్వ

మాదధానాయస్వాహా ||౯||

స్వానీకాః స్వస్వానీకాః భృత్యాః గుప్తయః జగద్రక్షకాః
గుప్తిః స్వయమేవ రక్షయిషః సత్త్వానాం జన్మానాం సత్త్వం సత్త్వ
స్వరూపః సాత్త్వం సత్త్వసంబద్ధి పదం సానం యత్ సత్త్వం యస్య
సత్త్వం సాత్త్వం సత్త్వసంబద్ధి సత్త్వ మాసీత్ అస్య సత్త్వ మేవ
సత్త్వానాం సత్త్వం సాత్త్వం సత్త్వసంబద్ధి సాత్త్వం ఆదధానాయ కుర్వా
ణాయ తస్మై ఇదం హవిః ||౯||

సత్త్వం వా ఉద్రేక మాసీ ద్య త్సత్త్వ ముభయో

రనుగోప్తా తత్సత్త్వం సత్త్వం వదాయ సత్త్వాయస్వాహా ||౧౦||

శ్రీ||—సత్త్వం వా సాత్త్వికమేవ య త్తస్య పరమాత్మనః ఉద్రేక
మాసీత్ ప్రచురమాసీత్. యత్ సత్త్వం సాత్త్వికప్రధానం బ్రహ్మ
ఉభయో రైహికాముష్మికయో రనుగోప్తా సాకల్యేన గోప్తా.
యద్వా స్థావరజంగ మాత్మకయోః యద్వా మృతిజన్మనోః
౫౩ నా. చా. ౫. ౫౦౦ సతంపదాయ | బ్రహ్మపదాయ పరమపదాయ

సత్యం పరమపదప్రాప్తయే సత్య మిత్యర్థః. “నాన్యః పన్థా అమ
నాయ విద్యత” ఇతి శ్రుతేః. సత్యాయ యథార్థ భూతాయ
తుభ్యమ్॥౯॥

చ స్త్రీ కా

ప్రచురం బహుళం. బ్రహ్మణ సాన్నిధ్యప్రధానతయా ౭. త స త్వ
శబ్దేన వ్యపదేశః. అనుగోపేత్యతానుశబ్దస్య సాకల్యార్థ తయా
వ్యాచప్తే సాకల్యేన గోపేతి. త్యజన్తోవా, తిజన్తోవా, బోధ్యః.
అన్యేతు“స త్వం వదాయ సత్యా” యేతి పఠన్తః. స త్వం వద
తీతి సత్వంవద ఇతివ్యాచక్షతే॥౯॥

భట్టభాస్కరీయపాఠః

స త్వం వా ఉద్రేక మాసీ ద్య త్సత్వ ముభయో రనుగోప్తా.

త త్సత్వం సత్వంవదాయ సత్యాయ స్వాహా॥౯॥

య త్సత్వంవై ఉద్రేకంప్రవృద్ధ మాసీత్. య త్సత్వ ముభయో
ర్లోక యాః అనుగోప్తా రక్షకః సత్యం యత్ తద్య త్స త్త దమృత
మథ య త్తీత స్మర్త్య మథ య ద్యంతే నోభేయచ్చ తీతి తత్సత్వం
వదతీతి సత్వంవదః తస్మై సత్యాయ సామర్థ్యరూపాయ తస్మై ఇదం
వాచి॥౯॥

సత్యో జ్యోతి స్సత్యాన్తరాత్మా సత్యోద్యోగ సత్య స్సత్తరాశి

సత్వం సత్యవితాన మాసీ త్సత్వం సత్యాయ స్వాహా॥౧౦॥

శ్రీ॥—వినాశరహితత్వాత్ సత్యోజ్యోతిః, యద్వా భూతహి
త్వాత్ సర్వేషాం హిత (పరః) రూపః జ్యోతిః తీ ప్తిః. సత్యా
రాత్మా సత్యస్వభావః. సత్యోద్యోగః సత్యసంకల్పః సత్యః నిత్య
సత్కర్మా శోభనకర్మా. సను యది పరమాత్మా విష్ణుః సత్కర్మా
తస్మై భృగుపత్న్యదిశ్రీవధాదిక మేవ నోపపద్యత ఇతిచేత్ సత్య

ఉత్తర శ్రీరామాయణే॥

“శుణు రాజ స్యధావృత్తం పురాదేవాసురా యుధి
దైత్యా సుసైరై ర్భజ్యమానాః భృగుపత్నీం సమాశ్రితాః
యదా దత్తాభయోస్తుత స్యవస నిర్భయా స్తదా
తయా పరిగృహీతాం స్తా స్తృప్త్యా కృత్య సుసోత్తమః
చక్రేణ శితధా రేణ భృగుపత్న్యై శ్శిరో హరత్
తత స్తా నిహతా స్తృప్త్యా పత్నీం భృగుకులోద్భవః
శశాప సహసా క్రుద్ధో విష్ణుం షరబలార్ద్రనమ్
యస్మా దవధ్యాం మే పత్నీ మవధీః క్రోధమూర్ఛితః
తస్మా త్త్వం మానుషే లోకే జనిష్యసి జనార్దన
తత్ర పత్నీవియోగం త్వం ప్రాప్స్యసి బహువారికమ్
తతః ప్రతిహరిత శ్శాప స్తమృషిం పునరాగమతీ” ఇత్యాది.

సృష్టి స్థితి సంహరకర్తృత్వా, దుష్టనిగ్రహకర్తృత్వాచ్చ,
“అప్రమేయో నియోజ్యశ్చ యత్ర కామగమో వశీ
మోదతే భగవా న్భూతై ర్బలః క్షీడనకై రివ॥” ఇతి

లీలావిభూతికర్తృత్వ, సర్వాత్మకర్తృత్వ, నిరంకుశస్వతంత్ర
త్వాచ్చ, సదోషః, అతవవ సత్కర్మా. సత్యం సత్యవితాన మాసీత్
సత్యం యథార్థం భూతహితం సత్యాయ యథార్థ భూతాయ
తుభ్యమ్॥౧౦॥

గ ద్య

ఇది శ్రీమత్కౌశికగోత్రేణ శ్రీగోవిందాచార్య సూనునా
వేదాంత దేశికేన శ్రీ శ్రీనివాసాచార్య యజ్ఞనా
విరచితే శ్రీ పారమార్థికోపనిషత్సాహిత్య
చతుర్థానువాకః

చష్టికా

తీప్తిః ప్రకాశరూప ఇత్యర్థః. భగవతః సత్కర్మణ్యే శంకతో నన్నితి. సమాధత్తే సత్య మిత్యాదినా. భగవత్కృతస్య స్త్రీవధస్యాపి అదోషత్వే బహూన్ హేతూ నాహ సృష్టిసిత్తిసంహారక ర్తృత్వా దితి. పరమాత్మనా సృష్టి రక్షణయో రివ సంహారస్యాపి కర్తవ్యత్వా జ్ఞదోష ఇతిభావః. పునశ్చాహ దుష్టనిగ్రహ క ర్తృత్వాదితి. దుష్ట నిగ్రహే కృతే ఏవ సాధురక్షఃసంభవాత్, స్త్రీవధాదిక మపి సత్త ర్కైవేత్యర్థః. పున శ్చాహ లీలావిభూతికత్వా, దితి. భగవతః నిగ్రహ స్యాపి లీలామూత్రతయప్రయోజనోద్దేశాభావాత్, నదోష ఇత్యర్థః. స్వప్రయోజన ముద్దిశ్య య దసాధుకర్మ క్రియజేతదేవ హి దోషా వహమ్. పునశ్చాహ సర్వాత్మకత్వా, దితి. సర్వాత్మకస్య కిం సాధు కిమసా ధ్యిత్యర్థః. పునశ్చాహ స్వతంత్రత్వాదితి. చేతనవత్ కర్మ వశ్యత్వాభావా, దితి తదర్థః. అన్యేతు. సత్యం సత్యవితాన మాసీత్ సత్యసత్వాయ స్వాహ ఇతి పఠంతః సత్యవితానం సత్యవిస్తార మాసీత్ సత్యం సత్యం యస్యేతి సత్యసత్వాయ ఇతి వ్యాచక్షణే||౧౦||

ఇతి శ్రీ వైఖానసాత్రేయ గోత్రసంజాత శ్రీ వరదరాజసూరి

నందన శ్రీ సుందరరాజసూరి విరచితాయాం

శ్రీపారమాత్మికోపనిషద్భాష్య చష్టికాయాం

చతుర్థానువాకః

భట్టభాస్కరీయపాఠః

సత్యో జ్యోతి స్సత్వాన్తరాత్మా సత్యోద్యోగ సత్య స్సత్కుర్మ ।
సత్యం సత్వవితానమాసీత్సత్యసత్త్వాయస్వాహా॥౧౦॥

సత్యో నిశ్చితః జ్యోతి స్తేజోరూపః లింగవ్యత్యయః, సతః
శ్వాసావన్తరాత్మాచ సత్వాన్తరాత్మా సత్యః ఉద్యోగోయస్యస
సత్యోద్యోగః, సత్య స్సత్యరూపః, సత్ శుభంకర్మయస్యసః సత్తర్కా
సత్యం సత్త్వంవితానం సత్త్వవిస్తార మాసీత్, సత్యం సత్త్వంయస్యసః
సత్యసత్యః తస్మై ఇదం హవిః॥౧౦॥

ఇతి శ్రీనరహరిభట్టనూనునా శ్రీ భట్టభాస్కరేణ
విరచితే శ్రీవైఖానససూత్ర ఖలముక్
మస్త్రవ్యాఖ్యానే సప్తమప్రశ్నే
చతుర్థానువాకః

శ్రీ పారమాత్మికోపనిషద్భాష్యమ్

(పల్లవి మొదలు వాక్యము)

సత్య సత్త్వం పుణ్య మాసీ త్పుణ్యో వా దైవికమ్.

సత్యం సత్త్వ మార్షం సత్యం సత్త్వం సత్త్వ

ధాయ స్వాహా ॥౧॥

శ్రీ॥— సత్యః చిదవిదాత్మకః పరమాత్మా. సత్త్వం పుణ్య మాసీత్ సత్త్వశబ్దేన మోక్షోపాయభూతజ్ఞానరూపః పుణ్యశబ్దేన ఇష్టాపూర్తాదయః. స్వయమేవాసీత్. పుణ్యోవా దైవికమ్. “యాని త్రేతాయాం బహుధా సన్తతాని తా న్యాచరథ నియతం సత్య కామాః ఏష వః వన్ధాస్సుకృతస్య లోకే” ఇతిశ్రుతిః. భగవత్ప్రీ త్యర్థం కృతం పుణ్యం దైవికం కాలాంతరే అచరన్తపదం. సత్యం సత్త్వ మార్షమ్ “మోక్షోపాయభూత జ్ఞానరూపం శుభాశ్రయ సంశీలనం మనన” మితి. మననవిషయత్వా, చార మత్యుక్తం. తత్ పరంబ్రహ్మ “నారాయణపరంబ్ర” హేతిశ్రుతేః శ్రీమన్నారాయణ ఏవ. సత్యం సత్త్వం సత్త్వధాయ సన్మార్గభూతః సత్త్వశబ్దవాచ్యః పరమాత్మా అర్చిరాది మార్గభూత ఇత్యర్థః. “యే చ త్వారః పథయో దేవయానా” ఇతి దేవయానమార్గా శ్చతుర్విధాః॥

“స్వామిన్! స్వశేషం స్వవశం స్వభరత్వేన నిర్భరమ్

స్వదత్తస్వధియా స్వార్థం స్వస్మిన్నస్వస్యే మాం స్వయమ్॥” ఇతి.

న్యాసవిద్యానిష్ఠానా మర్చిరాదిమార్గాః ప్రతిపాద్యంతే. “అర్చి ఘోరహ రహ్న ఆపూర్యమాణపక్ష మాపూర్యమాణపక్షా ద్యాన్ పడుద క్షేతి మాసాం స్తాన్ మాసేభ్య స్సవంత్యరం సవత్సరా చాదిత్య మాదిత్యా చ్చంద్రిమసం చంద్రిమసా విద్యుతం తత్పురుషో బ్రహ్మనః సస్స ఏవాన్ బ్రహ్మ గమయ” తీర్త్యాది.

“యే తు దగేననా లోకే పుణ్యపాపవివర్జితాః
 తేషాం వై క్షేమ మధ్వానం గచ్ఛతాం ద్విజసత్తమ
 సర్వలోకతమోహంతా ఆదిత్యో ద్వార ముచ్యతే
 జ్వాలామాలీ మహాతేజా యే నేదం ధార్యతే జగత్
 ఆదిత్యదగ్ధసర్వాంగాః అదృశ్యాః కేచన క్వచిత్
 పరమాణ్వాత్మభూతాశ్చ తం దేశం ప్రవిశన్తుత
 తస్మాదపి వినిర్ముక్తా అనిరుద్ధం తథాస్థితాః
 మనోభూతా స్తతో భూయః ప్రద్యుమ్నం ప్రవిశన్తుత.
 ప్రద్యుమ్నాచ్చ వినిర్ముక్తాః జీవా స్సంకర్షణం తతః
 ప్రవిశన్తి తీర్థే ”

తత స్త్రైగుణ్యహీనా స్తే పరమాత్మార (మం)మోజనా
 సర్వావాసం వాసుదేవం క్షేత్రజ్ఞం విద్ధి తత్త్వతః
 సమాహితమనస్కా స్తే నియతా స్సంయతేన్ద్రియాః
 ఏకాన్తభావోపహితా వాసుదేవం వ్రజన్తి తే॥ ”

“శ్వేతదీప్యమితః ప్రాప్య విశ్వరూపధరం హరిమ్
 తతో నిరుద్ధ మాసాద్య క్రమాత్ క్షీరోదధౌ హరిమ్
 తతః ప్రద్యుమ్న మాసాద్య దేవం సర్వేశ్వరేశ్వరమ్
 తత స్సంకర్షణం దివ్యం భగవన్తం సనాతనమ్
 అయ మప్యపరో మార్గి స్సదా బ్రహ్మహితైషిణమ్
 పరమైకాన్తిసిద్ధానాం శఙ్ఖకాలరతాత్మకమ్
 తేభ్యో విశిష్టా జానామి గతి మేకాన్తినాం సృణామ్
 ఉత్క్రామన్తి చ మార్గిస్థాః శీతభూతో నిరామయాః
 దేవయానః పరః శక్తా యోగినాం క్షేత్రసంక్షయే
 అనన్తా రక్షయ స్తస్య దీపవ ద్యస్థితో హృది
 సితాసితాకృష్ణసీలాః కపిలాః పీతలోహితాః
 ఊర్ధ్వ మేతే స్థితా స్తేషాం యో భిత్వా సూర్యమద్ధలమ్
 మావం యాతి పశాం గతిమ్

య దస్యాన్నద్రవ్య మస్తి హ్యార్థస్య మేత ద్వ్యవస్థితమ్
తేన దేవశరీరాణి సదామాని ప్రపద్యతే
ఏకైకయాపా శ్చాధస్తా చ్చర్మ యేస్యా ౨మృతప్రభాః
ఇహ కర్మప్రభోగాయ తై స్సన్నరతి రేవ సః॥” ఇతి

“అగ్నయో వై త్రయీ విద్యా దేవయానః పనా, గార్హపత్య
ఋక్ పృథివీ రథ స్తర మన్వాహర్యపచసమ్, యజు రస్తరిక్షం వామ
దేవ్య మాహవసీయ సామ స్సువర్ణో లోకో బృహ త్తస్మా దగ్నిన్
పరమం వదన్తి.” ఇతి శ్రుతిః

అథా౨య మాత్మాదేహ మయం జన్మ కృత్వా భార్యమయ
పాశబద్ధితో భగవన్మాయయా మోహితత్వాత్ కామక్రోధ
లోభమోహమదమాత్సర్యహింసాదీని కరోతి. యోనిద్వారేణ
నిమగ్నమ్య పునః పాపీయసీం యోనిం ప్రాప్య పున ర్జాయమానః స్వర్గ
సరకఫలేషు కర్మసు ప్రవర్తతే. తస్మా ద్భగవన్మాయయా మోహి
తత్వాత్ భగవన్తం సమాశ్రిత్య భక్త్యా నారాయణ ముపాసీత.
తదుపాసనాత్ సోపి భక్తవత్సలత్వాత్ భక్తానకమ్పయా స్వమా
యాం విమోచయతి. తత స్స ఆత్మా సమ్యక్ జ్ఞానం ప్రవిశతి. పశ్చా
దాశ్రమధర్మసంయక్తో భగవదారాధనం కరోతి తదారాధనేన
సంసారార్ణవనిమగ్నో జీవాత్మా పరమాత్మానం నారాయణం
పశ్యతి. సో ప్యపునరావృత్తకం దివ్యలోకం ప్రాపయతి. పశ్చాత్కృత
కృత్యో భవతి. సంసారాన్ముక్తి ర్మోక్షం. సో౨పి (తదపి) సమారాధన
విశేషా చ్చతుర్విధపదావాప్తిః. సాలోక్యం సామీప్యం సారూప్యం
సాయుజ్య మితి. ఆమోక్షప్రాప్తి స్సాలోక్యం. ప్రమోక్షప్రాప్తి
సామీప్యం. సమ్మోక్షప్రాప్తి సారూప్యం. వైకుంఠప్రాప్తి సాయుజ్య
మితి. (తచ్చ) నిత్యానన్త మమృత రససానవ త్వర్వదా తృప్తికరం
పరమాత్మనో నిత్యనిషేవణం పరఞ్జ్యోతిఃప్రవేశనం “త ద్విష్ణోః
పరమం పదగం సతా పశ్యన్తి సూరయః” ఇతి శ్రుతిః. భగవన్తం
సాన్యధాప్రాప్నోతితి విజ్ఞాయతే” ఇతిమోక్షే౨పి తారతమ్యక్రవగాత్

బహువిదాం భగవదారాధకానా మగ్నిహోత్రిణా మర్చిరాదినా బ్రహ్మప్రాప్తిః. “అర్చిరాదినా తత్ప్రతిఫలైః” ఇతి వేదాంతసూత్రే ఉక్తత్వాత్. “భక్త్యా భగవంతం నారాయణ మర్చయే తద్విష్ణోః పరమం పదం గచ్ఛ తీతి విజ్ఞాయత” ఇతి అర్చిరాదిమార్గప్రతిపదనాచ్చ న్యాసవిద్యానిష్ఠానా మర్చిరాదినా పరమపదప్రాప్తిః. సాంఖ్యానాం యోగనిష్ఠానా మామోక్షప్రాప్తిః. ఏకాన్తినాం ప్రమోక్షప్రాప్తిః. పరమైకాన్తసిద్ధానాం పంచకాలరతాత్మనాం శ్వేతదీప్తపాదినా బ్రహ్మప్రాప్తిః. ఆమోక్షప్రాప్తిః కేవలస్వామోక్షవ. తత్తాపి స్వానుభవవీన. ఛాన్దోగ్యే, “యథాకతు రస్మిన్లోకే పురషో భవతి తథేతః ప్రత్య భవ తీతి శ్రుతే. తం యథా యథో పాసతే తద్భవ భవతీతి. ||౧||

చ స్త్రి తా

సత్యః చిదచిదాత్మక ఇతి “సచ్చత్యచ్ఛాభవ” దిత్తిశ్రుతేః సచ్చబ్దశ్చిద్వాచకః త్యచ్ఛబ్దః అచిద్వాచక ఇతి భావః. ఇష్టం యజ్ఞాదిధర్మః, పూర్తం లిటాకలిసనాదిధర్మః. భగవంతం సమాశ్రిత్య ప్రపద్యే త్యర్థః. భగవదారాధనంకరోతీతి ఆరాధనశబ్దేనాచారం విధియతే. ఇతి విధిపాసనస్య “నారాయణ ముపాసే”తేతి పూర్వం విహితత్వాత్. ఆరాధనస్యైవ భగవత్సాక్షాత్కారహేతుత్వం వర్ణయతి ఆరాధనే నేత్యాదినా. అర్చిరాదీతి అర్చిశ్శబ్దేన నూర్య ఉచ్యతే అర్చిరాదిమార్గ ప్రతిపాదనా చేత్తి భగవతా విఖనసా “నారాయణ మర్చయే తద్విష్ణోః పరమం పదం గచ్ఛ తీతి పరమపదప్రాప్త్యపాయతయా లర్పనంవిధాయ ఉత్తరత్రా లర్చిరాదిమార్గ ప్రతిపాదనాత్ భగవదారాధకానాం తేన మార్గేణ పరమపదప్రాప్తి సిద్ధ్యతీత్యర్థః. “యేతుద్ధగ్ధనాలోకే” ఇత్యాద్యుదాహృతప్రమాణైః తేషాం తేషాం తత్త్వదావాప్తిమాహ న్యాసవిద్యానిష్ఠానా మిత్యాదినా. స్వానుభవవీన స్వస్వరూపానుసంధానానంద వీన. సతు పరమాత్మానుభవ ఇత్యర్థః. తత్ర ప్రమాణం దర్శయతి యథాకతురితి యథాకర్తేత్యర్థః. అయమా

అత్తానమే వేహోపాస్తే స తత్ర స్వస్వరూపానుభవానంద మనుభవతి.
యః ఇహ నిరవధికకల్్యాణగుణానిధిం పరమాత్మానం నారాయణం తదేక
నిష్ఠ ఆరాధయతి సః తత్ పథం ప్రాప్య బ్రహ్మానుభవానంద మనుభవతి
“సో ఽశ్నుతే సర్వా నామాన్ సహ బ్రహ్మణా విష్ణు”తేతి.
“తద్విష్ణోః పరమం పథ” మిత్యాదిశ్రుతేః ఇతి ||౧||

భట్టభాస్కరీయపాఠః

సత్యం సత్త్వం పుణ్య మాసీ త్పుణ్యో వా దైవికమ్ ।
సత్త్వం సత్య మార్షం సత్యం సత్త్వం
సత్పథాయ స్వాహా ॥౧॥

యో దేవః సత్యం నిశ్చితం పుణ్యం పుణ్యరూపం సత్త్వ మాసీత్ .
పుణ్యోవా పుణ్యరూపశ్చ సత్యం దైవికం దైవసంబన్ధి సత్య మాసీత్
సత్యం నిశ్చిత మార్షం ఋషిసంబన్ధి సత్త్వ మాసీత్ సత్పథాయ
సన్మార్గాయ తస్మై ఇదం హవిః॥౧॥

సత్యో జ్యోతి సత్త్వం ప్రాణా సత్త్వాధార సత్త్వ
సంధానః। సత్య సత్త్వం ప్రకాశం జ్యోతి
జ్యోతిషే స్వాహా॥౨॥

శ్రీ॥—హేపరమాత్మన్ సత్యోజ్యోతిః జ్యోతిష్మత్సు పశ్యాన
వికారహితత్వాత్ ఏకరూపఇత్యర్థః. సత్త్వప్రాణాః “నవవై పురుషే
ప్రాణా” ఇతి వాగాద్యభిమానిదేవతాస్త్రయాయా. సత్త్వాధారః
వాగాదయ సత్త్వాధారాః ఆధారభూత ఇత్యర్థః. సత్త్వసంధానః.
సత్త్వగుణం సంధానః. సత్యః భూతహితః. సత్త్వం “సత్త్వాత్
సంజాయతే జ్ఞాన” మితి జ్ఞానరూపజ్యోతిః ప్రకాశం జ్యోతిః తస్మై
జ్యోతిషే తుభ్యమ్॥౨॥

చన్ద్రికా

జ్యోతిష్మత్సు సూర్యాదిషు పశ్యానవికారా ఉత్పత్త్యాదయస్సన్తి.
తద్రూపత్వా దేకరూప ఇతి పర్యవసన్నార్థ ఉక్తః. “సత్త్వాధారః”

ఇత్యస్యార్థమాహ వాగాదయ ఇతి. తస్యపర్యవసన్నార్థమాహ ఆధార భూత ఇతి. సత్త్వశబ్దస్య జ్ఞానపరత్వే ఉపపత్తి మాహ సత్త్వా దితి ||౨||

భట్టభాస్కరీయపాఠః

సత్వోద్యోగ సత్త్వప్రాణ సత్త్వాధార సత్త్వసన్ధానః ।

సత్త్వ సత్త్వప్రకాశం జ్యోతిర్జ్యోతిషే స్వాహా ||౨||

స త్వేన ఉద్యోగో యస్య సః సత్త్వోద్యోగః. సత్త్వమయః ప్రాణః యస్య సః సత్త్వప్రాణః సత్త్వస్య ఆధారః సత్త్వస్య సన్ధానః సన్మార్గః. సత్త్వ సత్త్వరూపః సత్త్వం సామర్థ్యం ప్రకాశయతీతి సత్త్వప్రకాశం యత్ జ్యోతిః తేజః తద్రూపః జ్యోతీరూపాయ తస్మై ఇదం హవిః ||౨||

కా మీ ముమా మీశిష మీశిష సత్త్వ మీశిష మీశిషాణామ్ ।

త త్సత్త్వం సత్త్వరూపం సత్త్వం సత్త్వాయ

సన్ధానాయ స్వాహా ||౩||

శ్రీ||—“క ఇతి బ్రహ్మణో నామ ఈశో ౨హం సర్వదేహినామ్

ఆవాం తవాగ్నే సంభూతో తస్మా తేశవనామవా ” నితి కాం సరస్వతీం ఈం లక్ష్మీం ఉమాం పార్వతీం ఈశిషం.

“సృష్టిసిత్యస్తకరణీం బ్రహ్మవిష్ణుశివాత్మికామ్

స సంజ్ఞాం యాతి భగవా నేక ఏవ జనార్దనః” ఇతి తత్తద్రూపేణ పాలయంతం. ఈశిష సత్త్వ మీశిషం రుద్రస్యాపి పాలకం. ఈశిషాణాం తత్ సత్త్వం సత్త్వరూపం “త మీశ్వరాణాం పరమం మహేశ్వర ” మితి శ్రుతేః. తత్ పరమమహేశ్వరత్వం సత్త్వం యథార్థం సత్త్వరూపం యథార్థరూపం సత్త్వం సత్త్వాయ చిదవిదాత్మక ప్రపంచాయ సత్త్వం హితం సన్ధానాయ ప్రయచ్ఛమానాయ తుభ్యమ్ ||౩||

చ ద్వి కా

కేత్యస్య సరస్వతీపరత్వం సాధయితు మాహ క ఇతి బ్రహ్మణ
 ఇతి. బ్రహ్మణః కశబ్దవాచ్యత్వా త్సరస్వత్వా అపి తథాత్వ
 మిత్యర్థః. ఈశిష మిత్యస్యార్థ మాహ తత్తద్రూపేణ పాలయన్తమితి.
 బ్రహ్మరూపేణ సరస్వతీం, విష్ణురూపేణ లక్ష్మీం, రుద్రరూపేణ పార్వ
 తీం వ, రక్షన్త మిత్యర్థః. ఈశిష ఇతిషవ్య న్తమ్, రుద్రపర మిత్యా
 శయే నాహ రుద్రస్యాపీతి. తచ్చబ్దః పరమమహేశ్వరత్వపరామర్శీ
 త్యాహ పరమ ఇత్యాది. సత్యాయేతి చతుర్థ్యన్తం, “సచ్చత్యచ్ఛ”తి
 శ్రుత్యా ప్రపञ్చపర మిత్యాహ చిదచిదిత్యాదినా. అన్యేతు “కామీ
 ముమా మీశిష మీశిష” మితి పఠన్తః కామయత ఇతి కామీ
 కామినీ తాం ఉమాం గౌరీ మీశిషం పాలయన్తం శివం ఈశిషం
 పాలయన్త మితి వ్యాచక్షతే ||3||

భట్టభాస్కరీయపాఠః

కామీ ముమా మీశిష మీశిషం సత్య మీశిష మీశిషాణాం
 తత్సత్త్వం సత్యరూపమ్. సత్యం సత్యాయ
 సద్దానాయ స్వాహా ||3||

యత్ సత్యం కామయతీతి కామీ తాం కామీ ముమాం గౌరీ
 మీశిషం పాలయన్తం శివ మీశిషం ఈశిషాణా మపి సత్యం నిశ్చిత
 మీశిషం ఈశ్వరం సత్యరూపం తత్ సత్యం సత్యనిశ్చితం సద్దా
 నాయ అనుసంధీయమానాయ సత్యాయ సత్యరూపాయ తస్మై
 ఇదం హవిః ||3||

ఆరిణీ వా ఆరస్థ ఆవారస్థో యమారస్థః |

మారస్థ ఆనస్థతే స్వాహా ||౪||

శ్రీ||—అయం పరమాత్మా అరం వేగః ఏషా మస్తీతి అరిణః
 ఆ.సమనాత్ తా న్నయతీతి ఆరిణీ వేగవత్సు ముఖ్యః, వేగవాసేవ

ఆరంభః. ఆసమంతాదరం వేగం దదాతీతి ఆరంభః. ఆవారంభః అపగతవేగం
మాన్ద్యం దదాతీతి ఆవారంభః. ఆరంభః ఆరంభ పీడయా మితి పీడాప్రదానం.

“యస్యానుగ్రహ మిచ్ఛామి తస్య విత్తం హరా మ్యహమ్

బహున్వా నాశయిష్యామి వ్యాధీ సుత్యాదయా మ్యహమ్॥” ఇతి
అయం పరమాత్మా మారంభః మారంభం కామం దదాతీతి మారంభః
కామప్రదానం. ఆరంభతే ఏవమాకారేణ క్షీడతే.

“అప్రమేయో ఽనియోజ్యశ్చ యత్ర కామగమో వశీ

మోక్షతే భగవా న్భూతై ర్బాలః క్షీడనకై రివ॥” ఇతి తుభ్యమ్॥ర॥

చ స్త్రి కా

అరశబ్దాది నిప్రత్యయే అరిణి ఇతి బహువచనమ్. అరిణీతి గ్రామణీ
శబ్దవత్ సులోప శ్చాన్దసః. ఇతి తార్థ మాహ వేగవత్సు ముఖ్య
ఇతి. ఏవేతి వాశబ్దార్థ ఉక్తః. “యస్యానుగ్రహ” మితి యే విత్తబన్ధు
నిర్వాణిత్యాదిభి ర్మూర్త్యా భగవంతం న భజన్తే తద్విషయానుగ్రహే
చ్ఛాయాం భగవతో వచమ్, న భక్తవిషయమ్. అన్యే తు “అరిణీవా
ఆరంభ ఆవారంభోఽయమారంభః మారంభమ మారంభమాశిషే స్వాహా”
ఇతి పతన్తః. ఆరంభస్మి ఖణ్డయతీతి ఆరంభః దో అనఖణ్డనే మారంభం కామ
స్థమయతీతి మారంభః త మాశిషే ఆశాంకరో మూర్తివ్యాచక్షతే॥ర॥

భట్టభాస్కరీయపాఠః

అరిణీ వా ఆరంభ ఆవారంభో ఽయ మారంభః॥

మారంభమ మారంభ మాశిషే స్వాహా॥ర॥

అయం దేవః అరంభేగః ఏషామస్తీర్థరిణః. నీయతే ఆసమంతా
దనుసంక్షధా తీర్థారిణీ వేగముఖ్యః. వావివార్థే. ఆ సమంతా దరం
వేగం దదాతీత్యారంభః. అవారంభ అపగతవేగం ఆదధాతీ త్యవారంభః.
అరంభ ఆదదాతి ఖండయ తీర్థారంభః. దో అనఖండన. మారంభకామం
దమయ తీతి మారంభః. మారంభదదాతీతి మారంభ మాశిషే ఆశాం
కరగ్రహే గమే ఽదం హవిః॥ర॥

త త్వత్వో వా విష్ణు రుద్యోగ స్సూర్యో గోవా విషు ర్విశత్ ।
విశ్వం విశ్వం సప్తధాన స్తద్విశ్వం విష్ణవే విశ్వరూపాయ స్వాహా॥౫॥

శ్రీ॥— “య త్వత్వం స హరి ర్దేవ ఇతి జీవజాత మిత్యర్థః ।
విష్ణుః వ్యాప్తిమాన్ ఉద్యోగ సర్వోపాయభూత ఇత్యర్థః । సూర్యో
గోవా సూర్యకిరణంచ విష్ణు ర్విశత్ విశ్వం విశ్వో సప్తధానః ప్రవిశ్య
చిద చిదాత్మకం జగత్

“వసన్తే గ్రీష్మకే రశ్మి శ్శతై స్సప్తసం త్రిభిః ।
తథా శరది వర్షాను వర్ష త్యేష చతుశ్శతైః ।
సోమస్తే శిశిరే చైవ హేను ముత్పుజతి త్రిభిః ” ఇతి

భారతే:— “ఉదితే సర్ధమానాభి రామధ్యాహ్న తప స్రవిః
తతః పరం హ్రస్వనీభి ర్లోభి రస్తం సిగచ్ఛతి॥ ”

“త దేవా నుప్రవిశత్” ఇత్యాశ్రిత్యహేః ప్రవిశ్య విశ్వం జీవం విశ్వం
లోకం సప్తధానః ధారయన్ . తద్విశ్వం జీవాత్మానం విష్ణవే విశ్వ
రూపాయ సర్వభూతాత్మకాయ స్వాహా దదామితి ఆత్మసమర్పణ
ముచ్యతే

“నీచీభావేన సంయోజ్య హ్యత్మనో య త్సమర్పణమ్
విష్ణోదిషు చతుర్థా తత్ప్రప్రదానప్రదర్శినీ
నీచీభూతో హ్యసా వాత్మా యత్సంరక్త్యత యోచ్యతే
తతఃస్మా ఇత్యపేక్షాయాం విష్ణవే స ఇతిర్వతే॥” ఇతి

ఆత్మసమర్పణ ప్రతిపాదనా న్నాస్యసవిద్యా.

“హవి ర్బ్రహ్మీత్వా స్వాత్మానం వసురణ్యేతి మస్త్రతః
జహుయా త్ర్పణవే నాగ్నా వచ్యతాభ్యే సనాతనే॥”

యోగరత్నే:—

యే ముముక్షువో ఒబ్భతౌ వాయుభతౌః శీర్ణపల్లాశినో హ
నునిలోష్టాశ్మకాంచనా వాగ్యతాః ప్రాణాయామాద్యాసన నిరతా

స్వర్వహితేరతా బహిష్కృతస్వర్వకామాః పరమశాస్త్రాః పరమాత్మని
 గోవిందే సదానిహితమానసాః వసురణ్య మస్త్రముచ్చారయంత ఆత్మానం
 తేజోమయే పరమాత్మాగ్నౌ జహ్వతి. తేఽపిముక్తాభవన్తి. ఏష
 జీవాత్మ పరమాత్మనోర్యోగో మోక్ష ఉక్త ఇతి విజానీయాత్. ఏతత్
 జ్ఞానమాత్రా దేవా చిరాన్మోక్ష సిద్ధ్యై తీరిజానీయాదితి. ప్రసంగా
 ద్వసురణ్య మస్త్రస్యార్థ ఉచ్యతే “హే ప్రత్యగాత్మన్ వసు సర్వేషాం
 సవితాసి సర్వేషాం ధామివాసీతివా. రణ్యః రణ హోషే శబ్దేచ
 సర్వైః కీర్తనీయశ్చాసి. విభు రసి సంకల్పమాత్రేణ వివిధం భావ
 యితాసి. ప్రాణే త్వమసి సంధాతా ప్రాణే వసన్ సర్వస్యానుసం
 ధాతా చాసి. బ్రహ్మన్ బృహత్తర స్త్వమసి. విశ్వం త్వమేవాసి
 విశ్వస్రష్టా చాసి తేజోదా స్త్వమస్యగ్నే. “తేజసి భాస్కరాగ్నేయే
 ప్రకాశోష్ణస్వరూపిణి” ఇతి పరాభిధవన సామర్థ్యం తేజ ఇతి. అగ్నే
 స్తేజసా దాతావా వర్చోదా స్త్వమసి సూర్యస్య వర్చోదా అసి
 దీప్తిపదః. ద్యుమ్నోదా స్త్వమసి చంద్రమసః ద్యుమ్నశబ్దో దీప్తి
 విశేషపరః ఉపయామ గృహీతోఽసి హవిహోఽస్కంధనే హేతు
 భూత ఉపభృదాదీరూప ఉపయామః. అత్రప్రకృతిపురుషజ్ఞాన ముప
 యామః. తేనగృహీతోఽసి. “బ్రహ్మణే త్వమహం ఓ మిత్వా
 త్మానం యుజ్జీత.”

అకారేణోచ్యతే విష్ణు స్వర్వలోకేశ్వరో హరిః
 ఉద్భృతా విష్ణునా లక్ష్మీ రుకారేణ తథోచ్యతే
 మకారస్తు తయో ద్దాస ఇతి ప్రణవలక్షణమ్

సర్వశేషిం స్వదో మితి అకారవాచ్యాయ సర్వకారణభూతాయ
 సర్వరక్షకాయ సర్వశేషిణే శ్రియః పతయ ఏవాహ మనన్వార్హ
 నిరుపాధిక శేషభూత స్తచ్చరణారవింద యోరేవాత్మాత్మీయభరం
 న్యస్యోమి, నారాయణాయైవ సర్వదేశ సర్వకాలసర్వావస్థాచిత సర్వ
 విధైర్జగద్రాణిస్యః ఇతి సర్వకారణభూతాయవిష్ణవే నమః॥

చన్ద్రికా

విష్ణో స్సత్త్వి శబ్దవాచ్యత్వే ప్రమాణం దర్శయతి. యత్ సత్త్వి
మితి సర్వాణి సత్త్వాని విష్ణురూపాణీత్యర్థః. సూర్యశ్చ తి ద్వితీయాశే
ప్రథమా. గోఇతి ప్రాతిపదికాత్ ద్వితీయావిధక్తిరౌప శ్చాప్తస
ఇత్యభిప్రేత్యాహ. సూర్యం కిరణం చేతి. గోశబ్ద కిరణవాచకః ఏవో
విశ్వశబ్దః సర్వవాచకః అన్యోజగద్వాచక ఇత్యాశయేనాహ ప్రవి
శ్యేత్వాదినా. విష్ణురేవ సూర్యం కిరణంచ ప్రావిశత్. తత్తద్భుతుషు
సన్తాపాదికం కరోతీత్యత్ర భారతవచన ముదాహరతి ఎవస్తఇత్యా
దినా. విష్ణోద్విష్యతి విష్ణుశబ్దాదిషు చత్తర్థీ విధక్తిః. తత్సంప్రదాన
ప్రదర్శిసి. తే విష్ణోదయ స్సంప్రదానకారక మితి జ్ఞాపయతీత్యర్థః.
అత్ర విష్ణవే విశ్వరూపాయ స్వాహా. విష్ణోః సంప్రదానత్వాత్.
తద్విశ్వ మిత్యనేన జీవాత్మగ్రహణాత్, స్వాహా శబ్దస్య ప్రదానార్థ
కత్వాత్, మన్తోఽయ మాత్మసమర్పణప్రతిపాదక ఇత్యాహ తద్విశ్వ
మిత్యాదినా. హవి ర్గృహీత్వా స్వాత్మాన మితి. స్వాత్మరూపం
హవిః హోమద్రవ్య మిత్యర్థః. ఆత్మసమర్పణే ప్రమాణం దర్శయతి.
యోగరత్న ఇతి. ఆయం వసురణ్యమన్తః “వసురణ్యో విభు రసి
ప్రాణే త్వమసి సంధాతా బ్రహ్మ స్త్వమసి విశ్వస్య క్రేజోదా స్త్వమ
స్యగ్నే ర్వరోచదా స్త్వమసి సూర్యస్య ద్యుమ్నాదా స్త్వమసి
చంద్రమస ఉపయామ గృహీతోఽసి బ్రహ్మణే త్వా మహస ఓ
మిత్యాత్మానం యుజ్జీత, ఇతి. అయంమన్తః తత్సత్త్వోవాఇతి
మత్త్రీశ్చ ప్రాయస్సంపదత ఇత్యవగమ్యతే. తథాహి అత్ర సూర్యో
గోవాఇతి తత్రవరోచదా స్త్వమసి సూర్యస్య. అత్ర సద్దధానఇతి.
తత్ర సంధాతేతి. అత్ర విశ్వమితి. తత్ర విశ్వస్యగితి. అత్ర విష్ణవే
విశ్వరూపాయేతి. తత్ర బ్రహ్మణే మహస ఓమితి. బ్రహ్మశబ్దో విష్ణు
వాచకః. “సమో విష్ణవే బృహతే కరో”మితిశ్రుతేః. ఇత్యలం విస్త
రేణ, అన్యేతు “ఉద్యోగ సుద్యోగో వా విష్ణువికన్” ఇతి పతన్తః.
సన్ శోభనో యోగో యస్యేతి సద్యోగ ఇతి వ్యాచక్షతే ||౫||

భట్టభాస్కరీయపాఠః

త త్సత్వోవా విష్ణు ర్దద్యోగ స్సద్యోగో వా విష్ణుం విశన్ ।

విశ్వం విశ్వం సప్తధాన స్తద్విశ్వం విష్ణవే

విశ్వరూపాయ స్వాహా॥౫॥

సత్వ స్సత్వరూపః. వ్యాప్నోతివిష్ణుః. ఉద్గతో యోగో యస్యసః
ఉద్యోగః. సద్యోగః. శోభనోయోగోయస్య సద్యోగోవా విష్ణుః
వ్యాప్తం లిత్ విశ్వం జగత్ విశన్ ప్రవిశన్. విశ్వం సర్వం.
తద్విశ్వం జగత్ సప్తధానః విశ్వరూపాయ జగద్రూపాయ విష్ణవ
ఇదం వాచిః ॥౫॥

తద్భూ ర్భూస్థం భూర్థోవా విశ్వరూప స్తద్భూః ప్రాణ

స్సంఖ్యాతః । భూర్భూ రాసీ ద్భూరసి భువోఽసి

సువ రసి భూర్భూతయే స్వాహా ॥౬॥

(శ్రీ॥— తద్భూః ఆకాశః. భూస్థం జలం. భూస్థః అగ్నిః. విశ్వ
రూపః నానారూపః. సంఖ్యాతః శ్చసంఖ్యా త్వేన విద్యమానః.
ప్రాణః తద్భూః శ్రుతిః “తస్మా ద్వా ఏతస్మా దాత్మన ఆకాశ స్స
మూర్తః. ఆకాశా ద్వాయుః. వాయో రగ్నిః. అగ్నే రాషః. అదభ్యః
ప్రథివీ. ప్రథివ్యా ఓషధయః.” ఇత్యాది భూర్భూరాసీత్ భూమేరపి
భూమిః. ఆధారభూత ఆసీదిత్యర్థః. భూరసి భువోఽసి సువరసి భూరాది
లోకరూపోఽసి. భూర్భూతయే భూరాదిలోకానా మైశ్వర్యభూతో
ఽసి తుభ్యమ్ ॥౬॥

చ చ్చి కా

తద్భూరితి తచ్చబైనాత్మా ప్రతిపాద్యతే. తస్మాద్భవతీతి తద్భూః
ఆకాశస్య తద్భవత్వం “ఆత్మన ఆకాశ”ఇతి శ్రుతిబోధ్యమ్. అన్యేతు
“తద్భూర్భూ స్తద్భూస్థోవా” ఇతిపఠంతః భూః తద్భూరిత్యాదినా
వ్యాచక్షతే॥౬॥

భట్టభాస్కరీయపాఠః

తద్భూ ర్భూ స్తద్భూ స్థోవా విశ్వరూప స్తద్భూః ప్రాణ
స్సంఖ్యాతః। భూర్భువస్సువరసి భూరసి భువోఽసి
సువరసి భూర్భూతయే స్వాహా ॥౬॥

భూర్భూమిః తద్భూః తస్మా ద్భవతీతి తద్భూః అథ వా తద్భూస్థః
తస్మాం భువి తిష్ఠతీతి తద్భూస్థః. విశ్వరూపో జగద్రూపః ప్రాణో
జగత్ప్రాణః. తద్భూః తస్మాద్దేవాత్ ధవతీతి తద్భూః సంఖ్యాత
స్తత్వవిద్భిరుక్తః భూః భువః సువ రేన నివాసస్థానమసి హే దేవ
సత్వం భూలోకస్య భూతయే విశ్వరూపాయ భూరసి భువోఽసి అస్తరిశ్చ
మసి సువరసి సువరోక్లోఽసి॥౬॥

అపో వా ఆప ఆపోస్తరాత్మా యో వేనో వేదానా మాధారః।
వేదాస్తరాత్మా సరసో రససంఖ్యాతో రసం రస
మాసీ ద్రసాయ స్వాహా ॥౭॥

(శ్రీ)॥— యః పరమాత్మా సర్వకారణభూతా ఆసః అపః ఆపః
ఆప సృష్ట్యర్థ మిత్త్యర్థః. అణ్ణస్యాపి కారణభూతా ఇత్యభిప్రాయేణ
పృథక్త్వే నోపాదానం “తోయేన జీవాన్వయసర్వ భూమ్యా” మితిశ్రుతిః

“అప ఏవ ససర్జాదా తాసు వీర్య మపాస్పృశత్
త దణ్ణ మథన దైమం సహస్రాంశు సమప్రభమ్॥” ఇతి

ఆపోస్తరాత్మా “యోపుతిష్ఠ” నిత్తి. యః పరమాత్మా వేదః
వేదరూపః. వేదానా మాధారః “తస్య హ వా ఏ తస్య మహతో
భూతస్య నిశ్వసిత మేత ద్యద్భుగ్వేదః” ఇత్యాది. వేదాస్తరాత్మా
తదస్త్రర్యామి. సరసః అస్త ర్భహిశ్చ సారవాన్. రససంఖ్యాతః
చతుర్వర్గరస సంఖ్యాతః. యద్వా సమగ్రపాద్యణ్యపరిపూర్ణః. యద్వా
“శృంగారహాస్యకరుణాద్భుతవీరభయానకాః భీభత్సరాద్ర శాస్తా శ్చ
రసా శ్చ నవ క్షీర్తితాః॥” ఇతి. యద్వా అవగామ్య కటుతిక్రమధుర

కషాయాః. రసం రస మాసీత్ రసానాం రస ఆసీత్. రసాయ రస
రూపాయ తుభ్యమ్ ||2||

చ చ్చి కా

ఆపఞ్చత్యత్ర ఏకస్సుబంతః. అన్యస్తిజన్తః. ఆదా విభక్తివ్యత్యయ
శ్చాన్తసః. అన్యత్ర విసర్గ శ్చాన్తసః. ఆప ప్రాప్తవాన్. పృథక్తేన
పృథివ్యాది స్వస్వరూపతానా మప్యపాం పార్థక్యేన ఉపాదానం
గ్రహణం చతుర్వర్గేతి ధర్మార్థకామమోక్షరూప రససంఖ్యాత ఇత్యర్థః.
భాగవతే:-“ఏ కాఽయనో ఽసౌద్విఫల స్త్రిమూల శ్చతురసః” ఇత్యాది.
అథ రసశబ్దస్య షట్సంఖ్యాద్యోతకతయా ఽథాన్తర మాహ
యద్యేతి ||2||

భట్టభాస్కరీయపాఠః

ఆపో వా ఆప ఆపోఽన్తరాత్మా యో వేదో వేదానా
మాధారః। వేదాన్తరాత్మా సరసో రససంఖ్యాతో
రసం రస మాసీ ద్రసాయ స్వాహా||2||

భ॥— యోజనః ఆపో వై జలాని. ఆపః సముద్రశాయిత్యాత్
శయనార్థం ప్రాప్తస్య సిద్ధ్యస్య ఆపః అన్తరాత్మా వేదః వేదరూపః.
వేదానా మాధారః ఋగదీనా మాధారః నివాసస్థానం వేదానా
మన్తరాత్మా వేదాన్తరాత్మా సరసః శృంగారాదిరస సహితః. రసై
స్సంఖ్యాతః రససంఖ్యాతః. రసం యస్య రసం తస్య తస్య రసస్య
రసం రసరూపః రసాయ రసరూపాయ తస్మై ఇదం హవి రితి శేషః||2||

త్రయీ వా కామం త్రయీమయం త్రిగుణం త్రేతాత్మకమ్।

త్రయీ వా జ్యోతి త్రిగుణం త్రిగుణాత్మకం తస్మై

త్రేతాగ్నయే త్రిగుణాయ స్వాహా ||౨||

శ్రీ॥— త్రయీ వా కామ మి త్యనేనైవ వేద వాక్యవ్యతిరిక్త
భాషాన్తరవ్యాపృత్తిః ;

శాన్తిపర్వః:-ఓంకార ముత్తర న్నేతాం (స్వక్రాత్) సావిత్రీం చ
తదస్యయాత్

శేషేభ్య శ్చైవ నక్షేభ్య శ్చతుర్వేదగతం వసుమతి.
త్రయీమయమ్ వేదస్వరూపం వేదేషు ప్రాచుర్యేణ ప్రతిపాద్యం వేదభేదా
దుచ్ఛనీవాదిస్వరభేదేన త్రిగుణ ప్రతేతాత్మకం గార్హ పత్యాన్వాహర్య
శ్చచనాహవనీయభేదేన ప్రతేతాత్మకమ్. యద్వా గార్హ పత్యావీనాం
ప్రాణభూతత్వా త్రేతాత్మక మిత్యుక్తమ్. త్రయీ వా జ్యోతిః వేద
రూపజ్యోతిః. త్రిగుణ నిత్యనైమిత్తిక కామ్యభేదేన త్రిగుణమ్.
యద్వా సాత్త్విక రాజసతామసభేదేన త్రిగుణమ్. త్రిగుణాత్మకం
ప్రకృతేః ఆధారభూత మేవం భూతాయ తస్మై త్రేతాగ్నయే
త్రిగుణాయ గుణతయసహితాయ తుభ్యమ్ ॥౧॥

చ స్త్రి కా

త్రయీవేత్త్యత్ర వాశబ్ద ఏవకారార్థక ఇతరవ్యావృత్తిపర ఇత్యాహ
భాషాన్తరవ్యావృత్తిరితి. వేదఏవ పరమాత్మసంధనః. నతుభాషాన్తర
మిత్యుక్తమ్. తత్ర భారతచచనన్దర్శ యతి ఓంకారమితి. త్రయీమయ
మిత్వత్ర మయట్. ప్రాచుర్యార్థక ఇత్యాహ ప్రాచుర్యేణేతి. త్రిగుణ
మిత్వత్ర గుణశబ్దేశరస్వర ఇత్యాహ నిత్యేత్యాదినా. త్రిగుణాత్మక
మిత్వత్రా త్మశబ్ద ఆధారపర ఇత్యభిప్రేత్యాహ ఆధారభూత మితి॥౧॥

భట్టభాస్కరీయపాఠః

• త్రయీ వా కామం త్రయీమయం త్రిగుణం త్రేతాత్మకమ్।

త్రయీవా జ్యోతి స్త్రి గుణస్త్రిగుణాత్మక స్తస్మై

త్రేతాగ్నయే త్రిగుణాయ స్వాహా॥౧॥

భ॥— యో దేవః కామం యథాకామం త్రయీవా వేదత్రయ
రూపం త్రయీమయం త్రిగుణం త్రిగుణితం త్రిరూపం గార్హ పత్యాహ
వనీయదక్షిణాగ్నయ స్త్రేతా ఇత్యుచ్ఛనే. త్రేతాత్మక మగ్నిత్రయాత్మ

కమ్, త్రయాణాం సమాహార శ్రుత్యా వాజ్మ్యేతి ప్రాప్తకారకంజ్యోతిః
 త్రిగుణం సాత్విక రాజస తామసా శ్రుత్యా గుణాః యస్య సత్త్రిగుణాః
 త్రయోగుణా ఏవ ఆత్మా యస్య తత్ త్రిగుణాత్మకమ్, యోదేవః ఏవం
 విధజ్యోతీరూపః త్రిగుణాయ గృహపతేర్భావః గార్హపత్యః అను
 ఆహవనీయస్య పశ్చా దాహిత ఇత్యన్వాహర్యః హూయతే తస్మి
 న్నిత్యాహవనీయః ఏవం త్రిగుణాయ త్రేధాగ్నయే త్రేధాగ్ని
 రూపాయ తస్మై ఇదం హవిః॥౮॥

ద్వౌ వా ముఖ్యౌ ముఖ్యధారౌ ససుఖౌ సానన్దౌ, సస్మేరౌ
 స్మేరాయతౌ సానన్దమానన్దతే స్వాహా ॥౯॥

శ్రీ॥—ద్వౌ బ్రహ్మరుద్రౌ, యద్వా ప్రకృతిపురుషే అముఖ్యౌ
 ముఖ్యధారౌ అస్య శస్తౌ పరమాత్మాధారౌ “అన్తరస్మిన్నిమే
 లోకాః” ఇతి, ససుఖౌ సుఖసహితౌ, సానన్దౌ హితరూపం సుఖం
 అహితం దుఃఖం సస్మేరౌ స్మేరాయతౌ హాససహితౌ స్మేరాయతౌ.

“ఏతౌ ద్వా విబుధశ్రేష్ఠౌ ప్రసాదకోధజౌ స్మృతౌ
 తథా (దా)దర్శితపనానౌ సృష్టిసంహారకారకౌ
 బ్రహ్మరుద్రేన్ద్రేవస్నీన్దు దివాకరమనుగ్రహః

తచ్ఛక్త్యా ౭ ధిష్ఠితా స్సన్తో మోదన్తే దివి దేవతా॥” ఇతి
 సానన్దం ఆనన్దసహితమ్, ఆనన్దతే

“ఇష్టే వస్తువి దృష్టేచ (వా)ప్రియ మేవావభాసతే
 తద్యస్తులాభా నోద స్సాన్య త్ప్రమోద స్తస్య భోగతః
 ఏతే స్మ జతరానన్దా తస్మిన్దన్తే జలధే రివ॥” ఇతి

“పైషా ౭౭ నన్దస్య మీమాగ్ంసా భవతి, యవా స్వా
 త్సాను యవాధ్యాయికః, ఆశిష్టో దృఢిష్టో బలిమః, తస్యేయం పృథివి
 సర్వా విత్తస్య పూర్ణా స్వాత్, స ఏకో మానుష ఆనన్దః, ఇత్యారభ్య
 “సవికో బ్రహ్మణ ఆనన్దః” ఇత్యన్తం మానుష మనుష్యగన్ధర్వదేవ
 గన్ధర్వాణాం పితౄణా మానానానాం కర్మదేవానాం దేవానా

మిద్దస్య బృహస్పతేః ప్రజాపతే ర్బ్రహ్మణ ఇతి మానుసానన్ద ముప
క్రమ్య బ్రహ్మనన్దపర్యన్త ముక్త్వా బ్రహ్మనన్దస్యాపరిమితత్వాత్,
అనన్దో బ్రహ్మేతి నిరతిశయానన్దస్వరూపత్వాచ్చ, బ్రహ్మణః
“యతో వాచో నివర్తంతే అప్రాప్య మనసా సహే”త్యుక్తమ్. ఏవం
భూతాయ తుభ్యమ్ ॥౯॥

చ బ్రితా

పరమాత్మన స్సర్వలోకాధారత్వాత్ బ్రహ్మరుద్రయో రప్య
ధారత్వం సిద్ధ్యతీత్యాశయేన శ్రుతిద్వయేతి. అన్తరస్మిన్నీతి. తే
బ్రహ్మరుద్రౌ ప్రతిస్పృశాయతా నిత్యతాప్తయః. ద్వావితి బ్రహ్మ
రుద్రయో ర్గ్రహణే ప్రయోగ స్థర్మయేతి ఏతోద్వానితి. “తస్య ప్రియ
మేన శిరః మోదో దక్షిణః పక్షః ప్రమోద ఉత్తరః పక్షః” ఇత్యుక్త
విద్యమానానాం ప్రియాదికన్దానా మర్థభేదం దర్శయతి ఇష్టేతి.
అన్యేషు సానన్ద మానన్దౌ ఇతిపఠన్తి ॥౯॥

భట్టభాస్కరీయపాతః

ద్వౌవా ముఖ్యౌ ముఖ్యధారౌ ససుఖౌ సానన్దౌ | సస్మేరౌ
స్మేరాయౌ సానన్ద మానన్దౌ స్వాహా ॥౯॥

ద్వా జీవాత్మపరమాత్మానౌ ముఖ్యౌ ద్వావేవ ముఖ్యౌ ముఖ్యం
ఆధారం శరీరం యయో స్తౌ ముఖ్యధారౌ. ససుఖౌ సుఖసన్నిహితౌ
సానన్దౌ అనన్దసహితౌ సస్మేరౌ దరహాససహితౌ అనన్దం దదత ఇత్యా
నన్దౌ తే జీవాన్తరాత్మానా వుద్దిశ్య సానన్ద మానందసహితం
యథాతథాస్మేరాయ దరహాససహితాయ దేవా యేదం హవిః ॥౯॥

• స ఏకైక స్పాదార స్పాధిష్ఠానో నాధిష్ఠానః ।

కం కం పదేపాతః పాదాయ పాదితే స్వాహా ॥౧౦॥

• శ్రీ॥— స పరమాత్మా ఏకైకఇత్యనేన “సదేవ సోమ్యేన
మృగ ఆసీ దేశ మేవాదిగతీయ” మిత్రితుతేః, నృప్తేః ప్రాక్ నిమిత్తో

పాదానకారణాంతరరహిత (ఇత్యుక్తం) సాధారః హృదయకమలా
 ద్వాధారః. సాధిషానః “తద్విప్లవః పరమం పద” మిత్రశుతేః పరమ
 పదాద్యధిషానసహితః. సాధిషానః అద్వారకత్వేనాధిష్టానభూతో న
 భవతి, యద్వా ధారకాంతరరహితః. ఏనంభూతస్య పరమాత్మనః
 పాదాయసాతః ప్రణయః కం కం పురుష మపి పాదితే పరమాత్మనా
 సంపాదితే కల్పితే

“అమోదశ్చ ప్రమోదశ్చ సమ్మోద స్తదనంతరమ్
 వైకుణ్ఠ మితి విజ్ఞేయా స్తేనోన్యస్య ముచరి సితాః
 అతః పరం చత్వర్థ సాన్యత్వోక్తం పరమభాస్వర
 వాసుదేవస్య సుమహా త్తద్విప్లవః జగత్సత్తమ్
 ద్వాదశావరణోపేతం పూర్ణచంద్రా కుతప్రభమ్
 గర్వజోమయం భాస్వ ద్దేవ్యం సురై రపి
 ఆనందం నామ తల్లోకం పరమానంద పద్భుతమ్
 యస్మి న్మస్మి న్మలే జాతా యత్రకుత్రనివాసిన్
 వాసుదేవరతా నిత్యం యమలోకం స యా నివే ||” ఇతి

పదేపదే అమోదాదిపదే పదాంతరేవా స్థాపయంతి కేమః నిత్య
 ముక్తబద్ధైశ్చక్రిడతేతుధ్యమ్ ||౧౦||

ఇతి శ్రీమత్కౌశిక గోత్రేణ శ్రీ గోపనాచార్య సూనునా
 వేదాంత దేశికేన శ్రీ శ్రీనివాసాచార్య యజ్ఞనా
 విరచితే శ్రీ పారమాత్మకోపపద్యాపేయ
 పంచమానువాకః

చన్దికా

ఏకైకః ఏకవేద్యుః, తథాశ్రేణుత్య స్తరండర్శయతి “సదేవే”తి.
 పాతః ప్రణిపాత ఇత్యాహ ప్రణతి రితి, పాతశబ్దః ఉత్తరత్ర స్థాపయతి
 త్యధ్యాహృతేన కర్తృతయా సన్వేతి. “సదేవే” ఇతి ద్విరుక్తిః
 పదానా మనేకత్వం బోధయతి ధగవత్పదవిశేషా నాహ ఆమోహ
 ఇత్యాదినా, ఆరాధనవిశేషాత్ తంతంపురుష మామోదాదిపదేస్థాప
 యతీత్యర్థః. ధగవా స్మరీచిరాహ “సమారాధనవిశేషా చ్చతుర్విధ
 పదావాప్తి” రితి, అస్మిన్ పాతే కృష్ణైశ్చ సద సన్వేతిభాతి, తస్య
 వ్యాఖ్యానాభావాత్, అశ్వేణు “సాధిస్తానాం వాధారః కంఠం కస్తై
 పదే పదే పాతః పాదయతి పాదితే స్వాహా” ఇతిచ తస్య కస్తై బ్రహ్మణే
 పదే పాతః ప్రణతి ఇత్యాదినా వ్యాచక్షత్ (౧౦)

ఇతి శ్రీ వైఖానసాశ్రమేయగోత్ర సంజాత శ్రీ నరదరాజసూరి

సద్దన శ్రీ సుందరరాజసూరి విరచితాయాం

శ్రీ పారమాత్మికోపనిషద్భాష్య చన్దికాయాం

శిష్యమానువాకః

భట్టభాస్కరీయపాఠః

స ఏకైక స్వాధార స్వాధిష్ఠానో నాధారః కం కం
కస్మై పదే పాతః పాదయతి పాదితే స్వాహా ॥౧౦॥

స దేవః ఏకః అద్వితీయః సచాసౌవకోముఖ్యః ఏకైకః సాధారః
ఆధారసహితః, ఆధారకమలస్థ స్వాధిష్ఠానః అధితివృత్త్యస్మిన్నితి
అధిష్ఠానః వైకుంఠః హృత్కమలాదిదేశనివాస స్థలసహితః సాధిష్ఠానః
అనాధారః స్వయంసర్వాధారః స్వయమాధారరహితః సదేవః
కం కం సర్వమపి పుమాంసం కస్మై పదే పాతః ప్రతిపాదితే ఆత్మనా
ఆపాదితే పదే స్థానే వైకుంఠాదౌ పాదయత్యాపాదయతి ॥౧౦॥

ఇతి శ్రీ సరహరిభట్ట సూనునా శ్రీ భట్టభాస్కరేణ
విరచితే శ్రీ వైఖానస సూత్రఖిలముక్
మస్త్రీ వ్యాఖ్యానే సప్తమ ప్రశ్నే
శిష్యామానువాకః

శ్రీ పారమాత్మికోపనిషద్భాష్యమ్

(పాఠో ౭ శ్లోకః)

స్వయ మాది స్పర్వాస్తరాత్మా దేవ స్స స్వయం క్రీడాత్మక
మవాస్పజిత్ య స్వయం లోక మవధార
మవధారయ న్నైవహో ||౧||

శ్రీ||—అథః పరం పరబ్రహ్మణో నారాయణస్య పరత్వాస్తర్వా
మిత్వాది ప్రతిపాదనముఖేనాఽర్చనతారాదికం ప్రతిపాదయతి స్వయ
మాది రిత్వాదినా. స్వయమిత్వేన “యతోవా ఇమా”నిత్వాదిశ్రుతే
ర్జగత్కారణత్వేన ప్రసిద్ధమ్, “స దేవ సోమ్యేద మగ్ర ఆసీదేకమేవా
ద్వితీయ” మితి శ్రుతే రభిన్న నిమిత్తోపాదాన కారణభూతం “సత్యం
జ్ఞాన మనంతం బ్ర” హ్మేత్వాదిభిః సత్యత్వ జ్ఞానత్వానస్తత్వవిశిష్టం
“ఆనందో బ్ర” హ్మే తినిరతికయానందస్వరూపం “నారాయణపరం
బ్ర” హ్మే త్వాదిభిఃపరబ్రహ్మపరంతత్వ పరంజ్యోతిః పరమాత్మాది
శబ్దవాచ్యం, నారాయణ మేవాహ స్వయ మితి.

“నార స్త్వీతి సర్వపుంసాం సమూహః పరికీర్తితః

గతి రాలంబనం తస్య తేన నారాయణ స్మృతః||”

ఇత్యుభయజగత్కారణభూతో నారాయణ ఏవాదిరిత్యుచ్యతే. యద్వా
ఆదికజ్జేన పరత్వమ్, పరత్వంనామ

“వైకుంఠేతు పరే లోకే శ్రియా సార్థం జగత్పుతిః

ఆస్తే విష్ణు రచిన్యాత్మా భక్తై ర్భాగవతై స్సహ||” ఇతి

అస్యార్థః పరే లోకే “అథః పరం చతుర్థ స్సాన్య” దిత్వాది.
శ్రియాసార్థమ్!

“నిత్యైవైషా జగన్మాతా విష్ణో శ్రీ రసహయినీ

యథా సర్వగతో విష్ణు స్తథై వేయం ద్విజోత్తమ||” ఇతి

జగత్పుతిః “పతిం విశ్వస్య త్రైక్యరం శాశ్వతం శివ మచ్యుతమ్”

“ఏక ఏవ జగత్స్వామీ శక్తిమా నమ్యతః ప్రభుః
తదంతా చ్చక్తి (శాన్తి) మనో ॥ ౨ న్యే బ్రహ్మేశానాదయో

౨ మరాః

బ్రహ్మదిదేవసంఘేషు స ఏవ పురుషోత్తమః

స్త్రీప్రాయ మితర త్సర్వం జగ ద్బ్రహ్మపురస్కర” మితి

విష్ణుః “విశ్వవ్యాపకశీలత్వా ద్విష్ణుః” రిత్య భిధీయతే.

అచిన్త్యాత్మా “న యస్య రూపం న బలప్రభావో నచ స్వభావః
పరమస్య పుంసః విజ్ఞాయతే శర్వ పితామహదైత్య స్తం వాసుదేవం
ప్రణమా మ్యచిన్త్యమ్” ఇతి

భక్తిః “తద్భక్తజనవాత్సల్యం తత్పూజా స్వమరంజనమ్ (మోదనమ్)

తతః ధాత్రవణే భ(స)క్తిః స్వరసేత్రాంగవిక్రియా

తదమస్మరణం నిత్యం తదర్థే దంభనర్జనమ్

నిత్యం తదేకశేషత్వం యత్త్యజన్నోపజీవతి” ఇతి

భాగవతైః “ఉత్పత్తిం చ వివాళించ భూతానా మౌగతిం గతిమ్

వేత్తి విద్యా మవిద్యాం చ స వాచ్యో భగవానితి

పంచశక్తిమయో విష్ణు ర్వాసుదేవ స్సనాతనః

లోకసితి ముమాం దీరాం విశాలా మతివిస్తరామ్

పశ్యన్నాస్తే హృషీకేశః పరమే వ్యోమ్న భాస్వతి” ఇతి

ఏవం పరత్వముపసాదితమ్. “సర్వాన్తరాత్మే” త్య నేన “అన్తః ప్రవిష్ట
శ్చాస్తా జనానాం సర్వాత్మా” “యస్యాత్మా శరీరం యస్య పృథివీ
శరీర” మిత్యాద్యన్తర్యామిత్యమ్. స్వయ మాది రిత్యుక్తత్వాత్
దైవికమానుషభేదేన పూర్వాహోద్వినిధః. భారతే యుధిష్ఠిరః

“కథం త్వ మర్చసియో ॥ ౨ సి మూర్తయః కీదృశా స్తు తే

వైభావసాః కథం బ్రూయుః కథం వా పాశ్చరాత్రికాః

శ్రీభగవాన్ ॥

శ్రుణు పాణ్డవ తత్సర్వ మర్చనాక్రమ మాత్మనః

సజ్జితే పద్మకం కృత్యా సాష్టపత్రం సకర్ణికమ్

అష్టాక్షరవిధానేన అథవా ద్వాదశాక్షరైః
 వైదికై రథవా మనై ర్మమ సూక్తేనవా పునః
 స్థితం మామస్త (స్థాపితం మాం త) త స్తస్మి న్నర్పయీత
 సమాహితః

విష్ణుంచ పురుషం సత్య మచ్యుతం చ యుధిష్ఠిర
 అనిరుద్ధంచ మాం ప్రాహు ర్వైభానసవిదో జనాః
 అన్యే త్వేవం విజానన్తి మాం రాజ న్నాశ్చరాత్రికాః
 వాసుదేనాశ్చ రాజేన్ద్ర సంతర్జన మథాపివా
 ప్రమ్యమ్నాశ్చ అనిరుద్ధంచ చతుర్ముక్తిః ప్రచక్షతే
 ఏతా శ్చాన్యా శ్చ రాజేన్ద్ర సంజ్ఞాభేదేన మూర్తయః
 విధ్య నర్కాస్తరా ఏవ మామేనాశ్చర్పయే ద్బుధః॥ ఇతి
 వైధవా స్వవతారాః॥—“మత్స్యః కూర్మో వరాహశ్చ నారసింహా
 ఒథ వామనః

రామో రామశ్చ రామశ్చ కృష్ణః శ్రీకృష్ణ తే దశ॥” ఇతి
 దేవశబ్దప్రయోగసామర్థ్యా ద్వాప్యహవిధవా వభిషేతా. స స్వయ
 మిత్యనేన “పంచధా పంచాత్మా ఇత్యాదిశుత్యక్తో ఆతానుసంధేయః.
 పంచధేత్వనేన పరమ్రూపావిధవా స్తర్కామ్యర్పావతారా ఇతి పశ్చాదా
 ప్రతిపాదితేషు

“వ్యాప్తి కాన్తి ప్రవేశేచ్ఛా తత్త్రియానునిబన్ధనాః
 పరత్వే పృథికం విష్ణో ర్దేవస్య పరమాత్మనః” ఇతి
 “ముక్తపభోగ (నిత్యముక్తప) భోగ్యత్వా త్పరమ్రూపాత్మనో హరేః
 తత్కాలగన్నికృష్టైకలక్ష్యత్వా ద్విధవాత్మనః
 విశుద్ధ ర్శోగసంసిద్ధ శ్చిత్త్యత్వా దన్తరాత్మనః
 అర్పాత్మ న్యేవ గర్వేషా మధికారో నిరంకుశః
 అర్పావతారవిషయే మయా ఆప్యుద్దేశిత స్తథా
 ఉక్తా గుణా న శక్యన్తే వక్తుం వర్తకతై రపి

ఏవం పశ్చాత్తప్తకారో హ మాత్మనాం పతతా మథః
పూర్వస్థా దపి పూర్వస్థా జ్ఞాయాం శ్చైవోత్తరోత్తరః

సౌలభ్యతో జగత్స్వామీ సులభో హ్యుత్తరోత్తరః॥ ఇతి
పరత్వాదిషు సౌలభ్యాభావాత్ సర్వసులభత్వా దర్శనతాతే.

“శిలా దారు చ తామ్రం చ రజతం కాంచనం మణిః

ఉక్తాని కాతుకార్థం తు పద్ధివ్యాణి మనీషిభిః॥” ఇతి

శైలజాదిరూపేణ విగ్రహపరిగ్రహాదికం భగవతః ప్రతిపాదయ
తీయంతుః “క్రీడాత్మక మవాస్థజత్” ఇతి. సృసింహతాపనీయోపని
షది “అథ కస్తా దుచ్యతే పీఠమితి. యస్మాత్ స్వమహిమ్నా సర్వాన్
లోకాన్, సర్వాన్ దేవాన్, సర్వా నాగ్మనః సర్వాణి భూతాని
విరమతి విరామయతి అజస్రం సృజన్ విసృజతి వాసయతి. యతో
పీఠః కర్మణ్య సుపదత్తో యుక్తగ్రావా జాయతే దేవకామః. తస్మా
దుచ్యతే పీఠమితి” ఇత్యాది. యతః భక్తసంరక్షణాది హేతుత్వేన
పీఠః

“యది హ్యహం న వర్తేయం జాతు కర్మణ్యతస్మిన్

మమ వర్తన్తా హనుస్త్రినే మనష్యాః పార్థ సర్వశః

ఉత్పదేయ రిమే లోకా న కుర్యాజ్మర్త చ దహమ్

సజ్జరస్య చ కర్తా న్య మపహన్యామిమాః ప్రజాః॥” ఇత్యాది
భగవద్వచనానురోధేన నిత్యవిభుతో పాదప్రత్యక్షనాదికర్మకరణే
యోగ్యతాభావాత్ లీలావిభుతో పాదప్రత్యక్షనాచమనస్నానాదికర్మ
కరణయోగ్యతా మిచ్ఛన్. సుదక్షః, సుతరాం స్వారాధకాదీనాం
యథాయోగ్యం కామితఫలప్రదానసమర్థః. యుక్తగ్రావా జాయతే
దేవకామః దేవతాత్వ మిచ్ఛన్ శ్రీవైఖానసాదిశాస్త్రాశ్చైలజాది
ప్రతిమారూపః. జాయతే గ్రావగ్రహణం సువర్ణరజతాదీనా మప్య
పలక్షణమ్. ఇచ్చ “విశిష్టరూప స్సుధరో వయోధాత్మకృష్టి వీరో
జాయతే దేవకామః” విశంగరూపః సువర్ణవర్ణః సుధరః సుఖేన

భర్తృశక్యః వయోధాః వయసా గరుడేన ద్రిశుతభి నియోధాః.
వీరశబ్దేన పుర్వోక్తమస్తప్రతిపాద్య ఏవా- త్రాపి ప్రతిపాద్యతే.
విశంగరూప ఇత్యాది గుణవిశిష్టత్వేనోక్తత్వాత్. సాలగ్రామపరత్వేన
వా కేవల గ్రామపరత్వేన వా వక్తు మయ్యుక్త మిత్యవగమ్యతే.

భారతే— “సురూపాం ప్రతిమాం విష్ణోః ప్రసన్నవదనేక్షణమ్

- కృత్వా ౨౨-త్రయః ప్రీతికరీం సువర్ణరజతాదిభిః
తా మర్చయేత్ తా మ్పూజయేత్ తా జ్ఞానే త్రాం విచిన్తయేత్
విశ త్యచా స్తదోషస్తు తా మేవ బ్రహ్మరూపినీ”మితి.

గ్రన్థాంతరే—“దీప్తిపవన విభాగేషు తీర్థే హ్వియతనేషు చ
మానుషార్చితౄణా చాహం గ్రామే గ్రామే గృహేగృహే
పుంసి పుంసి భవిష్యామి దామలోహశిలామయః
ఆహం పభోషిష్యద పరపూజాదిషు స్థితః
ఆవిర్భావేషు సర్వేషు స్వసంకల్పకరీరవాన్
ఆవేశాంశావతాగేషు సంచభౌతికవిగ్రహః
దామలోహశిలామృతాన్నశరీరే ౨-ర్చితౄక స్మృతః
చేతనా-చేతనై ర్దేహి పరమాత్మా భవా మ్యహమ్
అర్చితౄణా ౨-వత్త్వం మాం జానంతో-పి విమోహితాః
కృత్వా దామశిలాబుద్ధిం గచ్ఛంతి సరకాయుతమ్
స్వయంవ్యక్తవిమానానా మభితో యోజనద్వయమ్
త్రైతం పాపహరం ప్రోక్తం మృతానా మపవర్ణదమ్
యోజనం దివ్యదేశానాం సిద్ధానా మర్థ మేవ చ
మానుషాణాం విమానానా మభితః శ్రోత ముత్తమమ్

గృహమాత్రం ప్రశస్తం త ద్గృహార్చా యత్ర విద్యతే” ఇతి
పురుషసంహితాయాం, నారదప్రతి సనత్కుమారః:-

“పురా నారాయణో దేవః కృపయా పరయా ౨న్వితః
దేవతిర్యజ్ఞమహ్యవీ స్వీత్య సంసారమధ్యగాన్
ఏవం సజ్జిస్తయామాస సంస్కార వైభవం స్వకమ్

స్వతః ప్రమాణవాక్యాని దుర్విజ్ఞానం వదన్తి మామ్
అణో రణీయా స్మహతో మహీయా నిర్గుణో గుణీ
దిదేశ కాలావస్థాద్యై రనవచ్ఛేద్యవై భవః
వృద్ధిక్షయవిహీన శ్చ సత్యకామో నిరంజనః
వినే ద్వియేణ సర్వజ్ఞో వినా పాదేన సర్వగః
అనాసో ఽనుభవ స్థగ్ధం స్పృశన్ సర్వ మపాణికః
శ్రుణ్వన్ శ్రుతిం వినా శబ్ద మజిహ్వో విలిహ న్రసమ్
సాధనేన వినా సర్వం సాధ్యం సాధయతే ఽన్యహమ్
తస్మా త్సర్వప్రమాణేన సుదుర్జ్ఞానతతో స్మృహమ్

మద్జ్ఞానాభావతో మోక్షో న సిద్ధ్యతి కదాచన
తస్మా త్సంసారచక్రే ఽస్మిన్ భ్రామ్యంతే చ సుదు స్తరే
ఉద్ధరేయ మిమాన్ సర్వాన్ యాతనాశతసంకులాత్
ఇతి సంచి స్త్య భగవాన్ స్వచ్ఛందోపా త్తరిగ్రహః
హిత్యేపనిషదం వేదం ప్రమాణానా మగోచరమ్
సర్వేషాం హర్షదం భక్త్యా దృష్టమాత్రేణ ము త్తమమ్
సర్వకళ్యాణసంపూర్ణం గుణరాశిసమాశ్రయమ్
సహస్రముఖదృశ్పాద మాదదే రూప మద్భుతమ్॥ ” ఇతి
“ అత స్స్వయం చ భగవా న్నిదాత్మక మవాస్మత్
అవతారస్య సత్యత్వ మజహ త్స్వస్యభావతా
శుద్ధసత్యమమత్వం చ స్వేచ్ఛామాత్రనిదానతా
ధర్మగ్లానో సముదయ సాధుసంరక్షణార్థతా

ఇతి జన్మరహస్యం యో వేత్తి నాస్య పునర్భవః॥ ” ఇతి
పాద్యే॥—తేనోద్భుతాయాం మేదిన్యాం పూర్ణం తద్భూతభో నై రీ
జల నైత్యైతమర్యాదం వ్యవచ్ఛిన్న మభూ త్తదా
సంస్కాప్య పృథివీ మిత్థం తదుర్వాధారసిద్ధయే
దిగ్గజా నహిరాజం చ కమతం చ స్య వేశయత్
తేహ మపిచ సర్వేషా మాధారత్వేన సాదరమ్

అవ్యక్తరూపం స్వాం శక్తిం యయుజే చ దయాపరః॥” ఇతి
యః పరమాత్మా స్వయం లోకం భూరాదిసర్వలోకాన్, అవధారం
అధస్తాద్భుతం.

విరావతః పుణ్డరీకో నామనః కుముదో ౭౦జనః

పుష్పదన్త సానిర్వభామ స్సప్రపతీకశ్చ దిగ్గజా॥ ” ఇతి

• శేషదిగ్గజాదిభిః ధృతమ్. దిగ్గజాదీనా మూధారత్వేనాధస్తాత్. అవ
ధారయన్ కూర్మరూపేణేత్యర్థః. తస్మై ॥౧॥

. చ ద్వి కా

అనేన స్వయంశబ్దేనేత్యర్థః, నారాయణ మేవా ౭౦ హేత్యన్వయః.
శ్రుతిరితిశేషః. తత్కథ మిత్యత్రాహ నారకత్యాదినా. ఆది రిత్వ
చ్యుత ఇత్యనేన. నారాయణశబ్దవాచ్యస్త్యైవ కారణత్వా వగమూల్.
తస్యైవాదిత్వం యజ్యతఇతి భావః. ఆదిశబ్దేనేతి పరత్వ ముచ్యత
ఇతిశేషః. పంచసు భగవద్రూపేషు పరత్వస్య ప్రథమత్వాదితిభావః.
పరత్వం నిరూపయతి వైకుంఠఇతి. ఉదాహృతవచనస్య ప్రతిపద మర్థం
ప్రకాశయతి పరేత్యాదినా. భక్తైరితి సత్త్వాత్ భక్తలక్షణ మాహ
తద్భక్తజనవాత్సల్య మిత్యాదినా. తథాభాగవత్తైరిత్యన్వయ ఉత్పత్తి
మిత్యాదినా. సృష్టిస్థితి సంహారానుగ్రహ తిరోధానశక్తయః పఞ్చ
త్యాహుః. అన్తర్యామిత్యమితి ఉక్త మితిశేషః. స్వయమాదిర్యుక్త
త్వాదితి ఆదిత్వం హి సాపేక్షమ్. తస్యేహ పూర్వాహద్యపేక్షయా ౭భి
ప్రేతత్వా దూర్వహద్యా ఆహీప్యన్త ఇత్యర్థః. మమసూక్తేనేతి పురుష
సూక్తేనేత్యర్థః. “తద్విష్ణోతి మస్త్రేణ సూక్తేన పురుషేణవా”ఇతిభగ
వదర్చనస్మరణాత్. ఏతేన పురుషసూక్తస్య దేవతా స్తరపరత్వం
వదన్తో నిరస్తాః. అనర్థా స్తరావపేతి నవిద్యతే ౭ర్థా స్తరం యానా మితి
తథా ఏకార్థకాఇత్యర్థః. వాసుదేవాదిపురుషాదిమూర్తీనా మహ మేక
ఏవ ప్రతిపాద్య ఇతియావత్. ఇతతా మథఇతి అథఃపతతా మూర్తనాం
జ్ఞానాంరక్షణాయాహం పఞ్చప్రకారో వర్తతేఇత్యర్థః. యజుష్యుః

ఏర ఇత్యాది శ్రూయతే. తత్ర వీరశబ్దవాచ్యో విష్ణు రితి ప్రఖ్యాప
యితుం సృసింహతాపిన్యామపి దృశ్యమానాం తామేవ శ్రుతి ముదా
హరతి యత ఇతి. ఉగ్రంపీర మిత్యాదికే (శ్రీసృసింహమస్తే) విద్యమాన
వీరశబ్దవాచ్య ఏవ “యతో వీర” ఇత్యాదిశ్రుత్యా ప్రత్యభిజ్ఞాపిత ఇత్య
భిప్రాయః ||౧||

భట్టభాస్కరీయపాఠః

స్వయ మాది స్వర్వాస్తరాత్మా దేవ స్వయం క్రీడాత్మకం
వాఽస్మజత్. యస్వయం లోక మవధార మవధారయన్ప్రవహో||౧||

ఆది స్వర్వేషాం దేవానా మాదిః. సర్వేషా మస్తరాత్మభూతః.
స్వర్వాస్తరాత్మా యోఽయం. సదేవః స్వయమేవ లోకం అవధారం
అనాధార మవధారయన్ విచిత్త్య స్వయ మాత్మానం క్రీడాత్మకం
క్రీడా కూర్మాకృతిం స్వయ మస్మజత్ సృష్టవాన్ ||౧||

య స్వయం సృష్ట మాత్మనా గుప్త మనుసంవితాన
మచరచ్చరస్తమ్. స్వయం క్రీడ స్క్రిడయ
స్క్రిడాస్తర మనుప్రవిశ త్ప్రవహో||౨||

శ్రీ||—యః పరమాత్మా స్వయం సృష్టం స్వేన సృష్టమ్. ఆత్మనా
ఆత్మభూతేన స్వేనైవ గుప్తం, రక్షితమ్. అనుసంవితానం సాకర్షేన
జీవస్యాచ్ఛాదనభూతం అచరం స్వాతంత్ర్యేణ గతిరహితమ్. చరస్తం
జీవమ్. యద్వా స్థావరజంగమాత్మకం తం ప్రత్యగాత్మానం క్రీడన్.

“అప్రమేయో ఽనియోజ్యశ్చ యత్ర కామగమో వశీ
మోక్షతే భగవా న్భూతైః బాలః క్రీడనక్తే రివ||” ఇతి

(అ) స్వతంత్ర్యాత్ (త్వతిమాప్రాయేణ క్రీడన్ క్రీడయన్ అన్యో
స్యం చేతనవర్గాన్ ప్రతి క్రీడాం కారయన్ స్వయం క్రీడాస్తరమ్ వరా
హాదిరూపాస్తరమ్. అను సాకర్షేన ప్రవిశత్. యద్వా కూర్మవిషయ

తేన స్వస్థం మందరపర్వతం సముద్రమథనే సముద్రోపరి చరన్తం
గతిం కుర్వస్తమ్, స్వయం క్రిడయన్ తద్ధారణేన క్రిడయన్, క్రిడా
న్తరం అమృతప్రదానార్థం స్త్రీవేషధారణాదికం సాకల్యేనప్రావిశత్.

“దేవతిర్యజ్ఞసుప్త్యాద్యాం చేష్టాం యాతి స్వలీలయా

జగతా ముపకారాయ స సా కర్మనిమిత్తజా

. . సమస్తకళ్యాణగుణాత్మతో = సా స్వశక్తిశా ధృతభూతస్యః
ఇచ్ఛాగృహీతాభిమతోరుదేహ స్సంసాధితా = శేషజగద్భితో
= సా” ఇతి తస్మై॥౨॥

చ స్త్రి రా

సాకల్యేనేతి అనుశబ్దార్థ ఉక్తిః, ప్రత్యక్షాత్మ్యం క్రిడన్నితి తేన
విహరన్నిత్యర్థః. అతవవాహ ప్రతిమాప్రాప్యేణేతి. సా చేష్టా స కర్మ
నిమిత్తజా అపితు లీలేత్యర్థః. ఇమా మేవ చిత్తుమనుసంధాయ భగవా
న్పాదరాయణః శారీరకశాస్త్రే “లోకవత్తులీలాకై వల్య” మిత్యాహ॥౨॥

భట్టభాస్కరీయపాఠః

య స్వయం సృష్ట మాత్మనా గుప్త మను తం వితాన

మచరచ్ఛరస్తమ్, స్వయం క్రిడ స్క్రిడయస్క్రిడాన్తర

మనుప్రావిశ స్త్వాహ॥౨॥

. . మత్స్య స్తాయమ్, యోదేహః స్వయ మాత్మనైవ సృష్ట ముత్సా
దితం అత్మనా స్వేనైవ గుప్తం రక్షితమ్, అచరం స్థావరమ్, చరన్తం
జంగమం తం వితానం విస్తారం ప్రపంచం స్వయ మనుక్రిడన్ తంప్రతి
కూర్మమత్స్యాదిరూపైః క్రిడన్ తం క్రిడయన్ క్రిడితం కారయన్
క్రిడాంతరం అన్యక్రిడావిహరరూపక్రిడాం అనుప్రావిశత్ ప్రవిష్టవాన్
తస్మై ఇదం హవి రితిశేషః ॥౨॥

స్వాజ్ఞసా సర్వ మాదధాతి యః పాపీయాంస మనుషద
మాహిగ్ంసత్ । సుపుణ్యం పుణ్యాత్మకం పుణ్యవితాన
స్థాధర దేవాయ స్వాహా॥౩॥

(శ్రీ)॥—యః పరమాత్మా స్వాజ్ఞసా పరబలహరణశక్త్యా సర్వం జగత్ . ఆదధాతి స్థాపయతి. యః పరమాత్మా బలభద్రదయా పాపీయాంసం ప్రలంబాసురం. అనుషదం లీలా (క్రీడా) కాలే గృహీత్వా గచ్ఛ స్తంపద మనుసృత్య ఆహింసత్ హింసిరవాన్. (శ్రీ)వైఖానసే॥-

“యోగనిదే మమాదేశా త్పాతాళతలసౌఖయాన్
వృక్షకశశ్చ పద్మరాజ్ఞేనకీజతరం నయ
హతేషు తేషు కంసేన శేషా ఖ్యాంశ స్తతో మమ
అంశాంశేనోద(రే)రా తస్యా స్పృహ మ స్పృహ వివృతి
గోమతే ననుదేవస్య తథా నాస్తి రోహిణీ సితా
తస్యా స్పంభూతిసమయే స వినాయ స్త్వయోదరమ్” ॥ ఇతి

సుపుణ్యం సుతరాం పుణ్యస్వరూపమ్. పుణ్యత్మకం పుణ్యశబ్దవాచ్యనా మన్తర్యాఘణం పుణ్యవితానం వితానరూపత్వేన దధార శేషరూపేణ శ్రీకృష్ణం దధార. సంకర్షణమూర్తిత్వేన క్రీడమాన స్తస్మై. యద్వా పాపీయాంసం సర్వయజ్ఞవినాశకం హిరణ్యాక్షం పద మనుసృత్య ఆహింసత్ హింసిరవాన్. సుపుణ్యంపుణ్యరూపం పుణ్యత్మకం యజ్ఞం “యజ్ఞోవేదిషు” ితి. పుణ్యవితానం దాధార “త్రయీ సంవరణంయత ” ఇతి వేదమూలత్వా దాచ్ఛాదకం దాధార స్థాపితవాన్ ॥

భృగుః॥—

“హిరణ్యాక్షోఽథ దైత్యేంద్రో బలవాన్ బలినాం వరః
వరేణ గర్వా ద్దుర్బుద్ధి ర్యజ్ఞవిద్యేషకోఽభవత్
తం ద్విధా కృతవా నిష్ఠుర్నరసూకరమూర్తిమాన్
మాతా నదే నైలం సబలం పశ్యాత్సజ్జా నవర్తయత్” ॥ ఇతి

యజ్ఞవరాహరూపితే ఇత్యర్థః, కిచ్చ

“అద్యే కలియుగే ప్రాప్తే సామకేన మృతా త్రయా”

ఇత్యారభ్య

“అథ మత్స్యకృతి శ్రీశః ప్రవిశ్యామ్బుధి మధ్యమమ్
నిర్మధ్య సామకం వేదా నదా త్వజ్జ-జయోనయే
తాదృశం పుణ్డరీకాక్షం స్తోత్రై స్సన్తోష్య పద్మభూః
ఉవాచ నచనం ప్రేక్షా దణ్డన త్ప్రీణిపత్య చ
తాన్నికేణ పురా ప్రోక్తం మార్గేణ భవదర్శనమ్
స ప్రసీదతి చాస్తాకం మనః కమలనోచన
వైదికేన త్వదర్పణం మే యథాపూర్వం వచాచ్యుత
ఇత్యుక్తో భగవాన్దేవ శ్శాస్త్రం శ్రుతిపథా సాగతమ్
సహస్రకోటిభిః శ్లోకై స్సంఖ్యాతం బహువిస్మయమ్
సూక్ష్మమాల మనాద్యంతం కల్పే కల్పే ససూశితమ్
ఉవాచ జగతాం ప్రీత్యై యజ్ఞానాం పూరణాయ చ
మూలం సర్వాగమానాం చ పురాణానాం తత్తైవ చ
స్మృతీనాం సర్వసూత్రాణాం ప్రత్యక్షోపాజ్ఞకోభినామ్
(వేదాశ్చ విఖనశ్శాస్త్రం ప్రమాణమితి చరయన్
యథా వైఖానసం పూర్వోహంతాసమ భవతీతిచ
యే నఖా భువి సంజాతా స్తేవై వైఖానసా ఇతి)
శ్రుత్యుక్తం తదిదం శాస్త్రం వైఖానసమహర్ణవమ్
ఇత్యుక్త్వా భగవాన్ద్య స్తోత్రైవాన్తరధీయత
తతః పరం చతుర్వక్త్రో జటాకాపాయదణ్డభృత్
వైమిశారణ్య మాసాద్య మునిబృహదనిపేవితమ్
తప స్తప్తా చిరం కాలం ధ్యాయం ప్రేజస్తు వైష్ణవమ్
సశ్చా దపశ్య ద్విష్ణూక్త మాగమం విస్తరా త్తతః
సశ్రౌతంచ ససూత్రంచ వేద మస్త్రై రభిష్టుతమ్
సంక్షిప్య సార మాదాయ శాణ్డొల్లిఖితరత్నవత్
ధాతా విఖనసో నామ్నా మరీచ్యాదిసుతా న్మునీన్

అబోధయ దిదం శాస్త్రం సార్థకోటిప్రమాణతః
మునిభి స్తై శ్చ సంక్లిప్తం చాతుర్లక్షప్రమాణతః
కల్పే కల్పే పురా విష్ణో రుద్భూతం పూర్వన త్పదా
తస్మా ద్వైదిక మాచారం యః కర్తుం భువి వాఙ్మతి
తస్యేదం శాస్త్ర మిత్యుక్తం నేత రేషా మితీరితమ్"॥ ఇతి
దేవాయ దేవశబ్దసామర్థ్యాత్ మత్స్యరూపేణ క్షీడ తే తుభ్యమ్ ॥3॥

చ స్త్రి కా

శ్రీబలభద్రస్య భగవదంశత్వం ప్రకాశయితుం శ్రీవైఖానసవచన
ముదాహరతి నిదేశిత్యాదినా, నిదా మాయానామ స్వతః క్షిః. వితాన
మిత్యస్య సిద్ధ మర్థ మాహ శేషరూపేణేతి. అనంతకృష్ణవిగ్రహేషు
దృశ్యతే హి శేషః. ఆధార త్వేనాచ్ఛాదన స్వేనచ. ఏతదభిప్రాయేణ
క్షీకృష్ణస్య తథోక్తిః. వితానశబ్దస్యాచ్ఛాదక వాచకత్వేనాపి వేదవర
త్వానుతయే వచనద్వర్ణయతి త్రయీసంవరణమితి. ఏవం
యజ్ఞస్య వేదమూలత్వాత్ వితానత్వం యుక్తమిత్యర్థః అథ
మత్స్యవతారపరత్వ మస్య ధర్మయతి. క్షీణేత్యాదినా. పూర్వోక్త
రీత్యా వితానశబ్దస్య వేదవరతయా మత్స్యరూపీ తం దాధా రేత్వర్థః.
దేవాయేతి దీప్యతి క్షీడతీతి దేవత్యాశయేనాహ క్షీడతఇతి ॥3॥

భట్టభాస్కరీయపాఠః

స్వాజ్ఞసా సర్వ మాదధాతి యః పాపీయాంస మనువద
మాహిగంసత్ । సుపుణ్యం పుణ్యాత్మకం పుణ్యవితాన
స్థధార దేవాయ స్వాహా ॥3॥

యః దేవః స్వాజ్ఞసా స్వతేజసా. సర్వం సకలం ప్రపంచం అదధాతి
కురుతే పాపీయాంసం పాపకర్మాణం, అనువదం ఆహింసత్, గదా
అగ్రమంతాత్ హింసితవాన్. సుపుణ్యం శోభనం పుణ్యం పుణ్యాత్మకం
సుపుణ్యరూపమ్. పుణ్యవితానం సుకృతసమాహం దధార పుపోష.
దేవాయ దోతనశీలాయ. తస్మై ఇదం హవి రితిశేషః ॥3॥

జ్ఞే మేకాం సలిలావసన్నాం శ్రుత్వా స్వనన్తి మనుసువతన్తిమ్
స్వయం భూత్వా వరాహో వర ఉజ్జహార తస్మై దేవాయ
సుకృతాయ పిత్రే స్వాహా ॥౪॥

శ్రీ॥— త్కృం భూమి మేకాం అసహాయాం సలిలావసన్నాం
ప్రలయజలాక్రాంతాం సంపతన్తిం మజ్జమానాం స్వనన్తిం శ్రోతన్తిం
శ్రుత్వా ౭ను పశ్యాత్ వరశ్శేషః స్వయం వరాహో భూత్వా
ఉజ్జహార ఉద్ధృతవాన్ దేవాయ ద్యోతమానాయ సుకృతాయ
సుకృతం కృతవతే పిత్రే రక్షకాయ. శాన్తిపర్యణి॥-

“అదౌ (అగ్నాం) మహర్ణవే ఘోరే భారాక్రాంతా మిమాం
పునః

తథా బలా దహం పృథ్వీం సర్వభూతహితాయై
సజ్జ్యై రాక్రాంతసర్వాజ్ఞాం సప్తం సాగరమేఖలామ్
అనయిష్యామి సంసానం(తుం)వారాహం యాప మాస్థితః॥” ఇతి
తస్మై ॥౪॥

చ ద్వికా

దివ్ధాతోః ద్యుత్యగ్గత్యా దాహ ద్యోతమానాయేతి. పితృ
శబ్దస్య పారక్షణ్యేతి ధాతుప్రకృతికత్వా దాహ రక్షకాయేతి. ॥౪॥

భట్టభాస్కరీయపాఠః

జ్ఞే మేకాం సలిలావసన్నాం శ్రుత్వా స్వనన్తి మనుసంపతన్తిమ్ ।
స్వయం భూత్వా వరాహో వర ఉజ్జహార తస్మై దేవాయ
సుకృతాయ పిత్రే స్వాహా ॥౪॥

వరాహప్రాయం బలభద్రస్యాపి. ఏకా మసహాయాం సలిలే అవ
సన్నాం రసాతలగతాం సంపతన్తిం జలే పతన్తిం మజ్జమానాం

స్వన స్త్రీం రుద స్త్రీం త్నాం భూమిం శ్రుత్వా తత్ స్వనం శ్రుత్వా
 స్వయం వరః శ్రేష్ఠో వరాహో భూత్వా ఉజ్జహర ఉద్ధృతవాన్.
 దేవాయ ద్యౌతకాయ సుశృతాయ పుణ్యాయ పిత్రే రక్షకాయ
 పాతీతిపితా త సై ఇదం హవిః ॥౪॥

యః కున్ధరమాణః కున్ధరా స్కున్ధరతా మిత్య వోచత్ ।

తాగ్ం సానుమతో విదధ త్వతేజసా తస్మై

వరిష్ఠాయ వరదాయ పిత్రే స్యాహః ॥౫॥

శ్రీ॥— యః పరమాత్మా కం భూమిం ధరమాణః ఆధార
 కూర్మాదిరూపేణ ధారయమాణః కున్ధరాన్ పర్వతాన్ గోవర్ధన
 కర్వతథంశభయభీతానాం భయనివారణార్థం వర్షాదిభయనివారణా
 ర్థం చ గోపాన్ ప్రతి కున్ధరతాం పర్వతానాం సానుమతః వసన్ద్విత్వధ్యా
 హరః. అవోచత్ “ఇత్యవోచది” త్యుక్తత్వాత్, బౌచిత్యవశాత్,
 సమీచీనార్థస్వీకారనియమాచ్ఛ, తాం భూమిం సానుమతః పర్వ
 తాంశ్చ. గోపానాం రక్షణార్థం స్వతేజసా “సహకార్యనపేక్షం య
 త్త త్తేజ సముదాహృత” మితి విదధత్ ధృతవాన్. వరిష్ఠాయ
 శ్రేష్ఠాయ వరదాయ పిత్రే రక్షకాయ తస్మై తుభ్యమ్ ॥౫॥

చ ద్వి కా

“కున్ధరా” నితి పదం పర్వతపతనభీత గోపార్థలక్షక మిత్యభిప్రాయే
 నాహ గోవర్ధనేత్యాదినా. కథ న్నస్యైతావలక్షకత్వమ్? తావ దధ్యా
 హరశ్చేతి శంకాయామాహ అవోచదిత్యుక్తత్వాత్, బౌచిత్యవశా
 దితి, చ. అన్యేతు కున్ధరతాం కున్ధరతా మిత్యవోచత్. తాన్
 సానుమత ఇతిపతన్తః ఏవంవ్యాచక్షతే. కున్ధరతాం కులపర్వతేభ్యః.
 చతుర్థ్యరే షష్ఠీ. కుం భూమిం ధరతాం ధారయతేత్యవోచత్. తాన్
 సానుమతః పర్వతానిత్యాదినా ॥౫॥

భట్టభాస్కరీయ పాఠః

యః కున్దరమాణః కున్దరతా స్కున్దరతా మిత్యవోచత్ ।

తాన్సానుమతో విదధత్స్వ తేజసా తస్మైదేవాయ

వరదాయ పిత్రే స్వాహా ॥౫॥

యో దేవః కుం భూమిం ధరమాణః బ్రీధత్ కుం ధరంతీతి కుం
ధరంతః, తేహం కున్దరతాం కులపర్వతానాం కులపర్వతేభ్యః చతు
ర్థ్యరే వష్టి కున్దరతాం భరంతా మిత్యవోచత్ అశాసత్. తాన్ సాను
మతః పర్వతాన్ స్వతేజసా స్వకీయప్రభా వేనోపలక్ష్మితాన్ విదధత్
కారయత్ దేవాయ నరం యధేష్టందదాతీనరదః తస్మై వరదాయ
పిత్రే ఇదం హవిః ॥౫॥

యోవా (ప్ర)పుథాం ప్రస్థలన్తీం ప్రమృజ్యామృ జాంగీమ్ ।

య ఊర్వో రుపదధా తస్మై ముఖ్యాయ

వరదాయ పిత్రే స్వాహా ॥౬॥

శ్రీ॥—యః పరమాత్మా పృథాం భూమిం ప్రస్థలన్తీం జలమజ్జనా
యాసేన ప్రకప్తేణ స్థలన్తీం యథాస్థానే స్థాతు మసమర్థామ్. అమృ
జాంగీం పంచాదిభి ర్లిప్తకరీరాం ప్రమృజ్య శుద్ధింకృత్వా ఉర్వోరు
పదధాత్ ఉరుమధ్యే స్థాపితవాన్. తస్మై ముఖ్యాయ వరదాయ పిత్రే
తస్మై ॥౬॥

చ ద్వి కా

అన్యేతు “ప్రమృజ్యామృతాంగీ”మితిపత స్తః అమృతం జల మ
శ్లేషస్యాస్తామ్. ప్రమృజ్య జలార్ధరసం పరిమృజ్య ఇతివ్యాచక్షతే ॥౬॥

భట్టభాస్కరీయపాఠః

యో వా పృథాం ప్రస్థలన్తీం ప్రమృజ్యైమృతాంగీమ్ ।
య ఊర్వో రుపదధా త్రస్మై వరిష్ఠాయ
వరదాయ పిత్రే స్వాహా ॥౬॥

యో దేవః పృథాం పృథివీం జలమజ్జనాయాసేన ప్రస్థలన్తీం
ప్రక్షరేణ స్థలన్తీం అమృతం జల మగ్నే యస్యా స్తాం అమృతాగ్నేం
ప్రమృజ్య జలార్ద్రతనుం పరిమృజ్య య ఊర్వో రుపదధాత్ నిక్షిప్త
వాన్ వరిష్ఠాయ శ్రేష్ఠతమాయా వరదాయ పిత్రే ఇదం హవిః ॥౬॥

యాజ్ఞ ముశన్తీ ముశన్నాభిపూర్ణా మారక్త నీలా మమృతాం
రజన్తీమ్ । ఆలాలయన్ లాలితకజ్జకాం తాం తస్మై
ప్రజేశాయ వరదాయ పిత్రే స్వాహా ॥౭॥

శ్రీ॥— యాం గాం భూమిం ఉశన్తీం ఆశ్రోశన్తీం భూత భార
పీడయాశ్రోశన్తీం వరాహరూపేణావతీర్య ఉశన్ శబ్దం కుర్వన్ అభి
పూర్ణాం స్థావరజంగమాభి సమృద్ధామ్. ఆరక్తనీలాం రక్తనీల
వర్ణాం అమృతాం జలేనార్ద్రాం రజన్తీం రజసాభిప్లుతాం లాలిత
కజ్జకాంతాం జలార్ద్రరణవేళాయాం లాలితాని జలకణాని యద్వా
లాలితాని కంకణాని యస్యాస్తాం లాలితకజ్జకాం తాం భూమిం
వరాహరూపేణావతీర్య ఆలాలయన్. యః పరమాత్మా తివ్రతి. ప్రజే
శాయ ప్రజానా మిశాయ వరదాయ పిత్రే తస్మై ॥౭॥

చ ద్వి కా

లాలితాని పరిమృష్టానీత్యర్థః. అర్థాంతరమాహయద్యేతి. కజ్జకాని
వలయానీత్యర్థః. భూమేః స్త్రీరూపత్వా త్రతోక్తిః. అన్యేతు. “ద్వాం
గా ముశన్త ముశనోభిపూర్ణా మారక్తనీలా మమృతాం రజన్తీ
మూలాశయన్ లాలితకజ్జకాగ్నికి మి”తి. పఠన్తో వ్యాచక్షతే. ఉశన్తసా

శుక్రేణ సకలనక్షత్ర గ్రహదైవైశ్చాభిపూర్ణాం ద్యా మాకాశ
ముఖస్తం ప్రకాశయస్తం మమృతం రచస్తం రచయస్తం లాలితాని
చాలితాని కజ్జణాని అంకః లాంఛనం యస్యా ఇత్యాదినా ||2||

భట్టభాస్కరీయపాఠః

ద్యాజ్ఞాముఖస్తం ముఖనోభిపూర్ణా మారక్తనీలా మమృతం
చరస్తం, ఆలాశయల్లాలితకజ్జణాంజ్యే తస్యై ప్రజేశాయ
వరదాయ పిత్రే స్వాహా ||2||

ఉత్తమసా శుక్రేణ సకలగ్రహనక్షత్రదైవైశ్చాభిపూర్ణాం గాం
ద్యా మాకాశం ఉత్తమస్తం ప్రకాశయస్తం ఆరక్తనీలాం ఆరక్తాచ సా
నీలాచ ఆరక్తనీలా తాం అమృతం దేనాహారం హవి రాచరస్తం
చారయస్తం శిశ్లోపః. ఇలాధారణవేషాయాం లలితాని చంచలాని
శంసంబంధీని జలశంబంధీని కణాని అంకో లాంఛనం యస్యా స్సా
తాం లాలితకజ్జణాంజ్యేం గాం భూమిం ఆలాశయత్ ఉపలాలయన్
వరదాయ ప్రజానామీశ్వరాయ పిత్రే తస్యై ఇదం హవిః ||2||

ప్రజాపతే నత్వదేతాన్య న్యో విశ్వా జాతాని పరితా బభూవః
యత్కమాస్తే జుహుమస్త న్యో అస్తు వయగ్ం
స్యామ పతయో రయిజాగ్ం స్వాహా ||౩||

(శ్రీ) — ప్రజానాం పతిః ప్రజాపతిః హే ప్రజాపతిశబ్దవాచ్య పర
మాత్మన త్వదన్యః విశ్వాజాతాని విశ్వస్మిన్ జాతాని పరితా పాల
యితా రక్షక స్రుష్టా వా నబభూవ తస్మా త్తే భవతః యత్తామాః
యోనిత్యజ్ఞానానందాదయః తాన్ ప్రతి జుహుమః ఇచ్ఛామః సః తదస్తు
||ఇచ్ఛ నయం రయిజాం “ధర్మ ఇష్టం ధనం సృణా” మిత్యుక్తత్వాత్
భవచ్ఛేషతైకరూప నిష్కామధర్మధనానాం పతయః తదనుష్ఠానానుభ
వైకనిష్ఠాః స్యామ భవేమ తదర్థం తుభ్యం స్వాహా ||౩||

చచ్చికా

స బభూవ త్వమేన బభూవి ధే(వే)త్యర్థః. అన్యేతు రయీణాం
విశ్వర్యాణా మితిసామాన్యేన వ్యాచక్షతే॥౯॥

భట్టభాస్కరీయపాఠః

నేదభాష్యే ద్రష్టవ్యమ్

యో ధూర్ధరం ధూర్ధరం ధూర్వరాణామ్। సుధూర్ధూ రసి
ధూర్ధరాణాం ధూరసి ధూర్వంగమే స్వాహా॥౯॥

శ్రీ॥— యః పరమాత్మా ధూర్ధరం భారస్యాపి భారభూతః,
ధూర్వరాణాం భారపహనే ఉత్ప్రస్థానాం ధూర్ధరం భారరూపం
ధురో భారస్యాపి భారరూపః ధూర్ధరాణాం భారభృతాం మధ్యే
సుధూర్ధూః శోభనభారవాహినీధూరసి భారభూతోఽసితభ్యమ్॥౯॥

చ చ్చికా

అస్య మస్త్రస్య శ్రీమద్దీక్షితకృతభాష్య మేతావ జేహోపలబ్ధమ్,
అన్యేతు “యో ధూర్ధరం ధూర్వరం ధూర్వరాణాం సుధూర్ధూ రసి
ధూర్ధరాణాం ధూరసి ధూర్వంగమే స్త్వం స్వాహా” ఇతి పఠంతో
వ్యాచక్షతే. య స్త్వం ధూర్ధరం, ధురో భారస్యాపి ధురంభారంధురా
భారేణ వరా శ్రేష్ఠాః తేషాం ధూర్వరాణాం ధూర్వరం భార
శ్రేష్ఠం ధూర్ధరాణాం సుష్టు భారస్యాపి ధూః భారాణా మ్మధ్యే
సుధూర్ధూః సుష్టు భారస్యాపి భారః ధూర్వరం ధూర్వరి హినస్తీతి
ధూర్వః జగద్రక్షణభారః తంగమే ప్రాపుయాః సా ధూరసి
త్వమేవాసీతి॥౯॥

భట్టభాస్కరీయపాఠః

యో ధూర్ధరం ధూర్వరం ధూర్వరాణామ్। సుధూర్ధూ రసి .

ధూర్ధరాణాం ధూరసి ధూర్వంగమే స్త్వం స్వాహా॥౯॥

య స్త్వంధూర్ధరంధురో భారస్యాపి ధురంభారం ధురాభారేణవరా,
శ్రేష్ఠాః తేషాం ధూర్ధరాణాం ధూర్ధరం భారశ్రేష్ఠం ధూర్ధరాణాం

సుష్టుభారస్యాపి ధూః భారాణాం సుధ్యే సుధూర్ధాః సుష్టుభార
స్యాపి భారః ధూర్వహం ధూర్వతి హిసన్తీతి ధూర్వః జగద్రక్షణ
భారస్తం గమః ప్రాప్నుయాః సా ధూరసి త్వమేవాసీతి॥

యోవా వ్యహింసీ జ్వరయా జరస్తం తం దైత్యముఖ్య
మమృతాత్మరూపమ్। సుఖురం ఖురాణం కిచ్చోత్స్వనస్తం
తస్మై నృసింహాయ సురేశపిత్రే స్వాహా॥౧౦॥

(శ్రీ)॥-యః పరమాత్మా నృసింహరూపీ జరయా ౭ జరస్తం జీర్ణతా
రహితమ్ దైత్యముఖ్యం దైత్యప్రళయం మృతాత్మరూపం వరప్ర
దానేన దేవమనుష్యావభిరస్త్రైశ్చాదిభిర్దివారాత్రౌచ, సురణరహితమ్
భృగుః॥—హిరణ్యకశిపుర్వామదైత్యరాట్పుబలా భవేత్

వరేణ గర్వీ దైత్యేన్ద్రో హిరణ్యకశిపుస్తదా
దేవై ర్వా మానుషై ర్వాసి స్ఫుగై ర్జీవై రజీవకైః
దివారాత్రౌ తథా చైవ విభో నైవం మమేతి చ
ఏవం సరేణ గర్వీ స్థం దైత్యం దేవవిరోధినమ్
సథం కర్తుం కృతోద్యోగ శ్చిస్తయిత్వా హరిః ప్రభుః
సరసింహవపుః కృత్వా దివారాత్రౌ (త్రం)న్యపోహ్యచ
సన్ధ్యాయాన్తు వధం కుర్యా త్వీయా జ్యేతు సఖాఙ్కురైః
బాహ్య మధ్యస్తరం హిత్వా జీవాజీవై ర్నఖై శ్చుభైః
ఏవం దైత్యనథం కృత్వా దేవదేవో జగత్పతిః॥ ఇతి

సుఖురం ఖురాణం సరసింహసఖాపేక్షయా సుకుమారనఖం కిచ్చి
త్స్వనస్తం వజ్రాధికసఖాగ్రైః హింసితత్వాత్ స్పందితు మశక్త్యా
ప్రాప్రభుత్వాద్వా, కించిత్స్వనస్తం అహింసీతే హింసితవాన్ తస్మై
నృసింహాయ సరసింహరూపిణే సురేశో బ్రహ్మ రుద్రః తస్య పిత్రే
రక్షతాయ॥౧౦॥

ఇతి శ్రీమత్తాళిక గోత్రేణ శ్రీగోవిందాచార్యసూనునా
వేదాన్తదేశికేన శ్రీశ్రీనివాసాచార్యయజ్ఞనా
విరచితే శ్రీపారమాత్మికోపనిషద్భాష్యే

షష్ఠః సువాకః

చ ద్వి కా

భృగురితి శ్రీవైఖానసే భృగురాహేత్యర్థః స్వీయాజ్ఞే-
స్వస్యాత్సంగే స్వస్వస్య కించిత్వే హేతుమాహ. అశక్త్యావా,
ప్రభుత్వాద్యేతి॥౧౦॥

ఇతి శ్రీవైఖానసాశ్రమేయ గోత్రసంజాత శ్రీ వరదరాజసూరి
సద్దన శ్రీ సుస్థరరాజసూరి విరచితాయాం
శ్రీపారమార్థికోపనిషద్భాష్య చద్వికాయాం
పష్టానువాకః

భట్టభాస్కరీయపాతః

యోవా వ్యహింసే జ్వరయా జరంత త నై త్యముఖ్య
మమృతార్పరూపమ్ । సుఖురం ఘరాదాం కించిత్స్వనంతం
తస్మై నృసింహాయ సురేశపిత్రే స్వాహా॥౧౦॥

యోవా దేవః జరయా వార్ధక్యేన అజరంత జీవమానం
అమృతాత్మా అమృతమయం రూపం యస్య తం అమృతాత్మ
రూపం ఖరాణాం కఠినానామపి సుఖుర మతికఠినం కించిత్స్వనంతం
హింసాసహనతయా కృత స్వనం తం దైత్యమఖ్యం రాక్షసశ్రేష్ఠం
హిరణ్యకశిపుం వ్యహింసేత్ హింసితవాన్ నృసింహాయ మనుష్య
సింహరూపాయ సురేశ శ్చాసౌ పితాచ తస్మై సురేశపిత్రే స్వాహా
ఇదం హవిః॥౧౦॥

ఇతి శ్రీ నరహరిభట్ట సూనునా శ్రీ భట్టభాస్కరేణ
విరచితే శ్రీ వైఖానస సూత్రఖిలముక్
మస్త్రీ వ్యాఖ్యానే గుప్తమ ప్రశ్నీ
పష్టానువాకః

శ్రీ పా ర మా త్మి కో ప ని ష డ్భా వ్యమ్

(సప్త మో ౭ ను వా ౪౩)

తపోనిధిం తపసాం రయిన్దం రయి మాయురజ్జ వ్యసనోఘ
హింస్రమ్ సాసిష్వసన్తం సవనే సవిత్రే తస్మై
సురేశాయ సురబృన్దకర్త్రే స్వాహా॥౧॥

శ్రీ॥—తపోనిధిం “ఋతం తప స్సత్యం తప శ్రుతంతప శ్చాన్తం
తపోదానం తపో యజ్ఞ స్తపో భూన్భవస్సున ర్భహై తదుపాస్యైత
త్తపః” ఇతి శ్రుతేః. తపఃస్వధర్మన ర్నిత్యం తప ఇతి. తప ఇతి “తపోనాన
శనాత్పర” మిత్యాదిశ్రుతి సిద్ధానాం తపశ్శబ్దవాచ్యానా మావాస
భూతమ్. తపసాం రయిన్దం తపసానుష్ఠైశ్వర్య ప్రదమ్. రయిం
విశ్వర్యభూతం ఆయురజ్జ వ్యసనోఘహింస్రమ్

‘విదిక్షు దిక్షూర్వ్య మధస్సుమన్తా దన్తర్భహి ర్భగవా న్నారసింహః
ప్రాచాపయ ద్భక్తభయం స్వనేన స్వలేచనా గ్రస్తమస్తజేజాః॥’
ఇత్యుక్త్యా ౭౭ పన్ని వారకం స్వభక్తస్యాపన్ని వారకత్వం ప్రహ్లాదే
దృష్టమ్. సాసిష్వసన్తం అసిగహితాః సాగయః ప్రతిభటా ఇత్యర్థః.
తేష్వసన్తం సవనే సమయే సవిత్రే ఫలప్రదాయ సురేశాయ బ్రహ్మ
రుద్రాదీనా మిశ్వరాయ సురబృన్దకర్త్రే దేవసమూహకర్త్రే తస్మై
తుభ్యమ్ ॥౧॥

చ ద్వి కా

“ఆయురజ్జవ్యసనోఘహింస్ర” మితి భక్తానాం ఆయుషి అగ్నే శరీ
రేచ యద్వ్యసనమావత్ తదోఘస్య హింస్రంధ్వంసకమితీయావత్.
తదభిప్రాయేణాహ ఆపన్ని వారకమితి. అన్యేతు “తపోనిధీనాం

తపసాం రయిన్దం రయిమాయురజ్జం వ్యసనోఘహింసం స్వశిష్య
సన్తం సవనే సవిత్రే తస్మై సురేశాయ సురబృంహికరే” ఇతివత న్తః
వ్యాక్షచతే. తపోనిధీనా మునీనామితి చ రయి మాయు శ్చ అంగతి
ఊర్ధ్వంనయతీతి రయిమాయురజ్జమితి. స్వశిష్యసం సుష్టుసేవ ఇతి
సురాణాంబృంహణం కరోతీతి సురబృంహికర్తా తస్మై ఇతి॥౧॥

భట్టభాస్కరీయపాఠః

తపోనిధీనాం తపసాగ్ం రయిన్దం రయి మాయురజ్జం వ్యస
నోఘహింస్రమ్. స్వశిష్యసన్తం సవనే సవిత్రే తస్మై
సురేశాయ సురబృంహికరే స్వాహా ॥౧॥

తపోనిధీనాం మునీనాం తపసాం రయిం సమృద్ధిం డదాతీతిరయిన్దః.
రయింధనం ఆయు క్షీవితశాలం చాంగతి ఊర్ధ్వంనయతీతి రయిమా
యురజ్జం (అతఃఊర్ధ్వంగమనే. విభక్తిలోపః) వ్యసనోఘహింసం
వ్యసనోఘానా మాపత్సమూహానాం హింస్రం హింసకం తం దేవం
సవనే దేవయజనేన హోమేన తృతీయాధేనప్రమీ సాశిష్యసన్తం
సుష్టుసేవే లడధేయం లకారః సవిత్రే సవిత్పరూషాయ సురాణా
మీశ్వరాయ సురాణాం బ్రహ్మదీనాం స్వర్లోకే బృంహణం
సమృద్ధిం కరోతీతి సురబృంహికర్తా తస్మై దేవాయ ఇదం హవిః॥౧॥

యోవా నృసింహో విజయం విభర్షి రాజిమన్తం రయిదం
కవీనామ్. సరాజిమన్తం సజయం సహస్రం తస్మై సుయన్తే
సుశేవధయే శేవధయే స్వాహా ॥౨॥

(శ్రీ॥—యః పరమాత్మా త్వం హిరణ్యకశిపువధాదినా విజయం
విభర్షి. విష్ణుసూక్తే “ప్రతద్విష్ణు స్తవ తే వీర్యాయ మృగో న భీమః
కుచరో గిరిపాః, యస్యానుషు త్రిషు విక్రమణే వ్యధిక్షియన్తి భువ
నాని విశ్వా” ప్రకరేణతిస్మాద్ధిరణ్యకశిపువధాదికారణాత్ ఆవిర్యూత్
నృసింహానమృగః. కిన్తువిష్ణుః, భీమఃచై త్వదానవరక్షసాంభయజ్జురః.

స్థిత స్సన్ పాదచారీ భూత్వా స్థానాకాలే హిరణ్యవధాదికం కృత
వాన్. యస్య విష్ణోః ఉరుషు మహత్సుతిషు వికమణేషు విశ్వా
భవనాని అధిక్షియన్తి. అధిక్షిప్తాని భవన్తి. తస్మా ద్విష్ణుః వీర్యాయ
వీర్యవత్తయా స్థనత ఇతి.

శ్రీమద్వైఖానసే ఖలసంహితాయా మప్యేవ మేవో క్తమ్.

- “నారసింహస్తు భవితాకస్మాచ్చ భవనేశ్వరః” ఇత్యుపక్రమ్య
“గత్వా తత్పుర బాహ్యేతు పర్వతం శృజ్జూహిణమ్
రత్నకూట వితిఖ్యాతం పర్వతం సుమనోహరమ్
తస్యైవ శిఖరే రమ్యే (స్థిత) దృష్ట స్స భగవాన్కిల
నారాయణస్తు సింహత్వే ముఖం కృత్వా చ దారుణమ్
దంష్ట్రాణాం చైవ తీక్ష్ణత్వం సటాభి స్సన్ధనంపుటమ్
నరరూపం వపుః కృత్వా మానుషత్వే న్యవస్థితః
సుదారుణం మహద్దూపం శత్రూణాం సాధనాయ చ
నఖై స్తీక్ష్ణై స్సుదంష్ట్రై శ్చ చతుర్భి రాబహుభి ర్యుతమ్
నాగరాశ్చ కిలోద్యుక్తా హిరణ్యపురవాసినః
అపరాణ్ఠే మహాసింహం పర్వతాగ్రే ప్రతిష్ఠితమ్
సహస్రాదిత్యసంకాశం జ్వలన్తం ప్రభయా యుతమ్
అగచ్ఛన్తం సముప్రేక్ష్య విదుతాః కిలదానవాః
అపరాణ్ఠే మన్దభూతే రక్తాదిత్యకరప్రభే
శీఘ్ర ముచ్చార్య వేగేన మద్దిరం ప్రవిశద్ధరిః॥” ఇత్యాది
“గృహీతఖడ్గం దృష్ట్వా తం హిరణ్యకశిపుం రిపుమ్
ఏకేనై వచ హస్తేన కణ్ఠం జగ్రాహ తస్య చ
అన్యేన పాణినా చోయా సమాలంబ్యాతి కంపితమ్
ఆన్త్రేణ సహ సంయోజ్య బిభిక్షే తం ద్విధాహరిః॥” ఇతి

రారాజిమన్తం సర్వైశ్వర్యవన్తం కవీనాం జ్ఞానినాం యద్వా భక్తా
నాం రయిదం ధనదం సరాజిమన్తం సామ్రాజ్యవన్తం సజయం జయ
సహీతం సహస్రం అపరిమితం తస్మై ప్రహ్లాదాయ నమస్తే భగవ

కృత్తాయ యద్వా పరమాత్మజ్ఞానినే సుశేవధయే నిధిభూతాయ
స్వాత్మానందానుభవైశ్వర్యప్రదాయ శేవధయే ప్రకృతిపురుష పర
మాత్మజ్ఞానైశ్వర్యప్రదాయ తుభ్యం స్వాహానమః ॥౨॥

చ స్త్రి కా

రారాజమస్తమిత్యాది ద్వితీయాంతాని విజయవిశేషణాని. సుయన్తే
ఇతి యమ్ ధాతో స్త్రుజస్తం పదం ప్రహ్లాదస్మక్తైశ్వర్య ప్రదత్వాత్
నిధిభూత ఇత్యర్థః. అన్యేతు సారాజమస్తమితివత్ స్తః సారా ఆజి
రస్యాస్తీతి సారాజమాన్ ఇతి వ్యాచక్షతే ॥౨॥

భట్టభాస్కరీయపాఠః

యోవా నృసింహో విజయం బిభర్షి రారాజమస్తం రయిదం
కపీనామ్ | సారాజమస్తం సజయం సహస్రం తస్మై సుయన్తే
సుశేవధయే శేవధయేస్వాహా-॥౨॥

యః నృసింహః రారాజమస్తం రాయః ధనస్యరాజః పంక్తిః సా
అస్యాస్తీతి రారాజమాన్ తం కపీనాం మునీనాం రయిం ధనం డదా
తీతి రయిదః తం సారాజః యద్ధ మస్యాస్తీతి సారాజమాన్ తం
సజయం జయసహితం సహస్రం బహువిధం విజయం విశేషేణజయం
జయూదుత్కర్షం బిభర్షి అహరహః సుష్టుజయతి లోకం నియమయతీతి
సుయన్తా తస్మై తుభదాః శేవధయః నిధయో యస్య తస్మై సుశే
వధయే నిధిరూపాయ తుభ్యమిదం హవిః ॥౨॥

రయః కకుద్భాన్విదధ ద్విదధ రయిమద్విధానమ్ ।

తస్మై కకుత్త్రే వికటాయ పిత్రే స్వాహా ॥౩॥

శ్రీ॥—రయః ఐశ్వర్యరూపః. కకుద్భాన్ వృషభాచలవాన్.
యద్వా శ్రేష్ఠః విజధద్విదధం యేన కేన ప్రకారేణ యస్మై కస్మై
చిద్విదధం ప్రదార్థం వరప్రదానాది ముఖేన ప్రాప్యన్. రయిమ
సింహానం రయిరిత్యనేన “ఋచ సామాని యజుగ్ంషి సాహి (శ్రీ)

రమ్యతా సతామ్” ఇతి శ్రుత్యుక్తమ్. విధానం విధిః శ్రుతిప్రసిద్ధ
ఇత్యర్థః. అనేన శాస్త్రయోనిత్వం దర్శియమ్. కకుత్రేకకుదిస్థితాయ
వికటాయ వేంకటాయ ఋగ్వేదే (౮-౮-౧౩) “అరాయీ కాణ
వికట గిరిం గచ్చ సదాన్వే, శిరిం బిరస్య సర్వభి స్తేభిష్త్వా చాత
యామసి.” ఇతి. హేఅరాయీ ఐశ్వర్యహీనే కాణే ఏకాక్షి అస్థస్య
గమనే సామర్థ్యాభావత్, కాణస్య యథాకథంచి ద్దమనయోగ్యతా
సంభవతీతి కాణే ఇత్యుక్తమ్. వికట గిరిం గచ్చ కేష్కటగిరిం ప్రతి
గచ్చ, “చతుర్థా తోహవై నామైషః తంవా ఏతం చతుర్థా
తగ్ం సన్ధం చతుర్హతేత్యాచక్షుః పరోక్షేణ, పరోక్షప్రియా
ఇవహి దేవా, ఇన్దో హవై నామైషః, తంవా ఏతం విన్ద్యగ్ం సన్ధమ్,
ఇన్ద్ర ఇత్యాచక్షుః పరోక్షేణ, పరోక్షప్రియా ఇవహి దేవా.”
ప్రత్యక్షద్విష ఇతి” శ్రుతేః పరోక్షేణోక్తం. సదాన్వే సర్వదా
అన్వేషణం కురు. యద్వా, సర్వదా అన్వేషయ శిరింబిరస్య (శ్రీపీఠస్య)
వికటస్య

“స్వామిపుష్కరిణీతీరే కోటికందర్పరూపవాన్”

ఆస్తే అత్యైచ ధరయా రమ న్నోడశవార్షికః॥” ఇతి

సర్వభిః సాత్వికగుణైః తేభిః తైః త్వాత్వాంచాయామసి చాత
యామః వినాశయామః॥ పాద్యే॥

స్వామిపుష్కరిణీతీరే సర్వాస్త్రామ్యభోక్షజః

సహస్రకీర్వా పురుష సహస్రాక్షి సహస్రపాతే

చిన్తితస్య తుసిద్ధ్యా తు చిన్తామణి మమం జగః

కేచి ద్దానప్రకత్వాచ్చ జ్ఞానాదిరితి తం విదుః

సర్వకీర్తనయత్వాచ్చ తీర్థాదిం ప్రాహు రుత్తమాః

పుష్కరాణాంచ బాహుళ్యే ద్ధిరావస్మిన్ సరస్సుచ

పుష్కరాదిం ప్రశంసన్తి మునయ స్తత్త్వదర్శినః

గిరా వస్మిం స్తప సేపే ధర్మోఽపి స్వాభివృద్ధయే

రిన్మా దాహు ర్వృషాదిం తం మునయో వేదపారగాః

శాతకుమ్భస్వరూపత్వా త్కనకాద్రిం చ తం విదుః
 ద్విజో నారాయణః కశ్చి త్తపః కృత్వా మహా త్పురా
 విచ్చ దస్య స్వనామ్నా చ వ్యపదేశం మురారితః
 వైకుంఠా దాగతత్వేన వైకుంఠాద్రి రితిస్మృతః
 హిరణ్యక్ష విరాళాయ ప్రహ్లాదానుగ్రహాయచ
 నారసింహకృతిం లేభే యస్మా త్తస్మా త్స్వయం హరిః
 సింహచల ఇతి ప్రాహు స్తస్మా దేవం మునీశ్వరాః
 అజ్ఞానాచ తపఃకృత్వా హనూమ స్త మజీజనతే
 తదా దేవా స్సమాగత్య దేవసాహాయ్యకారకమ్
 యస్మా త్పుత్ర మసూతాసా జగు స్తస్మా దిమం గిరిమ్
 అజ్ఞానాద్రిం వరాహాద్రిం వరాహక్షేత్రలక్ష్మితః
 నీలస్య వానరేంద్రస్య యస్మాన్నిల్య మవస్థితిః
 తస్మాన్నిలగిరిం నామ వదన్త్యేనం మహర్షయః
 వేంకటేశ్వరే మృతబీజన్తు కట మైశ్వర్య ముచ్యతే
 అమృతైశ్వర్య సంఘత్వా ద్వేజ్జటాద్రి రితి స్మృతః
 యతః కదాచి ద్దేవానాం శ్రీనివాస ఇవాబభౌ
 శ్రీనివాగిరిం ప్రాహు స్తస్మా దేవం దివౌకనః
 ఆనందాద్రి మిమం ప్రాహు ర్వైకాక్షపురవాసినః
 ఆహు ర్భగవతః క్రీడా ప్రాచుర్యాత్తు తథాసురాః
 శ్రీప్రదత్వా ద్భియో వాసా చ్ఛబ్దకక్త్యాచ యోగతః
 రూఢ్యా శ్రీశైల ఇత్యేత న్నామచాస్య గిరే రభూత్
 బహూని చాస్య నామాని కల్పభేదా ద్భవన్తిహి
 సర్వపాపాని వేం ప్రాహుః కట స్తద్దేహ ఉచ్యతే
 సర్వపాపదహో యస్మా ద్వేజ్జటాచల ఇత్యభూత్
 కలిదోష పరితానాం నరాణాం పాపచక్షుషామ్

వేంకటేశ త్వరో దేవో నా స్వస్య శ్శరణంభువి" ఇతి
 ఓ తే రక్షకాయ తుభ్యమ్॥౩॥

చ స్త్రి కా

రయిమదితి రయిశబ్దేన శ్రీమచ్యతే. సాచ త్రయీరూపేత్యాహ
 రయిరిత్యనేనేతి “శాస్త్రయోనిత్వా” దితి వేదాంతసూత్రే యదుక్తం
 బ్రహ్మణ శ్రుతిప్రమాణకత్వం తదనయా శ్రుత్యా ప్రతిపాద్యత
 ఇత్యాహ అనేనేతి. రయిమదిత్యాదేః పర్యవసితార్థమాహ “శ్రుతి
 ప్రసిద్ధ ఇత్యర్థ” ఇతి. శ్రుతిప్రమాణకఇతి యావత్. వశతిచ తథా
 శ్రీభాష్యే “నిదిత్రజ్ఞానశక్తీనాం జీవానాం కర్తృతా యథా గోపు
 రాదా ప్రపంచే స్వాత్ బ్రహ్మశాస్త్రైకమానక” మితి. అయమరః
 కార్యభూతస్య జగతో దర్శనా తత్కర్తృత్వా కశ్చి దీక్ష్వర సస్య దీక్ష్య
 సుమానేన నశక్యతే ఈశ్వరసత్త్వా నిశ్చేతుం జీవానాం యథా గోపు
 రాదా కర్తృత్వం తథా ప్రపంచేఽపి వక్తు మశక్యత్వాత్. తస్మాత్
 బ్రహ్మసత్త్వాయాం శాస్త్రమేన ప్రమాణమితి. అత్ర వికటాయేతి
 శ్రుత్యంతరే వికటే ఇతిచ స్రయుక్తస్య వికటకబ్దస్య వేంకటార్థత్వ
 ముపపాదయతి చతుర్న్వత ఇత్యాదినా. జీవానాం పరోక్షప్రియత్వాత్
 యథాచతుర్న్వత ఇతి వ్యక్తవ్యే చతుర్వోక్షేతి యథేంద్ర ఇతి వక్తవ్యే
 ఇద్విఇతి తథా వేంకట ఇతి వక్తవ్యే వికట ఇత్యుక్తమిత్యర్థః ||3||

భట్టధాన్వరీయపాఠః

రయిః కకుద్మాన్విదధ ద్విదధ్యం రయిమ ద్విధానమ్

తస్మై కకుత్స్రే వికటాయ పిత్రే స్వాహా ||3||

• రయిః ధనరూపః కకుద్మాన్ గరుడధ్వజాది చిహ్నవాన్ వినష్టం
 ప్రమాదాకర్షణే వినష్టం వికటం విపర్యస్తం విధానం శాస్త్రవిహితం
 కృత్యం యజ్ఞాదికం రయిమత్ ధనవత్ సమృద్ధిమత్ పరిపూర్ణం
 విదధత్ కకుదం స్వచిహ్నం ధ్వజాదికం త్రాయణే రక్షోభ్యః రక్షత
 ఇతి తస్మై కకుత్స్రే ఛాస్తనం రూపం వికటాయ జేతు మశక్యాయ
 పిత్రే జగత్పితృరూపాయ తస్మై ఇదం హవిః ||3||

రాకా మహాగం సుహవాగం సుప్తుతీ హువే శ్రుణోతు న స్సుభగా
బోధతు త్మనా । నీవ్యత్వప సూచ్యాః చ్చిద్యమానయా
దవాతు వీరగం శతదాయ ముక్త్యగ్ం స్వాహా ॥౪॥

(శ్రీ) — రాకా పరమపురుష రంజనాదాకా, యద్వారాతీతిరాకా,
పరమపురుష రంజన మోగ్యాతాం అహం తాపత్రయాభిభూతోఽహం
యద్వా చతుర్విధ పురుషార్థకామోఽహం సుహవాం శోభనహవాం
లక్ష్మ్యైరాధనమధికం శోభనార్థమేవ, నాభిచారనిమిత్తమ్.

(శ్రీ) విష్ణుపురాణే — “సత్త్వేన సత్యశౌచాభ్యాం తథాశీతాదిభిర్గుణైః
త్యజ్యస్తే తే నరా సద్య స్సన్త్యక్తా యే త్వయాఽమరే
త్వయాఽవలోకితా సద్య శీలాద్యై స్సకలైర్గుణైః
ధన్వత్స్వరైశ్చ యుజ్యస్తే పురుషా నిర్గుణా అపి
స శ్లాఘ్య స్సుగుణీ ధన్య స్సకలీన స్సబుద్ధిమాన్
సశూర స్సచ విక్రాంతో యన్త్యం దేవి నిరీక్షసే
సద్యో వైగుణ్య మాయాన్తి శీలాద్యా స్సకలా గుణాః
పరాజుభిః జగద్ధాతీ యస్య త్వం విష్ణువల్లభే” ఇతి

చతుర్విధపురుషార్థస్య లక్ష్మ్యైవ ప్రాధాన్యేన సుహవామిత్యు
క్తమ్. సుప్తుతీ స్తుతికర్తా తృతియైకవచన పృథ్వీయే పూర్వసవర్ణ
దీర్ఘ సూపసర్గాత్ సకారస్య షత్త్వే ప్పుత్వేచ సుప్తుతీతి యాప
మిత్యభిప్రత్య వ్యాచప్తే శోభనరూపయా స్తుత్యా హువే ఆహ్వాయే,
శ్రుణోతు నః ఆర్తనాదం శ్రుణోతు, యద్వా మమ విజ్ఞాపనం
సుభగా “భగః శ్రీకామమాహాత్మ్య వీర్యయత్నారం కీర్తిషా” ఇతి

“శ్రుణోతి నిఖిలం దోషం శృణోతి చగుణైర్జగత్
శృణోతే చాఖిలైర్నిత్యం శ్రయతేచ పరం పద” మితి

సా భక్తస్యార్తనాదం శ్రుత్వా తన్ని వారణే యత్నం కర్తుం సమర్థా
మహానుభావా వీర్యవతీ కీర్తిమతీ త్యాదిగుణ విశిష్టే త్యభిప్రాయేణ
సుభగా ఇత్యుక్తమ్. జోధతుత్మనా వేగేనబోధతు బుద్ధ్యతామ్, నీవ్య

త్వప సూచ్యాయైచ్చిద్యమానయా సూచ్యగ్రసంతథారయా కృపా
కటాక్షజలేన సిద్ధితు దదాతు వీరం పరమాత్మానం యద్యా పుత్ర
పౌత్రాదికం శతవాయ ముఖ్యం ప్రాణభూతం దదాతు ప్రియచ్ఛతు.
నను“పూర్వపక్షోరాకా ౨-సంపత్తిః కుపచాః” ఇతి శ్చుతేః దేవతాస్తర
పర్వతేన శ్రూయమాణో రాకాశబ్దః కథం లక్ష్మీపరోధవిష్య తీతిచే
దుచ్యతే. ప్రకరణాత్ (సుక్తా దుక్తాం) “యోగో రూఢి మపహరతీతి
న్యాయాత్, భగవచ్ఛబ్దస్య తత్త్వైవ ముఖ్యస్మృత్యాత్, పునుషకార
భూతత్వాత్ “రాజ్యహం రాజ్యనాత్నతా” మితి “అస్యేశానా జగతో
విష్ణుపత్ని” ఇత్యాదిభిః సర్వశేషిత్యాచ్చ॥ర॥

చ స్త్రి కా

నన్విత్వాదినా ౨స్య మస్త్రస్య రాకానా మక దేవతా పరత్వమాశంక్య
పరిహారతి ఉచ్యత ఇతి ప్రకరణా త్పరమార్థ విషయమస్త్రాంతః
పాతాదిత్యర్థః. భగవచ్ఛబ్దస్య భగవత్సవత స్సుభగా శబ్దస్మృత్యర్థః ॥ర॥

భట్టభాస్కరీయపాఠః

వేదభాష్యేక్షిప్తవ్యమ్

వేదా హ మేతం పురుషం మహాస్త్ర మాదిత్యవర్ణం తమ

సస్తు పారేసర్వాణి రూపాణి విడిత్య ధీరో నామాని

కృత్వా ౨భివదన్ యదా స్తే స్వాహా॥౩॥

(శ్రీ॥—(శ్రీ) వేద్య-కుశ త్వేన పూర్వప్రతిపాదితస్య పరమార్థన
స్వరూపం స్తోతు మారభతే వేదాహమితి. ఏతం వేద్య-టాచల నివా
సినం పురుషం పురుష సూక్తేన ప్రతిపాద్యమ్. శ్రూయతేహి భగవన్తం
కూర్మరూపం ప్రస్తుత్య కూర్మరూపో భగవా న్బ్రహ్మణ మాహ
“మమ తైత్వ జ్ఞమాగ్ంసా సమభూత్” ఇతి. బ్రహ్మ ౨హ “నేత్యబ్ర
హ్మే” ఇతి. పునశ్చ భగవా న్కూర్మః ప్రాహ “పూర్వ మేవా ౨హమి
హ స మితి తత్పురుషస్య పురుషత్వ” మితి. తదేవ స్వస్య పురుషతా
కారం దర్శయతి. “స సహస్రశీర్షాపురుషః సహస్రాక్షస్సహస్రపాత్

భూత్వాతివృత్తి" ఇత్యాది. మహాత్మ్యం "తేనేదం పూర్ణం పురుషేణ
సర్వమ్" ఇతి. పూర్ణత్వాత్పురుష ఇతి.

పాద్యే॥ "శబ్దోఽయం నోపచారేణ తథా పురుష ఇత్యపి
నిరుపాధౌ(ధీచవర్తే)తే వాసుదేవే సనాతనే
సర్వలోకప్రతిత్వాచ పురుషః ప్రోచ్యతే హరిః
తం వినా పుణ్యకామం కోఽన్యః పురుషశబ్దభావో
బ్రహ్మవ్యాసకలా దేవా యక్షతుంబురు నారదాః
తే సర్వే పురుషాంశత్వా దుచ్యంతే పురుషాః॥" ఇతి

ఉత్తరరామాయణే॥ అగస్త్యః॥

"అసౌ రామో మహాబాహు రమీమానుషచేష్టయా
తేజోమహత్తయా చాపి సం(మారయ)స్తార ఇతి పూరుషమ్॥"

హరివంశే॥ "గోవర్ధనాద్విధరణే నాథ సద్దసుతోఽపి సన్
పురుషస్యాంశభూత" మిత్యాది

సాన్దే॥ యథా భాస్కరశబ్దోఽయమాదిత్యే ప్రతిష్ఠితీ
యథా చాగ్నో బ్రహ్మద్భాను ర్యథా వాయూ సదాగతిః
తథా పురుషశబ్దోఽయం వాసుదేవేఽవతిష్ఠితీ
యథా శంకర శబ్దోఽయం యథా దేవే వ్యవస్థితః॥

శ్రీవిష్ణుపురాణే॥

దేవతిర్యజ్ఞనుష్యేషు పున్నామా భగవాన్స్తరిః
స్త్రీ నామలక్ష్మీ రైశ్రేణీ నానయోర్విద్యతే పరమ్॥

నారసింహపురాణే॥

యవన వాసుదేవోఽయం పురుషః ప్రోచ్యతే బుద్ధః
ప్రకృతిస్పర్శరాహిత్యాత్ స్వతంత్ర్యా ద్వైభవా దపి
సవీవ వాసుదేవోఽయం సాక్షాత్పురుష ఉచ్యతే
స్త్రీ పాయ మితర త్సర్వం జగద్బ్రహ్మపురస్సరమ్॥ ఇత్యాది

“సహస్రశీర్షేత్యాది” శ్రుతిసిద్ధః పురుష శ్రీ వేంకటేశః తస్య వైభవం ప్రతిపాదయతి॥

- అత్ర ప్రథమయా విష్ణో ర్శతౌ వ్యాప్తిరీతా
ద్వితీయయా లక్ష్మ్యవిష్ణోశ్చ కాలతో వ్యాప్తి రీతా
విష్ణో ర్మోక్షప్రదత్వంచ కథితంచ తృతీయయా
- ఏతావా నితిమస్త్రేణ వైభవం కథితం హరేః
తస్మాద్విరా డిత్యనయా వదేన్నారాయణాద్ధర్మే
ప్రకృతేః పురుషస్యాపి సముత్పత్తిః ప్రదర్శితా
యత్పురుషే యిత్యనయా సృష్టియజ్ఞ సమీరితః
సప్తాస్యాసస్పరిభయ సుఖభిశ్చ సమీరితాః
లిం యజ్ఞ మితి మస్త్రేణ సృష్టియజ్ఞ సమీరితః
అనేనైవతు మస్త్రేణ మోక్షిశ్చ సముదీరితః
తస్మాదితిచ సప్తాస్య జగత్సృష్టి సమీరితా
వేదాహుతి మస్త్రాభ్యాం వైభవం కథితం హరేః
యజ్ఞేనేత్యనయైవరాచ సృష్టి ర్మోక్షస్య చేరితా

య ఏవమేత జ్ఞానాతి సహి ముక్తో భవే దితి మహావర్ణం
కింరూపం పురుషసంహితాయాం, కిం రూపమ్ ఆదిత్యవర్ణమ్

“ఆదిత్యవర్ణం పురుషం వాసుదేవం విచిన్త్య”యేతి, క్వచావస్థితం
వేద, తమసస్తుపారే తమశ్చబ్దేన ప్రకృతిచచ్యతే.

మోక్షధర్మే॥ తమసః పరమేధాతేత్యస్మి ప్రకృతి మణ్డలా దూర్ధ్వ
మవస్థితం సర్వాణి రూపాణి విచిత్ర్య నిర్తాయ నామాని
కృత్యాః

- నామ రూపంచ భూతానాం కృత్యానాంచ ప్రపంచనమ్
వేదశబ్దేభ్య ఏవాదౌ పృథక్సంస్థాశ్చ నిర్మమే

భారతే॥—సర్వేషాంచ స నామాని కర్మాణిచ పృథక్ పృథక్
• వేదశబ్దేభ్య ఏవాదౌ దేవాదీనాం చ భారసః॥ ఇతి

ధీరః ధియారమమాణః అభివదన్ తైస్సై రాభిముఖ్యేన వదన్
యదాస్తే అస్త్యేవ తమిత్యనేన పూర్వం ప్రస్తుతమేవ నాన్యం దదతి
సన్నిహితస్య పరిత్యాగే కారణభావాత్. వేద్యుః చలమాహుః త్యే॥

“స్వామిపుష్కరిణీతీరే సర్వా స్తర్వామ్య ధోక్షజః
సహస్రశీర్షా పురుష స్సహస్రాక్ష స్సహస్రపాత్ ॥”

ఇతి పురుషసూక్త ప్రతిపాద్యత్వేనోక్తత్వాచ్చ॥౫॥

చ చ్చి కా

పురుషశబ్ద వ్యుత్పాదక శ్రుతిందర్శయతి భగవన్ స్త మితి. “పూర్వ
మేవా హ మిహ స” మితి భగవతోక్తత్వా త్తస్య పురుషత్వమి
త్యర్థః పూర్వమాగుమితి యేనోక్తం సభగవాన్ పురుషఇత్యుచ్యతే ఇతి
పర్యవసితమ్. తథాపురుషఇత్యపీత్యస్య పూర్వపాదస్తు “భగవానితి
యశ్చబ్ద” ఇతికింఞాపమిత్యాదిప్రశ్న పూర్వకం ఆదిత్యవర్ణమిత్యాది
శ్రుత్యర్థం వివృణోతి పూర్వం ప్రస్తుతమితి. రయః కకుద్వా నితి పూర్వ
మస్త్రప్రకాస్త వేద్యుః తేజమిత్యర్థః. వదతి అయం మస్త్ర ఇతి శేషః.
నాన్యం వేదకేతాదన్యం నవదతిత్యర్థః ॥౫॥

భట్టభాస్కరీయ పాఠః

వేదభాష్యేదప్తవ్యమ్

దిగ్దోషా యస్య విదిశ స్వకర్ణా ద్యౌ రాస వక్త్ర ముదరం
నభోవా సాసిష్ఠ వాయా స్వయ మాపదన్తం తస్మై
వరతేరి వరదాయ కస్మై స్వాహా ॥౬॥

శ్రీ॥— యస్య పరమాత్మనః దిశః దోషాః జాహవః. విదిశశ్చ
అవాన్తరదిశః స్వకర్ణా ద్యౌ ర్వక్త్ర మూస, ఉదరం నభః. “నాభ్యా
అసీ దన్తరిక్ష” మిత్యాది శ్రుతియః. సాసిష్ఠవాయా యా విత్వం
భరా భూమిః సా త్వమేవాసి. స్మ భూతార్థసూచకమ్, అన్తర్యామి
త్వేనేత్యర్థః. శ్రుత్యన్తరే “యస్మాస్య యగ్ని ద్యౌ ర్ముక్తా ఖన్నాభి

శ్చరణౌ ఓతి" రిత్యాది. సాదభూతా యా భూమి స్యా స్వయం
వరాహరూపిణ స్తవ ఆపదస్తమ్ దస్తమాపదస్తం దంష్ట్రాగ్నిమిత్యర్థః.
తస్మై వరాహరూపిణే వరత్రే వరప్రదానేన త్రాతీతి వరత్రః వర
దాయ వరప్రదానసమర్థాయ కస్మై పరబ్రహ్మణే కస్మాత్పితృక్
త్వాత్. "బ్రహ్మ కం బ్రహ్మఖ" మితిపరబ్రహ్మ పరత్వేనోక్త
త్వాత్, "స దేవ సోమ్యేద మ్నగ ఆసీత్ ఏక మేవాద్వితీయమ్"
ఇత్యాది శ్రుత్యనుసారేణ పృథక్ దేవీభూషణాది రహితత్వేన, శ్రుతి
సిద్ధవేజ్ఞతాచరేవిద్యమానత్వా చ్ఛాఽయ మపి మన్త్రో వేజ్ఞ తేజఃపరః.
సాదౌ— "యేనైవ దంష్ట్రాగ్నిసముద్భూతా ధరా బిభర్తి విశ్వం
సమరా నురేంద్రమ్. నతాస్మై తస్మై వరదాయ ఘంటే సర్వాత్మనే
ఽశేషవిభూతి దాయినే" ఇతి ||౬||

చ స్త్రి కా

ఆస బభూవేత్యర్థః. "అసిష్ట" ఇత్యుత్ర అసి స్మ ఇతిచ్ఛేదః. అత
ఆనా స్మ "భూతార్థసూచక" మితి. అన్తర్యామిత్యేన వసుధాన్త
ర్యామితయా. సాత్వ వసీత్యుక్త మిత్యర్థః. అస్య మన్త్రస్య వేజ్ఞ తేజ
పరత్వే ఉపపత్తి మాహ కస్మా ఇతి. అయమన్తఃకస్మై ఇతిపరబ్రహ్మ
వాచకశబ్దా చ్చతుర్థీ. తత్ర శ్రుతిః కంబ్రహ్మేతి వేజ్ఞ తేజః పరం
బ్రహ్మ బ్రహ్మణ స్సృష్ట్యాదౌ పృథక్ భూతదేవీభూషణా యధరాహి
త్వాత్, ఏకత్వముక్తమ్. వేజ్ఞ తేజ స్తదాసీత్తన స్తథావిధ ఆస్తే
"అరాయా" త్యాది శ్రుతిప్రతిపాదిత వేజ్ఞ తాదౌ వసతిచ. వరద
త్వంచ ప్రత్యక్షసిద్ధమ్. తతోఽయం తత్పరఇతి. అన్యేతు "శాస్తిస్మై
వాయస్వయ మాపతన్తం" ఇతి పఠన్తః ఆపతన్తం అభిపతన్తం శత్రుం
శాస్తి స్మ శాసితవా నితివ్యాచక్షతే. ||౬||

భట్టభాస్కరీయపాఠః

దిగ్దోషా యస్య విదిశశ్చ కర్ణౌ ద్యౌ రాస వక్త్రీ ముదరం

నభోవా । శాస్తి స్మ వాయ స్వయ మాపతన్తం

తస్మై వరత్రే వరదాయ కస్మైస్వాహా||౬||

యస్య దేవస్య డిక్ డిశః. దోషా బహవః. ఛాన్దస మేకవచనమ్.
విదిశశ్చకర్ణౌ ద్యౌః స్వర్గః వక్త్రీ మాస ఆసీత్. నభః ఆకాశం

ఉదరం వా చారేవాయః స్వయం మాపరంతం అసురాదికం శాస్త్రస్య
అశిక్షయత్. వశేణ త్రాయతీతి వరత్రః. తస్మై వరత్రే ఛాస్తసం
రూపం వరదాయ తస్మై బ్రహ్మరూపిణే ఇదంహవిః ||౬||

పద్మా ౭స్య వక్షః పరమ స్ఫుపుణ్యః పద్మా జనిత్రీ పరమస్య
వాసః | సూక్ష్మం సావిత్రం స్వయం మాదధాన స్సావిత్ర
రూపం పరమం స్ఫుపుణ్యం స్సాహా||౭||

(శ్రీ)||— పద్మా లక్ష్మీః, అస్య పూర్వం పతిపాదితస్య వేజ్మ-టే
శస్య, వక్షః వక్షసి విధక్తివ్యత్యయః, పరమః అర్చావతారే వర
ప్రదానాదిషు సమాభ్యధికరహితః, స్ఫుపుణ్యః వేజ్మ-టాద్రిమాహత్యే

“వేజ్మ-టాద్రినమం స్సానం బ్రహ్మణే నాస్తికించన
వేజ్మ-టేశసమో దేవో నభూతో నభవిష్యతి
యాశ్చ సప్త మహాపుర్యః కీర్త్యంతే మోక్షదాయకాః
తా వేజ్మ-టాద్రివర్యన్త్రాగ్రామకోట్యంశశక్తయః
నాస్తి పుణ్యతమం తీర్థం స్వామిపుష్కరణీసమమ్
సమమస్తీతి యో బూ)యాత్ తత్సమో నాస్తిపాతకీ||” ఇతి

పద్మా జనిత్రీ సర్వత్రజననీ. ఋగ్వేదే (౮-౭-౧౨) “అహం
రుద్రాయ ధను రారణోమి బ్రహ్మద్విషే శరవే హంతవాఉ అహం
జనాయ సమదం కృణోమ్యహం ద్యావాపుథివీ ఆవివేశ” “అహం
సువే పితర మస్య మూర్ధా నమ యోని రఘ్నంఠః సముద్రే”
(శ్రీ)సూక్తే. “మాతరం వద్మమాలిఖమ్” (శ్రీ)విష్ణుపురాణే||

“త్వం మాతా సర్వభూతానాం దేవదేవో వారిః పితా
త్వయై తద్విష్ణునా చాంబ జగద్వ్యాప్తం చరాచరమ్||” ఇతి
పరమస్య సమాభ్యధికరహితస్య వాసః అస్య వక్షః పద్మావాస ఇతివా
భగవచ్ఛాస్త్రే|| “మహాప్రళయకాలేతు సర్వలోకవినాశనే

తస్మి న్నపిచ కాలేతు వత్సరూపా ౭వస త్స్వయమ్
(శ్రీ)నర్థసంగో హరి స్తస్మా ద్యస్మాచ్చీర్వక్షసి స్థితా

ప్రళయాన్తే పునస్పుష్టౌ పృథగ్భూతాచ సా భవేత్

శ్రీ దేవతానాం సర్వాసాం భేదమూర్తిత్వ మియమ్మీ” ఇతి

సూక్ష్మం సావిత్రం స్వయ మాదధానః “అస్తస్తద్భూతచ దే
శాత్” ఇత్యస్మాథో ఒత్తాభిప్రేతః. ఛాన్దోగ్యే “య ఏషో ఒస్త
రాదిత్యే హిరణ్మయః పునః దృశ్యతే. హిరణ్యశ్మశ్రుర్హిరణ్య కేశ
ఆప్రణభాత్ సర్వవన సువన్త స్తస్య యథా కల్యాణం పుణ్యరీక మేవ
మక్షిణీ” ఇతి. మైత్రాయణీయశ్రుతిః “స్థిర మనల మమృతి
మమృతం ధ్రువం విష్ణుసంజ్ఞితం సర్వాపరం ధామ” ఇతి. యోగ
యాజ్ఞవల్క్యే.

“ఈశ్వరం పురుషాఖ్యంచ సత్యసర్వాణ మమృతమ్

భర్తాఖ్యం విష్ణుసంజ్ఞంచ ధ్యాత్వా ఒమృత మాపన్నతే” ఇతి

అతేశ్వరశబ్దేన సా భర్తశబ్దేన వా ఒనిరుద్ధః ప్రతిపాదితః. తేన
శ్రీవైఖానసోక్తానాం భగవన్మూర్తీనాం గాయత్ర్యాం ధ్యేయత్వ
ముక్తం భవతి. “విష్ణుః పురుషః సత్యః అమృతః అనిరుద్ధః” ఇతి.
పంచమూర్తయో హి శ్రీవైఖానసే కథితాః ఇతి. భారతవచన
మప్యస్తి. తథా విష్ణుసంజ్ఞం పురుషాఖ్యం సర్వభర్తాణాం అమృతం
‘భర్తాఖ్య’ మితి. భర్తశబ్దోహి వేదోవాచకః. తేనరూపేణ ఒనిరుద్ధ
ఉక్తఇతి. సంప్రతిపన్న మితి.

“ద్రుశ్యో హిరణ్మయో దేవ ఆదిత్యే నిత్యసంస్థితః

య సూక్ష్మో సో ఒహ మిత్యేవ చిన్తియామ స్మదైవతు॥”

ఇచ్చ సూక్ష్మం సావిత్రమిత్యుక్తత్వాత్. “ఘృణి రితి ద్వే అక్షరే
సూర్య ఇతి త్రిణి ఆదిత్య ఇతి త్రిణి ఏతద్వై సావిత్రస్యాష్టాక్షరం
పదగ్ం శ్రియాభిషిక్తం య ఏవం వేద శ్రియా హైవాభిషిచ్యతే”
ఇతి. యజుషి “ఘృణిసూర్య ఆదిత్యో మర్చయన్తి తప స్సత్యం మధు
క్షరన్తి తద్భ్రహ్మ తదాప ఆపో జ్యోతీ రసో ఒమృతం బ్రహ్మ
భూభృవస్సువ రోమ్” ఇతి. ఏవం శ్రుతిస్మృతిషు ప్రతిపాదితమ్.

సావిత్ర రూపం పూర్వోక్తం పరమాత్మా స్వయమాదధానః సావిత్ర రూపం పరమం సుపుణ్యం “అనిత్యో వా ఏష ఏత స్మణ్డల” మిత్యాది శ్రుత్యనుసారేణ “అసా వాదిత్యో బ్రహ్మ” ఐ శ్రుతేశ్చ “అదిత్య మణ్డలాఽస్తర్వర్తీ శ్రీవేంకటేశ్వరః ఇత్యభిప్రాయేణ సావిత్రరూపం పరమం సుపుణ్య” మిత్యుక్తమ్ ॥౭॥

చ స్త్రి కా

పద్మాయాః జగజ్జననీశ్చే శ్రుత్య స్తరమపి దర్శయతి. “అహం రుద్రాయేతి. పద్మాజనితీత్యాదేః పక్షద్వయేన వ్యాచక్షే. పరమస్య పద్మా వాసః సుఖవాసస్థానమ్. యన్వా ఏరమస్య వక్ష ఇత్యనుషజ్యతే. పద్మా “పద్మాయా వాస” ఇతి. ఉత్తరపక్షే ప్రమాదం దర్శయతి మహాప్రలయేత్యాదినా. “అస్య స్థర్థోపదేశా దితి వేదాస్తసూత్రమ్. అస్యానుమర్శః “యవహస్తరాదిత్య” ఇత్యాది శ్రుతౌ ఆ త్యాస్తర్వర్తీ యః పురుషః ప్రతిపాదితః స జీవాదస్యః. కుతః తద్ధర్థోపదేశాత్. తేవేష్వసంభవతాం గుణానాం తస్య తత్ర ప్రతిపాదనాదితి. సూక్ష్మం సావిత్రమిత్యాదే రయమర్శః. సనిత్యుపాఖ్యానాంతః పురుషరూపం పరమాత్మా స్వయమాదధానః. సనిత్యుపాఖ్యానమేవేతి. ఉదయత్ర శ్రుతిం దర్శయతి యవపక్షత్యాది. అన్యేతు “పద్మాజనిత్రం పరమస్య వాసం సూక్ష్మ సావిత్రం స్వయ” మితి భేదేన పరింతః పద్మానాం కమలానాం ఆజనిత ముత్పాదకం సావిత్రరూపం స్వయ మాదధాన ఇత్యాదినా వ్యాచక్షతే ॥౭॥

భట్టభాస్కరీయపాఠః

వద్వా ౭ స్యవక్షః పరమ స్సుపుణ్యః వద్వా జనిత్రం పరమస్య వాసమ్. సూక్ష్మ స్సవిత్రే స్వయ మాదధాన స్సావిత్ర రూపం పరమం సుపుణ్యం స్యాహ ॥౭॥

పరమః ఉత్కృష్టో దేవః పద్మాస్యవక్షః పద్మాయా లక్ష్మ్యః అసితుం యోగ్య మాస్యం వక్షో యస్యః పద్మాస్యవక్షః సుఖి

పుణ్యః సుపుణ్యః అస్య దేవస్య పర ముత్కృష్టం వాసం నివాసస్థాన భూతం పద్మానాం కమలానాం జన్మితం ఉత్పాదకం సావిత్రయాపం సూర్యసంఘ్నియాపం సవిత్ర లోకాన్ సూర్యత ఇతి సావిత్రయాపం స్వయం సూక్ష్మో భూత్వా స్వనివాసనాత్ పరమ ముత్కృష్టం సుపుణ్యం చాదధానః తస్మై ఇదం హవిః ||2||

• యః పుణ్డరీకః పరమాస్తరాత్మా కమాజ్గరూపం కమలం దధార । సరసే రసాయ స్వాహా ||౨||

(శ్రీ)||—యః పరమాత్మా పుణ్డరీకః పుణ్డరీకే ఛాన్దసత్వాత్. పరమాస్తరాత్మా అత్రాపి దహరపుణ్డరీకమధ్యవర్తీ చేత్యర్థః. ఛాన్దోగ్యే “అథ యదిక మస్మిన్యదస్తస్తదస్వేష్టమ్య” మితి. యద్వా పురుష వ్యాఘ్నః ఉపనిషది “దహరం విపాస్మం పర వేశ్యభూతం యస్మిన్ ధీకం పురమధ్యసగ్ంస్థం తత్రాపి దహరం గగనం విశోక స్తస్మిన్యదస్తస్త దుపాసితమ్య” మితి. కమాజ్గరూపం కమనీయమంగళ రూపం యస్యతత్. కమలం కం జల మలంకరోతితి కమలమ్. దధార కమలే దధార బ్రహ్మణమ్ సరసే రససహితే “రసో రాగే ద్రవే ఽపిచ” ఇతి చాగాత్యకరసయుషే పద్మే రసాయ లోకస్యప్తయే బ్రహ్మణ స్దధార తస్మై. భారతే॥

“స్వపత స్తస్య దేవస్య పద్మం సూర్యసమప్రథమ్
నాభ్యాం వినిస్సృత మథా తత్రోత్పన్నః ప్రజాపతిః” రితి॥౨॥

చంద్రి కా

• ఛాన్దసత్వా ద్విధక్షిప్యత్యయ ఇతి శేషః. పుణ్డరీకశబ్దస్య వ్యాఘ్న వాచకత్వా చ్చాహ పురుషవ్యాఘ్నఇతి. కమలేఇతి సప్తమ్యధే ప్రథమేతిభావః. బ్రహ్మణమిత్యర్థా త్సిద్ధ్యతీతిభావః. సరసే ఇతి కమల విశేషణమ్ పర్యవసితారమాహ పద్మే లోకస్యప్తయే బ్రహ్మణ స్దధారే” రి. అశ్యేతు. “కమాజ్గరూపం కమలం దధార స్వసిన్య నస్తం సురసేరసా”యేతి పత స్తః. కమ్రం రమ్యం అజ్గరూపం లాఙ్ఘన

భూతం కమలం దధార, తం సురసే వస్తుని రసాయ సారగ్రహణాయ
స్వసిష్వసం సేవయామితి వ్యాచక్షతే ||౮||

యః పుణ్డరీకః పరమాంతరాత్మా క్రమాఙ్కరూపం కమలం
దధార | స్వసిష్వసంతం సురసే రసాయ స్వాహా ||౮||

యః దేవః పుణ్డరి శుభం పుణ్యం కరోతీతి పుణ్డరీకః. పుణ్డ శ్శుభ
కర్మణి పరమ శ్చాసావంతరాత్మా పరమాంతరాత్మా. క్రమం
రమ్య మంకరూపం లాంచనభూతం కమలం దధార ధృతివాన్ తం
దేవం సుష్టు రసో యస్య తస్మిన్ సురసే వస్తుని రసాయ సారగ్రహ
ణాయ స్వసిష్వసం సేవయామి తస్మై ఇదం హవిః ||౮||

రయీణాం వతిం బృహంతం రారాగముక్తం గురుం సనీకమ్ తం
రాయో రూపం రయి భూతభూతం రయిమత్పురత్రే స్వాహా ||౯||

శ్రీ||-రయీణాం పతిం ఐశ్వర్యాణాం పతిమ్. బృహంతం “బృహత్
బ్రహ్మ మహచ్ఛ్రేతి శబ్దాః పర్యాయవాచకా” ఇతి పూర్వస్మి న్నన్త్రే
ప్రతిపాదిం. బ్రహ్మం పర బ్రహ్మభూతం రారాగముక్తం సమగ్ర
షాద్ధ్య పూర్వైశ్వర్యత్వాత్, తచ్ఛరూపత్వా, దిద్ధాద్వైశ్వర్య
రాగరహితమ్. “ఏతేవై నిరయా స్తాత స్థానస్య పరమాత్మనః” ఇతి
వచనాత్. గురుం “గుశబ్ద స్వంధకారస్య ద్రుశబ్ద స్సన్నిరోధకః. అన్ధ
కార నిరోధిత్వాత్ గురుర్యి భిధీయతే” ఇతి సృష్ట్యాది సామర్థ్యజ్ఞాన
ప్రదమ్. సనీకం సర్వైశ్వర్యవంతమ్. తంరాయారూపం ఐశ్వర్య
రూపమ్. రయిభూతభూతం ఐశ్వర్యాదపైశ్వర్యభూతమ్. రయిమ
త్పురత్రే ఐశ్వర్యవతాం దేవానా మపిరక్షితా. తస్మై

“అరోగ్యం భాస్కరా దిచ్ఛచ్ఛియ మిచ్ఛే ద్ధుతాశనాత్
శంకరా ధ్వానమన్విచ్ఛే న్నోక్ష మిచ్ఛే జ్ఞనార్దనా” దితి,

జ్ఞానప్రదోపి పరమాత్మై వేత్యభిప్రాయేణ గురు శబ్దప్రయోగః
యద్వా తత్తదంతర్యామిత్యేన ||౯||

చర్చికా

పూర్వస్మి స్మస్తే “రయఃకకుద్దా” నిత్యాదా ప్రతిపాదితం శ్రీ
వేంకటేశ మిత్యర్థః. రాసు రాగః రారాగః. తుచ్చరూపత్వా దింద్రా
దైత్యశ్చర్యాణి తుచ్చానీ త్యర్థః. తత్రవచనమాహ ఏత ఇతి. శంకరస్య
జ్ఞానప్రదత్వోక్తేః భగవతః కథంజ్ఞానప్రదత్వ మిత్యాశంకాయామాహ
జ్ఞానప్రదోపీతి. తథోక్తావపి పరమాలైవ జ్ఞానప్రదః. యద్వా శక్కు
రాస్తర్యామి తయాతస్య జ్ఞానప్రదత్వమితి. అన్యేతు యజతంబృహన్త
మితిపతంతః యజతం పూజయతేతి యజత మితి ద్వివచనం ఛాన్దస
మితి వ్యాచక్షతే ॥౯॥

భట్టభాస్కరీయపాఠః

రయీణాం పతిం యజతం బృహన్తం రారాగ ముక్తం

గురుం స్వనీకమ్. తం రాయో రూపం రయిభూత

భూతిం రయిమత్పురత్రే స్వాహా ॥౯॥

రయీణాం ధనానాం పతిం బృహన్తం మహన్తం రయి ధనే
అరాగో యస్యసః తం రారాగముక్తమ్. గురుం లోకగురు ముత్త
మాదిభి ర్గదితం శోభనా అనీకా యస్య సః తం స్వనీకమ్. రాయో
ధనస్యేవ రూపం యస్యతం రాయోరూపం ఛాన్దసో విభక్తిలోపః.
రయిభూతభూతిం ధనీభూతశ్చసా భూతభూతిశ్చ తం రయిభూత
భూతిం దేవం యజతం హోమేన పూజయత హేజనాః పూజ
యతం ఛాన్దసంరూపమ్. రయిమత్ ధనన ద్యథా తథా సురాన్త్రా
యత ఇతి తస్మై సురత్రే ఛాన్దసంరూపం తస్మై ఇదం హవిః. ॥౯॥

రాయాం పతత్రే రయి మాదధాత్రే రాయో బృహన్తం రయిమ

త్సుపుష్టామ్. రారాజిమన్తం రతయే రమన్తం తం బింబ

వన్తం కకుదాయ భద్రే స్వాహా ॥౧౦॥

(శ్రీ)॥- రాయాం పతత్రే స్వభక్తస్య తుచ్చైశ్చక్వర్యాణాం పతనా
సన్తరం త్రాతేరక్షితే

“యస్యానుగ్రహ మిచ్ఛామి తస్య విత్తం హరామ్యహమ్
బధ్నాన్వా నాశయిష్యామి వ్యాధీ నుత్పాదయూమ్య హమ్॥”

ఇతి. రయిమాదధాత్రే అనశ్వరైశ్వర్యప్రదాత్రే రాయో బృహస్పతమ్
లీలా విభూత్య పేక్షయా నిత్యవిభూతే రధికత్వాత్. “పాదోఽస్య
విశ్వా భూతాని త్రిపాదస్యాఽచ్యుతం దివి” ఇతిశ్రుతే. రయిమత్సు
పుష్టామ్.

“సత్పాత్రదానేన భవేద్ధనాఢ్యోధనప్రకర్షేణ కరోతిపుణ్యమ్
పుణ్యాదవశ్యంతిదివం ప్రయాతి పునర్ధనాఢ్యః పునరేవభోగీ॥”

పుణ్యవత్సు ప్రవృద్ధాం రయి మాదధాత్రే. సుపుణ్యం సుప్రసిద్ధానాం
పుణ్యప్రదమ్. రా రాజమన్తం దేశకాలాద్య పేక్షా రాహిత్యేన నిరన్త
రైశ్వర్యవన్తం రతయే లీలారసానుభవార్థం రమన్తం పరమాత్మానం
తం బింబవన్తం తైలజాదిరూపేణ బింబవన్తం కరుదాయ క్రేష్టాయ
భద్రే శుభాశ్రయాయ స్వాహా జహోమిత్యర్థః ॥౧౦॥

ఇతి శ్రీమత్కౌశిక గోత్రేణ శ్రీ గోవిందాచార్య నూననా
వేదాన్త దేశికేన శ్రీ శ్రీనివాసాచార్య యజ్ఞనా.
వరచితే శ్రీపారమార్థికోపనిషద్భాష్యే
సప్తమానువాకః

చంద్రికా

యస్యానుగ్రహ మిత్యాదికం పూర్వముదాహృతమ్. తదభిప్రాయ
 శోచ్యతే. అత్ర సర్వతేజం బోధ్యమ్. యత్ర యత్ర విభక్తీనాం భేదో
 ౭ స్తి తత్ర తత్ర తత్తదానుగుణ్యేనా ౭ ధ్యాహరః కార్యః యథా
 బృహన్తం గారాజమన్తం బింబవన్త మిత్యాది ద్వితీయాస్తత్వేస్తామి
 ధ్యానామిత్యధ్యాహరః కార్యః. చతుర్థ్యస్తత్వే స్వాహా శబ్దే
 నాస్వయః. అథవా యద్విభక్తికం విశేష్యం తదానుగుణ్యేనాస్వదపి
 నేయమ్. ఏవమన్యతాపి. అన్యేతు “గారాజమన్తం రతయే యజన్తు
 తం బింబవన్త” మితిపతన్తః రతయే పూజాగ్రహణరతయే బింబవన్తం
 మూర్తిమన్తం దేవం యజన్వీతి వ్యాచక్షతే ||౧౦||

౪౫ శ్రీ వైఖానసాత్రేయ గోత్రసంజాత శ్రీ వరదరాజసూరి
 సన్తన శ్రీ సుందరరాజసూరి విరచితాయాం
 శ్రీపారిసూక్తికోపనిషద్భాష్యచంద్రికాయాం
 సప్తమానువాకః

భట్టభాస్కరీయపాఠః

రాయాం పతత్రే రయి మాదధాత్రే రాయో బృహన్తం
రయిమత్సు పృష్టామ్ | రారాజిమన్తం రతయే యజన్తు
తం బింబవన్తం కకుదాయ భద్రేస్వాహా ||౧౦||

రాయాం ధనానాం పతనే త్రాతీతి తస్మైపతత్రే. రయిం ధనం
రయిమత్ సుధనఃత్ సుపుష్టాం ఋతీతాం ఆదధాత్రే కక్రే
కకుదాయ శ్రేష్ఠాయ భద్రే భద్రాయ ఛాన్దసం రూపం ఇదంహవిః
రాయః ధనాత్ బృహన్తం జగత్పూర్ణం రారాజిమన్తం ధన
సమూహవన్తం రతయే వినోదాయ పూజాగ్రహణరతయే బింబవన్తం
మూర్తిమన్తం తం దేవం యజన్తు హేమామేన పూజయన్తు ||౧౦||

ఇతి శ్రీనరహరి భట్టసూనునా శ్రీ భట్టభాస్కరేణ
విరచితే శ్రీ వైఖానససూత్రఖిల ఋక్
మన్త్రవ్యాఖ్యానే సప్తమప్రశ్నే
సప్తమానువాకః

శ్రీ పారమాత్మకోపనిషద్భాష్యమ్

(అష్టమోఽనువాకః)

యత్సారభూతం సకలం ధరిత్రం మోదప్రాయేణానుభూతం
మనువిద్ధమ్. సూక్ష్మ స్సురేశ స్సకలం బిభర్తి తస్మై
సురేశాయ సకలం సుపుణ్యం స్వాహా॥౧॥

శ్రీ॥— యత్సారభూతం ప్రకృతిః పురుషయో ర్బలభూతమ్.
యద్వా జగతః సకలం కలాః హితం “పోడశకలో వై పురుషః” ఇతి
శ్రుతే. ధరిత్రం ధారణాత్ప్రాయత ఇతి ధరిత్రం ప్రకృతిః మోదప్రా
యేణానుభూతం లీలాప్రాయేణ పరమాత్మనానుభూతమ్. మను
విద్ధం అనుప్రవిష్టమ్. “తదేవానుప్రవిశతి” ఇతి శ్రుతే. సూక్ష్మః

“వాల్మీకీశతభాగస్య శతథా కల్పితస్యచ
భాగో జీవస్స విజ్ఞేయస్సచానన్త్యామకల్పజే॥” ఇతి శ్రుతే.

“అణోరణీయాన్” ఇతి జీవాపేక్షయా సూక్ష్మః. సురేశః బ్రహ్మ
దీనామీశః. సకలం విదవినాత్మకం జగత్ బిభర్తి. “వ్యష్టభాన్
ద్రోదసీన్ విష్ణురేతే దాధార పృథివీ మభితో మయూతాః” ఇతి.
తస్మై సురేశాయ పూర్వోక్త స్సురేశః సకలం బ్రహ్మదిస్తంబ
పర్యంతం సుపుణ్యం సుతరాం పుణ్యం య స్సురేశః సకలం బిభర్తి
తస్మై॥౧॥

చర్చికా

యస్సురేశ స్సకలం బిభర్తి తస్మై ఇత్యన్వయః. సకలశబ్దేన
యదుచ్యతే తత్ కింయాప మిత్యతావా. “యత్సారభూతం సకలం”
మితి. అత్ర సకలశబ్దేన పురుష ఉచ్యత ఇత్యభిప్రాయేణ శ్రుతిం
దర్శయతి పోడశేత్యాదినా. ధరిత్రశబ్దం ప్రకృతిపరతయా వ్యుత్పాద
యేతి ధారణాదితి. ఏన మాత్మకం తదేవ విశిష్టమ్. “మోదప్రాయేణాను

భూత మనువిధ్"మితి. సూక్ష్మజ్ఞతి పరమాత్మవిశేషణమ్. తస్య సూక్ష్మత్వంచ అణురూపజీవస్యాప్యస్త్రామితయా సిద్ధ మిత్యాశయేన జీవస్య సూక్ష్మత్వే శ్రుతిం దర్శయతి. "వాలాక్రేతి." తద పేక్షయాఽపి పరమాత్మనోఽణీయస్త్వ ప్రతిపాదికాం శ్రుతిం దర్శయతి "అణోరణీయా"నితి॥౧॥

భట్టభాస్కరీయపాఠః

య స్సారభూతం సకలం ధరిత్రం మోదప్రాప్యేణాను భూత
మనువిధ్మ. సూక్ష్మ స్సురేశ స్సకలం బిభర్తి తస్మై
సురేశాయ సకలం సుపుణ్యం స్వాహా ॥౧॥

సూక్ష్మ స్సూక్ష్మరూప స్సురేశః దేవేశః యో దేవ స్సారభూత ముత్కృష్టం సకలం కలాసహితం మోదప్రాప్యేణ మోదేన సంతోషేణ ప్రాప్యేణ ప్రాయశః అనుభూతం జ్ఞాతం సారం మోదప్రాప్యేణానువిధ్మ అనుభూత మనుస్మృతం సుపుణ్యం సకలం సమస్తం ధరిత్రం భూలోకకృత్యం సకల మన్యూనం యథా భవతి తథా బిభర్తి. సురేశాయ శోభన ధనపతయే తస్మై ఇదం వావిః॥౧॥

ఫలో వా ఏష లోకానా మజరో మహాత్మా విశ్వం యః పాతి
విమలోఽమలాఖ్యః । తస్మై వరత్రే వరదస్య పుష్ట్యై స్వాహా॥౨॥

శ్రీ॥—ఏషయః పరమాత్మా లోకానాం భూరాదీనాం తత్తల్లోక స్థానాం దేవమనుస్మ్యాదీనాం చఫలః ఫలభూతః ఫలప్రదశ్చ "ఫలమత ఉపపత్తే" ఇతి. అజరః జరారహితః

"అశనాయా పిపాసేచ శ్లోకమోహా జరామృతీ

ఏతా వ్షడూర్మయః ప్రోక్తా వ్షడూర్మిరహిత శ్చ సః॥" ఇతి

ఊర్మిపట్కరహితః. మహాత్మా మహాన్ సర్వాస్త్రామీ. విశ్వం జగత్ యః పాతి రక్షతి విమలః అపహత పాపమృత్యాది గుణః అమలాఖ్యః

వసా శుక్ల మస్య జృజ్జా మూత్రం విటక్ష్ణ విణ్ణభాః
 స్నేహ్మోక్ష పూతిక స్వేదా ద్వాదశైతే నృణాం మలాః॥ ఇతి
 ద్వాదశమలరహితః. వరత్రే శ్రేష్ఠాయ పోషణాదిశక్తిసహితాయ
 తస్మై వరదస్య వరప్రదానసమర్థస్య. పుష్ట్యై

భృగుః॥ శ్రీ శ్చ సారస్వతీచైవ రతిః ప్రీతి స్తథైవచ
 కీర్తి శ్చాస్తిస్తథా పుష్టినుష్టి రిత్యుష్ణశక్తయః॥ ఇతి॥

పోషణరూపాయై శక్త్యై పరమాత్మనే ॥౨॥

చ నిః కా

“ఫలమత ఉపపత్తే” రితి వేదాన్తసూత్రమ్. పరమాత్మనః పుష్ట్యా
 తృప్త్యేన పుష్ట్యై ఇత్యుక్తమ్. పుష్టిర్నామ భగవచ్చక్తిరీశాస్త్రాత్
 భృగువచనన్దర్శయతి. అష్టశక్తయ ఇతి వేదితవ్యా ఇతిశేషః ॥౧॥

భట్టభాస్కరీయపాఠః

ఫలో వా ఏషలోకానా మజరో మహాత్మా విశ్వం యః పాతి విమలో
 మలాభ్యః । తస్మై కకుత్స్థే వరదాయ పుష్ట్యైస్వాహా॥౨॥

ఏష దేవః లోకానాం ఫలోవై సుకృత పరిపాకవీవ. అజరః జరా
 రహితః. మహాత్మా మహానుభావః విమలః నిర్మలః అమలా నిర్మలా
 ఆభ్యా నామ యస్య సోఽమలాభ్యః. యో దేవః విశ్వం జగత్
 పాతి. కకుత్స్థజాదికం త్రాయతే తస్మై కకుత్స్థే వరదాయ పుష్ట్యై
 పుష్టిరూపాయై తస్మై ఇదం హవిః ॥౨॥

ధూ ర్నో వహంతాం రతయే రమంతాం పుంభూతి మన్తస్సమయ
 స్సుషుమ్నా । అగ్ంరాజిమన్తం సకలస్య గుప్త్యై స్వాహా ॥౩॥

శ్రీ॥-నః ధూః భారం భరన్యాసం వహంతాం ‘వహప్రాపణే’ ఇతి
 పరమాత్మా స్వయ మేవ ప్రాపయతామ్.

స్వామీ స్వశేషం స్వవశం స్వభరత్వేన నిర్భరమ్
స్వదత్తస్వధియా స్వార్థం స్వసౌన్నత్యస్థిమాం స్వయమ్ | ఇతి

సర్వదానుసంధానమ్. యద్యాశరీరం సంయోజ్యధూర్యహన్తామ్.
రతయే తత్తద్విషయానుభవార్థం తత్తత్స్థానే రమంతాం ఇన్ద్రియాణాం
పుంభూతిం పరమ పురుషార్థానుభవైశ్వర్యరూపం అస్తస్సమయస్సుషు
మ్నా అస్తసమయే అగ్రంరాజిమస్తం అకారాక్షరపూర్వకమస్తం
ప్రతిపాదయంతం సకలస్య 'కలాతు షోడశోభాగః' ఇతి సర్వేన్ద్రియో
పరతస్య సుషుమ్నానాడ్యాం గమనశ్చ భరన్యాసం శృతవతః గుప్తై
రక్షణాయ ప్రయచ్ఛతి తస్మై ॥ 3 ॥

చన్ద్రికా

వహంతాం బహువచసం ఛాన్దన మిత్యభిప్రాయేణాహ పరమాత్మా
ప్రాయతామితి. ధూర్జతి ద్వితీయాశ్చ త్రైతీయే త్యభిప్రాయః. ప్రకారా
న్ద్రికేణ వ్యాచక్షే. యద్యే ధూర్జతీరం వహంతాం వహంతాం నుమ్
ఛాన్దనం. తథారహన్తామితిచ. ఏతత్ ద్వయముపసద్ధియసి శేషామ్.
సకలశబ్దస్య పర్యవసితార్థమాహ సర్వేన్ద్రియోపరతస్యేతి. అయమర్థః
“దేహవసానే శృతభరన్యాసస్య పరమాత్మా ఇన్ద్రియాణాంభగవదను
భవం ప్రణవశ్చ ప్రతిపాద్య. సుషుమ్నా మార్గేణ గతస్య మోక్షసిద్ధే
స్తన్తార్థశ్చ ప్రయచ్ఛతీతి. అన్యే “ధూర్జో వహంతం రతయే
రమంతం భూభూతిమస్తస్సమయస్సుషుమ్నమ్” మితి పతస్తః రక్షణభారం
వహంతం భూయసీ భూతి ర్యస్యతం అస్తస్సుషుమ్నం సుషుమ్నా
మధ్యే రతయే రమంతం రాజిమస్తం అం విష్ణుం సకలస్య లోకస్య
గుప్తై రక్షణాయ సమయం ఆశ్రయేయ మితి ॥ 3 ॥

భట్టభాస్కరీయ పాఠం

ధూర్జో వహంతం రతయే రమంతం భూభూతిమస్తస్సమయం
సుషుమ్నమ్ | అం రాజిమస్తం సకలస్య గుప్తైస్వాహా ॥ 3 ॥

నః ధుః ధురం రక్షణభారం వహంతం భూః భూతిః భూతిః యస్యా
స్యా భూభూతిః తా మస్తస్సుషుమ్నం సుషుమ్నాన్తః. సుషుమ్నా

నాడిమధ్యే రతయే స్వవినుదాయ. స నిర్భయేన రమంతం వాయు
రూపేణ క్షీడంతమ్. సరాజిమంతం పాణిసమూహవంతం అం విష్ణుః
సర్వస్య సకలస్య ప్రశాంతస్య గుప్త్యై రక్షణాయ సమయం ఆశ్రయే
యమ్ తస్మై ఇదం హవిః || 3 ||

విశ్వం విభర్తి ప్రసురోరుదంతం సంరాజిమంతం సకలం ప్రరూఢమ్.
స నో వికత్య ప్రహిణోతు పాత్రేస్వాహా || 4 ||

శ్రీ||—విశ్వం సమంతం ప్రసురోరుదంతం తాప్తతయాదినా
ప్రకర్షేణ సుష్ణు రోరుదంతమ్. సంరాజిమంతం సమూహవంతం సకలం
కలాసహితమ్ ప్రరూఢం దేవసునుష్యాకారేణ సమంతం వితత్య
విస్తార్య విభర్తి. స దేవః సః శ్రేయః ప్రహిణోతు ప్రయచ్ఛతు.
పాత్రే పతనా త్రాయిత ఇతి తస్మై || 4 ||

చ స్త్రి కా

ప్ర, సు, ఇత్యుపసర్గద్యయమ్. అన్యేతు, పాత్రే రక్షకానుతి || 4 ||

భట్టభాస్కరీయపాఠః

విశ్వం విభర్తి ప్రసురోరుదంతం సంరాజిమంతం సకలం ప్రరూ
ఢమ్ . స నో వికత్య ప్రహిణోతు పాత్రేస్వాహా || 4 ||

ప్రసురోరుదంతం ప్రకర్షేణ సుష్ణు రోరుదంతం భారాసహనతయా
రుదంతం సంరాజిమంతం సమ్యక్ పాణిసమూహవంతం ప్రరూఢం
ప్రకర్షేణ రూఢం ప్రసిద్ధం సకలం విశ్వం యో విభర్తి. సః దేవః
సః అస్మాన్ వితత్య ఉత్పాద్య పాత్రే రక్షకాయ ప్రహిణోతు ప్రేష
యతు తస్మై ఇదం హవిః || 4 ||

సో వా స్వరూప స్సమద్య క్సమగ్రో విధుదం తుదన్యో విదధ

. త్వదం వా వియతి ప్రకాశం బృహతే(రు)గ్రహేణ తం

బింబవంతం సమదం సమగ్రగ్ం స్వాహా || 5 ||

శ్రీ||—యః పరమాత్మా దేవాసురేషు సముద్రమధనవేలాయాం
సమద్యక్ సమగ్రః వచ్ఛితుం సావధానః విధుదం విధు శ్చన్ద్రః తం

దమయతీతి దమయతీద్రియ నిగ్రహశక్తిగమ్యవాత్ విధుదోరాహుః
తం సమదం మద సహితం సమగ్రం సావధానం బింబవస్తం రాహుం
అమృతపానవేలాయాం తుదన్ హింసాం కుర్వన్ తస్య రాహోః
వియతి ఆకాశే ప్రకాశం తేజోవస్తం పదం స్థానం (రు) గ్రహేణ
గ్రహరూపేణ బృహతే పూర్ణచంద్రియ విదధత్ కల్పితవాన్
స ఏవం స్వరూపః తస్మై॥౫॥

చ స్త్రి కా

సమదృక్ మథనకాలే దేవాసుశేషు వైషమ్యరహితః, వ్యగ్ర
శబ్దవత్ సమగ్రశబ్దోఽపీ త్యాశయేనాహ స్ఫోటం సావధాన ఇతి,
అన్యేతు “విధునం తుదన్యో విదధ త్పదంవా వియతి ప్రకాశం బృహతే
ఽర్హే” ఇతిపఠంతః యః త్రివిక్రమాః విధునం చస్త్రీం నకారాస్తత్త్వం
ఛాస్తనమ్, చస్త్రీగ్రహణం సర్వగ్రహోపలక్షణమ్, సర్వాన్ గ్రహాన్
పాదన్యాసేన తుదన్, బృహతే బృహతి అర్హే ఉచిత ఇతివ్యాచక్షతే॥౫॥

భట్టభాస్కరీయపాఠః

సో వా స్వరూప స్సమదృ స్సమగ్రో విధున స్తుదన్యోవిదధ
త్పదంవా వియతి ప్రకాశం బృహతే ఽర్హే తం బింబవస్తం
సమదం సమగ్రగ్ం స్వాహా ॥౫॥

స యో దేవః త్రివిక్రమా దేవః స్వ మాత్మీయం రూపం
జగత్ వ్యాప్తం యస్య స్వరూపః సమదృక్ శీతోష్ణాదిసర్వం
ద్వంద్వం సమం దర్శయతీతి సమదృక్ సమగ్రః సర్వపరికరః ఘరి
పూర్ణస్సన్ విధునం చస్త్రీం అస్యోపలక్షణత్వాత్ సర్వగగనచారిణః,
నాస్తత్త్వంఛాస్తనమ్, తుదన్ పాదన్యాసేన పీడయన్ బృహతే బృహతి
ఛాస్తనమ్, విస్తరే అర్హే పాదన్యాసోదితే వియతి ఆకాశే ప్రకాశం
ప్రఖ్యాతం సర్వదేవసమస్కృతం తం బింబవస్తం ఆకారవస్తం
సమదం సగర్వం సమగ్రం సకలపరిపూర్ణం పదం విదధత్ చక్రే
తస్మై దేవాయేదం హవిః ॥౫॥

భూర్భువం వా భువో వా సువో వా కిచ్ఛి త్వనస్తం
సుషువే సమస్తమ్ | సర్వస్య ధాతార మజరం
జరిత్రేస్వాహా ||౬||

(శ్రీ) — భూర్భువం భూమేరపి భూమిం ఉత్తరమరుదేశాదికం భువోవా
సువోవా అస్తరితం స్వర్గంవా, వాశబ్దో లోకాస్తరపరః, కిచ్ఛిత్వ
నస్తం అల్పశబ్దవాచ్యత్వేన స్వనస్తం శబ్దయన్తం సుషువే సృష్ట
వాన్, సమస్తం సమస్తమపి సర్వస్య ధాతారం చతుర్వర్గఫలప్రదం
అజరం జరాహితమ్.

(శ్రుతిః) “స జాయతే మ్రియతే వాకదాదిన్నాయ మ్భూత్వా
భవితావానభూయః | అజో నిత్య శ్శాశ్వతోఽయం పురాణో నవా
స్య తేవాన్యమానే శరీరే” ఇతి

జరిత్రే ప్రకృతిద్వారేణ జరిత్రే.

“వాసాంసి జీర్ణాని యథా విహాయ నవాని గృహ్లాతి
నరోఽపరాణి తథా శరీరాణి విహాయ జీర్ణాన్యన్యాని
సంయూతి నవాని దేహీ” ఇతి తస్మై ||౬||

చ ద్వి కా

కించిచ్ఛబ్దార్థమాహ అల్పశబ్ద వాచ్యత్వేనేతి. బృహతః పర
మాత్మనః, పరమాత్మాపేక్షయా సర్వోఽపి లోకః అల్పత్వేన వాచ్య
ఇత్యర్థః, శబ్దయన్తం నక్తవ్యమిత్యర్థః, అథజీవస్యాఽజరత్వే శ్రుత్యన్తర
ముదాహరతి, నజాయత ఇతి, తస్య జీర్ణత్వం కథమిత్యత్రాహ ప్రకృతి
ద్వారేణేతి, ప్రకృతి శరీరమ్, శరీరజీర్ణత్వం తస్మి న్నారోప్యజరితే
జీర్ణత ఇత్యర్థః, అన్యేతు “సర్వస్య ధాతార మజరం జనిత్రే” ఇతి
పతన్తః బ్రహ్మణం జనయిత్రే ఇతి వ్యాచక్షతే ||౬||

భట్టభాస్కరీయపాఠః

భూర్భువం వా భువోవా సువర్వా కించి త్వనన్తం సుషువే
సమస్తమ్ । సర్వస్య ధాతార మజరంజనిత్రే స్వాహా ॥౬॥

భూ ర్భూలోకాద్వా భవం ఉకారశ్చాన్తసః భువోవా ఆకాశాద్వా
భవం సువర్వా స్వర్గాద్వా భవం స్వనన్తం శబ్దాయమానం సమస్తం
కిచ్చిత్ యత్కించినపి ప్రాణిజాత మస్తి తత్సయన్తం య సుషువే
ఉత్పాదయామాసస సర్వస్య జగతః ధాతారం బ్రహ్మణం అజరం
జరారహితం జనిత్రే ఉత్పాదయిత్రే తస్మై ఇదంహవిః ॥౬॥

దాక్షయణ్యం ప్రసృతం సమస్తం సజ్జోచయిత్వా సకలం

వితానమ్ । సంవాసయన్య సృకలం వరిష్ఠం తస్మై

ప్రజేశాయ ధురంధరాయ స్వాహా ॥౭॥

(శ్రీ)॥— యః పరమాత్మా దాక్షయణీ దితిః తస్మాం ప్రసృతం
ఉద్భూతం సమస్తం దైతేజుజాతం సంజోచయిత్వా అల్పానశిష్టం
కృత్వా సకలం కలాసహితం వితానం లోకస్యాచ్చాదనభూత దేవ
జాతం సంవాసయన్ వరిష్ఠం శ్రేష్ఠం మనుష్యాణాం రక్షణార్థే స్థాపిత
వాన్ , “త ఏనం తృప్తా ఆయుషా తేజసా వర్చసా శ్రియా యశసా
బ్రహ్మవర్చసేనాన్నా ద్యేన చ తర్పయన్తి” ఇత్యాది, ప్రజేశాయ
ప్రజానా మిశ్వరాయ ధురం ధరాయ సర్వభారవహాయ
తుభ్యమ్ ॥౭॥

చ స్త్రి కా

దేవజాతం మనుష్యరక్షణారం స్థాపితమితి వ్యాఖ్యాయ తత్ర
శ్రుతిం దర్శయతి త ఇతి. తే దేవా ఏనం మనుష్యం తర్పయన్తి
తృప్తయః, అన్యేతు ఏవమేవ పతన్తః దాక్షయణ్యం అశ్వినాది
తారాస్సిత్యాదినా వ్యాచక్షతే. ॥౭॥

భట్టభాస్కరీయపాఠః

దాక్షిణ్యం ప్రసృతం సమస్తం సజ్జోచయత్వా సకలం
 వితానమ్ । సంవాసయ న్మే సకలం వరిష్ఠం తస్మై
 ప్రజేశాయ ధురంధరాయ స్వాహా ॥౭॥

• యోదేవః దాక్షిణ్యం ప్రసృతం దాక్షిణ్యేషు అశ్విన్యాది
 తారాసు ఛాన్దసమేకవచనమ్, ఉపలక్షణత్వా ద్ద్యహాదిషు ప్రసృతం
 సమస్తాత్ ప్రవర్తమానం సకలం కలాసహితం ఉపలక్షణే కాన్తా
 ముహూర్తాదిసహితం సమస్తం వితానం కాలవిస్తారం సజ్జోచయత్వా
 సంక్షిప్త్య మే మయి సప్తమ్యర్థే వక్షి, ఉపలక్షణేన సర్వజనశరీరేషు
 వరిష్ఠం శ్రేష్ఠం తత్కాలే సంవాసయన్ నిక్షిప్తవాన్ అజభావ
 శ్చాన్దసః, ద్వాదశరాశిచారాత్మకం సకలం కాలం సూర్య చంద్ర
 స్వరూపవశాత్ దేహేష్యస్తి ప్రజానా మిశ్వరాయ ధురంధరాయ
 సర్వజనరక్షణభారవహాయ తస్మై ఇదం హవిః ॥౭॥

అశా స్సమస్తాః ప్రతరన్నస్త స్తాస్తావనేవ్యా స్సకలా సమస్తా ।
 సా మే గృహే వా సమధత్త పుష్టిగ్ం స్వాహా ॥౮॥

శ్రీ॥— సర్వభక్తానాం స్వారాధకానాం అశాః కామాన్ ప్రత
 రన్ ప్రయచ్ఛన్, ను అస్వర్థే, అను సాకల్యేన అన్యః హృదయే పర
 మాత్మా తిష్ఠతి, యాకమలా లక్ష్మీః, సాఽ పితాస్తాః ప్రవిశ్య వసేత్.
 శ్రీవిష్ణుపురాణే॥

“త్వం మాతా సర్వభూతానాం దేవదేవో హరిః పితా

త్వయైత ద్విష్ణునా చాంబ జగ ద్వాప్తం చరాచరమ్” ఇతి

సర్వత్ర వ్యాప్తి రుచ్యతే, కథం వ్యాప్తిరితి చేత్ యథాపరమా
 త్మనా జగ ద్వాప్తం తథేతి భావః, సమస్తా సర్వాత్మనా సా లక్ష్మీః
 సైహ లక్ష్మీః, మే గృహే పుష్టిమ్

“త్వయా ౭వలోకితా సుద్య శ్రీలాద్యై సుకలై ర్దుతైః
 ధనైశ్చైర్యై శ్చ యుజ్యంతే పురుషా నిర్గుణా అపి॥” ఇతి
 సమధత్త అన్తర్భామిణః పరమాత్మనోలక్ష్మ్యాశ్చాయంమన్త్రః॥౮॥

చ చ్చికా

పుష్టిమిత్యస్తమేవ భావ్యం కోశేషు దృశ్యతే. అన్యేషు “ఆశా
 ర్శమస్తాః ప్రతరన్ము వస్త” ఇతిపఠంతః. ఆశాశబ్దేన తత్పఠయో
 లక్ష్మ్యస్తే. దిక్పఠయః యాం నువస్తః స్తువస్తః. ప్రతరన్ తయా
 వచ్చితా అథవన్ ఇత్యారభ్య. సా లక్ష్మీ ర్మే గృహే పుష్టిం సమ
 ధత్త కథాత్విత్యస్తం వ్యాచక్షతే॥౮॥

భట్టభాస్కరీయపాఠః

ఆశా సమస్తాః ప్రతరన్ము వస్త స్తా స్వావస ద్యాం కమలా
 సమస్తాః తామ్మే గ్రహే వా సమధత్త పుష్టిగ్ం స్వాహా॥౮॥

ఆశా సమస్తాః ఆశాశబ్దేన దిక్పఠయో లక్ష్మ్యస్తే. సర్వదిక్పఠయః
 యాంకమలాంనువస్తః స్తువస్తః స్తోత్రం కుర్వంతః. ప్రతరన్ తయా
 వచ్చితాః అథవన్. సమస్త ముక్త్యా యాసమ్యక్ స్తా విక్షిప్తా ప్రేషితా.
 సా కమలా లక్ష్మీః సా దేవీ స్వేచ్ఛయా తాను దిక్పఠిషు అవసత్
 విశ్వరూపిణి తిషేత్. సా కమలా మే గృహే తా మనిర్దేశ్యాం
 పుష్టిం పోషం సమధత్త కథాతు॥౮॥

యో జజ్ఞమానాం సకలం బిభర్షి సర్వం వియద్వా విచరేత
 శక్ష్యన్ . తన్నో ర్జలేవా వపుష్య స్త్య జస్రగ్ం స్వాహా ॥౯॥

శ్రీ॥—యః పరమాత్మా జంగమానాం దేవమనుష్యాదీనామ్,
 సకలం యోగక్షేమాదికం బిభర్షి. వియద్విచరేత అకాశే యత్
 కించి ద్విచరేత తత్సర్వం త్వమేవ బిభర్షి. శక్ష్యన్ శక్తః తన్నోరివ
 జలధౌ. అంతి సమీపే. అజస్రం వపుషి బిభర్షి. తుభ్యమ్॥౯॥

చన్ద్రికా

వియతి విచర త్వర్వం జలధౌ నౌ రివ వపుషి బిభర్షీ త్వర్థః,
అన్యేతు “యో జంగమానాం సకలం బిభర్షి సర్వం వియద్వా విచరేత శత్యన్ | తన్నః కులేవా వపుష్ణంశ్వ జస్ర” మితి పఠన్తః
కులే బాతా ఇతిశేషః. అవపుష్ణం పోషం గచ్ఛన్తి వ్యాచక్షతే ||౯||

భట్టభాస్కరీయపాఠః

యో జజ్ఞమానాం సకలం బిభర్షి సర్వం వియద్వా విచరేత
శత్యన్ | తన్నః కులేవా వపుష్ణంశ్వ జస్రం స్వాహా ||౯||

యో దేవః జజ్ఞమానాం ఉపలక్షణత్వాత్ సకలం ప్రసజ్ఞం.
బిభర్షి శత్యన్ విధర్ణసమర్థోఽభవత్, సర్వం వియద్వా వ్యాప్త
ప్రదేశమేవ విచరేత వ్యాప్తవాన్ తస్మాత్కారణాత్ సః కులే వంశే
బాతా ఇతిశేషః. అజస్రం సర్వదా అవపుష్ణం పోషంగచ్ఛంతు తస్మై
ఇదం హవిః ||౯||

యోవా దశానాం ప్రసృతా స్సమస్తా తాంస్తా న్దవా నాస్సమయా
త్సబీజాః | శబ్దాతిరిక్తై స్వబలం బలాయ స్వాహా ||౧౦||

• శ్రీ||-బీజాంకురప్రోహాదికం పరమాత్మశక్త్యైవేత్యాహ యోవా
దశానామితియః పరమాత్మా దశానాం దేవ మనుష్య మృగ పక్షిసరీ
సృపకృమిస్వేదజ వృక్ష గుల్మలతాదీనామ్. ప్రసృతాః ప్రసూతయః
సమస్తాః నామహాశక్త్యవిభాగాదికం తాంతాంధధానాః సమయాత్
సమయే సుబీజాః శబ్దాతిరిక్తై పరమాత్మశక్త్యా ప్రోహాది సామర్థ్య
యైక్తా భవన్తి. స్వబలం ఏతత్సర్వం పరమాత్మనవన బలం తస్మై
బలాత్ బలరూపాయ ఇతి ||౧౦||

• ఇతి శ్రీమత్కౌశిక గోతేణ శ్రీగోవిందాచార్యసూనునా
వేదాన్తదేశికేన శ్రీ శ్రీనివాసాచార్యయజ్ఞనా
విరచితే శ్రీపారమాత్మికోపనిషద్భాష్యే

అష్టమానువాకః

చ చ్చి కా

శబ్దాతిరిక్త్యే ప్రోహది శబ్దాతిరేకాయేత్కర్త. అన్యేతు “యోవా
శానాం ప్రసృతా స్సమస్తా స్తాంస్తా దధాన స్సమయాత్ సుబీజాన్
బ్దాతిరిక్త స్వబలం బలాయ” ఇతివత్. దశానామతి సర్వసస్యాప
క్షణం సర్వసస్యానాం యేబీజాః ప్రహృతాః అహృతాః, ఘర్మా
నానస్తా తాన్ సమయా త్సుబీజాద్ధానః శబ్దాతిరిక్త స్వబలం వచో
తలంఘి స్వబలం నః దధాన ఇతివ్యాచక్ష తే || ౧౦ ||

ఇతి శ్రీవైఖానసాశ్రమే గోత్రసంజాత శ్రీవరదరాజసూరి
సద్దస శ్రీ సుందరరాజసూరి విరచితాయాం
శ్రీ పారమార్థికోపనిషద్భాష్య చచ్చికాయాం
అష్టమానువాకః

భట్టభాస్కరీయపాఠః

యోవా దశానాం ప్రహృతా స్సమస్తా స్తాంస్తా స్థాన
స్సమయా త్సుబీజాన్ శబ్దాతిరిక్త స్వబలం బలాయ
స్వాహా || ౧౦ ||

యోవా దశానాం దశశబ్ద ఉపలక్షణం సర్వేషాం సస్యానామ్.
సమస్తా యేబీజాః ప్రహృతాః, ఘర్మానా సస్యా తాన్ తాన్ సమ
యాత్ కాలవశాత్ సుబీజాన్ శోభనబీజాన్ సస్యశలాని దధానః ధృత
వాన్. యః శబ్దాతిరిక్తః స్వబలం బలశబ్దేన వాచావర్ణన ముచ్యతే.
వాగ్విజ్ఞనాతిరిక్తబలంచ దధార బలరూపాయ తస్మై ఇదంహవిః ||

ఇతి శ్రీ నరహరి భట్టసూనునా శ్రీ భట్టభాస్కరేణ
విరచితే శ్రీ వైఖానససూత్రఖిలముక్
మన్త్రివ్యాఖ్యానే సప్తమప్రశ్నే
అష్టమానువాకః

శ్రీపారమార్థికోపనిషద్భాష్యమ్

(నవమోఽనువాకః)

చత్వారో దోషాః ప్రహరన్తి యస్య సర్వస్య గోప్తే సురసాయ
ధామ్నే సోమస్య పుణ్యం రయినుత్ప్రవృద్ధ్యై స్వాహా ॥౧॥

• శ్రీ—యస్యసోమస్య సోమాత్మకస్య సవిత్సమన్తాః మధ్యనర్తినః
పరమాత్మనః చత్వారః సుషుమ్నాదికలారూపాః దోషాః జాహవః
పుణ్య మాహుతిం ప్రహరన్తి ప్రకర్షేణ హరన్తి.

“అగ్నౌ ప్రాస్తా ౨౨ హుతి స్సమ్య గాదిత్య ముపతిష్ఠతే” ఇతి
సర్వస్యగోప్తే

“పుష్టామి చౌషధీ స్సర్వా సోమో భూత్వా రసాత్మకః” ఇతి
సర్వాషధీనాం పోషణద్వారా మనుష్యాదీనాం గోప్తృత్వమ్,
సురసాయ సుతగాం రసరూపాయ, ధామ్నే అమృతమయతేజ
స్వరూపిణే రయినుత్ప్రవృద్ధ్యై

“దినే దినే కలాన్మద్ధిః పార్ణమాస్యా తు పూర్ణతా” ఇతి

శ్రీ వైఖానససూత్రే

“యథా హవా ౨స్య సుషుమ్నాజ్యోతిష్కరీ ప్రాణవరీ రేతోధా
ఇత్యేతా ఆహుతిం గృహీత్వా రక్తయశ్చత్రః పృశ్నో నృధీ
రన్ సహవా శుద్ధా ౨మృతనహా చినుహీ దివ్యా లోకసాననీ త్యే
తాభి శ్చన్త్రమస మాప్యాయతి, అసా ను రాజా సోమ ఆప్యా
యతో మూలగామీ వసాయామ్యమృతోద్ధారి సురప్రియే త్యేతాభి
రమృతేన తాం దేవతాం తర్పయతీతి. కిచ్చ సర్వస్య గోప్తృత్వ
శ్రవణాత్.

ఋషయః ఊచుః॥

“కాతూహలసముత్పన్నా దేవతా ఋషిభి స్సహ
సంశయం పరిపుచ్చన్తి వ్యాసం ధర్మార్థకోవిదమ్

కథం వా వర్ధతే సోమః క్షీణో వా వర్ధతే కథమ్
ఇమం ప్రశ్నం మహాభాగ బ్రూహి సర్వ మశేషతః॥

వ్యాసః—

శ్రుణ్వన్తు దేవతా సుర్యే యదర్థ మిహ ఆగతాః
తదహం సంప్రవక్ష్యామి సోమస్య గతి ముత్తమామ్
అగ్నౌ హుతంచ దత్తంచ సర్వం సోమగతం భవేత్
తత్ర సోమ సుముత్పన్న శ్శీతాంశు ర్హిమలతః
అష్టాశీతిసహస్రాణి విస్తీర్ణా యోజనాని తు
ప్రమాణం తత్ర విజ్ఞేయం కలాః శ్శుద్ధశైవ తు
షోడశీ తు కలా స్వత్ర ఇత్యేకోఽపి విధి ర్భవేత్
పపు సోమవపు దేవాః పర్యాయేణానుపూర్వశః
ప్రథమాం పిబతే పహ్ని ర్ద్వితీయాం పిబతే రవిః
విశ్వేదేవా స్తృతీయాన్తు చతుర్థీ సలిలాశిపః
ఽఞ్చమీన్తు పంచటా-రః షష్ఠీం పిబతి వాసవః
సప్తమీ మృషయో దివ్యా మప్తమీ మజ ఏకపాత్
నవమీం కృష్ణపక్షస్య యమః ప్రాశ్నాతి వై కలామ్
దశమీం పిబతే వాయుః పిబ త్యేకాదశీ ముమా
ద్వాదశీం పితర సుర్యే సమం ప్రాశ్నాతి భాగశః
త్రయోదశీం ధనాధ్యక్షః తుభేరః పిబతే కలామ్
చతుర్దశీం పశుపతిః పిబ శ్యన్యాం ప్రజాపతిః
ఏవం పీఠః కలాశేష శ్శుద్ధిమా న ప్రకాశతే
కలా షోడశికా యాతు హ్యపః ప్రవిశతే సదా
అమాయాన్తు సదా సోమ ఓషధీః ప్రతిపద్యతే
త మోషధీగతం గావః పిబన్త్యంబుగతం చ యత్
తత్తీర మమృతం భూత్వా మన్త్రీపూతం ద్విజాతిభిః
హుత మగ్నిషు యజ్ఞేషు పున రాప్యాయతే శశీ
దినే దినే కలావృద్ధిః పార్థమాయాంతు పూర్ణతా

“సహో నహో భవతి జాయమానోఽన్తాం కేతు రుషసా మేత్యగ్రే

భాగం దేవేభ్యో వికథా త్వాం స్పృచన్త్రమా స్తిరతి వీర్ష
మాయుః॥” ఇత్యాది.

“త్రిముహూర్తం వసే దర్శే త్రిముహూర్తం జలే వసేత్
త్రిముహూర్తం వసే ద్దోషు త్రిముహూర్తం వనస్పతే
వనస్పతిగతే సోమే యస్తు భుక్తే పరాదనమ్
తస్య మాసగతం పుణ్యం చాతార మధిగచ్ఛతి
వనస్పతిగతే సోమే ౭నడుహో యస్తు వాహయేత్
నాశ్నంతి పితర స్తస్య దశవర్షాణి పశ్య చ
వనస్పతిగతే సోమే మన్దానం యస్తు కారయేత్
గావ స్తస్య ప్రణశ్యన్తి చిరకాల ముపస్థితాః
వనస్పతిగతే సోమే స్త్రియం వా యో ౭ధిగచ్ఛతి
స్వర్గస్థాః పితర స్తస్య చ్యవన్తే నాత్ర సంశయః
వనస్పతిగతే సోమే యస్తు హింస్యా ద్వనస్పతిమ్
ఘోరాయాం భూణహత్యామూం యుజ్యతే నాత్ర సంశయః
సోమోత్పత్తి మిమాం యస్తు గర్భిణీం శ్రావయే త్స్త్రియమ్
ఋషభం జనయే త్పుత్రం సర్వజ్ఞం వేదపాఠగమ్
సోమోత్పత్తి మిమాం యస్తు శ్రాద్ధకాలే సదా పతేత్
తదన్న మమృతం భూత్వా పితౄణాం దత్త మక్షయమ్
సోమోత్పత్తి మిమాం యస్తు షర్వకాలే సదా పతేత్
సర్వా నామా నవాష్నోతి సోమలోకం స గచ్ఛతి॥” ఇతి

ఏనంవిధా కారచన్ద్రియా పేణ గోపే తుభ్యమ్ ॥౧॥

చ స్త్రి కా

[పాస్తా ప్రక్షిప్తా రయిమత్ప్రవృద్ధ్యై రయిమన్తో దేవాః తేహం
ప్రవృద్ధ్యై తృప్తయే. పృశ్నో సూర్యే. ఆప్యాయయతి వర్షయతిపాతా
వైరప్రసరంతి పుణ్య రయిమత్ప్రవృద్ధ్యై సోమస్య యజ్ఞాత్మకస్య ॥౧॥

భట్టభాస్కరీయపాఠః

చత్వారో దోషాః ప్రహరన్తి యస్య సర్వస్య గోప్తే సుర
సాయ ధామ్నే । సోమస్య పుణ్య రయిమత్రప్రవృద్ధ్యై

స్వాహా॥౧॥

యస్య దేవస్య చత్వారో దోషాః భుజాః సర్వస్య లోకస్య
గోప్తే రక్షకాయ ప్రహరన్తి దుష్టాన్ ప్రహరన్తి సురసాయ శోభన
రసాయ ధామ్నే తేజసే సోమస్య యజ్ఞాత్మకస్య పుణ్య రయిమతీ
సుకృతధనవతీ చాసౌ వృద్ధిశ్చ యస్య తస్మై పుణ్యరయిమత్రప్రవృద్ధ్యై
తస్మై ఇదం హవిః ॥౧॥

వక్షో వసత్యస్య పరాం పరిష్ఠాం వాకం దధానా వవృధే
సమస్తమ్ । తస్మై పరిష్ఠాయ పరప్రవృద్ధ్యై స్వాహా ॥౨॥

శ్రీ॥— అస్య పరమాత్మనః పరిష్ఠం శ్రేష్ఠం వక్షః ప్రాప్య యా
వసతి వరాం వాకం దధానా ఉత్కృష్టరూపాం వాకం వాచం
దధానా పురుషకారరూపాం వాచం దధానా శ్రావయన్తి వసతి
వవృధే సమస్తం జగ్గమాజగ్గమాదికం ప్రతివృద్ధిం గతా తస్మై
పరిష్ఠాయ ఇతి॥౨॥

చ చ్చి కా

యా వక్షః ప్రాప్య వసతి సా వాచం దధానా వసతీత్యన్వయః
వసతీత్యన్వయైతి ॥౩॥

భట్టభాస్కరీయపాఠః

వక్షో వసత్యస్య పరాం పరిష్ఠాం వాకం దధానా వవృధే
సమస్తమ్ । తస్మై పరిష్ఠాయ పరప్రవృద్ధ్యై స్వాహా॥౨॥

అస్య దేవస్య వక్షసి వసతీతి వక్షోవసతీ పరిష్ఠాం శ్రేష్ఠాం వాకం
వాచం కృత్వాభావ శాశ్వతస్య శబ్దసముద్భిం దధానా వరాం శ్రేష్ఠాం

లక్ష్మీమిత్రశేషః కర్మరాత్ జ్ఞాయతే. సమస్తలోకం వవృధే అవర్ధ
యత్ . వరిస్తాయ శ్రేష్ఠతమాను తస్మై దేవాయ వరప్రవృత్త్యై
శ్రేష్ఠ్యప్రకృష్టపృథ్వైతస్యై దేవ్యైచ ఇదంహవిః || ౧౭ ||

అదో రణీయా నృహతో మహీయా నాత్మా గుహాయాం

• నిహితోఽస్య జన్తోః । ర మక్రతం పశ్యతి వీరిశోకో

ధాతుః ప్రసాదా నృహీమాన మీశగ్గం స్వాహా || ౧౮ ||

(శ్రీ) || — అణో రణీయానో నృహతో ఆకాశ భూవర్వతాదిభ్యో
మహీయా నాత్మా అస్తి ప్రవిశ్య నియన్తా హ్యత్యా. అస్య జన్తోః
జీవస్య గుహాయాం. హృదయగుహాయాం నిహితో ఏవంభూతం తం
అక్రతుం అకర్మచక్రం శక్తి శీలతశోక ధాతుః ప్రసాదాత్ పరమా
త్మనః ప్రసాదాత్ యు పశ్యతి సా వీరిశోకః మహీమానం మహి
మవస్థం ఈశం ఇత్స్యి. ధాతుః ప్రసాదా దిత్వనేన “నాయ
మాత్మా ప్రపంచేలభ్యో స మేధయా స బహువా శ్రుతేన యమే
వైష వృణుతే తేనాభ్యో తస్మై స వృణుతే తనూం
స్వామ్” ఇతి నిర్దేశతుకత్వం తస్య ప్రసాదాత్ ఈశం పశ్యతీత్వర్థః || ౧౯ ||

చ చ్చి కా

నిర్దేశతుకత్వమితి తత్ప్రసాదస్య సేతుం వినా సంధవ ఉక్తః || ౨౦ ||

ఛట్టధాన్కరీయపాఠః

నేడభాన్వేదప్రవృత్తమ్ || ౨౧ ||

• విష్ణు ర్వరిష్టో వరదానముఖ్యో యో విశ్వముషీన్ ధ్యాయ
న్నకుర్వన్ । విశ్వం హితశ్చ ద్విదధత్త మత్ర తద్విష్ణవే
• యాః ప్రథవిష్ణవే తా అమితం భరత్రేస్వాహా || ౨౨ ||

(శ్రీ) || — విష్ణుః వ్యాపకః పరమాత్మా నరీషు శ్రేష్ఠః. వరదానముఖ్యః
పరశురామరూపీ విశ్వముషీన్ జనుదగ్గీన్ పూజాయాం బహు
వచనమ్, ధ్యాయన్ స్వపితృ ర్వధాదికం ధ్యాయన్ విశ్వం యథా

యోగ్యస్యేన క్షప్రాయవంశజాతం కుమతీ తమతా-ర్థం కర్వన్.
హి విష్ణవే యాః శక్తయః.

“భరమేన వృమా స్వశక్యే నృతి స్పృష్టే వచ
పశ్యంతా శ్చ కయః పోతాః పరస్య పరమాత్మనః
ఉచార్యా వైష్ణవీ మాత్మా లక్ష్మీ పుష్టి ర్నిరజ్జనా
జీననీ మోహనీ మానూ సవైతా విష్ణుః క్తయః” ఇతి

తాః విష్ణుశక్తయః ప్రభవీష్ణవే రామభద్రదాయ ఉమితం భరణే
వితరహిత ధనసర్భరణా ఉమితం భరణేన జనకప్రజ్ఞాం త్రాతీతి
భరణే తం ధనస్వశక్తిభి స్సహా త్ర పృథగత్ ప్రాదాత్ ఇత
విశ్వముపిశబ్దప్రయోగాత్ అత్యుచితప్రత్యంవా “విశ్వమిత్రీ జమ
దగ్ని వసిష్ఠేనాస్పర్శేతానం సవతజ్జమదగ్ని ర్విహస్య మశ్వత్సేనవై
సవసిష్ఠస్యేంద్రియం ర్య మవృత్త్య ఇత్యాది ॥ర॥

చ న్రితా

పూజాయామితి సర్వముపిమితి సక్తవ్యే జూషీనతి బహువచనం
జమదగ్నేః పూజార్థ మిత్యర్థః. విష్ణవే ఇతి షష్ట్యర్థే చతుర్థీ, అమితం
భరత్రాణి రామభద్రదనశేషణం. శ్రేష్ఠ తేజఃజమదగ్నేః శ్రేష్ఠత్వం శ్రుతి
మూలక మిత్యభిప్రాయేణ శ్రుతి ముదాహరతి విశ్వామిత్రేతి.
“విష్ణు ర్వరిష్టో వరదానముఖ్యో యో విశ్వభీషీ ధ్యాయన్న కుర్వన్
విశ్వం విభీషం వృథాభక్త మస్త్రం తద్విష్ణవే యత్ప్రభ విష్ణవే య
మమితం భరత్రే స్వాహా” ఇతివత్సః విశ్వం భీషయతీతి విశ్వభీషీ
న విశ్వభీషీ అవిశ్వభీషీ విశ్వం జగత్ విభీషం విశిష్టభయం సకుర్వన్
మన్యత ఇతి మస్త్రః స్మృతమిత్యర్థః. ఇదం విశ్వస్య విశేషణమ్. ॥ర॥

పట్టదాస్కరియపాఠః

విష్ణు ర్మరిష్టో వరదానముఢ్యో యో - విష్ణుభీషే ధ్యాయన్న
కుర్వన్ విష్ణుం విభీషం వ్యవధన్తి మస్త్రుం తద్విష్ణువే
యచ్చవిష్ణువేయ మమితం ఛరత్రే స్వాహా ॥౪॥

పరశురామస్యామ్. వ్యాష్నోతి విష్ణుః వరిషః శ్రేష్ఠతమః
వరదానే కామిత్యాదానే ముఖ్యః ఆద్యః యః విశ్వభీషే. విశ్వం
భీషయతి త్రాసయతి తిథా స భవతీతి విశ్వభీషే ధ్యాయన్ అవి
స్మరన్. విశ్వం జగత్ విభీషం విశిష్టధ్యాయం జగత్వన్. వ్యవధత్త
ధృతవాన్. యద్విశ్వం మన్యత ఇతి మస్త్రం స్మృతం తద్విశ్వం యం
అమితం నియమితం ధరత్రే భరత్రే ప్రధవితుం శీల మస్యాస్తీతి ప్రధ
విష్ణుః తస్మైవిష్ణువే ఇదం హవిః ॥౪॥

అజ్ఞోఽజుషస్తః ప్రపత త్పతస్తః పూం పూపుషస్తః పునర్యః
ప్రవాలః । కంకం జనిత్రే సమతేజస స్తే స్వాహా ॥౫॥

శ్రీ॥—అజ్ఞః బ్రహ్మ

భారతే:—

“విశాస్సుప్త్యా - ధ భగవాన్ యవానే ప్రితిబుద్ధత
పశ్చాద్బుద్ధ్యా ససజ్జాప స్థాను వీర్య మపాసృజత్
తదణ్డ మభస్మైమం సహస్రాంశు సముప్రభమ్
అహం కృత్వా తత స్తస్మిన్ ససజ్జ ప్రిథు రీశ్వర
హిరణ్యగర్భం విశ్వాత్మా బ్రహ్మణం జలజం మునిమ్
భూతభవ్యభవిష్యస్య కర్తార మనఘం నిభుమ్ ॥ ఇతి

అజుషస్తః సృష్టికర్తృత్వాభిమానేన త్వత్పాదనేనా మహర్వస్తః
అజ్ఞఇతి జాతావేననమ్. యద్వాణ్డబహుళత్వాభిప్రాయేణ ప్రపత
త్పతస్తః పాదాత్పతస్తః. పూంపూపుషస్తః పూ శరీరం పూపుషస్తః

పోషయన్తః, పునర్యః ప్రవాల ప్రకర్షణ కాలః వబయో రభేదః
కంకంజనితే సమనేజనం ఏనా దిజోగుణదోష దుష్టబ్రహ్మణం తే
త్వం. సమనేజనం జగ్రత్ నానాదుగా ద్భ్రహ్మచాయతే ఇత్యాది
శ్రుతయః. తుభ్యమ్ శిరః

చ ద్విరా

అబ్జ ఇతి బ్రహ్మణః జలజత్వముక్తమ్. తత్ర ప్రమాణ ముదాహరతి.
నిశా ఇత్యారభ్య జలజం మునిమిది. య ఇతి యచ్ఛబ్దేన భగవా
నుచ్యతే. ప్రకర్షణ కాల భూదితి శేషః. కమిత్వన్వయం జలాది
త్వర్కః. కం బ్రహ్మణ మిత్స్య. భగవతో బ్రహ్మజనకత్వే శ్రుతి
ముదాహరతి నారాయణాదీతి. అజో జుషనః ప్రవతన్వదతిః పూం
పూపుషన్తః పునస్య ప్రవాయ కంకం జగ్రత్ సమనేజనం తే
స్వాహా ఇతివత్పూయం అజో జుషనః సేవమానాః ప్రకర్షణ వాతి
గచ్ఛతీతి ప్రవాగి.

ఉద్దాహరణీయపాఠః

అజో జుషన్తః ప్రవతన్వదంతి పూంపూపుషన్తః పునర్యః
ప్రవాయః । కంకం జగ్రత్ సమనేజనం తే స్వాహా॥

యందేనం అజో జుషన్తః అసేవమానా పూం పురం శరీరాభ్య
మిత్స్యర్కః. పూపుషన్తః పునః పునః పోషయన్తః. ఏనం జనాః పదతిః
నిజపదాత్ స్వస్థానాత్ ప్రవతన్ పతించన్. పుననేనారే. యన్వం
ప్రవతి గచ్ఛన్తి సేవా. కం జలా సమనేజనమిది కం తేజసమ్. కం
బ్రహ్మణం చ. జనితే ఇత్పాతియితి తుభ్య మిదం హవిః॥గి॥

మా మాత్మగుప్తాం హరితే నృఘాత్ర్యై తాం రాజీమస్తాం
సుఘార్ధా రయన్తీమ్ । హరిసి ప్రవాయ స్వాహా ॥౬॥

(శ్రీ)॥-మాంలక్ష్మీం ఆత్మగుప్తాం అన్నిహతేన స్వేక్షైవ గుప్తామ్,
భూత్యై లోకానా మైర్వర్యాయ ఏహతే లక్ష్మి వహతే స్మృ.

భూతార్థసూచకత్వాత్ ప్రలయకాలేపీత్యర్థః. తాం రాజమంత్రాం
లావణ్యసంపత్నాం భూతాం. సుధామూరయన్తీం సమగ్రైశ్చిర్య
గతిభూతాం మాం సహత ఇతి పూర్వతాన్వయః. ఘోరసి భార
భూతోఽసి ధ్రువాయ స్థిరాయ తుభ్యమ్ ౬

చ స్త్రీ కా

• సూచకత్వాదితి లటస్సయోగే భూతార్థకత్వం శాస్త్రసిద్ధిమ్.
రాజమంత్రా మిత్యస్య ఉక్తార్థకత్వం చిన్త్యమ్. పాదాంతరం “వహసి స్మ
తాం రాజమతీ” మితి ॥౬॥

ఉట్టభాస్కరీయపాఠ

మా మాత్మగుప్తాం వహసి స్మ ఘాత్వై తాం రాజమతీం
ధురం ఘోరయన్తీమ్ । ఘోరసి ప్రవాయ స్వాహా॥౬॥

ఆత్మనా స్వేన గుప్తాం రక్షితాం రాజమతీం రాజలీలరాజః
శోభా తద్వతీం రాజమతీం శోభావతీం ఘోరయన్తీం ధురం భార
యన్తీం ప్రాపయన్తీం దగతీం తాం ధురం మమ శరీరయాత్రాభారం
భూత్వై విశ్వరూపయ వహసి స్మ అవహత్. ఘోరసి జగత్భార
నూపోఽసి ధ్రువాయ శాశ్వతాయ తుభ్య మేకం వావిః ॥౬॥

యం చిన్తయన్తే సిగమాన్తరూపం యం విశ్వరూపం పర
మాత్మరూపమ్ । తం విన్దమానాం సకలం వ్రజస్త్రిం
తం దేవముఖ్యం సురతం భవాయ స్వాహా॥౭॥

(శ్రీ॥—యం సిగమాన్తరూపం “సత్యం జ్ఞాన మనన్తం బ్రహ్మ”
ఇత్యాది వేదా ప్రతిపాద్యరూపం యం విశ్వరూపం

• “యస్యాఽస్య మగ్ని ర్ద్యౌర్మూర్ధా భు నాభి శ్చరణౌ కీలిః”
ఇత్యాది విశ్వరూపమ్. పరవ్యూహ విభవాన్త్యర్థమ్యర్థావతా
రాదిరూపం వా చిన్తయన్తే ధ్యాయన్తే. సకలం స్వకలాసహితత్వేన
లక్ష్మీతస్త్రే:—

“మహాలక్ష్మీ సమూఖ్యాతా సాహం సర్వాజనువర్తీ
 మహాశ్రీ స్సా మహాలక్ష్మీః చక్షా చక్షేచ చక్షికా
 భద్రకాళీ తథా భదా కాళీ దురా మహేశ్వరీ
 త్రిగుణా భగవత్పత్నీ తథా భగవతీ పరా
 ఏతా సుంజ్ఞానధా అన్యాశ్చ తత్ర మే బహుధా స్మృతాః
 వికారయోగా దన్యాశ్చ తా న్తా నత్యా మ్యతేపతః
 రక్షయామి జగ త్సర్వం పుణ్యాపుణ్యే కృతాకృతే
 మహానీయాచ సర్వత్ర స మహాలక్ష్మీ ప్రకీర్తితా
 మహద్భి శ్శ్రేయణీయత్వా స్మహాశ్రీ లింగద్వయే
 చక్షుస్య దయితా చక్షే చక్షుత్వా చక్షికా మతా
 కళ్యాణయాచ భద్రదానస్మి కాళీ భద్రదా ప్రకీర్తితా
 ద్విపతాం కాలరూపత్వా నపి కాళీ ప్రకీర్తితా
 సుహృదాం చ ద్విపాం వైవ యుగప త్పదసద్విధే
 భద్రకాళీ సమూఖ్యాతా మాయా అంశ్చ ర్యగణాద్వికా
 మాయాయోగ ఇతి జ్ఞేయా జ్ఞానయోజనతో స్మృతామ్
 పూజాపాద్యరూపత్వా త్స్మృతా చా హం పరాత్పరా

(తానాం భగవతీ స్మృతా)

భగవద్భజనయోగాత్ సత్య భగవతో వ్యహమ్
 విశాలత్వాత్ స్మృతా వ్యోమ పూరణాచ్చ పురీ స్మృతా
 పరావరస్వరూపత్వాత్ స్మృతా చాహం పరావరా
 శాసనా చ్చక్రీయాచాహం రాజ్యహం రంజనా త్పతామ్
 సదాశాస్త్రవికారత్వాత్ శాస్త్రాహం ప్రకీర్తితా
 మత్తః ప్రకరణతే వ్యుతం ప్రకృతే స్సా సన్నికీర్తితా
 శ్రేయస్తీ శ్రేయణీయా సన్ని శ్యానామి దురితం సతామ్
 శ్రుణోమి కలకం వాచం శ్యానామి చ గుప్తై ర్జగత్
 శ్రయే అస్త సర్వభూతానాం కమి అహం సర్వకర్మణామ్
 ఈదితాచ సదా దేవై శ్శరీరం చాపి వైష్ణవమ్
 ఏతా స్మయి గుణాద్బుద్ధ్యా వేద వేదాస్త పారగాః

గుణయోగవిధానజ్ఞాత్రియం మాం సంప్రపచక్షతే
సామమా మేనంధాత్త్వం సర్వాకారా సనాతనీ యతి

ప్రపజన్తిం సప్తస్వాపి గ భూతాం తం పరమాత్మరూపం విష్ణు
మానాం ప్రాప్తృతీంచ స దేవముఖ్యం చిన్మయనో గుణ విచ్ఛన్తి తేషు
సురతం భవాయ భోగ్యరూపాయ సో శ్శుభే హ్యన్యన్యాయామాన్
సహ బహ్మణా విశ్వేతేతి శుక్రేతి॥

చన్త్రిరా

సకలం కలాభి స్సహితం కలాశక్తిం - శ్రుత్యరూప ముచ్యత ఇత్స్య
భివాదోకలంకృతం కలానానాం లక్ష్మీ ప్రతిరతఇతి. పాతాన్తరం
యం చిన్మయనో నిగమా సగూఢం యం సప్తరూపం పరమాత్మ
పుణ్యం తేష్టమానా స్సకలం ప్రపజన్తిత్వాది॥

విష్ణువాక్కులయపాట

యం చిన్మయన్తే నిగమా సరూపం యం సప్తరూపం పర
మాత్మపుణ్యమ్॥ తే చిన్మయానాః సకలం ప్రపజన్తి తం దేవ
ముఖ్యం సురతం భవాయ స్వాహా॥

గమాన్తే వేదాన్తే జ్ఞాయమాన సమయస్య తం నిగమాన్
రూపం దేవముఖ్యం దేవశ్రేష్ఠం, యన్తే చిన్మయన్తేః దేవనాః
యం పరమాత్మపుణ్యం పర ముత్కృష్టమాత్మా పుణ్యరూపం స్వస్వ
పుణ్యరూపం యస్య నిరోధూప మాకారం దేవానాం ముఖ్యతమం
రూపం విష్ణుమానా ప్రాప్నువానాః సకలం సురతం శోభనవిరోధం
ప్రపజన్తి భవనీకిభావ భవాయ స్వాహా పుష్టమానాయ తస్మై
ఇదం హవిః॥

పుణ్యాభ్య పుణ్య పురుషే పురగ్రే తా రాజిమన్తాం నిశిచోది
తానామ్॥ విదధతి పుష్ట్యే హర స్పరాయ స్వాహా॥

శ్రీ॥—పుణ్య పాపక పరమాత్మా యద్వా పరమపావనః,
పుణ్యాం పాపికాం పురుషే పురుషతల్లః సాధారణః స్వకృపాకటాక్ష

విషయభూతే పురుషే. పురుషే శరీరపూర్వభాగే. పాదగుహ్యనాభి
 మృదయకణ్వదనము భేషపుష్ట్యై విశ్వరూపభవార్థం లక్ష్మీం విదధాతి
 సాపయతి. నిశిచోదితానాం చాతౌ చకారాత్ సన్ధ్యాకాలేచ ఉదితాః
 జాతాః. అనురదాసవాదయః “దివా దేవా సస్పృశత స క్త మసురా”
 నితి శ్రుతే. తాం - అం కీర్తిగాపాం లక్ష్మీం హరన్ శేషా మైశ్వ
 ర్యం హరన్. నాం శిరసి స్థితాం. విదధాతి అయ మేవార్థోమార్గ
 జ్ఞేయపురాణే - విదధాతి.

సప్తనానాం సప్తకమ్య మేషాం లక్ష్మీ శ్శిరస్థితా
 తయ రాజ్యేష్య మైశ్వర్యం హం సమ్యక్ ప్రప్రహీయతే।

ఏవంసాపేణ సుర్యాదాస్తా గాయ పరాయ పరమార్థినే
 తుభ్యవే॥౧॥

చంద్రికా

సాధారణో విప్రసంపద స్త్రీ ప్రతప్నోషవిశేషే ప్రయుక్త ఇత్యర్థః।
 పాదావరం “పుణ్యాయ పుష్పే పుపుషే పురాగ్రాం తాం రాజి
 మతీం” ధి చోదితాన్మః విదధాతి పుష్టిం పరాం పరాయస్వాహా”
 ఇతి ౧౦॥

భట్టభాస్కరీయపాఠ

పుణ్యాయ పుష్టి పుపుషే పురాగ్రాం తాం రాజిమతీం నిధివోదితా
 న్మః । విదధాతి పుష్టిం పరాం పరాయస్వాహా ౧౦

పుణ్యాయ నిర్దేశాయ పుష్టిః పుపుషే అపుషత్ పురా గ్రాం
 స్వగ్రామే శ్రేష్ఠాం రాజిమతీం శోభావతీం నిధిభిః పద్మశంఖాదిభిః
 చోదితాం పరాం శ్రేష్ఠాం తాం పుష్టిం నః అస్మాకం విదధాతి యః
 కరోతి పరాయ రిష్యై ఇదం హవిః॥౧॥

సో నో భూతో యోవా యమృతాంతా సుపుష్టి మస్మద్వితరం
వవిత్రమ్ | సనో యస్తు భూత్యై కమలావరాయ స్వాహా || ౧ ||

(శ్రీ) — గ పరమాత్మనో భూతః న జాత “అ మా నో నాః
ప్రతిషేధాత్” ఇతి. శ్వేతాశ్వితనే “నతస్య కశ్చిత్పి రస్తి లోకే
నచేతితా వైవచ తస్య ల్లిప్తమ్. స కారణం కరణాధిపాధిపో న చాస్య
కశ్చి జ్జనితా న చాధిపః” ఇత్యాదయః. అ మృతాంతా

“యద్భావవత్కృతమూర్తిహనంశుద్ధం పరిసర్గలమప్రమేయమ్
బ్రహ్మాద్య మేకం సదనం సమగ్ధ్యం భజన్తి యే త్రితీ భవన్తి
ధన్యాః” ఇతి

అస్తి జాయతే పరిణమతే పరం బ్రహ్మేయతే నిసశ్యతీతి యద్భావ
వికారాః. “అసిశుక్లమజ్జా పిత్తేత. త్వష్టా సుధిరాణి మాభృతః.”
ఇతి యత్కృతాః.

“అశనాయాపిపాస చ శ్లోః మోహా జరాన్మృతీ

ఏతా మ్మూర్తయః ప్రోక్తా జేహీనా న్తు విశేషతః” ఇతి

అస్మాకం సుపుష్టిం సుతరం పుష్టిమ్. వహికం సస్మద్వితరం పవి
త్రమ్. పిత్తశబ్దం పిత్తివంశజానాం, మాత్మసంశజానాం సర్వేషా
ముపపత్తయమ్.

“అస్ఫోటయన్తి పితరః ప్రస్ఫుత్యన్తి పితామహా

వైష్ణవో” ఇతి జాతః గ పుత్ర సారియ్యతి ||

పితరం పితౄన్ పవిత్రం పుత్రయతీతి పుత్ర మిత్యర్థః. సో
నో యస్తు భూత్యై న చాస్మాకం భూత్యై పరమాత్మనో భూత్యై భగవ
త్రాప్తి రూపేశ్వర్యాయ. అస్తు కమలావరాయ అస్మికాన్తాయ
తుభ్యం స్వాహా || ౧ ||

చన్ద్రికా

సో నో ఇత్యత్ర సులోపాభావ శ్చాస్త్యసః. సంహితాః అనుసంధా
తారః. పాతాస్తరం: “సో నో భూతో యో వా యమృతాంతా సుపుష్టి
మస్మద్వితరస్పవిత్రమ్” అస్య త్సమాసమ్ || ౧ ||

భట్టభాస్కరీయపాఠః

సో నో భూతో యోవాఽమృతాఽత్తా సుపుష్టి మస్మ ద్వితర న్నవి
త్రామ్ | సో నోఽస్తు భూత్యై కమలావరాయ స్వాహా ||౯||

యో దేవః సః అమృతాత్మా అమృతమయో భూతో జాతః
సః పవిత్రాం శుద్ధాం విషయవతీం సుపుష్టి మస్మత్ పుష్కలం వితరన్
దాస్యన్ స దేవః సః భూత్యై అస్తు. కమలావరాయ లక్ష్మీకాంతాయ
శ్రీం హవిః ||౯||

స త్సేవ నిత్యం సకలా స్వమూర్తయః స్ఫురరా స్తునన్త |

తే జీజయన్తే వియతే క్షయదాం తత్తత్స్వరూప్రే హరిరే
వరాయ స్వాహా ||౧౦||

శ్రీ||— నిత్యం క్షయః ఆకాశే. యద్వా సన్తా త్వనేన ఆకాశ
స్థా ఉచ్యతే. సురతా రససహితాః పృతగీతివాద్యాది. సకలాః కలా
సహితాః సమూర్తయః సమూర్తయః. తిజయన్తే జయన్తే స్తునన్త
యే తిజన్తే స స్వ సవన తుశన్తే విశేషదోషేన. సద్వారః త్వేన.
యద్వా అమృతమయో

“జ్యోతిషే వ్యవస్థానాని విఖ్యాతేవాశ్చ వ్యవస్థితరయో
దిశశ్చ సద్య స్సముదాశ్చ సవన సర్వం యదసి య
న్నాసి చ విప్రవర్య ||” ఇతి.

నియతే త్తయాణాం ఆకాశేస్థానం ప్రాప్తాణాం “దేవగృహవైసత్తి
త్రాణి” ఇతి శ్రుతే. తత్తత్స్వరూప్రే తత్తత్స్వరూప్రే కలానుభవస్థాన
జనకాయ, హరణే

తే పుణ్య మాసాద్య సురస్థిలోక మశ్నంతి దివ్యాన్తివి
దేవభోగాన్

తే తంభుజ్జ్వల్య స్వర్ణలోకం పితౄణాం క్షీణేపుణ్యే మర్త్య
లోకం విశన్తి || ఇతి భగవద్వచనాత్. వరాయ

బ్రహ్మణే—“బ్రహ్మ శంభు స్తథై వార-శ్చన్ద్ర)మా శ్చ శతశ్రతుః
ఏవమాద్వా స్తథా చాన్యే యుక్తా వైష్ణవతేజసా
జగత్కా-ర్వావసానే తు వియుజ్యంతే చ తేజసా
విశేషసశ్చ తే సర్వే పృథ్వీ ముపయాన్తి చ||ఇతి.

శ్రీవిష్ణుపురాణే—

“సృష్టిసిత్య న్తకరిణీం బ్రహ్మవిష్ణు శివాత్మికామ్
స సంజ్ఞాం యా ధగవా నేక ఏవ జనార్దన|| ఇతి

జగత్సంహారకత్యేన దుద్రూహం క్షయశబ్దేన స్థానమ్.

విరుక్తే:—

“శ్రమాన్న శివకాదీనాం నామాని నినిదు ర్బుధాః
ప్రాసాద మాస్పదం నదృ గృహం ధామ సనాతనమ్
విమాచం నిలయం ధిష్ఠ్యం కేహం చ నసతి స్తథా
హర్మ్యం పితృతనం చైవ సాధం వాస శ్చయా క్షయమ్
అలయో మన్నిరంచైవ భవ నావాస వాచకా|| ఇతి తస్మై||౧౦||

ఇతి శ్రీమత్కౌశికగోత్రేణ శ్రీగోవిందాచార్యసూనునా
వేదాన్తదేశికేన శ్రీ శ్రీనివాసాచార్యయుజ్యనా
నిరచిత శ్రీ పారమహంసభిషద్భాష్యే
న ప మో ౭ య వా కః

చంద్రికా

నిరుక్త ఇతిక్షయశబ్దస్య గృహపరత్వే నిరుక్తాధికారవచనముదాహరణి క్రమాదిత్యాది. పాతాన్తరం: "సత్వేన నిత్యం సకలాగ్న్యమూర్తయః సురతా స్వనన్తాః తే జీజయంతో విపదః క్షయాణాం మితి. అన్య త్సమానమ్॥౧౦॥

ఇతి శ్రీవైఖానసాచార్యగోత్రసంజాత శ్రీనరహరాజసూరి నందన శ్రీ సుందరనాజసూరి విరచితాయాం శ్రీ పారమార్థిక బోధనాద్వైత చంద్రికాయాం నవమానువాకః

భట్టభాస్కరీయపాతః

సత్వేన నిత్యం సకలా స్వమూర్తయః సురతా స్వనన్తాః తే జీజయంతో విపదః క్షయాణాం తత్తత్సవిద్రే హరతే హరాయ స్సాహా ॥౧౦॥

హేదేన నిత్యం సురతా సుఖురతా స్వనన్తా స్సుఖం అపన్తాః జీజయంతః జయశీలాః. సకలా స్తే స్వమూర్తయః సత్వేన విపదః క్షయాణాం తన్ముద్రితశీనాం సవిశ్రే ఉత్పాదయితే తత్తత్ హరతే అపహరతే హరాయ సంహరయాయ తుభ్య మిదం హవి॥౧౦॥

ఇతి శ్రీనరహరి భట్టనూననా శ్రీ భట్టభాస్కరేణ విరచితే శ్రీవైఖానససూరభిలముక్తే ముద్రిత్యాభ్యాసేన ప్రముఖశ్చే నవమానువాకః

శ్రీ పా ర మా త్మి కో ప ని ష ధ్వా వ్యమ్

(పాదములు ౧౦౦౦)

యా గా ర్హస్థా స్సహస్మా ర్హస్తి వసుం వసుం వై వసునీహ
భద్రాః రేజియంతే రజతం రజన్తే స్వాహా ॥౧॥

శ్రీ॥— యా ధర్మిణీ విశ్వసథరా వరిషా శ్రేష్ఠా. గా నౌ
గృహ్త్యా. వసుం ప్రహీయవాదికం వసుం దివ్యాదికమ్. వసునీహ
భూలోకే, తత్తజ్జాత్యనురాకేణ గుర్యా జ్యమాజ్యమాదికంచ బిధర్తి.
పరమాత్మనా సహ సహ త్వదా శోధనానాం శారణభూతా.
శ్రీజయంతో రజతం రజన్తే స్వాహా. వారిజాశానాం విజయం రజోయంతం
యత్కించ ద్వస్తుభాసిం రజన్తే స్వాహా. తే ధర్మమ్ ॥౧॥

ప నిర్జితా

గోశబ్దస్య గాకా ర్హం ధ్యానమ్. సుశ్లోకం ధ్యానాహరః. శ్రీ
జయవత్సతి ద్యుతీయా శ్రేష్ఠమా. పాదాంతరం: 'యాగా వరిషా
స్సహస్మా ర్హస్తి వసుం వసుం వై వసునీహ భద్రాః రేజియంతే
రజతం రజన్తే స్వాహా' ॥౧॥

భట్టభాస్కరీయపాఠః

యా గా వరిష్ఠా స్సహస్మా ర్హస్తి వసుం వసుం వై వసునీహ
భద్రాః రేజియంతే రజతం రజన్తే స్వాహా ॥౧॥

యా దేన వరిషా శ్రేష్ఠా స్సహస్మా ర్హస్మాదిసహితా. సవత్సాః
వసుని ధనాని వసన్ వసన్ భద్రా మజ్జభా గాః ధర్మిణే పాప
యిత్రే తస్మై ఇదం హవి. యా గావః రజతం ఇద ముపాక్షణం
సమర్థాదికం శ్రీజయంతే ఉత్పాదయంతే జన్తే ॥౧॥

వాయు రస్తరా అత్మా వహతి సమస్త సప్తబ్యదేవేతి ససూరి
ముక్తా సూరి మురారాం మరణో వ్యమిస్త సమూహ్యా
దేవాయ వరదాయ పిత్రే స్వాహా॥౨॥

(శ్రీ)॥—అయం ముక్త సుదర్శనచరః. వాయు రస్తరా అస్య
సుదర్శనస్య వామోరీతి అత్మా అత్మా బుద్ధిరూపః.

“చక్రస్వరూపమయం జవేనా న్తరితానిమ్

చక్రస్వరూపంచ నునో గజే నిష్ఠక రేస్థితమ్॥” ఇతి.

సమస్తః. “విష్ణోరచరమూర్త్యాత్మస్వరూపం విష్ణునా దాచతే.” ఇతి
సర్వస్వరూపీ. “హా భగవతా మనసి యత్కించి చ్చిన్దితం
తత్సర్వం ప్రాసయతి స సుదర్శన సూరిముక్తః భగవతా రాక్షస
వధాదికం ప్రతిముక్తః, తద్వ్యవస్థాయుక్తగోపభావాత్ సప్తబ్యదేవేతి
సర్వత్రాపి ప్రసిద్ధిః సురారాణాం దేవనానాం సూరి పూజ్యః. సురసః
వీర్యవాన్. యద్వా హత్వాదిదోషదుష్టస్య లోకే త్యాజ్యతా ప్రతి
పాదనాత్, తిష్ఠోపభావాత్. సురసః, యద్వా సుదనివాసభూత
త్వాద్వా. “సుప్తః” “దోషభంజనః” ఇతి ప్రతిభటసంహారకః.
యద్వా ప్రాణాదప్రాణమారి. “అధ్యాయే వ్యగ్రీయనా నే
చక్రేణ హతా భువనం. చరణవ్యాసే ఛాన్దోగానాం శిఖా
గ్రహణమార్తే ప్రాణాద సమూహ్యదేవాయ ఏవంరూపం సుద
ర్శనం సమూహ్య సహ్యకోశైత్వా దేవాయ రుద్రదాయ వరదాయ
రుద్రస్య వరదాయే త్యక్తం. నిభ కిన్యత్వయ పిత్రే “నారాయణా
ద్రుద్రో జాయతే” ఇత్యాదిశుభ్య రుద్రస్య పిత్రే రక్షకాయ నను
జగత్సంహరికస్య రుద్రస్య కథం సుదర్శనే వాస ఇతిచే దుచ్యతే॥
వేద్య-టగిరిమాహత్యై

కథం సూర్యం పరిత్యజ్య ప్రభావస్యస్య భవిష్యతి

ఏవం శ్రీ కానుభం చక్రం శాస్త్రం శబ్దం తత్తవచ

ఏవ మాదీని చంద్రాని నిత్యసిద్ధాని శబ్దర

ధరమాశక్త తత్సర్వం తపశ్శ్రద్ధా మథాకరోత్
 తస్మై బ్రహ్మ వరం చాతం జగామ తపసాత్పితః
 దత్వా తస్మై వరం దేవో కేమో దృష్ట్వా త్వచిత్తయత్
 లోకకార్యం ముష్కశ్య కేమగాత్రే భూమి
 చిత్తయిత్వా తి మూదాయ గాత్రకాశే నియోజయత్
 విష్ణో ర్మమచ నామస్త్వ భూత్వా లోకపితామహః
 కమషే ద్వే తథా ప్రదాన్వస్త్వ వే చ మమేవ చ
 పినాశం నామ మే చాపి శాస్త్రం నామ హాన్వస్త్వ
 స్మృతీయ నామకేమే శాస్త్రం చ నామ దీర
 తిచ్చ నామాయ శక్తిశ్చ బ్రహ్మ లోకలోకతే పునః కింకర.

ఏదే ముత్పన్నానాం శక్తిశ్చైవ నాం కథయా భిధేయత్పాతకథ
 ముపపద్యతే తాం తే శక్తిశ్చైవ శక్తిశ్చ

కేమో తిమగినో తే తస్మై మో మోవాయన్ జగత్
 పితృత్వే స్వే నామో నామో తాం మూయాం ప్రకృతం వదు
 నామో నామో తాం మూయాం ప్రకృతం వదు
 తస్మాత్ప్రేమో మో తాం మూయాం ప్రకృతం వదు
 తస్మాత్ప్రేమో మో తాం మూయాం ప్రకృతం వదు
 సంసారిచక్రం మూతాభ్యాం జగత్తస్మాత్ప్రేమో మో
 వాంసాశ్చం చేతివానూం సర్వవాదోహృది పితృమ్
 తస్మాత్ప్రేమో మో తాం మూయాం ప్రకృతం వదు
 సత్సమాతాశ్చకో మూయాం సర్వకేదనుయో కుర
 భస్తోమయాభ్యాం మూతాభ్యాం మూతాభ్యాం మూతాభ్యాం
 గమిదో వావానూ చాపి విష్ణో ద్వేస్త్య తే ర్తితమ్
 పృథివి వాయుమయోగ శాస్త్రం శాస్త్రం వాన్ స్మృత
 కేజో వాయుమయో గాణో నామ్నా సంహరణ స్మృతః
 విద్యావిద్యే శక్తి శక్తి శక్తి శక్తి శక్తి శక్తి శక్తి శక్తి
 లోకలోకాచలః ప్రాకో విద్యోతామను పేటకమ్

శృతాస్తో నష్టకః ఖండం సర్వప్రాణిహృది సితమ్
 యా దణ్డనీతి స్సా ఖ్యాతా గదా కామోదకీ హరేః
 సర్వాశ్లేషు జయో హ్యస్య చస్యజ్ఞో గరుడస్థితః
 సర్వబన్ధుషు యదృగ్ధం ప్రేమపాశం పరస్పరమ్
 దృఢం భ్రాతృసుతాఖ్యం తత్పాశం సర్వార్థసమ్మతమ్
 సర్వప్రాణిషు యాశ కి శ్చ కి ద్విద్యున్నిభా మతా
 మర్యాదా యా తథా లోకే నీ సాతు మహారవా
 సంసారభి త్తి ర్వైవేహ నీలాఖ్య స్స హరే ర్ద్విపః
 యన్మన శ్శ్రీమృగం తస్య తద్ర (సర) థ కామగో మతః
 యో వాయు ర్వాతి సో శ్వస్తు పుణ్డరీక సమాహ్వాయః
 ఇత్యేనం బ్రహ్మణా చోక్తం తస్మా దేభి శ్చియా సహాతి

శ్రీవిష్ణుపురాణే—

"ఆత్మానా మస్య జగతో నల్లేష మగుణో మలమ్
 బిభర్తి కాసుభమణిస్వరూపం భగవా న్స్థరిః
 శ్రీచత్రసంస్థానధిర మనస్తేన సమాశ్రితమ్
 ప్రధానం బుద్ధి రప్యానీ గదారూపేణ మాధవే
 భూతాదీ నీద్వియాదీంశ్చ ద్విధా వై పర విశిష్టరః
 బిభర్తి శబ్దరూపేణ శాస్త్రరూపేణ చ సితమ్
 చలస్వరూప మత్స్య స్తం జవేనా న్తరితాంబుమ్
 చక్రస్వరూపం చ మనో ధర్మే విష్ణుః కరే స్థితమ్
 పశ్చరూపాతు యా మాలా వై జయన్తీ గదాభృతః
 సాభూతహేతునాథా త భూతమాలా చ వై ద్విజ
 యానీద్వియాగ్న్యశేషేణ బుద్ధిశ్చైత్రకాని వై
 శరరూపాగ్న్యశేషేణ తాం ధర్మే జనార్దనః
 బిభర్తి యచ్ఛాసి రత్న మచ్యుతో త్య నవిరూఢమ్
 విద్యామయన్తు తద్జ్ఞాన మవిద్యా చర్మసంస్థితమ్
 భూతాని చ హృషీకేశో ధర్మే స ర్వేద్వియాణి చ

విద్యావిద్యేచ మైత్రేయ సర్వ మేత త్సమాశ్రితమ్
 అస్త్రభూషణసంస్థానస్వరూపం రూపవర్జితమ్
 విభర్తి మాయారూపాః సౌ శ్రేయసే భగవాన్ హరిః
 సవికారం ప్రధానం చ పుమాంసం చాఖిలం జగత్
 విభర్తి పుణ్డరీకాక్ష స్తదేవం పరమేశ్వరమ్ ఇతి

ఏవం స్వతస్సిద్ధానా మశృతకానాం చక్రశఙ్ఖాదీనా మన్వేన
 ధర్మ మశక్యత్వా ద్యోగేన పాశ్చజన్యత్వాదిశబ్దవాచ్యత్వా
 భావాత్, రూప్యాపాశ్చజన్యత్వాదిక ముపపన్నమ్. బ్రహ్మణాకల్పితం
 శార్లమితి నామ ఏవ మన్వేనా మప్రాశృతానాం పాశ్చజన్యా
 దికం పరమాత్మన ఏవ వైవతానాని వ్యవ్యతే అప్రాశృతంవా చక్ర
 వర్తిప్రభృతీనాం కల్పితాని శబ్దచక్రాదీని ॥

చ స్త్రితా

వాయోర్గతి రస్తనా కల్పేత్వర్థః సమస్త ఇతి సుదర్శనస్య
 సాక్షాత్ భగవత్స్వరూపత్వ ముక్తిమే. ఇతోచ్ఛేదాత్మకతాచ “మనసి
 ముక్తిః భావయే చ్యుతంజ్ఞా మితి. ఇతిశబ్దస్య ప్రసిద్ధార్థకత్వా
 దాహ సర్వత్ర ప్రసంగ ఇతి. సమస్త ఇత్యత ముమాగమః. చక్రస్య
 రుద్రనివాసత్వే ప్రమాణం దర్శయతి సన్నిత్యాదినా. పాతాన్తరం:
 “వాయోస్తరాత్మా వహసే సమస్తం సమస్తాదేవేతి ససూరిముక్తః”
 అన్య త్సమానమ్ ॥ ౨॥

భట్టభాస్కరీయపాతః

వాయోస్తరాత్మా వహసే సమస్తం సమస్తాదేవేతి ససూరిముక్తః ।

సూరి స్ఫురాదాం సూరిసో వ్యమస్త స్సమూహ్య

దేవాయ వరదాయ పిత్రే స్వాహా ॥ ౨॥

యః వాయుః అస్తరాత్మా వాయుమాపస్తరాత్మా భూత్వా
 సమస్తం జగత్ సహతే స సేపున్యాదేవేతి ససూరిముక్తః. సకా
 రస్య వ్యత్యయః సూరిభి స్స ముక్తః సూరిః విద్యాన్ సురాణాం

దేవానాం సురసః సుస్య ఆదరివాన్ ఆనూన్ జగతాం ప్రాణా
 వ్యధాతీతి అనుష్టో సమ్యక్ వోధుం యోగ్యా స్సమాహ్య దేవాః
 యేన తస్మై సమాహ్య దేవాయ నరదాయ కామఫలదాయ పితే
 రక్షకాయ ఇదం హవి ॥౨॥

సర్వోపరిష్టా దధిర్విష్ట దా(తా) త్మా యసోపరిష్టా త్పరమస్సముక్తః।
 తం నీరజస్త మనుసంపరాయ స్వాహా ॥౩॥

(శ్రీ) — యస్య బలిస్య ఉపరిష్టాత్ బధ్ధా పేక్షయా ముక్త పరమః
 సర్వోపరిష్టా దధిర్విష్టదా త్మా జనిము క్షనిత్వా పేక్షయా సర
 మాత్మా తం నీరజం బధా పేక్షిరగా ముక్తం నీరజం అనహతిపాప్య
 త్వాదిగుణవిష్టమ్. మత్తా పేక్షయా స్వాహా సాకల్యేన సంపదాయ
 సమ్యక్ పరాయ ఉత్కృష్టాయ ఇదం హవిర్వా సకల్యేన పేక్షయా బధ్ధా
 యేత్వాది॥౨॥

ఉత్తరః

సరమాత్మా ధి ధుం యోజ్యం. నీరజ ముక్తిదళాయా మప
 హత సామ్యత్వాదిగుణం ముక్త మిత్స్యం. తం త్యక్తి మిత్స్యం. అను
 ధా సాకల్యాగ్రసామ్య స్వయస్య తద్వజ్జన్యయేన సంబంధ ఇత్స్యధి
 ప్రాయ . సతాన్తరం: “తం నీరజం సుతేనువ్రజస్త మనుసంపరాయ
 స్వాహా” అస్య త్సమానమ్ ॥౩॥

ఉత్తరస్కరియపాటః

• సర్వోపరిష్టా దధిర్విష్టా త్మా తసోపరిష్టా త్పరమ స్సముక్తః
 తస్మీరజస్తం సుతను వ్రజస్త మను సంపరాయ స్వాహా ॥౩॥

ఆత్మా జీవాత్మా సర్వోపరిష్టాత్ సర్వోపాం బోకానా ముపరి
 ష్టాత్ ఉత్త్యే దధిర్విష్టత స్థితస్య అగ్రసః ఉపరిష్టాత్ పరమః పర
 మాత్మా సముక్తః స్థిత ఇత్యుక్త నీరజస్తం సర్వతరజోగుణం శోభనా
 తమ ర్యేషాం తే సుతవనః యోగినః తై రనువ్రజస్తం అనుగమ్య

మానం తం పరమాత్మానం సమ్యక్స్వరయంతి పరమం శ్రేష్ఠం కరోతి
తస్మై అను సంపరాయ ఇదంవాచి || 3 ||

తమ స్వర్వభూత మునునో ద్భరేణ్య స్తం సత్త్వరూపం సకలం

ప్రకాశ్య సంశ్లేశయ స్సృష్ట నిమిత్తయే యస్తస్మై

పరంబ్రహ్మదే పరంజ్యోతిషే స్వాహా || ౪ ||

(శ్రీ) — “నాసదానీ న్నోదానీ తదానీమ్. నానీ ద్రజో నోవ్యో
మాపరో యత్. కిమాపరీమః కుమాకస్య శర్మన్. అభ్యః కిమానీ
దహనం గభీరమ్. సమృత్యై రమృతం తర్హిషః. రాత్రియా అహ్నా ఆనీ
త్రృకేత. ఆనీద వాతనో స్వధయా తదేకమ్. తస్మా ద్వాన్యం స
పరః కిచ్చ నాస. తమ ఆనీ త్రయసా గూఢ మగ్రే ప్రకేతమ్.” ఇతి
సుఖానోపనిషద్ || “ఓం తదాహు కిం తదానీ తస్మై సహోవాచ
సస న్నాన స న్ననద సదితి తస్మా త్తమ స్సజ్జయతే. తమనో
భూతాది ర్భూతాదే రాకాశ మాకాశా ద్వాయు ర్వాయో రగ్ని
రగ్నే రాప అభ్యు పృథు తదజ్ఞం సమధిం శైతన్యవంత్సర మాత్ర
ముపిత్వా ద్విధా కరో దగస్తాత్ భూమి ముఽరిష్టా దాకాశం
మధ్యే దీర్ఘే పురుషో దివ్య సుహస్ర శీర్షా పురుష సుహస్రాక్ష సుహ
స్రపాత్ సుహస్రఖామూరి సర్వం తమో భూతం వరేణ్యం ప్రాణిన్య
పరమాత్మా తమోభూతం సృష్టే ప్రా గధునోత్. తం సత్త్వరూపం
సహస్రశీరేత్యాదిగూఢమ్. ప్రకాశ్య సృష్టినిమిత్తయే సృష్ట్యర్థమ్.

శ్రీగీతాయామ్:—

ప్రకృతిం పురుషం చైవ విద్యనాదీ ఉభావవి

మమ యోని ర్మహద్బ్రహ్మ తస్మై నర్భం దధా మ్యహమ్

సంభవ స్వర్వభూతానాం తతో భవతి భారత

శ్రీవిష్ణుపురాణః:—

ప్రకృతిం పురుషంచైవ ప్రవిశ్య స్వచ్ఛయా హరిః

క్షోభయామాన సంప్రాప్తై స్థితకాలే వ్యయావ్యయా ||

ఏవము క్రమకాణం అనునవిశ్య ప్రకృతిపురుషో సంక్షేపయన్
 సృష్టి మకరోత్. కథంబిచేత్ సహస్రబాహుః. “సా గ్రేభూ
 తానాం మృత్యు మసృజత్. త్ర్యం త్రిపాదిం భణ్ణపరిశు వచేజన్. తస్య
 బ్రహ్మ భిషేదే స బ్రహ్మణ మేవవివేక సమానసాత్ సప్తపుత్రా
 ససృజత్. తే హ విరాజం సప్తమానసా ససృజన్. తే హ బ్రహ్మణావతయన్
 “భాహ్మణో అస్య ముఖ మాసీత్ బాహూ వా జన్య కృత. ఊరూ
 రిదస్య (వై)య ద్వైశ్య. పాదభ్యం శూద్రో అజాయత. చక్రిమా
 మనసో జాతః. చక్రో స్సూర్యో అజాయత. “త్రోతా ద్వాయుశ్చ
 ప్రాణశ్చ. హృదయా త్సర్వ మిదం జాయతే. తతో దా వ్నిహదా
 యత్ పాతస గర్భాశ్చ అస్థిభ్యః పర్వతా లోచాభ్యః సహస్రసస్ప
 తయో లలాటాత్ క్రోధజ స్పందో జాయతే. తస్మై తస్మై మహతో
 భూతస్య శ్శ్వసిత మేత దృశ్యశ్చేదో యశ్చేద సాహితేదో
 ధర్మవేద శ్శితా కల్పా వ్యాకరణం నిరుకం ఛన్దో విచి. జ్యోతిషా
 మయనం న్యాయో హిమానసా ధర్మశాస్త్రాణి వ్యాఖ్యానా న్యపవా
 ఖ్యానాని సర్వాణిచ భూతాని హిరణ్యజ్యోతిర్వస్మిన్నయ మాత్మా
 అధిక్షియన్తే భువాని విశ్వా ఆత్మానం దిధా అకరోత్. ధీన
 శ్రీ అధీన పురుషో దేవోభూత్వా దేవా ససృజత్. ఋషి ఋభుత్వా
 ఋషీన్ యక్షరాక్షసగర్భరాన్ గ్రామ్యా నారిణ్యాశ్చ పశూ
 ససృజత్. ఇతిరాగజ ఇతిరో ఒడవాన్ ఇతిరా బడణ ఇతిరో
 ఒశ్వతరాన్ ఇతిరో గర్దిభీ ఇతిరో గర్దిభః ఇతిరా విశ్వహృదీ రితిరో
 నిశ్వంధర ఇతి ఏవం సృష్టవాన్. ఆయం పరమాత్మా కం ఇత్యా
 కాంతాయామ్. “తస్మై పరం బ్రహ్మణే పరం జ్యోతిష ఇతి పురుష,
 నారాయణ పరంబ్రహ్మ పరంతత్త్వ, పరంజ్యోతిః పరమాత్మాది
 శబ్దవాచ్యో నారాయణ ఏవేతి జ్ఞాపయితం పరంబ్రహ్మణే పరంజ్యో
 తిష ఇత్యుక్తమ్. పరంబ్రహ్మ గ్రహణాత్ సర్వమపి గృహీతంధవతి.”

శ్చ

త మిశ్యవాణాం పరమం మహేశ్వరం తం దైవతానాం

పరమం చ దైవతమ్

పరిం పతీనాం పరమం పరస్తా ద్విదామ దేవం భవనేశ

మిష్యమ్

స తస్య కార్యం కరణం చ విద్యతే స తత్సమ శ్చాభ్యధి

కశ్చ దృశ్యతే

పరా : స్య శి ద్వివిధేన హ్రూయత స్వాభావకే జ్ఞానబల

క్రియాచ|| ఇత్యాది

శిష్యుః—“యతోపా ఇమామి భూతాని జాయంతే” ఇత్యాది.
జగత్కారణం బ్రహ్మ త్యక్తం. జగత్కారణత్వాత్ విష్ణోది
మూర్తినాం మూలభూతానాం పత్యోశి పరమార్థి తేజాభావాత్.

స భూతాంఘసంసారాం దేవస్య పరమాత్మనః

స తస్య ప్రాశ్నతో మూర్తి రాంసపేదోఽసిగమ్యతా

స విధాతుమయం దేహం శ్రేలోక్యే సర్వజన్తుషు

ఇత్యప్రాశ్నతత్వాత్, “ముతగ్ంసత్యం పరిం బ్రహ్మత్వాది
పరిబ్రహ్మస్వరూప ప్రాదనాత్, ప్రాదానరాత్రిప్రాదాత్ కేనలాచ్చ
దేవేషు క్రిమేణా దిమూ రశ్మినిర్మూర్త్యా క్రిమేణ విష్ణుః సుహవిష్ణుః
సదావిష్ణుః వ్యాపినారాయణః చ తత్త్వయో భవన్తీతి మరీచ్యాదిభిః
ప్రతిపాదితత్వాత్, “త మిశ్యవాణాం పరమం మహేశ్వరం విత్వత్త
త్వాచ్చ “ముత వగ్ని ర్వా ఋత వసా వాది త్యస్సత్వ”మితి “అగ్ని
స్సర్వా దేవతా” “అసా వాదిత్యో బ్రహ్మేతి” సమస్తకళ్యాణ
గుణాత్మకత్వాభిప్రాయేణ “ముతగ్ంసత్యం మిత్వత్తమ్” “పూర్ణత్వా
త్పురుష” ఇతి ప్రాదనారాయణాదిషు పూర్ణత్వాభావాత్, పూర్ణ
త్వా ద్వాప్యపినారాయణః.

“పరశ బ్రేవ చ వ్యాపినారాయణ ఇతిరీతః

నారిశ బ్రేవ జీవానాం సమూహః ప్రాచ్యతే బుధైః

తేహ మయనభూతత్వా న్నారాయణ ఇహోచ్యతే

తాన్వేన చాయనం తస్య వేన నారాయణ స్మృతః
 నారాణా మయశత్యా చ్చ లేన నారాయణ స్మృతః
 నార స్త్వీతి సర్వపుంసాం సమూహా కరికీర్తితః
 గతి రాలమ్బయ తస్య వేన నారాయణ స్మృత
 నారో చరాణాం సత్త్వత సప్త్యానా మయనా గతిః
 తేనాస్మి ముఖి ర్నిత్యం నారాయణ ఇతిరితి
 సరసంబునో నారా సర స్స పురుషోత్తమః
 నయ త్యజ్ఞా నిజ్ఞానం నాశయ త్యజ్ఞానం తమ
 సరిష్వతి చ సర్వత్ర సర సప్తా త్సనాతనః
 సరసంబున స్సవ్యే చేతనాచేతనాత్మకః
 (ఈశితవ్యతయా నారా)

పుగ న్నవ్యతయా నారా ధార్యపోష్యతయా తిథా
 నియామ్యశ్వేన సృజ్యత్సా వేశధరణై స్తథా
 అయతే నిజలూర్నానాన్ వ్యాపౌతి క్రియయా తిథా
 నారా శ్వాప్సయనం తస్య తై సద్భావసమూహానాన్
 నారాణా మయనం వాగ శ్వేతసప్తాయనం సదా
 పరమాచ గతి క్షేమాం నారాణా మాత్మనాంసదా" ఇతి.

అతో ౭స్యాపి వ్యాపినారాయణ పరత్వాభి ప్రాయేణ తస్మై
 పరం బ్రహ్మణే ఇత్యుక్తమ్॥౪॥

చ చ్చి రా

అయం మంత్ర సర్వకారణభూత పరిపూర్ణ వ్యాపినారాయణ పర
 ఇతి స్థాపయితుం శ్రుత్యైర్నాం బుధాహరః. "నాసదే త్యాది
 నారాయణ పరంబ్రహ్మ నారాయణ పరింజ్యోతి రితిచ నారాయణాను
 వాతోక్త పాదద్వయ సిద్ధపరంబ్రహ్మ పరంబ్రహ్మ శ్శబ్దయో గన్తిస్మత్రే
 గృహీతత్వాత్, అయం సర్వ వ్యాపినారాయణపర ఇత్యభిప్రాయః.
 అతో నారాయణశబ్దో బహుళా వ్యుత్పాదితః. పాతా త్తరమ్: త్వంస
 త్వయాప మితి అన్యత్సమానమ్ ॥౪॥

భట్టభాస్కరీయపాఠః

తమ స్వర్వభూత చుఘనో ద్వరేణ్య స్త్వం సత్త్వరూపం
సకలం ప్రకాశ్య । సంక్లేశయ నృప్తినిమిత్తయేయస్తస్మై
పరంబ్రహ్మణే పరంజ్యోతిషే స్వాహా ॥౪॥

తమః మోహ సర్వభూతాన్ అధునోత్ అపీదయత్. వరేణ్య
స్త్వమ్ సకలం సత్త్వరూపం ప్రాణి రూపం ప్రకాశ్య స్వరేజసా
విగతమోహంకృత్వానృప్తినిమిత్తాయ నృప్తిరక్షణాయ సంక్లేశయన్
క్లేశం గమయన్. అస్తేయ పరమాత్మా పరం ఉత్కృష్టం జ్యోతి
ర్యస్య తస్మై పరంజ్యోతిషే. పరంబ్రహ్మణే తస్మై ఇదం హవిః ॥౪॥

జ్యోతి ర్జ్యోతిషాం జ్యోతి రోజోబలం సత్త్వం సత్త్వాత్మకం
సంజ్యోతి రిత్థమ్ । తస్మై సూక్ష్మ సూక్ష్మయ రేజసే స్వాహా ॥౫॥

పరంబ్రహ్మభూత నారాయణస్య మాహాత్మ్యం ప్రతిపాదయతి.
స్వయం జ్యోతిః అత్యుత్తీప్తిమత్. జ్యోతిషాం సూర్యచంద్రాదీనాం
జ్యోతిః దీప్తిః ఓజ పరబలాహరణ సామర్థ్య మోజః. జగత్సృష్ట్యా
దికం కర్వత స్తస్య శ్రీమహావిష్ణోః బలం సత్త్వం సత్త్వరూపం
సత్త్వాత్మకం తదః స్వామిణం సంజ్యోతిః సమ్యగ్జ్యోతి ఇతం ఉక
ప్రకాశణం. తస్మై సూక్ష్మసూక్ష్మయ రోజోరణీయాన్మహతో
మహీయా త్యాది ప్రతిపాదయ. రేజసేపరాభిధవనసామర్థ్యం తేజః
ఇతి రేజసే ॥౫॥

చ స్త్రి కా

పరమాత్మనో జ్యోతిష్టాదికం ప్రతిపాదయతి జ్యోతిరిత్యాదినా.
జ్యోతి రోజసా బలం దర్శయతి. జ్యోతిః దీప్తిః ఓజః. పరబలాహరణ
సామర్థ్యముపరమాత్మైవ జ్యోతిరోజోబలరూపేణ స్థితఇత్యర్థః.
పాతానరం: "జ్యోతి ర్జ్యోతి ర్జ్యోతిషాంజ్యోతిరోజో వాబల మాహరన్
సత్త్వం సత్త్వాత్మకం నా సజ్యోతిరు క్తం తస్మై సూక్ష్మసూక్ష్మయ
రేజసేస్వాహా" ఇతి. ॥౫॥

భట్టవాస్కరీయపాఠః

జ్యోతి ర్జ్యోతి ర్జ్యోతిషాం జ్యోతి ర్లోకో వా బలమాహరన్.

సత్త్వం సత్త్వాత్మకంవా సజ్యోతి రుక్తం తస్మై

సూక్ష్మసూక్ష్మాయ తేజసే స్సాహ ॥౨౧॥

. తేజోనుమాయః జ్యోతిషాం సత్త్వతాణాం జ్యోతి ర్జ్యోతిః. కిచ్చ జ్యోతిషాం రవిచన్ద్రాదీనాం జ్యోతిః కాన్తిః ఓజసా హ్యజితేజః. వా చాత్మకే. బలం సార మాహరన్ గృహ్యన్ సత్త్వం సత్త్వరూపం సత్త్వాత్మకం సత్త్వనుయం సజ్యోతిః కాన్తిసహితం ఉక్తం నిగమై ర్గదితమ్. తస్మై సూక్ష్మసూక్ష్మాయ తేజసే తేజో నూపాయ ఇదం హవిః॥౨౧॥

సత్త్వం సత్త్వాత్మకం వా రజో రజస ఆత్మకమ్. తమ స్తమస

ఆధార స్సాకృతం తం నిరీశ్వర మీశ్వరాయ స్సాహ ॥౨౨॥

(శ్రీ) — అయమపి మన్తః పూర్వోక్త పరమాత్మపరః. సత్త్వం సాత్త్వికం సత్త్వాత్మకం తదన్వయమితి రజ రజోమామ రజస ఆత్మకమ్ తదన్వయమితి తమ తమోమామం తమస ఆధార తమో నూప్య నిర్వాపనం సాకృతం ఆత్మనిపహితం నిరీశ్వరమ్.

‘సతస్య కశ్చిత్పర మస్తి లోకే (త్పతి రస్తి లోకే)

సచేతితా నైవచ తస్య లిప్తమ్

స కారణం కరణాధిపాధిపా

సచాస్య కశ్చి జ్జాతా సచాధిపః ఇతి

. ఉత్వయ సర్వేశ్వరాయేత్సత్త్వం. తమ

. “విగ్రహా హవిశదానం యుగప త్కర్మసమ్మిధి

ప్రీతిః ఫలప్రదత్వం చ దేవతానాం విద్యతే” ఇతి

విగ్రహాది శక్త్యాకాభావాత్ చతుర్థ్యన్తశ్చజ్ఞో దేవతేతి శబ్దాతి నిర్వచితా భావాత్, మన్తాభివాదానాం స్వాధీతాత్పర్యాభావాచ్చ

ఈశ్వరాయేతి కథముచ్యత ఇతి చత్. ఉచ్యతే “యదైవ కిచ్చమను
రవద తద్భేషజ” మితి శ్రుతే.

“వేదాద్యుపనిబంధత్వా త్పామాణ్యం మనో స్మృతమ్
మన్వ్యవిపరీతా తుయా స్మృతి స్స సత్యస్యే” ఇతి

సంవత్సరగణాచ్చ, ప్రామాణ్యేనాభి హితాయాం మనుస్మృతే

“ప్రత్యక్షాచ్చనుమానాచ్చ శాస్త్రాచ్చవివిధాగమమ్
త్రయం సువిదితం జ్ఞేయం ధర్మసిద్ధి చుభీషుతా” ఇతి

ప్రత్యక్షాదీనాం త్రయగణం ప్రామాణ్యప్రతిపాదనాత్ “మహాగం
ఇన్ద్రో వజ్రిబాహుః” “వజ్రిహస్తః పురస్కర” “ఉత్తమస్సోజసహ
వీత్వా శివే ఆవేశయ” ఇత్యాదిదేవతా సద్భావ ప్రతిపాదనాత్.
గారుడాదిషు మస్త్రేషు మస్త్రాక్షివాదానాం న్యైకతాత్పర్యదర్శనాత్.
గ్రహవిషహరణాదిషు నృప్తత్వాచ్చ ఈశ్వరసద్భావో స్తీత్యన.
గన్తవ్యః స్మృతీనా మపి వేదమూల్యే ప్రేధానిర్వాహః కృతః.
నిత్యానుమేయ శ్రుతిమూలత్వం ప్రాధికారం. ఉత్పన్న శాఖామూల
త్వమాపస్తంబాద్భ్యాః. విప్రక్లిష్ట శాఖామూలత్వ మితరే. నిత్యాను
మేయశ్రుతిమూలత్వే ఆనుమానాద్భ్యాః విశేషవిశిష్టస్య నిత్యాను
మేయశ్రుతిమూలత్వమ్. నాత్మానుమానాద్భ్యాః మూలత్వం యద్యు
చ్యతే తద్విఘటపటాదీనామపి నిత్యానుమేయ శ్రుతిమూలత్వం
స్యాత్. ఆనుమానాద్భ్యాః విశేషవిశిష్ట స్వేతిచేదుచ్యతే ఉచ్యత్య
మాగా నామేవానుమానీ విశేషణ విశిష్టత్వమితి సిద్ధాంతే నిత్యా
నుమేయత్వంభజ్యేత. ఉత్పన్న శాఖామూలమితిచేత్ తేషాముత్పన్నాః
పాతాః ప్రయోగా దమమీయన్తే. ఆశ్చేకైవోత్పన్నావా తత
తత్రోత్పన్నావాచకై వేచేన్న. సర్వవేద సాక్షాత్కారసితో వ్యాసస్య
ఏకస్యాపిశిష్యస్యాభ్యాసేసామన్యసంభవాత్ తథా వక్తుమయుక్తమ్.
ఇన్దు విప్రక్లిష్ట శాఖామూలత్వం వక్తుం యుక్తమ్. తదు క్తమ్.

“దుర్బోధా వైదికా శ్చబ్దాః ప్రకీర్ణత్యాచ్చ సేఖలాః
తద్వై స్తవన స్పష్టార్థా స్పష్టోత్తమైః ప్రాప్తితాః॥” ఇతి
ప్రసక్తా జేత త్వర్వమునాదితమ ॥

చ ప్రకార

సత్యం ఆమన స్తీతితేమః. విగ్రహత్యాదినా మిమాంసకేషుం
దర్శయత్యా ఖణ్డయతి ఉచ్యతేత్యాదినా. గామదాది మస్త్రాణాం విష
హరణాదిషు ప్రత్యక్షానుభవాత్ ఉద్భవాదస్య స్వాత్మే తాత్పర్య
మస్తీతిభావః. పాతాస్తరం: “సాకృతం త మిశ్వర మిశ్వరాయ” ఇతి.
అన్యత్సమానమ్ ॥

ఉద్భవాస్కరీయపాతః.

సత్యం సత్త్వాత్మకో రజో రజన ఆత్మక రమ స్తమన
ఆధారః । సాకృతం తమీశ్వర మిశ్వరాయ స్వాహా ॥౬॥

సత్యం సత్వరూపః సత్త్వాత్మకః స త్వమయః రజోరూపః రజన
ఆత్మక రజోమయ తమోరూప తమన సమోరూపస్య తమన
ఆధార నివాసస్థానం తమోమయః గుణతయాత్మక మిశ్వరం
సాకృతం తంభక్తానుగ్రహేణ రక్షణాభిప్రాయసహితం తం సమస్క
రోమి శిశ్వరాయ తస్మై ఇదం వాసిః ॥౬॥

అనిర్భిజ్ఞం యస్యేద మనీ దానీ దుదక మాత్మకమ్ । యస్యో
దావో చిన్మర్తముచ్చ ముచ్చై రురుగాయ స్వాహా ॥౭॥

శ్రీ — యస్య పరమాత్మనః, యదా ప్రళయేచ్ఛా భవతి తదా
లోకే అనిర్భిజ్ఞం భేదరహితం నిర్గుణ మన ముదకాత్మక మానీత్.
యస్య పరమాత్మనో దగు మిచ్ఛా యదా తదా ఉదావః ఉత్కర్షణ
దావః ప్రళయాగ్ని ఉదనర్థం తథా అనమృద్ధిః ఉచ్చం ఆత్మస్తమ్
ఉచ్చై రురుగాయ శ్రుతిస్మృతిషు సర్వత్ర ఆత్మస్తం గాయత ఇతి
రుగాయః తస్మై ॥౭॥

చ నిర్మ కా

ఉదక మాత్మక మితి ముమాగమ శ్చాస్త్రసః. ఉదానభిత్వత్ర
దశారలోప శ్చాస్త్రసః. పాతా స్తరమ్: “యస్యోదావో దహేదన్తః” మితి,
అన్యత్సమానమ్: ॥ ౭ ॥

భట్టభాస్కరీయపాఠ

అనిర్విణ్ణం యన్యేద మాసీ దాసీ దదుదక మాత్మకమ్ । యస్యో
దావో దహే దన్తర్థ ముచ్చ ముచ్చై రురుగాయ స్వాహా ॥ ౭ ॥

యస్య ఆత్మకం ఆత్మభూతం ఆసీదత్ సత్త్వత్ ఇద ముదకం
జలం సిద్ధిర్ణా భద్రత్ ఆసీత్ యస్య ఇవాత్మక ఉకార ఏవాత్మే
దాసః దావాగ్ని ఉచ్చం ఉన్నతం సత్త్వ మబధం అన్తం పాపం
దహేత్ య ఉచ్చై ఉన్నతః ఉరుగాయ బ్రహ్మజ్యై రీయత ఇతి
ఉరుగాయః తస్మై ఇదం హవి ॥ ౭ ॥

యన్యచ్చా లోకే వా ప్రజాయతి ల్లోకే యన్నైవాసీ తన్నై
వాసీత్ । యద్వా సజ్జాతం యత్స్వర్గ మిశ
మీశషే స్వాహా ॥ ౮ ॥

(శ్రీ) — యస్య సరమాత్మసః ఇచ్చా లోకే ప్రజాయతిః ప్రజానా
మాయతిః. సృష్ట్యాదికం. “సోఽకామయత బహు స్యాం ప్రజాయే
యేతి” ఇత్వాది శ్రుతయః మనసైవ జగత్సృష్టిసంహారా చ కరోతి
యః తస్యారీషత్పితృణాం న ద్యమవ్యయః ఇతి లోకే యత్పర
మాత్మ నైవాసీ దితి యత్ తన్నైవ. ఇచ్చయా సర్వమాసీత్.
యద్వా బ్రహ్మరుద్రాదికం సర్వం జీవజాతం సర్వం కళం సేత్వరం
యత్ యస్తాత్. లిలామిత్రకారణాత్ ఈశిషే తుభ్యమ్ ॥ ౮ ॥

చన్ద్రికా

యద్యేత్త్విత్రయత్ వా పఠచ్ఛేదః. పాతానరమః. "యస్యేచ్ఛా
లోకేవా ప్రజాయతే తల్లోకః, యన్నైవానీ తన్నచానీ"ది. అస్య
త్సమానమ్ ౮॥

భట్టహస్కరీయపాఠః

యస్యేచ్ఛా లోకే వా ప్రజాయతే తల్లోకం యన్నైవానీ
తన్నచానీ ౮. యద్వా సచ్ఛారం య తన్నైవ మి
మీశేషే స్వాహా॥౮॥

యస్య ఇచ్ఛామాత్రేణైః లోక మానీత్ "యస్యేచ్ఛా లోకేవా
ప్రజాయతే లోకం సృజామి" స్థానీ జాతాంతరము. యస్య ఇచ్ఛా
మాత్రేణైవ లోక మానీత్. ఇచ్ఛా నైవానీది. య తన్నచానీ
యద్వా సచ్ఛారం భవంతీచ్ఛా జాయతే అద్వితీయ
సర్వమపి సచ్ఛారే మానీత్. ఈశం సమగ్రం అసీ. ఈశేషే సమర్థాయ
తస్మై ఇదం వాచి. ॥౮॥

యో వేదాదిః పరమః పరో బ్రహ్మ త్రిమాత్ర స్త్రీయామూర్తికః ।
శబ్ద శబ్దాతిగః పరంబ్రహ్మదే పరంజ్యోతిషే స్వాహా ॥౯॥

(శ్రీ)॥—యః పరమాత్మా వేదాది వేదానా మాది పరమః
సమాభ్యధికరహిత పరఃఉత్కృష్టః. బ్రహ్మ బ్రహ్మాత్మాత్రిమాత్రః
ఉత్తమ మభ్యమాధిమ భేదేన త్రిమాత్రః. త్రియామూర్తిః
ఆదిత్యమణ్డలమధ్యవర్తీ శబ్ద. శబ్దబ్రహ్మరూపః శబ్దాతిగః శబ్దాతి
రిక్తః ఏవంభూతాయ పరంబ్రహ్మదే పరంజ్యోతిషే అనేన పర
మాత్మా వ్యాపినారాయణః ప్రతిపాదితః తస్మై. యద్వా

యో వేదాదిః ప్రణవః "యో వేదాదా స్వరః ద్రాక్షో వేదా
న్దేవ ప్రతిష్ఠితః" ఇతిశ్రుతే. పరమః "ఓమితి బ్రహ్మ ఓమితీదగం

సర్వ" మిత్యాదిశ్రుతి. పర ఉత్పత్త్య బ్రహ్మ శబ్దబ్రహ్మరూపీ
త్రిమాత్రః వాస్తవదీర్ఘపుత్రరూపిణః

"ఏకమాత్రో భవేద్విస్వా ద్విమాత్రో దీర్ఘ ఉచ్యతే
త్రిమాత్రస్త్రిపుత్రో జ్ఞేయో వ్యజ్ఞానం త్వన్మమాత్రమే ||" ఇతి
త్రయీమూర్తిక

"ఓంకారో భగవాన్వస్త్వే ప్రాణమా నచసం పతిః
తదుచ్ఛార్జితం స్తేతు సేనాశం యాని రాక్షసాః ||" ఇతి

త్రియీమూర్తిక స్వానంద్యః, స్వానేకపీ, శబ్ద శృద్ధబాధికః పర
మాత్మప్రసాదకత్వాత్ "వేదశబ్ద" పేక్షయా భిన్న "శబ్దా దిద" మితి
పాఠశబ్దే ప్రణవాత్ సర్వం జగదమ్భాతి మితి సరంబ్రహ్మణే పరం
జ్యోతిషే ప్రణవ ప్రతిపాద్యాయ నారాయణా యోగ్యైర్భి. యద్వా
యో వేదాదిః యో వేద బుద్ధ్యజస్సానా సర్వణవేదేషు ఆదిః మూల
భూతి. ఆది రిత్యుక్తిత్వాత్ యజుర్వేదః తథాహ శ్రీవిష్ణుర్న రాణి--

"వేదమగ్నిసప్త మైతేయ శాఖాభేదా స్సహస్రకః
స శత్యా వృక్షనా ద్వ్యనామంతే పేక్ష శ్రుణుష్వతత్ ||"
"ద్వాపి ద్వాపి రే విష్ణుర్నాస్వసయాపీ మహామునే
వేద మేకం సుబహుధా కురుతే జగతోహితః
కర్మణేజో బలం చాల్పం మరుష్మాణా మవేత్త్య చ
హితాయ సర్వభూతానాం వేదభేదా స్కరోతి స ||" ఇత్యాది
"ఏక ఆసీ ద్యజుర్వేద స్తం చతుర్థా వ్యకల్పయత్
చాతుర్వోత్ర మభూత్తస్మిం స్తేన యజ్ఞ మథాకరోత్
అభ్యర్చనం యజ్ఞిసు ఋగ్వి శ్లోత్రం తథా మునిః
బౌద్ధాత్రం సామభి శ్చక్రే బ్రహ్మర్షిం చాప్యధర్వభిః
తతః సు ఋచ ఉద్ధృత్య ఋగ్వేదం కృతవా మునిః
యజామీ చ యజుర్వేదం సామవేదం చ సామభిః
రాజ్ఞాం త్వధర్వవేదేన సర్వకర్మాణి స | పథుః

కారయమాన మైతేయ బ్రహ్మత్వం చ యథాస్థితి
సోయ మేగో మహా వేదతన స్తేన పృథక్కృతః
చతుర్థాచ తతో జాతం వేదపాదపకాననమ్" ఇతి
స్కాన్దే||—“ఏక ఏన ద్విజా వేద వేదాన్త స్వేక ఏవ చ
తత్రాపి మునిశార్ద్రాల శాఖాభేదే భేదితా||" ఇతి
శ్రీవైఖానసే||—“వేదానాం వ్యసనా దర్వా క్షాపగ్రూపం మిలితం
తు యత్

తాన్తు వైఖానసీం శాఖా మితి వేదవిదో విదుః
తాన్తు వైఖానసీం శాఖా మాదా నధ్యాయ నునీన్
తాన్తు వైఖానసీం శాఖాం వ్యాససు భగవాన్మృతః
చక్రే ఋగాదిభేదై సు వ్యసిత్వా తు పృథక్పృథక్" ఇతి.
శ్రీవైఖానసేనురీదితో కేతవద్దనంహితాయాం శాఖాన్తు వేదనాధ్యాయే
“ఆత కరం ప్రవత్సామి శాఖాన్తుకమణాం ఋషా
బ్రహ్మచ్చృణ్వ శ్చతుస్సామ పృథుగో వేదవిదృగ
ద్వైపాయనస్య శిష్యాన్తు చత్వార కథితా క్రమాత్"||

ఇత్యుపక్రమ్య

“అతో యజ్ఞప్రభేదను విదు రేగో ద్విరం శతా మిత్యన్తం
మహాన్తం ప్రబల్ల మభిధాయ
వేదానాం వ్యసనా త్పుర్యం ప్రాగ్రూపం మిలితం తుయత్
తాన్తు వైఖానసీం శాఖాం ప్రోవాచ స పితామహ"||

స్కాన్దే||—“వైఖానసీం మహాశాఖాం స్యసూత్రే వివియుక్తవాన్
పద్మభూః పంమో ధాతా రెస్మిన్నా రాధస్యతయమ్
ఉక్తవాన్నిగిమార్థానా మూచాం ప్రవిభాగశః

బ్రహ్మకై వర్తే||—సన్నిగనాం యథా గతౌ (ఇత్యారభ్య)
తథా వైఖానసో వరః
శ్రుతీనా మాదిభూతా తు శ్రుతా కేకాయనీ మతా
యథా మునీనాం విఖినా ఆదిభూత ఉదాహృతః

సూత్రాణాం తత్ప్రణేతన్తు యథా శ్రేష్ఠతరం స్మృతమ్

తథైవ పుష్కరో కాజన్ తీర్థానా ముత్తమోత్తమమ్॥" ఇతి

ఏకాయనీ శ్రుతిః వైభాసనీ శాఖా ఏకాయనవేదత్వేన ప్రసిద్ధా. అతవవ వేదాదిః పరమః శ్రీమన్నారాయణైకపరత్వాత్ పరః ఉత్కృష్టః. బ్రహ్మ శబ్దబహురూపీ త్రిమాత్రః ఉచ్చనీచస్వరితభేదేన త్రిమాత్రః. త్రయీమూర్తి కః "అదిత్యోవాపష ఏతన్మణ్డం" మిత్యాది శ్రుతిషు ఋగ్ సామోః తావన తేజోరూపత్వ మభిధాయ "ఏత స్మిన్మణ్డలే చర్చిషి పురుష స్థాని యజూగ్" పీఠియజుర్వేదస్వరూప సవితృమణ్డలమస్యవర్తీ పురుష ఇత్యుచ్యతే. అతస్యాథేకత్వే. శబ్దరూపః శబ్దాదిదం "సర్వగతి ర్యాజషీ హైవ శత్య" దితి. సర్వేపాంగతిః అనేన శ్రీవైభాసనీ శాఖా ప్రతిపాదితా. ఏకాయనవేదాంతరూప తత్వాత్ నారాయణ ఏవాంతప్రతిపాద్యత ఇతి జ్ఞాపయితుం పరం బ్రహ్మణే పరంజ్యోతిషే ఇత్యుక్తమ్.

కృష్ణ అయస్మిన్త్రైః అష్టాక్షరప్రతిపాదక ఇత్యవగమ్యతే. వేదాదిః ప్రణవః పరమ ఇత్యనేన

"నగన్య పరమ శ్చేషే శేషా నస్తార ఈరితా" ఇతి

"భగవా న్నే ఏకో నిత్య మహం ప్రత్యవర స్పదా

ఇతి భావో ననుః ప్రోక్తో ననుషః కారణం హి సః" ఇతి

పరమశబ్దేనవా పరశబ్దేనవా నమః ప్రతిపాదనాత్ "బ్రహ్మణే త్వా మహన ఓ మిత్యాత్మానం యుంజీ"తేతి శ్రుతే హ్యసవిద్యాచ ప్రతిపాదితా భవతి. నమశ్చబ్దోత్రాభిప్రేతః "నారాయణపర బ్రహ్మ" త్యాదిభి శ్చతుర్థ్యన శ్చేష నారాయణశబ్దః ప్రతిపాదిత ఇతి

"ఓమిత్యక్రే వ్యాహితీనను ఇతి ఏశాచత్ నారాయణా యేత్యపరిష్టాత్ ఓమిత్యేకాక్షరం నమ ఇతి ద్వే అక్షరే నారాయణా యేతి ఏశాచక్షరాణివరద్వై నారాయణస్యాక్షరాక్షరం పరమ్" ఇతి. శబ్ద శ్చబ్దాదిద మిత్యుక్తం

సర్వ మష్టాక్షరాంతస్థం యచ్చావ్య దపి వాఙ్మయమ్

ఇత్యాదినచనాన్య తానుసంధేయాని శేషంపూర్వవత్॥౯॥

చ ద్వి కా

యో వేదాది రిసి మన్తం ప్రథమం పరమార్థపరతయా
 వ్యాచప్తే సూర్యస్య వేదరూపత్వాత్ త్రయీమూర్తిత్వమ్. అతః
 ఆదిత్యమణ్డల మధ్యనక్షత్రే త్యుక్తమ్. అథ ప్రణవస్య పరమార్థవాచ
 కతయా తత్పరత్వేన వ్యాచప్తే యద్యేత్యాదినా. పరంబ్రహ్మణ ఇతి
 ఇత్యేంభూత ప్రణవవాచ్యాయ పరమార్థేన ఇత్యుక్తః. అథ శ్రీ వైఖా
 నసశాఖా పరతయా వ్యాచప్తే యద్యేత్యాదినా. మిళితావసానాం
 వేదానాం శ్రీ వైఖానస శబ్దవాచ్యత్వం నీహోపనిషది చోచ్యతే.
 స్వసూత్ర ఇతి శ్రీ వైఖానససూత్ర ఇత్యుక్తః. ఆచారన త్రయమితి త్రై
 కాలికమారాధన మిత్యాదుః శ్రీ వైఖానసశాఖాయా ఏకాయనీయ
 శబ్దవాచ్యత్వ ముక్త్యుక్త్యా దర్శయతుం బ్రహ్మకై వర్తనచన ముదా
 హరతి. నిమ్నగానామిత్యాది వైఖానసో పర ఇత్యస్య యథా మునీ
 నాం విఖనా ఇత్యాదేశ్యమధ్యే శ్రుతీనా మాదిభూతాతు శ్రుతిరేకా
 యనీ త్యుక్తత్వాత్ శ్రీ వైఖానసశాఖాయా ఏకాయనీత్వం యుక్త
 మిత్యాశయః. ఇతి ॥౯॥

భట్టధాన్యరీయపాఠః

యో వేదాదిః పరమః పఠో బ్రహ్మ త్రిమాత్రక స్త్వయా
 మూర్తికః పట్ట శృద్ధాదికః పరంబ్రహ్మజే పరం
 త్యోతిషే స్సాహా ॥౯॥

• వేదాది వేదానా మాదిభూత పరమః శ్రేష్ఠః పరః ఉత్కృష్టః
 బ్రహ్మ బృంహతి హరయతి సర్వమితి బ్రహ్మ. త్రిసో మాత్రా
 వర్ణాని ఉచ్చారణకాల భేదోవా సస్తి స త్రిమాత్రం. అకార ఉకార
 మకారా త్రివర్ణా త్రయీమూర్తికః వేదత్రయమూర్తి శబ్దానా
 మాదికః ఆదిభూతః శబ్ద ప్రణవః యో దేవ ఏవం విధ ప్రణవరూప
 తనుర్వా శబ్దాదికః తస్మై పరంబ్రహ్మణే పరంజ్యోతిషే. ఇదంహవిః ॥౯॥

యోవాఽవ్యక్తం సకలం ప్రవృద్ధై యదిదం సర్వమాసీత్ ।

సానందం సాకృతం తం హర న్పరాయ స్వాహా ॥౧౦॥

శ్రీ॥- యః పరమాత్మా అవ్యక్తం అవ్యక్తానస్థాపన్నాం ప్రకృతిం సాకృతం ఆకృతినహితం సానందం ఆనందసహితం యదిదం పరిదృశ్య మానం చరాచరాత్మకం ప్రకృతిమణ్డలం ప్రవృద్ధై అనుప్రవిశ్య. “తత్సృష్ట్యా త దేవానుప్రవిశ ” దిత్తిమితే తత్తదనుప్రవేశనానంతరం స్వయమేవ సర్వమాసీత్ తం ప్రత్యగాత్మానం హరన్ ఉపసంహరన్ పృథివ్యున్నరళీయతే ఇత్యాది. పరే దేవ ఏకీభవతీతి ఉపసంహర తారణ భూత దుద్రూపీ. సృష్టిస్థిత్యన కరణీమిత్యాది జనార్దన ఇతి పరాయ పరరూపేణ సంహర్త్రే ఇతి ॥౧౦॥

ఇతి శ్రీమత్కౌశికగోత్రేణ శ్రీ గోవిందాచార్యసూనునా
వేదాన్త దేశికేన శ్రీ శ్రీనివాసాచార్యయజ్ఞనా
విరచితే శ్రీ పారమార్థి కోపనిషద్భాష్యే
దశమానువాకః

చ చ్చి కా

పాతాస్తరం: సకలం సానందం సాక్షాత మితి. అవ్యత్యనూనమ్ ॥౧౦॥

ఇతి శ్రీవైఖానసాశ్రమగోత్ర సంజాత శ్రీ సుజరాజసూరి
నన్దన శ్రీ సుజరాజసూరి విరచితాయామ్
శ్రీపారమార్థికోపనిషద్భాష్యే చచ్చికాయామ్
దశమానువాకః

భట్టభాస్కరీయపాఠః

యోవాచ - వ్యర్తం సకలం ప్రవృద్ధ్యా యదిదం సర్వ మాసీత్ ।
సానన్దం సాకృతం హర న్వరాయ స్వాహా ॥౧౦॥

యదిదం వ్యకం సకలం బ్రహ్మ సకలం విలాసహితం సాకారం
భూత్వా ప్రవృద్ధ్యా యదిదం ప్రకర్షణ వృద్ధ్యా ఉపాక్షితం సర్వస్థా
నిరజ్జలమయానం ప్రవృద్ధి మాసీత్ యోవాచేవ తం ప్రవృద్ధ్యం
సానన్దం సాకృతం నాభిచాయం హరిన్ హరిన్ అస్తి పరాయ
ఉత్కృష్టాయ తస్మై నమః ॥౧౦॥

ఇతి శ్రీమహాభట్టసూరనా శ్రీభట్టభాస్కరీయ
విరచితే శ్రీనైఖానాసూత్రే ఖలుః
పాత్రవ్యాఖ్యానే స్వమంత్రశ్చే
దశమోనువాకః

శ్రీ పారమాత్మికోపనిషద్భాష్యమ్

(ఏ కా ద శోఽనువాకః)

యోవా ధూరే ర్భూతి రాసీ త్స వాః సద్దం ప్రత్యానన్దమ్
సంజష స్వజామి సత్యం సత్యాయ స్వాహా ॥౧॥

శ్రీ॥ — యం మన్తః శరణాగతిమస్త
“ఆర్ణితో విలనుజే కృతకృత్యకయ్య
మామామ్రేడితో దిశో యశ్చ కృతార్థభావమ్
ప్రత్యుపితాం భజ సంస్మృతాలరాత్రే
పద్మాసహయ శరణాగతిమస్త ఏషః”

ఇహ పూర్వోక్తేషు మన్తేషు శరణాగతా ప్రతిపాదనాభావత్, సాకశ్యేన స్వరూప్రతిపాదనాభావత్. శరణాగత్యుపసాధితాచ్య వైదికత్వా ద్దత మన్తరూపేణ శరణాగత ప్రతిపాద్యతే యోవా భూతేఽత్వాదినా. య ఇత్యుపసాధితేన సర్వకారణకారణ భూత. పరబ్రహ్మ, పరతత్త్వ, పరజ్యోతి, పరమార్థ, పరమ, మహేశ్వర, పరదేవతేత్వాది శబ్దవాచ్య. “అత్మాం జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మే” త్యాది బ్రహ్మస్వరూప బోధక వాక్యప్రతిపాదనాచ్యత్వాది విశిష్ట, “అనన్దో బ్రహ్మేతి” సరవధికారియోనన్ద స్వరూప, సకలకర్మాణగుణాకరః, ధారకః, పోషకః, రక్షకః, ప్రాప్య, ప్రాపక, ఇత్యాద్యభిప్రాయేణ య ఇత్యుక్తమ్.

“ప్రాప్యస్యైవ ప్రాపకత్వం స్వప్రకాశ్యనివారణమ్
ప్రపత్తే ర్వాప్యకమాత్రిత్వాదన్యోపాయే రసస్వయః
తదజైరప్యసంజన్త సర్వ సాధ్యేష్యభిన్నతా

ఇథ మర్థాష్టదాచార్యైశ్చ శబ్దస్య దర్శితాః” ఇతి

ఏకోనశేషిత్వం లక్ష్యైః సర్వశేషిత్వాత్ శ్రీమన్నారాయణస్య,
అపిత్యేకవచననిర్దేశేన శ్రీమన్నారాయణ ఏవాత్ర ప్రతిపాద్యతే.

యః శ్రీమన్నారాయణ భూతే భూతిభ్యోః విశ్వరూప లక్ష్మీః
ప్రసాద్యతే. భూతిరిత్యనేన విశ్వరూపః, పరమాత్మనారాయణః.
“అస్యేశానా జగతో విష్ణువత్సతి జగదీశ్వర్యా త్యైస్య అపీశ్వర
ఇత్యభిప్రాయేణ భూతే రూఢితే రాసే దిత్యక్షమ్. లక్ష్మీసహితస్య
రక్షితత్వం అనేన దర్శితమ్.

• “అత్యైస్య సహ హృషీకేశో దేవ్యా కాసుగ్య నూపయా
రక్షక స్సర్వసిదాన్తే వేదానేషు చ గియతే॥ ౪

వాశిష్ట సర్వోత్కృష్టస్త్వ ప్రసాదః. సా విష్ణు ప్రత్యక్షమ్
ఉధయవిభూతో విశ్వైస్య ప్రసిద్ధా లక్ష్మీ. విశ్వరూపం పరమాత్మనం
ప్రతి అనన్తరూపా విధత్సత్వయః. విశం శ్రీకృష్ణః ప్రకటనం
కరణం. “అత్యైశ్చ విష్ణు వత్సతి జగదీశ్వర్యా త్యైస్య అపీశ్వర
ఏవం శ్రీకృష్ణేష్ట, పరమాత్మనం. నారాయణం సంజపన్ సమ్యక్
ప్రేక్షితార్థక త్వేన సేవం కర్వన్. “జగత్ ప్రసాదయో” రితిధాతూః.

• “అనుకూల్యస్య సంకల్ప ప్రాణిసూర్యస్య వత్ససేష
రక్షిష్యతే. విశ్వానో గోప త్వమణం తథా
ఆత్మచిత్తేష కాంక్షస్య పద్విధా శిరణాగచ్ఛ॥ ౫

• “శిరణా మననావాచా శిరనా వాకధంజన.

త్వాం వినానామస్య మద్విశ్వ శిరష్యే కించిదస్యవమ్॥”

అనుకూల్యాదికం పూర్వమేవ ప్రతిపాదితం. ప్రజామితీ శిష్య
గత్యర్థా బుద్ధ్యర్థా ఇహన్యాయేన విశ్వసప్రాప్తినా పూర్వకం ఆత్మరక్షా
“భరన్యాసం ప్రతిపాదయతి ప్రజామితీ. ఉపాయాన్త రరాహిత్యాది
యుక్తో ఒహం త్వా మేష శిరణం ప్రజామి శిష్య సంజపన్నిత్యనేన
సేవాపర్యాయవాచతో నమస్కారం.

• “నమస్కరాత్మకం యస్మై విధాయాత్మనివేదనమ్

• ప్రపత్తిం తాం ప్రయజ్ఞేత స్వాజ్ఞైః శిష్యభి రావృతా” మితి.

“పన్నా నకార ఉద్దిష్టో మః పాదాన్య ఉదీర్యతే
విసర్గః పరమేశస్తు తత్తాత్థోఽయం నిరూప్యతే
అనాదిః పరమేశస్తు శక్తిమాన్సురుషోత్తమః
స్వప్రాప్తయే ప్రధానోఽయం పన్నా సమననామవాన్॥” ఇతి

సత్యం భగవత్ప్రాప్తయే ప్రపదనమేవ సత్యం యదార్థః.

‘సత్కర్మనిరతా శ్శుద్ధా స్సాంఖ్యయోగవిదస్తథా
నాన్తన్తి శరణస్తస్య కలాం కోటితమీమసి॥’ ఇతి

సత్యాయ చిదచిదాత్మకాయ భూతానాం హితరూపాయ యథార్థ
భూతాయస్వాహా దదామీతి దానార్థః. యద్వా య ఇత్యన్యపూర్వవ
దేవార్థః. పరమాత్మా భూత్వే విశ్వరస్యస్యాపి విశ్వరస్యభూతః. విశ్వరస్య
లక్షణమ్:

సిద్ధయోఽప్రాదశ ప్రోక్తాః ధారణా యోగపారిగైః
తాసామిష్టో ముత్పయుక్తాః దశైవగుణహేతవః
అణిమా గరిమా మాత్తేర్లఘిమా ప్రిప్తి రిన్ద్రియైః
ప్రాకామ్యం శ్రుతదృష్టేషు శక్తిప్రేరణ మీశితా
గుణేష్వ సజ్జీ వశితా యత్తామస్తదవాప్నుయాత్
ఏతా మేసిద్ధయ స్సామ్య అష్టావాత్యన్తికా మతాః
భూతసూక్ష్మాత్మని మయి తన్మాత్రం ధారయే న్మనః
అణిమాన మవాప్నోతి తన్మాత్రో పానకో మమ
మహత్యాత్మ న్మయి పరే యథా స్వస్థం మనో దధత్
మహిమాన మవాప్నోతి భూతానాం పృథక్పృథక్
పరమాణుమయే చిత్తం భూతానాం మయి సంజయన్
కాలసూక్ష్మార్థాం యోగీ లఘిమాన మవాప్నుయాత్
ధారయ న్మయ్య హంతత్వే మనో వైకారికే ఽఖిలమ్
సర్వేన్ద్రియాణా మాత్మత్వం ప్రాప్తిం ప్రాప్నోతి మన్మథా

మహత్యా త్మని య త్సుత్సే ధారయ న్మయి మానసమ్
 ప్రాకామ్యం పారమేష్వరం మేవిందతే =వ్యక్తజన్మనః
 విష్ణో త్రయీశ్వరే చిత్తం ధారయ న్నామలిగ్రహే
 స ఈశిత్య మహాహ్నితి తేత్రతేత్రజ్జవేదనామ్
 నారాయణే తురీయాభ్యే భగవచ్ఛబ్దశబ్దే
 మనో మయ్యాదధ ద్యోగీ మధర్మా వశితా మియాత్ ||”

ఏవమాద్యైశ్వర్య స్వాత్మైశ్వర్యభూత ఇతి వాకబ్దశ్చార్థః. సర్వైశ్వర్య స్వరూపత్వేన ప్రసిద్ధా లక్ష్మీశ్చ ఆనందం పరమాత్మానం ప్రతి ఐశ్వర్యరూపా ఆసీత్. అతః తాం విని ప్రపదనే అధికారాభావాత్ ఐశ్వర్యభూతయా లక్ష్యైః సహ అయప్రత్యగాత్మా స్వోజ్జీవనార్థం ఆనందరూపం సంజమన్ వ్రజామితి పూర్వోక్తరీత్యా భిరన్యాసం కరోతి. సత్యాయ సకలకర్మాణగుణవిశిష్టేన పరబ్రహ్మణా సహ సకల కామానుభవప్రాప్తయే సత్యం యథార్థమిత్యర్థః. స్వాహా “సమ స్సాహా స్వధా వష” డితి నమస్కారపర్యాయవాచకత్వాత్.

“ప్రహ్నిభవతి నీచే హి పరో నై చ్యం విలోకయన్
 అతో వా సమ ఉద్దిష్టం య త్త న్నమయతి స్వయమ్” ఇతి

తస్యచ వశీకరణం తచ్చరణాగతి రేవేతి అనేన పరమాత్మనో వశీకరణం ప్రతిపాదితమ్. వశీకృతే పరమాత్మని సతి “బ్రహ్మవి దాహ్నితి పరమ్” ఇత్యారభ్య “సో = శ్చ తే సర్వా నామాన్ సహ బ్రహ్మణా విపశ్చి” తేతి శ్రుత్య కప్రకారేణ భూగూ డిత్యభి ప్రాయేణ స్వాహాశబ్దప్రయోగః. “స్వాహా పరమాత్మికోఽనుషదః అధ్యయన మాత్రేణ ప్రపదనం కృత మిత్యుచ్యతే వా అనకృదానుత్తైవా, అర్థజ్ఞానాద్వా అధ్యయనమాత్రేణేతి న త్తమయ కమ్.

“య దధీత మవిజ్ఞాతం నిగ దేనైవ శబ్ద్యతే
 అనగా వివ శుష్కేన్ధో సహి జ్వలత కర్పూచిత్
 అధీత్య సర్వవేదాన్వై సద్యో దుఃఖా త్పముచ్యతే

శ్రీ పారమార్థిక కోపమద్యమే సహ్యాభ్యాసే

పదకో ధారణాత్పర్గం అగజ్ఞానా త్పరాం గతిమ్
విత్పస్థానాం వేదజపః స్వర్గమోక్షఫలపదమ్" ఇతి

ఆచార్యోపస త్తిద్వాగా ౭ ధర్మానాదిక మవాప్య యథోక్తానుష్ఠానం
ర్నవ్యమ్.

"జ్ఞానీతు పరమైకాస్తీ పరాయతాత్మజీవనః
తస్మిన్ శ్రేష్ఠవియోగైకసుఖదుఃఖ స్తదేకధీః
భగవద్భావయోగోక్తివర్తన సుతి కీర్తనైః
అపౌత్తా తద్గతప్రాణ మనోబుద్ధీన్ద్రియక్రియ
నిజకర్మాదిభక్త్యసం కుర్వా త్రీవైవ కారితః
ఉపాయతాం పరిశ్రవ్య స్వసే ద్వేవేతు తా మభీః
శ్రోతస్సార్థావిరుద్ధేషు కాలేషు జప మాచరేత్
తథైవ చాగ్నిహోతాదా వుక్తకాల మపిక్షపేత్
కుర్వాల్లక్ష్మీకైజ్జగర్వం శక్త్యా ౭నన్యప్రయోజనమ్
మాంగల్యసూత్రవస్థాదీన్ సారశ్చితి యథా నధూః
తథా ప్రపన్న శ్శాస్త్రీయపతికైజ్జగర్వపథతిమ్
యథా మజ్జనసూతాదే స్త్యాగే సారశ్చ నేపిచ ఇత్యాది

అభిగచ్ఛన్ హరిన్ పాతరిత్యాద్యభిగమనాదిక మత్రాభిప్రేతమ్. కిచ్చ

"సాక్షాత్ లక్ష్మీపతా వేవ కృతం కైజ్జగర్వ మంజనా
సారకల్పవిభాగేన ద్విధా సద్భిరుదీర్యతే
కృతకృత్యై కైజ్జగర్వం యశనన్యప్రయోజనమ్
గుర్వాది రక్షణార్థంనా తత్సారం సంప్రచక్షతే
డంబార్థం పరహింసార్థం తన్నిరోధార్థ మేవచ
ప్రయోజనాద్విభాగంనా కైజ్జగర్వంకల్ప మిష్యతే
యాః క్రియా సంప్రప్రయక్తా స్సన్ కేకాస్తగతబుద్ధిభిః
తా స్సర్వా శ్శిరసా దేవ ప్రతిగృహ్యతి వై స్వయమ్
తత్సారం దేవ దేవస్య చరణా వుపతిష్ఠతి

బ్రహ్మవిద ఏవ ప్రపదనే అధికారః, యథాఅధికార మితరేషాం
 ఫలాదిక"మితి. ద్వివిధం ఖలు పాపం పూర్వాఘ్నము త్తరాఘ్నం చేతి,
 పూర్వాఘ్నంచ ద్వివిధం ప్రారబ్ధ మప్రారబ్ధం చేతి. ప్రారబ్ధంచ ద్వివి
 ధమ్. అనుమత మననుమతం చేతి. ఉత్తరాఘ్నంచ ద్వివిధమ్, బుద్ధిపూ
 ర్వక మబుద్ధిపూర్వకంచ చేతి, బుద్ధిపూర్వకంచ ద్వివిధమ్. కృతప్రాయ
 శ్చిత్త మకృతప్రాయశ్చిత్తం చేతి. తత్ర ప్రారబ్ధవృత్తికిం పూర్వా
 ఘ్నం అబుద్ధిపూర్వక ముత్తరాఘ్నంచ ప్రపత్తినిష్ఠ్యంధసమయే భక్తి
 నిష్ఠస్య నివర్తతే. తత్ర పూర్వాఘ్నస్య వినాశః, "యథా పుష్కర
 పలాశ ఆహ న శ్లిష్య నేవన మేవంవిది పాపం కర్మ న శ్లిష్యతే" ఇతి
 శ్రుతేః ఉత్తరాఘ్నస్యాశ్లేషః ప్రపత్తినిష్ఠస్య త్వప్రారబ్ధ పూర్వాఘ్న
 నివృత్తివత్ ప్రారబ్ధపూర్వాఘ్నే పృననుమతాంతో నివర్తతే.

"ఉపాయభక్తిః ప్రారబ్ధవృత్తికైః సాధితా

సాధ్యభక్తిస్తు సావాన్తి ప్రారబ్ధస్యాపి భూయసీ"

ఇతి వచనాత్ ఉపాయరూపా భక్తిః ఉపాయభక్తిః. సాధ్యభక్తి
 ర్యయేతి సాధ్యభక్తిః ప్రపత్తి రిత్త్యర్థః. ప్రపత్తి ర్హి ఉపాయభూతాం
 భక్తిం స్వయ మబ్ధభూతా సతీ ప్రసాధయతి. ఫలభూతాంతం సా
 భక్తిం స్వయ మేవ సాధయతి. ప్రారబ్ధమరితం నాశయతి.

అతో భక్తేః ప్రపత్తి ర్హి భూయ సీతి సమ ర్పుణః

ప్రపత్తి ర్హి ద్విధా ప్రాక్తా స్వనిష్ఠాచార్యసమ్మితా

స్వనిష్ఠా దర్శనభా లోకే పరమైకా నినా కృతా

ఆచార్యనిష్ఠా సులభా సర్వేషాం భక్తిపూర్వకా

తస్మా త్సర్వప్రయత్నేన హ్యచార్యం ప్రార్థయేత్సుధీః

ఏవ మేవ లభూనాం వా గురుణాం చాపి చాగనామ్

సకృత్ప్రపత్తి రేకైవ సద్యః ప్రళయకారణమ్

అజ్ఞానా దధివా జ్ఞానా దపరాధేషు సత్స్వపి

ప్రాయశ్చిత్తం క్షమసేతి ప్రార్థనైకైవ కేవలమ్

వివేకినాం ప్రపన్నానాం ధీపూర్వాఘ్ననుద్యమః

మద్యానా మనుతాపాది శిక్షా కఠిన చేతనామ్।

శ్రుతిరపి “న ఖలు భాగవతా యమవిషయం గచ్ఛన్తి ఇహైవ
తేషా ముపప్లవా భవన్తి. ఖంబా భవన్తి కాణా భవన్తి. అవిధేయ
పుత్రభార్యా భవన్తి” ఇత్యాది

ప్రారబ్ధేతరపూర్వపాప మఖలం ప్రామాదికం చోత్తరమ్
న్యాసేన తప య స్సనభ్యుపగత ప్రిరబ్ధఖణ్డం చ నః
ధీపూర్వోత్తరపాపైవా మజననా జ్ఞాతేఽపి తన్నిష్కృతేః,
కాటిశ్యే సతి శిక్షయా సస్యసమయ న్కోడికరోతి ప్రభుః॥

ఇతి ॥౧॥

చ న్ని కా

శరణాగతిఫలప్రతిపాదనా దితి. శరణాగతేః భక్త్యాది ఫలస్య
ప్రతిపాదితత్వా దిత్వార్థః. య ఇత్యుత ఏక సచనస్య బహూ నర్థా న్వాన్తి
చప్తే. ప్రాప్యన్తే వేతి. ప్రాప్య ప్రాపక త్వైచ్ఛిక ఇత్వార్థః. స్వప్రాధాన్య
మితి అత స్వశబ్దః ప్రపన్నపరః. భగవత ఏవ ప్రాధాన్య మిత్వార్థః.
ఏకోనశేషిత్వమితి ఏకః భగవత్సం వినా శేషాః చేతనాః. లక్ష్యో
శ్చేషభూతా ఇత్వార్థః. ఉభయవిభూతా పిత నిత్యవిభూతో లీలావిభూతో
చేత్యర్థః. నిభ క్షేప్యత్యయ ఇతి. ఆనంద మిత్యుత ప్రథమాంశే ద్వితీ
యేత్వార్థః. గత్యర్థః ధాతనః జ్ఞానార్థకా ఇత్వార్థః. కోటితమీషపితి
సర్వభ్యో మోక్షాధర్మేభ్యః ప్రపత్తిరేవ గరియసీత్వార్థః. అర్థజ్ఞానా
దితి పారమాత్మకోపనిషదోక్తః ముముక్షుభి ర్విజ్ఞేయ ఇత్యాశయః.
ఉపసత్తి ఉపసరణం తత్ సంశ్లేష ఇతి తస్య భగవతః సంశ్లేషే
సుఖం వియోగే దుఃఖం యస్య స తథోక్తః. యథాధికారమితి. ఇత
రేషాం బ్రహ్మజ్ఞానం వినా కృతానాం ఫలాదికం యథాధికారం అథ
కారానుగుణ్యే నేత్వార్థః. అయ మభిప్రాయః. యే బ్రహ్మస్వరూపజ్ఞాన
పూర్వకం పరం పురుషం ప్రపద్య తం నిత్య మారాధయన్తి తేషాం
సాయుజ్యప్రాప్తిః ఫలమ్. ప్రవఃపాన్త మిత్యాది శ్రుత్యా భగవదర్చ
నస్య విహితత్వాత్ “నారాయణ మర్చయే తద్విష్ణోః పరమం పదం
గచ్ఛతీతి సూత్రకారవచనాత్; “అర్చనం వినా న పరమపద

ప్రాప్తి"రితి మరీచ్యుక్తేశ్చ "వేదోక్తేనైవ మార్గేణ సర్వభూతహృదిసితం
మా మర్చయన్తి యే విప్రా స్సాయుజ్యం యాన్తి తే మమ" ఇతిశ్రీ
విష్ణుపురాణే భగవద్వచనాత్; "మద్యాజీ మాం సమస్కురు మామే
వైష్య"సీతి భగవతా గీతత్వాత్; కించ "క్రియావా నేష బ్రహ్మ
విదాం వరిష్ఠ ఇతి శ్రుత్యా భగవదారాధనక్రియావత ఏవ బ్రహ్మ
విద్వరిష్ఠత్వపరిపాదనేన ఫలశేష్ఠభూతసాయుజ్యప్రాప్తే ర్వక్తవ్య
త్వాచ్చ ఆగాధనక్రియాం వినా సాయుజ్యప్రాప్తి ర్నేత్యవగమ్యతే.
అన్యైః క్రియావానిత్యస్య జ్ఞానవైరాగ్యధ్యానక్రియానా నితి న్యా
ఖ్యాతం తక్షనుపపన్నమ్. క్రియాశబ్దో హిసపరిస్పందావయవవ్యాపార
మభిధత్తే. అతఏవ శ్రీభాగవతే క్రియాయోగం సమాచక్ష్యేతి భగ
వదారాధనక్రియైవ పృష్టా భవతి. ఏతద్విస్తరస్తు తదీయఉత్తమ
బ్రహ్మవిద్యాదా ద్రష్టవ్యః. ప్రకృత మనుసామాః, ఏవ మేవం విదీతి
విదిబ్రహ్మవిదీత్యర్థః. భూయసీ ఉత్పృష్ఠేత్యర్థః. ధీపూర్వాగసి
జ్ఞానపూర్వకపాపే. అనుద్యమః అపవృత్తి రిత్యర్థః ॥౧॥

ఉట్టభాస్కరీయపాఠః

యో వా భూతే రూపితి రాసీ త్సావానందం ప్రత్యానందమ్।

సజుషన్ద్రజామి సత్యం సత్యాయ స్సాహా ॥౧॥

యోనా దేవః భూతేరైశ్వర్యస్య భూతిరైశ్వర్య మాసీత్. సావా
దేవీ ఆనందం ప్రతి ఆనంద ముద్దిస్య ఆనంద మాసీత్ ఆనంద స్వాప్యనంద
మాసీత్. సజుషం ప్రీతిసహితం సత్యం సత్యరూపం తం ప్రజామి
గచ్ఛామి సేవార్థం సత్యరూపాయ తస్మై ఇదం హవిః ॥౧॥

సత్య స్సత్యస్త సృత్యలోకస్త సృత్యస్సన్దనిత్ర మాసీత్।

సత్యం సత్యాయ రంహసే స్సాహా ॥౨॥

(శ్రీ) - సత్యః చిదచిదాత్మకః సత్యస్థః సత్యేస్థితః. సత్యలోకస్థః వినాశ
రహితే (శ్రీ) వైకుంఠే సిత ఇత్యర్థః. "యశ్చ సర్వేషు భూతేషు సత్యేషు
న వినశ్యతి అవ్యక్తోఽక్షర ఇత్యుక్త స్త మాహుః పరమాం గతి"మితి

సత్యస్సన్ వికారరహితస్సన్. జనిత మాసీత్ జగజ్జన్మాది కారణభూత ఆసీత్ సత్యాయ జగద్వాసారరహితగుణాష్టకావిర్భావం ప్రాప్తాయ జీవాయ. సత్యం నాశరహితం, పరమపదం దాతుం రంహసే వేగం కర్వతే తుభ్యమ్ ॥౨॥

చ ద్వి కా

సత్యః చిదచిదాత్మక ఇతి “సచ్చ త్యచ్ఛా భవ” దితి శ్రుతేః, సచ్చబ్ధి శ్చిద్వాచకః, త్యచ్ఛబ్ధిః అచిద్వాచకః, తదుభయాత్మకత్వా త్పరమాత్మాన సత్యత్వ మితి భావః ॥౨॥

భట్టభాస్కరీయపాఠః

సత్య సృత్యస్త సృత్యలోకస్త సృత్య సృజ్యనిత్ర ఆసీత్.

సత్యసత్యాయ రంహసే స్వాహా ॥౨॥

కృష్ణస్వామి మంత్రిః. సత శ్చిత్ సుంబద్ధి సత్యం. సత్యే తిష్ఠతీతి సత్యస్థః సత్సంజితే తిష్ఠతీతి సత్యసంజితః. సత్యం జనయతి ఉత్పాదయతీతి సత్యసంజనితా తస్మై ఆసీత్. సత్యస్యాపి సత్యాయ సత్య సత్యాయ రంహసే వేగయాపాయ తస్మై ఇదం హవిః ॥౨॥

ఋతగ్ం సత్య మమితం పురాణ చూడిం జనిత్ర మమృతం

సురేంద్రమ్. సంజ్యోతిషాం జపమాణం జపస్వస్వాహా ॥౩॥

(శ్రీ) — పునరపి సర్వస్మా త్పరం నారాయణ ముద్దిశ్య ప్రపదనం కరోతిఋతగ్ం సత్యమితి “అగ్నిర్వా ఋతం అసా వాదిత్య సత్య”, మితి శ్రుతేః. “ప్రకాశోష్ణాభ్యాం ప్రసిద్ధౌ తేజస్వినౌ వీర్యవన్తౌ బలవన్తౌ అగ్ని సుర్వా దేవతా” ఇతి సర్వదేవాత్మకత్వాదగ్నేః “సవితా వైప్రసవానా మిశో” ఇతి “అసా వాదిత్యో బ్రహ్మ”తి చ శ్రుతేః ప్రకాశాదిభిః అగ్నిర్వాదిత్యాపేక్షయా నిరవధికం అమితం అనం ఘోషకర్మాణగుణాకరం యద్యాయతో వాచో నివర్తన్తే అపాప్రప్య

మనసాసహ" ఇతి శ్రుతేః. రూపబలప్రభావాదిభి రపరిచ్ఛిన్నం పురాణం ఆదిం పురుషాదీనాం, నాసుదేవాదివ్యూహానాం, అవతారా దీనాం, బ్రహ్మశివేంద్రాదీనాం, కారణభూతమ్. నను శ్రేణాగమే శుద్ధవా తూలే స్కందంపృతి శివేనో క్తమ్.

“కథయామి నిజం దేహం పుత్రస్నేహా ద్విశేషతః” ఇత్యుపక్రమ్య “తేత్ర తత్త్వం త్రివిధం శివతత్త్వం సదాశివతత్త్వం మహేశతత్త్వ మితి తత్ర “శివ మేకం విజానీయ త్సాదాఖ్యం శివేనా భవేత్

మహేశన్తు మహాసేనా శివవింశతి భేదక” మితి.

శివతత్త్వన్తు “శివం పరాత్పరం సూక్ష్మ మప్రమేయ మిత్యాదిభిః నిష్కలత్వేన శివతత్త్వం ప్రస్తుత్య.

“యోగినా ముపతాగాయ స్వేచ్ఛయా చింతిత శ్శివః
తచ్ఛివే తు పరాశక్తి స్సహస్రాంశేన జాయతే
పరా శక్తే స్సహస్రాంశా దాదితక్తి సముద్భవః
ఆదితక్తే స్సహస్రాంశా దిచ్ఛాతక్తి సముద్భవః
ఇచ్ఛాతక్తే స్సహస్రాంశా ద్జ్ఞానశక్తి సముద్భవః
జ్ఞానశక్తే స్సహస్రాంశా త్క్రియాశక్తి సముద్భవః

శివతత్త్వమ్ అధర్వశిఖాయామ్ “శివ ఏవో ధ్యేయ శ్శిరః సర్వ మన్యత్పరిత్యజ్యేతి” ప్రతిపాదితం “తస్మా త్సర్వగత శ్శివ” ఇత్యాది. శ్వేతాశ్వతరేః “అత శ్శివ ఏవ పరం బ్రహ్మ” తస్మా దుత్పత్తిరన్యే హం పశ్చాతక్తీనాం ప్రాదుర్భావ ముక్త్వా ప్రత్యేకం పశ్చాతక్తిభ్య స్సుకల నిష్కలరూప పశ్చాః ధనాదాఖ్యరూప సదాశివప్రాదుర్భావ ముక్తవాన్ యథా.

“పరాశక్తే స్సహస్రాంశా చ్ఛివసాదాఖ్యసంభవః
ఆదితక్తే స్సహస్రాంశా దమూర్తాఖ్య సముద్భవః
ఇచ్ఛాతక్తే స్సహస్రాంశా త్సమూర్తాఖ్య సముద్భవః

జ్ఞానక క్తే సుహస్రాంశా త్కర్మసాదాభ్యుదయసాధనార్థకే
 క్రియాక క్తే సుహస్రాంశా త్కర్మసాదాభ్యుదయసాధనార్థకే”ఇతి.

పంచసాదాభ్యుత్పత్తిః. పంచసాదాభ్యుత్పత్తిః పంచసాదాభ్యుదయసాధనార్థకే
 జ్యోతిస్తంత్రాకృతిః అమూర్తసాదాభ్యుదయసాధనార్థకే
 సాదాభ్యుదయముఖిలింగాకృతిః కర్మసాదాభ్యుదయసాధనార్థకే
 ఘోరవామదేవసద్యోజాతా ఇతి. పంచముఖయుక్తదివ్యరూప స్వర్ణా
 భరణభూషితః దళాయుధవిశిష్టః దళజాహుక శివ శ్చంద్రిబింబ మివా
 కాశే దర్శనే ప్రతిబింబవ త్ప్రతిఫలతి. తస్మాప్యస్త్యతమూర్తే రమూ
 ర్తిత్వాత్ అగోచర ఇతి. కర్మసాదాభ్యుత్పత్తి యోనిలింగప్రకారేణ జగ
 త్సుప్త్యర్థకారణ మితి స యోనిలింగ విశిష్టశివాకారస్య సర్వేషాం
 స్ఫురణమితి. పంచసాదాభ్యుత్పత్తియః సదాశివతత్త్వస్య సహస్రాంశా
 న్మహేశా న్మహేశతత్త్వస్యోత్పత్తిః మహేశ స్వకల స్వరూపః పంచ
 వింశతివిధః. చంద్రశేఖర సోమసుంద్ర నటనాథచణ్డేశానుగ్రహ కల్యాణ
 మందరహర్షోర్ధ్వ భైరవతిపుర విజయకంకాలభిక్షాటన సాంబశివాది
 పంచవింశతి విగ్రహాణాం ప్రాదుర్భావ ఇత్యలమ్. శివస్తు కూటస్థః
 తస్మా దుత్పత్తి రన్యేషాం ప్రతిపాద్యతే. తస్య కథముత్పత్తిః ప్రతిపా
 ద్యత ఇతిచేత్. సత్యం శివాదుత్పత్తి సదాశివదీనాం ప్రతిపాద్యతే.
 సదాశివతః అస్య సహస్రాంశా న్మహేశతత్త్వస్యోత్పత్తిః ప్రతిపాదితా
 మహేశః పంచవింశతివిధః. చంద్రశేఖర సోమసుంద్ర ఇత్యాది “అథాశ్వ
 లాయనం భగవంతం పరిసమేత్యోవాచ అయి భగవన్ బ్రహ్మ
 విద్యాం పరమాం సదాగచ్ఛి సేవ్యమానాం నిరూఢాం యయా
 చిరాత్ సర్వం పాపానం వ్యభోహ్య పరాత్పరం పురుష ముపైతి
 విద్వాన్. తస్మైశి సహజావాచ పితామహశ్చ శ్రద్ధా భక్తిజ్ఞాన
 యోగా ద్వై హినకర్మణా నప్రజయా ధనేనేత్యారభ్యః.

వివిక్తజేతే ముఖాననస్థ త్సుచి స్సమగ్రివశిరశ్చరీరః

అత్యాశ్రమస్థ స్సకలేంద్రియాణి నిరుద్ధ్య భక్త్యా స్వగురుం
 ప్రణమ్య

హృత్పుణ్డరీకం విరజం విశుద్ధం విచిన్త్య మధ్యే విశదం విశోకమ్
అచిన్త్య మవ్యక్త మనన్తరూపం శివం ప్రశాన్త మహృతం
బ్రహ్మయోనిమ్

తథా౭౭దిమధ్యాన్త విహీన మేకం విభుం చిదానన్త మరూప
మద్భూతమ్

ఉమాసహాయం పరమం మహేశ్వరంప్రభుం త్రిలోచనం నీల
కణ్ఠం ప్రశాన్తమ్

ధ్యాత్వా ముని ర్గచ్ఛతి భూతయోనిం సమన్తసాక్షిం తమసః
పరస్తాత్

సబ్రహ్మ సశివ స్సేంద్ర స్సోత్తరః పరమ స్స్వర్వాత్
స ఏవ విష్ణు స్స ప్రాణ స్స కాలో౭గ్ని స్స చంద్రమా :

ఇత్యాదిషు సర్వకారణత్వేన ప్రతిపాదితస్య శివస్య ప్రాధాన్య
ప్రతిపాదనాభావాత్ . తత్రైవ

త్రిషు ధామసు యద్భోగ్యం భోక్తా భోగశ్చ య ద్భవేత్
తేభ్యో నిలక్షణ స్సాక్షీ చిన్మాత్రో ౭హం సదా శివః
మయ్యేవ సకలం జాతం మయి సర్వం ప్రతిష్ఠితమ్
మయి సర్వం లయం యాతి తద్భ్రహ్మద్వయ మస్మృహమ్
అణో రణీయా నహ మేవ తద్వ స్మహా నహం విశ్వ విదం
విచిత్రమ్

పురాతనో ౭హం పురుషో ౭హ మీశో హిరణ్మయో ౭హం
శివరూప మస్మి

ఇత్యాది శివతత్త్వలేశా దుద్భూత సదాశివలేశా దుద్భూతా
స్మహేశా చ్ఛేంద్రేశ్వరాదయః “ ఉమాసహాయ స్సోమస్కన్దః ”
అస్యా ముపనిషది ఉమాసహితస్య ప్రాధాన్యం శివస్యా౭ప్రాధాన్యంచ
ప్రతిపాద్యతే. కుత్రచి చ్ఛేవస్య ప్రాధాన్యం కుత్రోది దితరేషామ్.
అతఏవ విరుద్ధార్థప్రతిపాదకమ్. నారాయణోపనిషది: “ సబ్రహ్మ
సశివ స్సేంద్ర స్సో౭త్తరః పరమ స్స్వర్వాత్ ” ఇతి శివరూపీ

నారాయణః “యూ తే రుద్ర శివా తనూ” రితిరుద్రతస్య స్తరభూతస్య
ప్రాధాన్యాభావత్, శివాదుద్భూతస్య సజాశివస్య సదాశివాదుద్భూ
తస్య మహేశస్య తతోల్పన్నానాం చన్ద్రశేఖరోమావత్ప్రభృతీనాం
ప్రాధాన్యాభావత్,

స్వస్థిస్థిత్వైకరణీం బ్రహ్మవిష్ణుశివాత్మికామ్

స సంజ్ఞాం యాతి భగవా నేక ఏవ జనార్దనః॥ ఇతి

కిచ్చ పాచ్చ రాప్రపా ద్మే జ్ఞానపాదే మిధునస్పృష్ట్యన స్తరమ్

మిధునా జ్ఞానే తస్మా ద్రుద్రాణాం కోటయ స్తథా

తేషు ప్రధానా విప్రేంద్రిరుద్రా ఏకాదశ స్సృతాః॥తత్త్రైవ

రుద్రం త్రినేత్రం మహాటజటామణ్డలధారిణమ్

చతుర్భుజం నీలకణః కన్దుశేఖావిభూషితమ్

వ్యాఘ్రచర్మామృరగధరం సర్వాభరణభూషితమ్

కరాభ్యా మపి ముఖ్యాభ్యాం వరదాభయగుంధితమ్

అపరాభ్యాం చ హస్తాభ్యాం బిభాణం పరశుం మృగమ్

బ్రహ్మరుద్రేంద్రాదీనాం శరణభూతత్వా దాది మిత్యుక్తమ్. జనిత్రం
జనకం. అమృతమ్ పద్యానపట్క-శవడూర్మిహీనమ్. సురేంద్రం
సురణా మింద్రం సురేంద్రం. పరమమహేశ్వర మిత్యుక్తమ్. సంజ్యోతిషామ్
అగ్నా ద్యదిత్యబ్రహ్మేశాదయః జ్యోతిశ్చబై నోచ్చిస్తే. సమిత్యుప
సర్గేణ బ్రహ్మరుద్రాద్య పేక్షయా పరబ్రహ్మణో నారాయణస్య అంశ
భూతాః విష్ణోదయః జ్యోతిష్యంతః. తైరపి జపమాణం సేవ్యమానం
జపస్య ప్రితిపూర్వకత్వేన సేవస్య సతు పరమాత్మా సర్వశేషీ
వ్యాపినారాయణః పాదాదర్థా త్రిపాదాంశాత్ విష్ణోదిమూర్తయః.
ఇత్యుక్తత్వాత్ “తమీశ్వరాణాం పరమం మహేశ్వరమ్” ఇత్యాది
శ్రుతేశ్చ ॥3॥

చ చ్చి కా

పురుషాదీనా మితి. “పురుషంచ తత స్సత్య మచ్యుతంచ యధిష్ఠిర
అనిరుద్ధంచ మాం ప్రాహు ర్వైఖానసవిదో జనాః” ఇతి భారతోక్తానాం

దైవికపూజనాం వాసుదేవం చరాక్షేప్తే త్యాదీనాం తత్తోక్తానాం
మానుషపూజనాం చేత్యర్థః. తస్య కథ ముత్పత్తి రితి. తస్యశివస్య
ఉత్పత్తిః కథం అనుపపన్న మితి పూర్వఃపక్షః. సమాధత్తేనస్య
మిత్యాదినా. యథా మృగ మిత్యనంతరం బ్రహ్మ శివేత్యాదినా
నారాయణస్యాదిత్వం స్థాపయతి. సంజ్యోతిషా మిత్యన్వాయ మర్థః.
జ్యోతిశ్చబ్దేన తద్వన్తో బ్రహ్మద్యాః ఉక్తాః. తదపేక్షయా విష్ణుమహా
విష్ణు సదావిష్ణోదయః నారాయణస్య వాదార్థ త్రిపాదాంశిత్యాత్
సవ్యక్ జ్యోతిష్మత్తః ఇతి. సమిత్య పసర్గేణాభిహిత మితి సంజ్యోతి
షామితి. తృతీయాంశే పశ్యేత్యభిప్రాయేణాహ తైరితి. స్వాంశభూతై రపి
విష్ణోదిభి సేవ్యమానస్య వ్యాపినారాయణస్య తదంశాంశతానుప్రవే
శేన జ్యోతిష్మతాం బ్రహ్మాదీనాం సేవ్యత్వం క్షమువక్తవ్యమిత్యర్థః॥3॥

భట్టభాస్కరీయపాఠః

ఋతం సత్య మమితం పురాణ మాదింజనిత్ర మమృతం సురేంద్రమ్
సంజ్యోతిషాం జుషమాణం జుషస్వ స్వాహా ॥3॥

కల్కినోఽయమ్ ఇయతీత్యృతం సత్యరూపం సతోహితం సత్యమ్.
అమితం అనంతం పురాణం పురాతనం ఆదింజగదాదిం విశ్వంజనయితం
శీల మన్యాస్తీతి జనిత్రమ్. అమృతం మృతిరహితం సురాణామింద్రం
సురేంద్రం సంజ్యోతిషాం జ్యోతిస్సహితానాం దేవానాం జుషమాణం
ప్రియమాణం జుషస్వ సేవయ చితే ఇతి శేషః॥3॥

అం రాజిమన్త సకలస్య గుప్తి సోమే జుషన్తమమృతం

విభర్తి । రయమత్సు పుష్టిం గుణవన్త మత్ర తస్మై

సుపుణ్యాయ వరదాయ పిత్రే స్వాహా ॥౪॥

(శ్రీ):—అం అక్షరాణా మకారోఽస్మీతి భగవద్వచనాత్, “అకా
ణోచ్యతే విష్ణు” రితి స్మృతేః అకారవాచ్యమ్. యద్వా అకారాది
సర్వబీజాక్షర స్వరూపం యద్వా

“ప్రచ్ఛార్ణానాంతు ప్రచ్ఛానాం వర్ణాణాం పరమేశ్వరః

సంస్థితః కాదిమాన్తానాం తత్త్వార్థత్వేన సర్వదా

భూతాని చ కవర్గేణ చవర్గేణేంద్రియాణిచ
టవర్గేణ తవర్గేణ జ్ఞానగ్రాహయ స్తథా
మనః పకారేణైవోక్తం ధకారేణ త్వహంకృతిః
బకారేణ ధకారేణ మహాన్ ప్రకృతి రుచ్యతే

అత్మాతు స మకారో యః పంచవింశః ప్రకీర్తితః॥ ఇతి
రాజమన్తం శోభితవన్తం సకలస్య గుప్తిమ్.

“మన్తాక్షరేషు సర్వేషు మూర్తిభేదాః పరాశ్చనః
శక్తయ శాస్త్రాభివాశ్చ సదా తిష్ఠన్తి సత్యమః॥” ఇతి

తత్తద్వీజాక్షర రూపేణ రక్షకం సోమే జాపన్తమ్.

“పుష్టామి చౌషధీ స్సర్వా స్సోమో భూత్వా రిసాత్మక” ఇతి
అమృతం బిభర్తి అమృతరూపం బిభర్తి. రయిమత్సు పుష్టిం విశ్వర్వ
వత్సు పుష్టిం పోషణం గుణవన్త ముత్ర సత్త్విరజన్తమో గుణమయం
తస్మై సుపుణ్యాయ నిరదాయ ప్రియో న్యాహః.

“అతఃపరం ప్రవత్యోమి వన్తభేద మతః పరమ్
మన్తాణా ముద్భవత్వాచ్చ నర్ణానాంచ సమద్భవః
అకారాది క్షకారాంతాః ఏకవర్ణాశ్చ దక్షరాః
ఏతే వర్ణాః ప్రశస్యన్తే కామిత్యాప్రదాయకాః
స్త్రీరూపా శ్చైవ పుంరూపా స్తథా చోధయరూపకాః
సర్వేచ దేవతారూపాః ప్రత్యేకం వర్ణరూపధృక్
సర్వో బీజశ్చ అర్ణశ్చ లిజ్జబీజాక్షమాత్మికాః
ఏతాని పట్ట నామాని వర్ణపర్యాయవాచకాః
ఏతేషాం చోద్భవం నామ రూపభేదం తథాంశకమ్
వర్ణమాత్రాదిభేదం చ అధిదేవం ఫలం తథా
స్థూలసూక్ష్మాకృతి శ్చైవ వివిధో యో విభేదకః
ఏతద్భేదం సమాసేన స. త్వేవా ఛ్చుణ్ణ పణ్ణుఖ
శివతత్వే పరే సార్కే బిందురూపం సుజాయతే
బిందో ర్నాద సమమిత్సః నాదా చ్చక్తి రజాయత .

శక్తే స్తు జాయతే శబ్ద శృణౌ జ్ఞాతస్తు వాగ్భవమ్
 వాగ్భవేతు కలా జాతాః కలాభ్యో వికలా స్తథా
 తస్య వాచకమన్త్రాశ్చ మన్త్ర స్తేరేవ భిద్యతే
 ఏత త్సుప్తిక్రమం ప్రోక్తం తేహం లక్షణ ముచ్యతే
 బిన్దురూపం పరా శక్తిః నాద స్సన్య దాది రిష్యతే
 శక్తి రిచ్ఛా ఇతి జ్ఞేయా శబ్దజ్ఞాన మహాలాచ్యతే
 వాగ్భవస్య క్రియా శక్తిః కలా వైహితక స్వరాః
 తేహం రూపం తథా ప్రోక్తం ప్రకృతిం వికృతిం తథా
 ప్రకృతి స్సప్త వర్గాని వికృతి ర్నవగళః
 అకారంచ ఇకారంచ ఉకారంచ ఋకారకమ్
 ఐకారం వైవ ఏకారం తథా ఓకారమేవచ
 ఏతే సప్త స్వరాః ప్రోక్తాః క్రమేణైవ సముద్భవాః
 ఏతే వై వికృతిః ప్రోక్తా ఆకారాదిసప్తాగళమ్
 అకారాది విసర్గాన్తా ఏతే వై హేదశ స్వరాః
 కలా మాత్ర స్వరా జీవ ప్రకృతి ర్వికృతి స్తథా
 ప్రాణాత్మాన శ్చ దేహీ చ కలాపర్యాయవాచకాః
 కలా దేహ మితి ప్రోక్తం వికలాశ్చ తత శ్శృణు
 అకారాది ష్టకారానవర్గాశ్చ వికలా స్మృతాః
 కకారాదీని వర్గాణాం అకారేతు సముద్భవాః
 ఇకారాది సముత్పన్నా యకారాదిదశ స్మృతాః
 ఓకారేతు సముద్భూతాః షకారాదిదశ స్మృతాః
 ఏతే వై వికలాః ప్రోక్తాః సప్తాశ్చింశాక్షరా స్మృతాః
 దేహో వాయు శ్శరీర తే త్రైతాధారో ధను స్తథా
 వ్యజ్జనం వినిధీ శక్తిః బిన్దు పర్యాయవాచకాః॥ ఇతి ||౪||

చ డ్రి కా

సచ్చిద్రానామితి కాదిశ్చన గ్నానా మిత్యర్థః. సచ్చనర్యాకచట
 తపవర్గాః. మహాన్ మహత్త్వం అథ ప్రసజ్ఞాత్ వర్గానా ముత్ప

త్వాదికం దర్శయతి అతః పర మిత్యాదినా. వాగ్భవమితి వాగ్భవం
వికారః. కలాః అకారాదిస్వరః వికలాః కకారాదయో హలంతాః అత్ర
కేహంది చ్చబ్దానాం లింగవచనవ్యత్యయః ఆర్షత్వాత్ సాధురితి
మస్తవ్యమ్. ప్రకృతి రితి సప్తవర్ణాని అ, ఇ, ఉ, ఋ, ఌ, ఏ, ఓ,
ఇత్యేతాని ప్రకృతి రిత్వర్థః. వికృతిస్తు ఆ, ఈ, ఊ, ఋ, ఌ, ఏ, ఓ,
ఔ, అం, ఆః, ఇత్యేతా నీత్వర్థః. కలాపర్యాయవాచకాః. అచాం
నామాస్తరాణీత్వర్థః. కకారాదీనితి కాదయః, చాదయః, టాదయః
తాదయః, సాదయశ్చ, పంచవర్గా అకారోత్పన్నా ఇత్వర్థః. దశేతి
యక్తాగాది దశాక్షరాణాం సంజ్ఞా. తత్ర ఇకారోత్పన్నో యకారః
ఉకారా దుత్పన్నో వకారః ఋకారా ద్దేఫః ఌకారా ల్లకారః
ఏకారా చ్చకారః ఓకారా త్తకారాదయ ఉత్పన్నా ఇత్వర్థో ౭వగ
స్తవ్యః, వర్ణానాం పుంలిజ్జాదభేదాః విస్తరభియా నలిఖతాః అన్యత్ర
ద్రష్టవ్యాః ॥ ౪ ॥

భట్టభాస్కరీయపాఠః

అం రాజిమన్త మమృతస్య గుప్తిం సోమే జుషన్త
మమృతం బిభర్తి. రయిమత్పు పుష్టిం గుణవన్తమత్ర
తస్మై సుపుణ్యాయ వరదాయపిత్రే స్వాహా ॥ ౪ ॥

రాజతీతి రాజః. శోభితవన్తం రాజమన్తం అమృతస్య గుప్తిం
రక్షాయాపం సోమే సోమయజ్ఞే జుషన్తం ప్రీయమాణం అమృత
మానస్తమయమ్. రయిమత్ ధనవత్. సుపుష్టిః పౌషః యస్యసః తం
రయిమత్పుపుష్టిం అత్ర అస్మిన్లోకే గుణవన్తం అం విష్ణుం బిభర్తి
చిత్రే ధారయ్యామి పునఃపవ్యత్యయ శ్చాస్తసః తస్మై సుపుణ్యాయ
సుకృతాయ వరదాయ పిత్రే రక్షకాయ ఇద్ధం హవిః ॥ ౪ ॥

మా మాత్మగుప్తాం స త్వస్య సర్వస్య వితానరూపాం సంజూజుషన్తిం
పరమాం పవిత్రామ్ । సన్తరయన్తిం స్వయం మప్రమత్తాం
సంయోజయిత్రే వరదాయ పిత్రే స్వాహా ॥ ౫ ॥

(తీ.) మాం “మామా త్మాగచ్ఛతి కేమా జానయోజనతో”

నృణామ్” ఇతి చతుర్విధపురుషార్థేషు సుఖేన తత్తత్పదార్థ లాభోప
యోగిజ్ఞానప్రదా

మా విద్యాచ హరేః ప్రోక్తా తస్యా ఈశో యతో భవాన్
తస్మా న్నాధవనామాసి ధవ స్సాన్సమీతి శబ్దిత ఇతి.

వీద్యాస్వరూపేతివా యద్వా

“లక్షయామి జగ త్సర్వం పుణ్యాపుణ్యే శృతాశృతే
మహతీ యాచ సర్వత మహాలక్ష్మీః ప్రకీర్తి” తేతి

మహాలక్ష్మీః సర్వజ్ఞే త్యభిప్రాయేణ మామిత్సుక్తమ్. యద్వా
మకారో జీవవాచక ఇతి సర్వేషాం జీవప్రదేత్యభిప్రాయేణ మామితి.
ఆత్మగుప్తామ్ ఏవంభూతాం లక్ష్మీం ఈషశ్శృపాశటాక్ష మాతేరి
సర్వేషా మపి చతుర్స్వర్గఫలప్రదేత్యభిప్రాయేణ పరమాత్మనాగుప్తాం
తిరోహితామ్. లక్ష్మీతనైః—

“ఉత్పత్తివృద్ధి విక్రాంతిస్తోత్రం చేతి సురేశ్వర
కథయన్తి సువిస్తీర్ణం బ్రాహ్మణా వేదపారగాః
విశ్వైశ్వర్యాదికం సూక్తం దృష్ట స్త ద్బ్రహ్మణా తదా
స్తుతయే యోగనిద్రా యా మమ దేవ్యాః పురస్థర
ఏషా సా వైష్ణవీ మాయా మహాకాళీ దురత్య గు

స్తుత్యా వశీకృతా కుర్యా ద్వశేస్తోతు శ్చరాచరమ్” ఇతి లీలా
విభూతేః ప్రవృత్తి రేవ నస్యాదిత్యభిప్రాయేణవా ఆత్మగుప్తామ్. యద్వా
మహాప్రళయదశాయాం పరమాత్మనా స్వవక్షసి శ్రీపత్నరూపేణ
గుప్తాం స త్వస్య సర్వస్య వితానరూపామ్ గుణయోగపాష్కల్యాత్
అనేనైషా శ్రీరిత్యుచ్యతే. యథా శ్రీః

“శ్రయస్తీ శ్రయణీ రూఽస్మి శ్మాణామి దురితం సతామ్
 శ్రుణోమి కరుణాం వాచం శ్మాణామిచ గుణై ర్జగత్
 శ్రయేఽస్త సర్వభూతానాం రమేఽహం సర్వకర్మణామ్
 ఈశితా చ సదా దేవై శ్శరీరం చాస్మి వైష్ణవమ్
 ఏతా న్మయి గుణా స్త్వప్స్వా వేదవేదాస్తపారగాః
 గుణయోగవిధానజ్ఞాః శ్రియం మాం సంప్రచక్షతే” ఇతి .

సకలదురితాచ్ఛాదికాంవా సంజూజమస్తీమ్ సత్పురుషేషుసమ్యక్
 వసంతీం “భక్తాయకంపా భరితై రపాక్తై శ్శీతలై స్తథా

అహ్లాదయస్తీ మపకృ జ్జగ త్సావరజ్జమ” మితి.

పరమాం సమాధ్యధికరహితాం యద్వా కాన్తిరూపలావణ్యాదిషు
 సమాధ్యధికరహితామ్. ప్రితామ్ ఆపన్నవారకాం సంతారయస్తీమ్
 సంసారాల్లావాత్తారయస్తీం యథా.

“ఏవంపత్నీః శిష్టత్యే హ్యభీష్టం శాస్త్రచక్షుషామ్
 ప్రభాప్రభావతో ర్యద్వ దేకోక్తా వితరాన్వయః
 ఏవ చున్వతరోక్తా న్యా త్సహభూత్యాభిధానతః

స్మరన్తి చైవాం మునయ స్సంసారార్థవతారిణీమ్” ఇతి
 న్వయమప్రమత్తామ్ విశ్వరూపిణ్యా న్న స్మరతీతి స భక్తసంరక్షణే
 జాగరూకామ్.

“విశ్వర్య మక్షరగతిం పరమం పదం వా

కస్మై చిదంజలిభరం వహతే వితీర్య

అస్మై నకించి దుచితం కృత మిత్యథాంబ

త్వో లజ్జసే కథయ కో య ముదారథావః॥” ఇతి.

మామిత్యనేన జ్ఞానమ్, గుప్తా మిత్యనేన సర్వశక్తిత్వమ్. సత్త్వస్య
 సర్వస్య వితానరూపామిత్యనేన బలమ్, పరమా మిత్యనేన విశ్వర్యమ్,
 ప్రితా మిత్యనేన వీర్యమ్. సంతారయస్తీ మిత్యనేన తేజః.

“సహకార్యసపేక్షం య త త్తేజ స్సముదాహృత” వితివసం
 సమగ్రపాఠ్య పరిపూర్ణం లక్ష్మీం సంయోజయితే చతుర్విధపురు
 మార్థలాభాయ సత్పురుషేషు సంయోజయితే.

స్వస్తి శ్రీ ర్దికతా దశేషజగతాం సర్వోపసర్గసితీ
 స్వర్గం దుర్గతి మాపవర్గికపదం సర్వంచ కర్మ స్వరిః
 యస్యా వీక్ష్య ముఖం తడింగితపరాధినో విధత్తే లలం

శ్రీదేయం ఖలు నాన్యథా స్వరిసదా న్మదైకరస్యా త్తయా
 వరదాయ పితే వరదానేన “పితే వ పుత్ర మభీరక్షతా డమ” వితి
 పితృవదక్షికాయ పిత్రే సర్వకారణభూతాయ వరదానసమర్థాయ
 యద్వా.

“జనితా చోపనేతాచ యస్తువిద్వాం ప్రయశ్చితి
 అన్నదాతా భయత్రతా పశ్చాత్తే పితరస్మృతాః”

ఇతిసర్వజనకత్వం, విద్యాధికారసామర్థ్యప్రదత్వం, స్వప్రాప్త్యపా
 యోపేయజ్ఞానప్రదత్వం, ఫలమతడిపనత్తైరతి సర్వఫలప్రదత్వం, ఆప
 న్నిహారకత్వం, అఖలకళ్యాణ గుణాకరత్వంచ, పితృశబ్దేనోచ్యతే.
 శ్రీవేంకటగిరిమాహాత్మ్యే:—

ఏకం సమస్తేషుచ ముఖ్యతీర్థం శ్రీస్వామినామా స్తి సరో
 వరం తత్
 మాహాత్మ్య మేతస్య మయోచ్యతే కథం యత్పశ్యమే
 రోధసి భూవరాహః
 ఆలిఙ్గ్య కాంతా మతిసౌమ్యమూర్తిం విరాజతే విశ్వజనోప
 కారీ

తద్దక్షిణతటే శ్రీమాన్ వైకటాపురవల్లభః
 ఆలిఙ్గితవపు ర్లక్ష్మ్య వరదో వర్తతే హరిః
 ప్రసాదయామాగు భవో దేవం నారాయణం పృథుమ్
 శరణంచ జగామాద్యం వరేణ్యం వరదం హరిమ్

యేనైవ దంష్ట్రాగ్రసముద్భూతా ధరా
 బిభర్తి విశ్వం ససురాసురేంద్రమ్
 నతా స్మృతస్మై వరదాయ పుంసే
 సర్వాత్మనే శేషవిభూతిదాయినే

ఇతి పురాణేషు పరదశబ్దప్రయోగాత్

దక్షిణేనైకహస్తేన భక్తానామభయప్రదమ్
 ఇతిరేణైకహస్తేన వామకట్యవలంబినా
 శ్రీ భూమిభ్యాం మునిభ్యాంచ రహితం సర్వకామదమ్
 రహితం శంఖచక్రాభ్యాం కేవలం దేవమేవనా
 కైచ్చ ద్విరహ మిత్యుక్తం స్థానశస్త్ర ప్రవక్ష్యతే

ఇతి భగవత్స్వరూప ప్రతిపాదక శాస్త్రేషు పరబ్రహ్మణో నారాయ
 ణస్య ప్రలయదశాస్వరూప ప్రతిపాదనముఖేన సృష్టికారణభూతస్య
 పరబ్రహ్మణ స్వరూపం ప్రతిపాదయతి దక్షిణేనైకహస్తేనేత్యాదినా.
 పరదశబ్దేన విత్తశబ్దేన చాస్య వేద్య-చేతనైవ ప్రతిపాదనమ్. విగ్రహ
 స్తరనివృత్తిః. వేద్య-అగిరిమహాత్మ్యైః—.

నామూ సర్వాత్మ ర్ననభో నభూమి

ర్నాసీ త్తమా జ్యోతిరభూన్నచాన్యత్

శ్రోతాదిబుద్ధ్యానుపలభ్య మేకం

ప్రాధానికం బ్రహ్మ పుమాంస్తదాఽఽసీత్
 నిశావసానే గోవిందః సృష్టిస్థిత్యస్త కారకః
 ఉచతుర్ముఖశివాశక్యం భూమేరుద్ధరణం హరిః
 కర్తుకామస్తదా విష్ణుర్వటప్రతలేస్థితః
 శ్వేతో వరాహదేహశ్చ సర్వయజ్ఞమయం శివమ్
 అఽభీయం మహారౌద్ర మానాద్య తరసా తదా
 ఽవిశ్య జలమధ్యే తు ధ్నోధయామాస వై తదా
 సంవర్తమేఘనిర్ఘాతం బృంహితం య ముహుర్ముహుః

ప్రవివేక మహాపోత్రీ సాతాళం జలపూరితమ్
 అన్వేషయామాస తదా రసాతల మకేవలః
 తత్ర యుద్ధం మహద్భోరం హిరణ్యాక్షసమాశ్రయమ్
 అభూతపూర్వం చ మహత్తుములం రోమహర్షణమ్
 చిరకాలం చ బాహుభ్యా మవర్తత మహారణమ్
 తతః కృద్ధో మహాపోత్రీ దంష్ట్రాగ్రేణ మహాసురమ్
 ద్విధా తం పాటయామాస మేరుతుల్యం మహానాన్నతమ్
 తదైవానీయ వైకుణ్ఠా దచలం గరుడేన వై
 కల్పదా వేవ భగవాన్ లీలాతనమహోదధిః
 విహరన్ రమయా సార్థం గిరినిర్భరసానుషు
 వైకుణ్ఠస్వర్గసూరిభ్య స్స్వగేహేభ్యోధికం ప్రియమ్
 కారయామాస భగవాన్ పర్వతే పుణ్యకావనే॥ ఇతి

వరదపితృకబ్దాభ్యాం శ్రీ వేంకటేశః ప్రతిపాద్యతే. అన్యత్ర,
 స్రసాదయామాస భవో దేవం నారాయణం హరిమ్
 శరణం చ జగామాద్యం వరేణ్యం వరదం ప్రభుమ్ ॥ ఇతి

పురాణాంతరేః శేషాచలశిరోమధ్యే వేంకటేశో దయానిధిః
 రక్షతే వరదానేన సర్వాన్లోకాన్ శ్రియానహ

ఏవం న్యాసవిద్యాయాః ప్రధానభూతః ప్రణవః ప్రతిపాద్యత
 ఇత్యవగమ్యతే. కాన్తిపర్వణి.

ఓమితి బ్రహ్మణో యోని ర్నమ స్వాహా స్వధా వషట్
 యస్యైతాని ప్రయుజ్యంతే యథాశక్తి కృతాన్యపి
 న తస్య త్రిషు లోకేషు పరలోకే భయం విదుః
 ఇతి వేదా వదన్తిహ వృద్ధాశ్చ పరమర్షయః॥ ఇతి

ప్రణవసమత్కృజ్జస్వాహాస్వధావవత్. కారాశ్చ పర్యాయవాచకాః

హవిర్ధృ హీత్వా స్వాత్మానం వసురజ్యేతి మస్తతః

జాహుయా త్ప్రణవే నా గ్నా వచ్యుతాభ్యే సనాతనే" ఇతి
అత్రాపి వసురజ్యేమస్త్రవదర్థానుసంధానమ్. పూర్వోక్తప్రకారేణ
పురుషకారభూతాం మహాలక్ష్మీం "నారారాణపరంబ్రహ్మే" త్యాది
క్రతుస్థిద్ధం వేజ్కటాచలవాసిన, ముపాయోపేయభూతంచ ధ్యాత్వా
హవి ర్జుహుయాత్. యద్వా ఆత్మగుప్తా మిత్యారభ్య స్వయ
మప్రమత్తా మిత్యస్తం పురుషకారభూతాయాః లక్ష్మ్యః విశేషణ
త్వేనానుసంధాయ,

మాం ద్రష్టు మాగతాన్ సర్వాన్ ప్రతీత్యాభీప్సితై శ్శుభైః
యోజయిష్యామి సతతం తద్వచోగారవాన్మునే.

ఇత్యుక్తప్రకారేణ 'భక్తానుకమ్పాభరితై' రిత్యాదినా చ లక్ష్మీకటా
క్షేణ మాం సంయోజయిత్తే తుభ్య మితివా. నను సర్వదేవతా
సాధారణత్వేన స్వాహాశబ్ద స్సర్వత్రాపి ప్రయుజ్యతే వహ్నిజాయా
త్వాభిప్రాయేణ వా రూఢ్యావా, నరూఢః ఫలవిశేషశ్రవణాత్.
పద్వింశ బ్రాహ్మణే:

"స్వాహావై కుత స్సంభూతా కస్య దుహితా కేన ప్రసూతా
కింగోత్రా కత్యక్షరా కతిపదా కతిమాత్రా కతివర్ణా కత్యుచ్ఛ్వాసా
కించాస్యా శ్శరీరం కాన్యజ్ఞాని కానితోమాని కతిశిరాంసి కతివా
చక్షూంషి కిమాస్యం ప్రావృతాఃకే బాహూకా పదా క్వచా
ధిష్ఠితా కథంచ నస్వాహం ప్రతిగృహ్లాతి. ప్రబ్రూహి స్వాహాయా
రూపంచ. స్వాహావై సత్యసంభూతా బ్రహ్మణో దుహితా. బ్రహ్మ
ప్రకృతావా తస్య సగోత్రా త్రిణ్యక్షరాణి. ఏకం సాదం త్రయో

స్వైవవర్ణా శ్శుక్లం పద్మం సువర్ణమితి. చత్వారోఽసా వేదా
శ్శరీరమ్. మడజ్ఞాన్మజ్ఞాని ఓషధివనస్పతయో రోమాణి ద్వేచాస్యా
శ్శిరసీ ఏకం శిరో ఽమూవాస్యా ద్వితీయం ప్లామాసీ చక్షుః(పీ)
చంద్రాదిత్యే ఆజ్యభాగౌ హుతం డక్షిణా ప్రావృతం బృహద్రధిస్తర
మృగ్యజాస్సామ(గ)గీతిః. స్వాహా సా స్వధా సా వషటాకార స్సైమా.
దేవేషు వషటూరభూతా ప్రయుజ్యతే. పితృయజ్ఞేషు స్వధాభూతా
శకటముఖి పృథివ్యస్తరితే విప క్యేతి. తస్యా అగ్నిర్దైవతం బ్రహ్మణో
రూపం యతామా స్తేజహుమ స్తన్నో అస్తు వయగ్ం స్వామ
పతయో రయీణాం స్వాహేతి. తస్యానుత్పత్తి స్తృప్యతి. ప్రజయా
పశుభి రన్నా ద్యేన తేజసా బ్రహ్మవర్చసేనతి ||”

యజుషి ప్రకారాంతరేణ శ్రూయతే, “జహవాసీతి మాహామా
మితి. తద్విచిత్రానై జన్మ” ఇత్యారభ్య. తం వా గభ్యవ డజ్జ
హుధీతి. క స్త్వ మసీతి. స్వైవ తే వా గిత్యుబవీత్. సో ఽజహో
తాన్వాహేతి, తతాన్వాహాకారస్య జన్మ. య ఏవగ్ం స్వాహాకారస్య
జన్మ వేద. క రోతి తతాన్వాహాకారేణ వీర్యమితి. సర్వత్ర స్వాహా స్త
త్యేన కిమర్థం ప్రయుజ్యత ఇతిచే దుచ్యతే.

ఆరణ్యపర్వణి:

హవ్యం కవ్యంచ యత్కించి ద్విజా మస్త్రీపురస్కృతమ్
హోమాష్యస్త్యగ్నో సహా దేవి స్వాహేత్యుక్త్యా నముద్యతమ్
అద్య పృథివీ దాస్యన్తి సువృతా సుతృభే స్థితాః
ఏవ మగ్ని స్త్వయా సార్థం సదా వత్స్యతి శోభనే

ఏవం మణ్మఖవరప్రదానా దిత్యవగమ్యతే. అత్ర స్వాహాకర్తవ్య
నమశ్శబ్దః.

నమశ్శబ్దః ప్రదానార్థ స్వాహాశబ్ద ఇవేష్యతే॥ ఇతి. అనేన
భరన్యాసః

అత్మాత్మీయభరన్యాసో హ్యత్మనిక్షేప ఉచ్యతే॥ ఇతి
శరణం త్వాం ప్రపన్నా యే ధ్యానయోగవివర్జితాః
తేఽపి మృత్యు మతిక్రమ్య యాన్తి త ద్వైష్ణవం పడమ్
మత్పదదన్వ మేకం వై ప్రపద్యంతే పరాయణమ్
ఉద్ధరిష్యా మ్యహం దేవి సంసారా త్స్వయ మేవ తాన్
ఏవ మేవ లఘూనాం చ గురూణాం చాపి చాగసామ్
సకృత్ప్రపత్తి రేకైవ సద్యః ప్రశమకారణమ్
లఘ్వై సహ హృషీకేశో దేవ్యా కారుణ్యరూపయా
రక్షక స్సర్వసిద్ధానే వేదాన్తేషు చ గీయతే॥ ఇతి
అనన్యా శ్చింతయంతో మాం యే జనాః పర్యపాసతే
తేషాం నిత్యాభియుక్తానాం యోగక్షేమం వహా మ్యహమ్॥

ఇతి ॥౫॥

శ్రీవేంకటేశవదాబ్జసహస్రాయనమః
శ్రీసుతాశివగోత్రేణ గోవిందాచార్యనూనునా॥
వేదాన్తదేశికేన శ్రీశ్రీనివాసార్యయజ్ఞనా
విరచితే పారమార్థీయే భాష్యే త్వేకాదశో గతః॥

హరిఃఓమ్

తత్సత్

చ వికా

మాశబ్దస్య విద్యాపరత్వాత్ ద్విధా వ్యాచక్షే. జ్ఞానప్రదా
విద్యాస్వరూపేతివా ఇతి. అథ మహాలక్ష్మీశబ్దం పుష్పాద్య తదర్థం
దర్శయతి. లక్ష్మీయామీతి సర్వజగత్పుణ్యాఽపుణ్యానాం లక్ష్మీకర్తృన
లక్ష్మీశబ్దపుష్పతేః. మాశబ్దస్య జ్ఞానపరతయా చాహ సర్వజ్ఞేత్వా
దినా. ఏషేతి ఏషా లక్ష్మీః. అయమభిప్రాయః లక్ష్మీః ఆత్మనఃస్థాతుః
స్థాత్రం కర్తుః. చరాచరాత్మకం జగ ద్వశం మర్యాత్. తదానీం
జగతః తదధీనతయా స్వస్య లీలావిభూతౌ కర్తవ్యాభావాత్ ప్రవృత్తి
ర్నస్యాదితి. సత్యస్యేతి సత్యశబ్దేన గుణా ఉచ్యతే. తేషాం వితాన
రూపాం విస్తరవతీమిత్యర్థః. తద్దేవాహ గుణయోగ పాష్కల్యాదితి.
గుణపాష్కల్యావత్వాః శ్రీశబ్ద వాచ్యత్వే వచన ముదాహరతి.
శ్రయంతీతి దురితం శ్వాణామి నాశయూమిత్యర్థః. ప్రకారాంతరే
ణాహ సకలేతి. వితానశబ్దస్య ఆచ్ఛాదకపరత్వా దాహ దురితాచ్ఛా
దికామితి. దురితనివారికా మిత్యర్థః సర్వశక్తి మత్పదార్థస్య గోప
నీయత్వా దిత్యభిప్రాయేణాహ సర్వశక్తిమత్త్వ మితి సర్వశబ్దో బల
వాచకః తథాఽఽహ బల మితి సంతారయ స్తీమితి. తేజోహీనస్య
తారణశక్త్యభావాత్ సంతారయ స్తీం తేజస్వినీ మిత్యర్థః. ఫల మత
ఉపపత్తే రితి వేదాంతసూత్రేణ సర్వేషామపి కర్మణాం ఫలదాయిత్యం
పరమాత్మన ఏవేత్యుక్తమ్. అత్ర వరదశబ్దేన అయం మన్తః శ్రీవేద్య
శేషపర ఇతి స్థాపయతి. ఏకమిత్యాదినా న్యాసవిద్యేతి ఓమిత్యా
త్మానం యుంజీతీతి న్యాసవిద్యాయాం ప్రాధాన్యేన ప్రణవః ప్రతి
పాదితః అత్ర తదభావాత్. కథం న్యాసవిద్యేతి శబ్దాయా మాహ
ఓమితి స్వాహాశబ్దేన ప్రణవః ప్రతిపాదిత ఇత్యర్థః. ప్రణవేనాత్మగమ
ర్పణేవచన ముదాహరతి. హవిరితి వసురణ్యేతి మనోనా ఆత్మరూపం
హవిః ప్రణవోచ్చారణపూర్వకం అచ్యుత స్వరూపే ఽగ్నౌ జహు

యాత్ అర్పయేదిత్యర్థః. వసురణ్యేతిమస్తే) యథా తదర్థానుసంధానం
 కార్యమ్. తథా మామాత్మగుప్తామితి మస్తే) తదర్థానుసంధానం
 కర్తవ్య మిత్యాహ. అత్రాపీతి వసురణ్యమస్త్రీస్య సాధారణత్వాత్
 తదపేక్షయా అయం మస్త్రీః లక్ష్మీవిశిష్ట శ్రీమన్నారాయణపరత్వేన
 విశిష్ట ఇత్యభిప్రాయః. లక్ష్మీః పురుషకారభూతా తదనుసంధానం
 వినా న్యాసవిద్యాయా సిద్ధ్యభావాత్. తత్కటాక్షేణ యోజనంచ
 భగవదధీనమిత్యభిప్రాయః. శబ్దతే నన్వితి. వికల్పయతి వన్నిజాయా
 త్యాభిప్రాయేణేతి. స్వాహా నామాగ్నేర్భూర్భూహోమే తన్నా
 మోచ్చారణం కార్య మిత్యాశయేనవా ఇత్యర్థః. ఫలవిశేషశ్రవణే
 శ్రుతి ముదాహరతి స్వాహావైకత్యాదినా. దక్షిణా ప్రావృతం వస్త్ర
 మిత్యర్థః. పృజయేత్వాదినా స్వాహాశబ్దోచ్చారణస్య ఫలశ్రవణాత్.
 నరూఢి రిత్యర్థః. పృసక్తో త్స్వాహాశబ్దస్యార్థ మాహ జహవానీతి
 స్వాహేతి యతస్సేవ్యత్వాహ తతఃస్వాహేతి స్వాహాకార ఆనీ దిత్యర్థః
 సమాధత్తే ఉచ్యతేతి. అయమభిప్రాయః. ఆరణ్యపర్వణి. షణ్ముఖేన
 స్వాహాదేవ్యాః పరోదత్తః. సర్వే సంతః. దేవాదిభ్యః. హవిర్దానే
 స్వాహేతి త్వా మభిదధత్వీతి. అతః అన్యత్ర హవిర్దానే స్వాహాశబ్ద
 ప్రయోగః షణ్ముఖవరదానాత్క్రియతే. అత్రయ సతథా, కింతు
 ప్రణవోచ్చారణస్థానే స్వాహాశబ్దః ప్రయుక్తః. ఏవం వరదాయ పితే)
 ఓమితిపర్యవస్యతి. అతో భరన్యాసః కృతో భవతి. ఏవంచ పారమా
 త్మికమస్తే) యే భగవంతం యజంతః భగవద్గీతావన్నియమేన
 ప్రాతఃకాలేపఠంత్ర శ్రుత్వాన్తోఽపి తే శ్రీవైఖానసాః ప్రపన్నాగ్రసరా
 ఇతి సర్వ మనవద్యమ్ ॥౧॥

“శ్రుతో ఽనుపతితో భ్యత ఆద్యతో వా ఽనుమోదితః

సద్యః పునాతి సద్ధర్మో దేవ విశ్వదుహాపి హి

ఏత చ్చుత్వా బుద్ధిమాన్ స్వా త్కృతకృత్యశ్చ భారత!॥
ఇతివ ద్రతాప్యనుసంధేయమ్

ఇతి శ్రీవైఖానసాత్రేయగోత్ర సంజాతశ్రీవరదరాజసూరినన్దన
శ్రీసున్దరరాజసూరిణా శ్రీరుదనన్తశయన సంస్థానాశ్రిత
శ్రీమదిలత్తూరాఖ్యాగ్రహార వాస్తవ్యేన
శ్రీరఘునన్దన సద్దేశ హరప్రసాద
భాజనేన విరచితాయాం
శ్రీపారమాత్మికోపని
షద్భాష్య చన్ద్రికా
యాం ఏకాద
శానువాళ:

శ్రీ వేంకటేశ: ప్రియతామ్
శ్రీ వాసుదేవాయ పరస్మై బ్రహ్మణే నమః
శుభ మస్తు హరిః ఓమ్
తత్సత్

భట్టభాస్కరీయపాఠః

మా మాతృగుప్తాం సత్యస్య సర్వస్య వితానరూపాం సజ్జ్ఞా
జుషన్తిం పరమాం పవిత్రామ్ సన్ధారయన్తిం స్వయం
మప్రమత్తాం సంయోజయిత్తే వరదాయ
పిత్రే స్వాహా ॥౫॥

అత్మనా దేహేనస్వేనైవ గుప్తాం రక్షితాం సర్వస్య సత్యస్యవితాన
రూపాం విస్తారయన్తిం సజ్జ్ఞాజుషన్తిం సన్ధారయన్తిం. దేవేన సమ్యక్
గర్హన్తిం ధారయన్తిం పవిత్రాం శుద్ధాం స్వయమేవ అప్రమత్తాం
అన్యపేరణావర్జనాదేవ అప్రమత్తాం భక్తసేవయైవ పరమాం ఉత్కృ
ష్టాం మాం లక్ష్మీం సంయోజయిత్తే సమ్యక్యోజయిత్తే పురుష
కారభూతాం సత్పురుషేషు యోజయిత్తే సమ్యగ్యోజయిత్తే వర
దాయ పిత్రే ఇదం హవి రితి శేషః ॥ ౫॥

ఇతి శ్రీ నరహరిభట్టసూనునా శ్రీ భట్టభాస్కరేణ
విరచితే శ్రీ వైఖానససూత్రఖిల ఋక్
మంత్రవ్యాఖ్యానే సప్తమప్రశ్నే ఏకాదశానువాకః
హరిః ఓమ్
తత్సత్
శ్రీ శ్రీనివాసార్పణ మస్తు.

శ్రీ మద్ద్రినివాసాధ్వరీంద్రవేదాంతదేశికస్తుతిమాలా

శ్రీ లలితభారతికృతా

. శ్రీమాన్ యః కరుణావిశాలహృదయ శ్రీశేషశైలేశితః
పాదాంభోజసంరయో విలసితస్యాంతారవిఽదోఽనిశం
శ్రీవాల్మీకీ ముపేయమాం కుశలీనాం భక్తిం పరాం బోధయన్
లోకాచార్యశిరోమణి ర్విజయతే శ్రీశ్రీనివాసాధ్వరీ || 1

సర్వాన్నాయవిదాం వరిష్ఠ ఇతి యః కీర్తిం జగత్పశుతే
సర్వా సూపనివత్సు సార మతులం నారాయణార్చాసరం
తత్త్వం న స్సముపాదిశ త్కరుణయా నిర్వాప్యజయా యః ప్రభుః
సో రారాజతి సత్కలానిధినుత శ్రీశ్రీనివాసో గురుః || 2

పూర్వం యః కమలాశ్రయాత్మకమలే దివ్యావతారం జగ్ధా
పశ్చాన్నైమిశ మేత్య శ్రీహరిపరం సూత్రం ప్రణీ యాఖలైః
వంద్య స్సన్ యమిభి స్తతో వృషగిరా ధర్మావనార్థం కతా
యో జాత స్స జగద్గురు ర్విజయతే శ్రీశ్రీనివాసః కవిః || 3

శ్రీనారాయణపాదపంకజయుగధ్యానైకసింహో యమీ
దీప్యద్దివ్యమనీషీతచరితః ప్రజ్ఞాతివాచస్పతిః
అన్నాయార్థజామం మహాగురుపదం సంప్రాప్తవాన్ య స్సుధీ
స్తం సర్వశ్రుతికీర్షదేశికవిభుం భక్త్యా సదా సంశ్రయే || 4

గురో రాజ్ఞాం ధృత్వా శిరసి సుమనోదామ ఇవ యః
సతాం ప్రీత్యై భక్త్యా జగతి కుమతా న్యాశు వికలం
భరన్యాసం విష్ణో ర్నిగమవిహితం సుందరతమం
న్యవేదీ త్రం శ్రీవాసమఖచరణం నామ సతతమ్ || 5

ముక్తే ర్భేదతరా విలక్షణయతా స్సాలోక్యముఖ్యా ఇవ
చత్వారో నిగమా ఇవేహ సతతం భాస్వత్సుమర్థా ఇవ
య స్వాచార్యమణేః పదాబ్జయుగళం ధ్యాయంతి శిష్యా స్స్వకా
స్తం శ్రీవాసజద్గురుం ప్రపదనం కుర్మః ప్రమోదాప్తయే ॥ 6

కల్యాణం వితనోతు కల్మషహరః కల్యాణవేషీ సతాం
మందారః కరుణామయ స్సుమనసాం వంద్యప్రభావాశ్రయ
శ్రీమాన్ వేంకటశైలకృంగవిలసచ్ఛృంగారరత్నం కలా
స్వామీ నః కలదేశిక స్స జయతే యః శ్రీనివాసప్రభుః ॥ 7

ఓం

నమ శ్రీనివాసాయ

శ్రీమతే విఖనోమహాగురవే నమః

శ్రీశ్రీనివాసాధ్యరీంద్రవేదాంతదేశికాష్టోత్తరశతీ స్తుతిః

శ్రీశ్రీనివాసగుణానం వందే వేదాంతదేశికమ్

ఉద్భృతం శ్రుతిదుగ్ధాబ్ధే ర్యేనార్చయహిమామృతమ్ ॥

జయతు కుమతగాఢధ్యాంతకల్లోలమాలా

ప్రహసనచణభాస్వత్ప్రౌఢపాండిత్యలక్ష్మ్యః

నిగమనశినవాటినిత్యసారభ్యధాటి

శ్రితశుభగుణకల్పః శ్రీనివాసప్రభావః

శ్రీనివాసాంశసంభూత శ్రీనివాసార్చనే రతః

శ్రీయక్ష్మిణీసతీగర్భశుక్తిముక్తామణి ర్దమః ॥ 1

గోవిందాచార్యపాదానాం తపఃఫల మనంతరిత్

శ్రీశాస్త్రక్షీరవారాశిచంద్రమాః కాశికాన్వయః ॥ 2

శ్రీవైఖానసగుణధర్మసమాదర్శప్రచాలకః

వేదవేదాంగతత్వజ్ఞో విజతేంద్రియభూషణః ॥ 3

శ్రీవేంకటేశదివ్యాజ్ఞానబద్ధవేదాంతదేశికః

విశ్వచేతనగురూదీక్షితః కరుణానిధిః ॥ 4

- అజన్మసిద్ధవిజ్ఞానసంపన్న స్సమదర్శనః
పరమైకాంతిజనతాస్తూయమానో జగద్గురుః 5
- విష్ణుపారమ్యసిద్ధాంతస్థాపకోఽఖిలపాపహత్
అర్థపంచకతత్వజ్ఞః సర్వతంత్రస్వతంత్రకః । 6
- వ్యూహపంచకవైశిష్ట్యపరతత్వప్రబోధకః
అష్టాంగయోగపారీణః ప్రపన్నకులశేఖరః 7
- శ్రీవిష్ణుబలిసంసిద్ధవైష్ణవత్యోపదేశకః
అష్టాక్షర్యాదినన్మంత్రపంచకప్రవణాత్మవాక్ ॥ 8
- సత్యసంధః శ్రుమాధారః పంచకాలపరాయణః
ఘటనాఘటనప్రజ్ఞః కకుబంతయశోరుచిః 9
- కమనీయప్రభాతాబ్జసాభాగ్యచతురాననః
పూతోర్ధ్వపుండ్రవిలసత్సులలాట స్సుకుండలీ ॥ 10
- నీలోత్పలకళాత్యంతరుచిరాయతలోచనః
విశాలవక్షా భువనక్షేమంకరకరాంబుజః । 11
- శ్రీశ్రీపదత్రప్రథమాశ్రమీ కాశేయకాంచితః
శ్రీపాదరేణులిప్తాంగ స్రుగ్వీ చామీకరప్రభః । 12
- పరస్సహస్రసద్గ్రంథనిర్మాతాఽనల్పశక్తిమాన్
సమూర్తార్చనమీమాంసాసముద్ధరణసువ్రతీ । 13
- శ్రీతామరతరు ర్లక్ష్మీవిశిష్టాద్వైతభాష్యకృత్
పారమాత్మీయమంత్రాణాం భాష్యరత్నప్రకాశకః । 14
- రసవత్కవీవద్గీతాసుధాసారప్రపంచకః
సాత్రచింతామణివ్యాఖ్యాప్రిజ్ఞాసాహిత్యకాస్తుభః । 15
- సకృద్దర్శనమాత్రేణ వృజినశ్రేణినాశకః
సుమనోఽర్చితపాదాబ్జయుగళో భగవాన్ మునిః ॥ 16
- స్రుగ్ధరావినతగ్రీవశేషాదీశ స్సుధీవిరాట్
భక్త్యా నివేదితాశేషహవీరంజితమాధవః । 17

- రాజాధిరాజసంపూజ్యప్రభావః ప్రతిభాఖనిః
పంచోపనిషదాం కర్మనిష్ఠాతః పరమేష్టికృత్ ॥ 18
- ధృతసావర్ణయజ్ఞోపవీతోర్మమృదుమేఖిలః
ఉద్ధృతామ్నాయచూడాబ్ధిహర్యర్చామహిమామృతః ॥ 19
- సామప్రియః ఫణీంద్రాద్రివాసీ బ్రహ్మవిదాం వరః
త్రయీసారస్వతోల్లాసీ దుర్వాదిగజకేసరీ ॥ 20
- అవైదికమతధ్వంతచండమూర్తండమండలః
అష్టోత్తరశతశ్రీశత్రేత్రమాహాత్మ్యదర్శకః ॥ 21
- సర్వాత్మానాం ప్రీతికర స్సంఖ్యావత్ప్రియదర్శనః
కలిదోషనిరాసార్థ మవతీర్ణ మహామతిః ॥ 22
- శ్రీమాన్ స్వధర్మసామ్రాజ్యపట్టభద్రో మహాకవిః
త్రుతిస్మృతిపురాణాదిసమీచీనార్థహర్యహః ॥ 23
- ప్రత్యక్షవిఖనా భావివైఖానసమహామునిః
మఖరా ద్విష్ణుచిత్రాబ్జో గర్భచక్రాజ్యశోభితః ॥ 24
- తత్త్వత్రయవినిష్కర్షః శాపండనగభిత్పవిః
సర్వాగమకలామాలా లంకృతాత్మా మళాగ్రధీః ॥ 25
- విద్యాస్వయంవరపతిర్ జ్ఞానరాశి స్తపోధనః
వశీకృతానేకలోకీ సిద్ధసంకల్పవాన్ జయీ ॥ 26
- పుమర్థచతురాత్మీ శుశిష్య స్సాన్వితార్ పాలకః
భృగ్వాదితంత్రప్రామాణ్యప్రకాశనపరాయణః ॥ 27
- మనూక్తిధర్మజీవాతు ర్మనుగోపనమండనః
కూలంకషాత్మవిజ్ఞాననిరస్తాద్వైతఫక్తికః ॥ 28
- బౌద్ధతాదంబినీచండమారుత శ్శాంతిశేవధిః
ప్రసన్నదృ క్షవిత్తాంగో వాత్సల్యాదిగుణాకరః ॥ 29
- శ్రీరామాయణతత్త్వార్థకల్పవల్లీసురాలయః
ప్రాజాపత్యర్షసంజాతః ప్రౌఢచర్పావిశారదః ॥ 30

- లక్ష్మీహయాస్యకారుణ్యలక్ష్మైకనిజజీవనః
 బోధాయనో బుధారామమాధవ స్సాధురక్షకః ॥ 31
- సర్వజత్సర్వజ్ఞాత సర్వకల్యాణసంత్రయః
 సర్వతోముఖశాస్త్రార్థనిర్ణతాసర్వవాదకః ॥ 32
- యదిదం శ్రీనివాసస్య శత మష్టోత్తరం గురోః
 లక్ష్మీనృసింహచార్యేణ గౌతమాస్వయినా స్తుతమ్ ॥ 33
- పతే ద్వా శ్రుణుయాద్వస్తు సతితం శ్రద్ధయా యతః
 సదైశ్వర్యం సుఖం ప్రాప్య స పదం యాతి వైష్ణవమ్ ॥ 34
- శ్రీవేంకటాద్రిమాహాత్మ్యం జీయా దాచంద్రతారకమ్
 శ్రీనివాసగురో రాజ్ఞా సర్వత్ర జయతాద్భుతమ్ ॥ 35
- కృపాలవా ద్యస్య జగజ్జయూ స్యా
 దపాంసిధే రాత్మభవా ప్రియస్య
 తదంతభూత స్స జహర దుర్ధీ
 మదం మహాత్మేతి ॥ మత్ర చిత్రమ్ ॥
- గురవే జగతాం స్వర్గతరవే నిఖిలాద్రినామ్
 శ్రీశేషగిరినిష్ఠాతశ్రీనివాసాయ మంగళమ్ ॥
- శ్రీనివాసమఖిభట్టభాస్కర
 శ్రీనృసింహగురుత్నగుంఫితా
 నానటీతు రగనే మమాంజనా
 శ్రీమతీ గురుపరంపరా సదా ॥
- ఇతి శ్రీరామచంద్రకరుణాసంవర్ధితవాఙ్మయేన శ్రీగౌతమా
 స్వయేన లక్ష్మీసత్యపులాచార్యప్రియతనూభవేన కవి
 శ్రీశారపంచానన సాహిత్యభూషణ లలితభారతీ
 త్యాదిపదవిభూషితేన లక్ష్మీనరసింహ
 చార్యేణ విచిత్రాసు శ్రీశ్రీనివాస
 గురో రష్టాత్తరశతస్తుతిః
 ఓం క ర్మ తే

శ్రీ శ్రీనివాసాధ్వరీంద్రవేదాంతదేశికస్వామినాం

అష్టోత్తరశతనామావళీ

- ఓం శ్రీనివాసాంశసంభూతాయ నమః
- ,, శ్రీనివాసార్చనే రతాయ నమః
- ,, శ్రీరుక్మిణీసతీగర్భకు క్షిముక్తామణాయే నమః
- ,, దమాయ నమః
- ,, గోవిందాచార్యపాదానాం తపఃఫలాయ నమః
- ,, అనంతవిదే నమః
- ,, శ్రీశాస్త్రక్షీరపారాశిచంద్రమసే నమః
- ,, కౌశికాన్వయాయ నమః
- ,, శ్రీవైఖానససద్గర్భసమాదర్శప్రచాలకాయ నమః
- ,, వేదవేదాంగతత్వజ్ఞాయ నమః
- ,, విజితేంద్రియభూషణాయ నమః
- ,, శ్రీవేంకటేశదీప్త్యాజ్ఞానబద్ధవేదాంతదేశికాయ నమః
- ,, విశ్వచేతనసంరక్షాదీక్షితాయ నమః
- ,, కరుణానిధయే నమః
- ,, ఆజన్మదివ్యవిజ్ఞానసంపన్నాయ నమః
- ,, సమదర్శినాయ నమః
- ,, పరమైకాంతిజనతాస్త్రాయమానాయ నమః
- ,, జగద్గురవే నమః
- ,, విష్ణుపారమ్యసిద్ధాంతస్థాపకాయ నమః
- ,, అఖిలపాపనుదే నమః
- ,, అర్థపంచకతత్వజ్ఞాయ నమః
- ,, సర్వతంత్రస్వతంత్రకాయ నమః
- ,, పూర్వాపంచకవైశిష్ట్యపరతత్వప్రబోధకాయ నమః

ఓం అష్టాంగ యోగ సారీణాయ నమః

- ,, ప్రపన్నకులశేఖరాయ నమః
- ,, శ్రీవిష్ణుబలిసంసిద్ధవైష్ణవత్యోపదేశకాయ నమః
- ,, అష్టాక్షర్యాదిసన్మంత్రపంచకప్రవణాత్మవతే నమః
- ,, సత్యసంధాయ నమః
- ,, కుమారాయ నమః
- ,, పంచకాలపరాయణాయ నమః

30

- ,, ఘటనాఘటనప్రజ్ఞాయ నమః
- ,, కనుబంతయశోరుచయే నమః
- ,, కమనీయప్రభాతాబ్జసౌభాగ్యచతురాననాయ నమః
- ,, పూతోర్ధ్వపుండ్రవిలసత్సులలాటాయ నమః
- ,, సుకుండలినే నమః
- ,, నీలోత్పలదళాత్యంతరుచిరాయతలోచనాయ నమః
- ,, విశాలవక్షసే నమః
- ,, భువనక్షేమంకరకరాంబుజాయ నమః
- ,, శ్రీశ్రీపద్మప్రథమాశ్రమినే నమః
- ,, కౌశేయకాంచిరాయ నమః

౪౦

- ,, శ్రీపాదరేణులిప్తాంగాయ నమః
- ,, స్రగ్విణే నమః
- ,, చామీకరప్రభాయ నమః
- ,, పరస్పహస్రసద్గ్రంథనిర్మాత్రే నమః
- ,, అనల్పశక్తిమతే నమః
- ,, సమూర్తార్చనమీమాంసాసముద్ధరణసువతి నే నమః
- ,, శ్రితామరతిరనే నమః
- ,, లక్ష్మీవిశిష్టాద్వైతభాష్యకృతే నమః
- ,, పారమాత్మీయమృతాణాం భాష్యరత్నప్రకాశకాయ నమః
- ,, రసవత్కృగవద్గీతాసుధాసారప్రపంచకాయ నమః

౫౦

- ఓం సాత్రచింతామణిన్యాఖ్యాప్రజ్ఞాసాహిత్యకాస్తుభాయ నమః
- ,, సకృద్దర్శనమాత్రేణ వృజినశ్రేణినాశకాయ నమః
- ,, సుమనోర్చితపాదాబ్జయగళాయ నమః
- ,, భగవతే నమః
- ,, మునయే నమః
- ,, స్రగ్ధరావినతగ్రీవశేషాద్రీకాయ నమః
- ,, సుధీవిరాజే నమః
- ,, భక్త్యా నివేదితాశేషహవీరంజితమాధవాయ నమః
- ,, రాజధిరాజసంపూజ్య ప్రభావాయ నమః
- ,, ప్రతిభాఖనయే నమః
- ,, పంచోపనిషదాంకర్మ నిష్ఠాతాయ నమః
- ,, పరమేష్టికృతే నమః
- ,, ధృతసావర్ణయజ్ఞోపనతోన్మృదుమేఖలాయ నమః
- ,, ఉద్భృతామ్నాయచూడాభిహర్యర్చామహిమామృతాయ నమః
- ,, సామప్రియాయ నమః
- ,, ఫణీంద్రాద్రివాసినే నమః
- ,, బ్రహ్మవిదాంవరాయ నమః
- ,, త్రయీసారస్వతోల్లాసినే నమః
- ,, దుర్వాదిగజకైసరిణే నమః
- ,, అవైదికమతధ్వాంతచండమాత్తండమండలాయ నమః
- ,, అష్టోత్తరతతశ్రీశతేత్రమాహాత్యైదర్శకాయ నమః
- ,, సర్వాత్మనాం ప్రీతికరాయ నమః
- ,, సంఖ్యావత్ప్రియదర్శనాయ నమః
- ,, కలిదోషనిరాసార్థ మవత్తీర్ణమహామతయే నమః
- ,, శ్రీమతే నమః
- ,, స్వధర్మసామ్రాజ్యపట్టభద్రాయ నమః
- ,, మహాకవయే నమః

౫౦ శ్రుతిస్మృతిపురాణాదిసమీచీనార్థహర్యహయ నమః

,, ప్రత్యక్షవిఖననే నమః

౪౦

,, భావివైఖాసమహమునయే నమః

,, మఖరాజే నమః

,, విష్ణుచిత్తాబ్జాయ నమః

,, గర్భచక్రాంశోభితాయ నమః

,, తత్త్వత్రయవినిష్కర్షాయ నమః

,, పాపండనగభిత్పవినే నమః

,, సర్వాగమకలామాలాలంకృతాత్మనే నమః

,, కుశాగ్రధియే నమః

,, విద్యాస్వయంవరపతయే నమః

,, జ్ఞానరాశయే నమః

౯౦

,, తపోధనాయ నమః

,, వశీకృతానేకలోకినే నమః

,, సిద్ధసంకల్పవత్సే నమః

,, జయినే నమః

,, పుమర్థచతురాత్రీయశిష్యాయ నమః

•,, స్వాచారపాలకాయ నమః

,, భృగ్వాదితంత్రపామాణ్యప్రకాశసపరాయణాయ నమః

,, మనూక్తిధర్మజీవాతవే నమః

,, మనుగోపనమండనాయ నమః

,, కూలంకపాత్రవిజ్ఞాననిరస్తాద్వైతఫక్తికాయ నమః

,, బౌద్ధకాదంబినీచండమారుతాయ నమః

౧౦౦

,, శాంతశేవధయే నమః

,, ప్రసన్నదృశే నమః

,, పవిత్రాంగాయ నమః

,, వాత్సల్యాదిగుణాకరాయ నమః

- ౦ శ్రీరామానుజతత్వార్థకల్పవల్లీసు రామాయ నమః
- ,, ప్రాజాపత్యర్థ సంజాతాయ నమః
- ,, ప్రాథచర్చావిశారదాయ నమః
- ,, లక్ష్మీహయాస్యకారుణ్యలక్ష్మ్యైనికజీవనాయ నమః
- ,, బోధాయనాయ నమః
- ,, బుధారామమాధవాయ నమః ౧౧౦
- ,, సాధుబాంధవాయ నమః
- ,, సర్వజితే నమః
- ,, సర్వజిజ్ఞాతాయ నమః
- ,, సర్వకల్యాణసంశ్రయాయ నమః
- ,, సర్వతోముఖశాస్త్రానిర్విరాగసద్వివాదకాయ నమః ౧౧౧

శ్రీపారమార్థికోపనిషద్గతమన్తాః

తదధిదైవతాశ్చ

౧

౧ విష్ణు స్సర్వేషా మధిపతిః	విష్ణుః
౨ సునూత్న స్సర్వ స్సర్వేషాం	,,
౩ జ్యోతిర్వా పారమార్థికం	,,
౪ ఈశో యస్మా ద్ద్వితతం	ఈశ్వరః
౫ రాయా మీశః	రామః
౬ యో బ్రహ్మ	,,
౭ యో వా త్రిమూర్తిః	త్రివిక్రమః
౮ యద్వా కృతం	,,
౯ కః కోశః	విష్ణుః
౧౦ యం యజ్ఞైః	,,

౨

౧ యో వా గవిష్ఠః	ఆకాశాత్మా
౨ యో వా వాయుః	వాయ్వాత్మా
౩ త్వ మగ్నే త్రిగుణో వరిష్ఠః	అగ్న్యాత్మా
౪ త్వం జీవ	ఆపోన్తరాత్మా
౫ భూమే ర్వితన్వన్	పృథివ్యాత్మా
౬ మన స్త్వం భూత్వా	మనస్తత్వాత్మా
౭ త్వం బుద్ధిః	బుద్ధితత్వాత్మా
౮ య స్సూక్ష్మాన్	అహజ్జారాత్మా
౯ యస్య వా భయాత్	ప్రకృత్యాత్మా
౧౦ యంత్యాం	మాయాత్మా

3

౧ య స్త్వం భూత్వా
 ౨ కామో భూత్వా
 ౩ అజ్ఞా దజ్ఞాత్
 ౪ యో మోహయన్
 ౫ యో వా దళాత్మా
 ౬ యో బ్రహ్మ
 ౭ సారస్వతో వా
 ౮ యో వా పరంజ్యోతిః
 ౯ యో దోషః
 ౧౦ య స్యైతా

హ్లాదాత్మా
 కామాత్మా
 కారణాత్మా
 మోహాత్మా
 దళావతారాత్మా
 బ్రహ్మవిత్
 హయగ్రీవః
 భగవత్సప్త
 చతుర్వర్గదః
 బ్రహ్మాత్మా

౪

౧ వాణో వా
 ౨ ద్వా వేతా
 ౩ యో వా ఆయుః
 ౪ యో వా తేజః
 ౫ సహ సంసాయాః
 ౬ యో వా సంయోగః
 ౭ సహస్రం వా
 ౮ స్వాతిగా గుప్తిః
 ౯ సత్త్వం వా ఉద్రేక మాసీత్
 ౧౦ సత్యో జ్యోతిః

వేదాంతరాత్మా
 ప్రకృతిపురుషాత్మా
 పురుషః
 సత్యః
 అచ్యుతః
 అనిరుద్ధః
 సంకర్షణః
 ప్రద్యుమ్నః
 సత్త్వాత్మా
 సత్త్వాత్మా

౫

౧ సత్య స్సత్త్వం
 ౨ సత్యో జ్యోతిః
 ౩ కామీ ముమా

పుణ్యః
 జ్యోతీరూపః
 త్రిమూర్తిరూపః

౪ ఆరిణి వా
 ౫ త త్సత్వో వా
 ౬ త ద్భూ ర్భూస్థం
 ౭ ఆపో వా ఆపః
 ౮ త్రయీ వా కామం
 ౯ ద్వా వా ముఖ్యో
 ౧౦ స ఏక్షితః

ఆనందరూపః
 విశ్వరూపః
 పృథివీరూపః
 అబ్రూపః
 అగ్నిరూపః
 వాయురూపః
 ఆకాశరూపః

౬

౧ స్వయ మాదిః
 ౨ య స్వయం సృష్టం
 ౩ స్వాజసా
 ౪ త్మో మేకాం
 ౫ యః కున్ధరమాణః
 ౬ యో వా ప్రథాం
 ౭ యా క్తా ముశస్త్రి
 ౮ ప్రజాపతేన త్వత్
 ౯ యో ధూ ర్ధరం
 ౧౦ యో వా వ్యహింసీ

ప్రళయవరాహః
 మత్స్యరూప
 బలరామః
 ఆదివరాహః
 కూర్మరూపః
 వరాహః
 వరాహః
 ప్రజాపతిః
 యజ్ఞవరాహః
 సూర్యజనారసింహః

౭

౧ తపోనిధిం
 ౨ యో వా సృసింహో
 ౩ రయిః కకుద్దాన్
 ౪ రాకా మహగ్ం
 ౫ వేదాహ మేతం
 ౬ దిగ్దోషా యస్య
 ౭ పద్మాస్యవతః

గిరిజనారసింహః
 విజయసృసింహః
 శ్రీవేంకటేశః
 లక్ష్మీపతిః
 శ్రీవేంకటేశః
 లక్ష్మీవరాహః
 శ్రీవత్సవతః

౧ యః పుణ్డరీకః
 ౨ రయీణాం పతిం
 ౩ రాయాం పత్రతే

పద్మనాభః
 విశ్వరూపః
 అర్చరూపః

౮

౧ య త్సారభూతం
 ౨ ఫలో వా
 ౩ ధూ ర్నో వహనాం
 ౪ విశ్వం బిభర్షి
 ౫ సో వా స్వరూపః
 ౬ భూ ర్భువం వా
 ౭ దాతౌయణ్యాం
 ౮ ఆకా సమస్తాః
 ౯ యో జజ్ఞమానాం
 ౧౦ యో వా దళానాం

జగద్భద్రః
 ఫలస్వరూపః
 కల్పిరూపః
 సర్వరక్షకః
 జనార్దనః
 జగత్సృష్టికారణః
 ధురస్థః
 సర్వరక్షకః
 జగద్భద్రా
 జగత్సృష్టికారణః

౯

౧ చత్వారో దోషాః
 ౨ వక్షో వస త్వస్య
 ౩ అణో రణీయా
 ౪ విష్ణు ర్వరిష్ఠః
 ౫ అజ్ఞో జుషస్తః
 ౬ మా మాతృగుప్తాం
 ౭ యం చి న్తయస్తః

సర్వరక్షకః
 శ్రీవత్సవతాః
 అస్త్రామీ
 జమదగ్నిరామః
 బ్రహ్మసప్తా
 శ్రీధరః
 సువహః
 వేదాస్త్రవేద్యః
 పుణ్యః
 అసురశ్రీహరః
 విశ్వరూపకః
 కమలాత్మా

౮ పుణ్యాం చ పుణ్యః
 ౯ సో నో భూతః
 ౧౦ స త్వేవ నిత్యం

౧౦

౧ యాగా వరిష్ఠా
 ౨ వాయు రస్తరాత్మా
 ౩ సర్వోపరిష్ఠాత్
 ౪ తమ స్సర్వభూతం
 ౫ జ్యోతిర్జ్యోతిషాం
 ౬ సత్యం సత్వాత్మకం
 ౭ అనిర్భణ్ణం
 ౮ యస్యేచ్ఛా లోకే వా
 ౯ యో వేదాదిః
 ౧౦ యో వాప్యక్తం

ధరణీశ్వరః
 సుశర్మనాత్మకః
 సర్వోత్కృష్టః
 సర్వకారణాత్మా
 జ్యోతిర్జ్యోతీరూపః
 పరబ్రహ్మరూపః
 వటపత్రశయనః
 జగత్సప్తా
 ప్రణవరూపః
 అప్యక్తః

౧౧

౧ యో వా భూతేః
 ౨ సత్య స్సత్యసః
 ౩ ఋతగ్ం సత్యం
 ౪ అం రాజమంతం
 ౫ మా మాత్మగుప్తాం

లక్ష్మీనారాయణః
 శ్రీకృష్ణః
 సర్వేశ్వరీ
 అమృతాత్మా
 శ్రీమన్నారాయణః

మరీద్యాదిగ్రంథేషు ప్రతిపాదితమూర్తిమంత్రాః

		అనువాకమ్	మంత్రమ్
మత్స్యః	య స్వయం సృష్ట	6	2
కూర్మః	యః కుస్తరమాణ	6	5
వరాహః	దిగ్దోషా యస్య విదిత	7	6
ఆదివరాహః	{ ష్ట మేకాం యో వా ప్రథాం ప్రప్థలిన్తిం	6 6	4 6
ప్రళయవరాహః	{ స్వయం మాది స్సర్వాస్తరాత్మా యాం గా ముశన్తి	6 6	1 7
యజ్ఞవరాహః (మ)	{ యో ధూర్ధరం ధూర్ధరం ధూర్ధ యం యజ్ఞై ర్మునయో జాషన్తి	6	9
గిరిజనారసింహః	తపోనిధిం తపసాం రయిన్దం	7	1
హ్లాజనారసింహః	యో వా నృసింహో విజయం విభర్షి	7	2
లక్ష్మీనారసింహః	యో వా వ్యహింసీ జ్వరయా జరన్తం	6	10
వామనః	యద్వా కృత మమృతం చరాణాం	1	8
త్రివిక్రమః	యో వా త్రిమూర్తిః పరమః పరశ్చ	1	7
పరశురామః	విష్ణు ర్వర్షిణో వరదానముఖ్యో	9	4
శ్రీరామః (కళ్యణః)	రాయా మీహో రహితో భరన్తైర్	1	5
బలరామః	స్వాజిసా సర్వ మాదిదాతి	6	3
	ష్ట మేకాం సరిలావనన్నా	6	4
	సహస్రం వా యస్య వై	4	7
శ్రీకృష్ణః కళ్యణః	{ సత్య స్సత్యస్థ స్సత్యలోకస్థః యం త్వాం సర్వం పాలనాయా	11 2	2 10
కల్కః	ధూ ర్షో వహన్తాం	8	3
హయగ్రీవః	సారస్వతో వా	8	7
మానుషవానుడేవః	యో బ్రహ్మో బ్రహ్మవిదా మాత్మా	8	6
సంకర్షణః	సహస్రం వా యస్య వై	4	7
ప్రద్యుమ్నః	స్వాతిగా గుప్తయో గుప్తిః	4	8
అనిరుద్ధః	యో వా సంయోగ స్సంజాషమాణః	4	6
అనస్తకయనః	యః పుణ్డరీకః పరమాస్తరాత్మా	7	8
సుదర్శనః	వాయు రస్తరాత్మా వహతీ	10	2
నారాయణః	మా మాత్మగుప్తాం	11	5
లక్ష్మీనారాయణః	యో వా భూతే ర్భూతి రాసీ	11	1
విష్ణుః	విష్ణు స్సర్వేషా మదివః	1	1

		అనువాకమ్	మంత్రమ్
శ్రీధరః	మా మాత్మగుప్తాం వహతే స్మ	9	8
నరుషోత్తమః	యో వా ఆయుః పరమాత్మానం	4	3
అచ్యుతః	సహ సంపాయా స్త్వ మాశిష మాశీ	4	5
నత్యః	యో వా తేజ స్తేజసాం తేజస్తేజ ఆదరానః	4	4
కపింః	కామీ ముమా మీశిష	5	3
యజ్ఞః	యం యజ్ఞై ర్మునయో	1	19
పుణ్యః	సత్య స్వత్వం పుణ్య మాసీ	5	1
వాసుదేవః	సుసూక్ష్మ స్సార్వ స్సర్వేషా మన్తరాత్మా	1	2
జనార్దనః	సో వా స్వరూప వృమద్భ క్షమగ్రో	8	5
వేంకటేశః	వేదా హ మేతం పురుషం మహాత్తం	7	5
వేంకటేశః	రయిః కకుద్మా నివిదద ద్విన్దనస్థం	7	3

శ్రీపారమాత్మికోపనిషద్గ్రంథమన్త్రాణా మకారాదిసూచీ

అం రాజమ స్తమ్	217	తత్సత్వోవా	99
అజ్ఞా ద్భాత్	80	తద్భూ ర్భూస్థమ్	102
అహో రణియాన్	169	తపోసిధిమ్	131
అనిర్బిణ్ణమ్	195	తమస్సర్వభూతమ్	188
అజ్ఞో జ్ఞానః	171	త్రయీవా కామమ్	104
అహోవా ఆపః	103	త్వం జీవః	44
అరిణీవా	97	త్వం బుద్ధిః	48
అకా స్పృహస్తాః	161	త్వ మగ్నై త్రిగుణః	48
ఈశో యస్మాత్	15	దాక్షయిన్యామ్	180
బుతగం సత్యమ్	212	దిగ్గోపాయస్య	142
కః కోశ మజ్జే	29	ద్యా వేతాపక్షీ	70
కామీ ముమామి	98	ద్వోవా ముఖ్యౌ	106
కామో భూత్వా	59	ధూర్నో వహన్తామ్	155
జ్ఞో మేకామి	123	పద్మాన్యవజ్ఞః	144
చక్వారో దోషాః	165	పుణ్యంచ పుణ్యః	175
జ్యోతి ర్జ్యోతిషామ్	192	ప్రజాపతేన త్వత్	127
జ్యోతిర్వా పారమాత్మికమ్	14	పరోవా ఏషః	154

భూమే ర్వికస్వన్	46	యోవా వాయు:	42
భూద్యువంవా	159	యోవా వ్యక్తమ్	202
మన స్వం భూత్వా	47	యోవా వ్యహంపీత్	129
మా మాత్మగుప్తామ్	172	యోవా సంయోగ:	81
మా మాత్మగుప్తామ్	220	యో వేదాది:	197
యం చిన్తయన్త:	173	రయి: కకుద్మాన్	134
యం త్వమ్	54	రయీణాం పతిమ్	148
యంయజ్ఞై:	30	రాకా మహమ్	138
య: కున్దర మాణ:	124	రాయాం పతత్రే	149
య: పుణ్డరీక:	147	రాయా మీళ:	19
య: సూక్ష్మాన్	49	వక్షోవపత్యవ్య:	188
య: స్వయం స్పృష్టమ్	118	వాకోవా అనువాకో	89
య త్సరభూతమ్	153	వాయు రస్తరాత్మా	182
యద్వా కృతమ్	28	విశ్వం బిభర్షి	157
యవ్యవా భయాత్	52	విష్ణుర్వరిష్ఠ:	189
యస్యేచ్ఛా లోకే	196	విష్ణు స్సర్వేషామ్	1
యన్తైరా బ్రహ్మ	67	వేదాహ మేతమ్	139
య స్వం భూత్వా	58	వ ఏతైక:	107
యాం గ ముళస్త్రీమ్	126	వత్య పృత్యస్త:	211
యాగా ద్వరిషా:	181	వత్య స్పృత్యమ్	91
యో జ్ఞమానామ్	162	వత్యో జ్యోతి:	95
యో దోష:	66	వత్యో జ్యోతి:	87
యో ధూర్జరమ్	128	వత్సంవా ఉద్రేకమ్	88
యో బ్రహ్మకట్ట:	22	వత్సం వత్సాత్మకమ్	193
యో బ్రహ్మ	63	వత్సేవ విత్యమ్	178
యో మోహయన్	61	వర్షోపరిష్టాత్	187
యోవా ఆయు:	72	వహ నమ్నయా	80
యోవా గవిష్ఠ:	41	వహస్రం వాయవ్య	82
యోవా తేజ:	79	సారవ్యతోవా	88
యోవా త్రిమూర్తి:	28	సుసూక్ష్మ: సార్వ:	10
యోవా దళాత్మా	62	సోనో భూత:	177
యోవా దళానామ్	163	సోవా స్వరూప:	157
యోవా నృసింహ:	132	వ్యయ మాది:	111
యోవా పరంజ్యోతి:	64	స్వాతిగా గుప్తయ:	83
యోవా ప్రధామ్	125	స్వామిసా వర్వమ్	120
యోవా భూతే:	204		

శ్రీమత్పారమార్థికోపనిషద్భాష్యే
అసాధు సాధుపద వివరణపత్రమ్

పుట	పక్కా	అసాధు	సాధు
2	17	వచనాత్	వచనాత్
6	23	చతుష్పతి	చతుష్పతి
7	24	సితా	శ్చితా
17	10	మన్యో	మన్యో
20	17	సన్ధిక్వా	సన్ధిక్వా
26	15	శబ్దఃప్ర	శబ్దఃప్ర
27	3	నిర్వహా	నిర్వహా
27	10	తీత్యాది	తీత్యాది
29	8	కంకోశ	కంకోశ
29	14	ధ్యానాప్రస్థ	ధ్యానాప్రస్థ
31	11	ప్రేణయంతి	ప్రేణయంతి
34	4	నమతియా	నామితియా
34	9	ఆత్మదా	ఆత్మదా
35	5	రస్థానే	రస్థానే
35	14	బుధః	బుధః
37	4	స్యాత్	స్యాత్
37	17	విష్ణోపమిత	విష్ణోపమిత
37	21	నామచి	నామచి
39	౮	కుణ్డిరమాసీ	కుణ్డిరమాసీ
39	2	భవాత్	భగవాత్
40	10	సూక్ష్మేనూ	సూక్ష్మేనూ
40	15_16	ఋక్ సుక్త	ఋక్ సుక్త
42	15	శ్చిరతి	శ్చిరతి
42	16	మత్యాత్	మత్యాత్
47	2	తానీత్య	తానీత్య
51	7	మిత్యుప	మిత్యుప
51	13	ధవత్	ధవత్
54	21	తస్మిత్త్వం	తస్మిత్త్వం
56	11	చక్షుస్య	చక్షుస్య

పుట	పక్కా	అసాధు	మాధు
56	24	వివాచా	విద్వాచా
57	13	చక్షుః	చక్షుః
59	2	సన్మోష	సన్మోష
62	24	వాంఛోక్తి	దీవాంఛోక్తి
63	14	బ్రహ్మ	బ్రహ్మ
64	24	పరం	పరం
65	1	స్వభావః	స్వభావః
65	2	స్వభావం	స్వభావం
65	2	ప్రదన	ప్రదన
65	25	పంథ్యం	పంథ్యం
68	5	మత్తర	మత్తర
69	20	జ్ఞేయి	జ్ఞేయి
70	16	చరణా	చరణా
73	4	సాపివా	సాపివా
78	17	జీతచిత్ర	జీతచిత్ర
79	12	మాత్మజ్ఞే	మాత్మజ్ఞే
79	23	జేజజ	జేజజ
80	14	చేతమ	చేతమ
80	20	మదాన	మదాన
87	18	స్పర్శగ్రా	స్పర్శగ్రా
89	7	రక్షసం	రక్షసం
90	2	స్పర్శగ్రా	స్పర్శగ్రా
93	23	వాప్తివా	వాప్తివా
99	1	విమర్శ	విమర్శ
100	7	జహామే	జహామే
106	10	ప్రకృతిపురుషే	ప్రకృతిపురుషే
106	23	లిపః	లిపః
112	5	విమః	విమః
114	23	జ్ఞేయి	జ్ఞేయి
115	27	స్వయా	స్వయా
115	27	భవస్యకం	భవస్యకం
117	22	మచ్యుత	మచ్యుత

పుటే	పక్షాంశ	అనాథ	సాధు
117	26	యజుషి	యజుషి
118	17	సవితా	సంవితా
119	12	త్రుకుమ	త్రుకుమ
122	4	వాన్మతి	వాన్మతి
126	6	తాన్మతి	తాన్మతి
126	24	కాన్మతి	కాన్మతి
127	6	కాన్మతి	కాన్మతి
128	19	సుమతా	సుమతా
130	13	జర్మత	జర్మత
130	16	ముఖ్యం	ముఖ్యం
132	3	గతి	గతి
132	26	గిరిహః	గిరిహః
137	15	వ్యక్తత్య	వ్యక్తత్య
137	25	పితే	పితే
139	1	మూర్త్య	మూర్త్య
139	5	పర్వతే	పర్వతే
145	9	వర్త్య	వర్త్య
145	20	చిన్తయా	చిన్తయా
146	13	ఆత్మత్య	ఆత్మత్య
148	13	మహాచ్యుతి	మహాచ్యుతి
148	19	రాయా	రాయా
149	26	త్రాతే	త్రాతే
155	10	పుష్ప	పుష్ప
156	19	మయశు	మయశు
157	9	సమస్తం	సమస్తం
159	8	జరాహి	జరాహి
160	7	ససర్వ	ససర్వ
161	8	చయశ్వా	చయశ్వా
164	3	ప్రస్పతా	ప్రస్పతా
167	25	పుణ్యరయి	పుణ్యరయి
170	2	క్రయ	క్రయ
171	14	పుష్ప	పుష్ప

పద్యం	పద్యం	అనువాదం	సాధు
172	21	తాపతయ	తాపతయ
174	23	తేవిశ్యం	తేవిశ్యం
181	2	గార్వరీ	గార్వరీ
188	14	తస్యవంత్స	తస్యవంత్స
189	3	శువజీజ	శువజీజ
189	14	మ్యుపవా	మ్యుపవా
„	21	కంఠత్యా	కంఠత్యా
192	8	అస్త్రేయః	అస్త్రేయః
193	8	హిత ఉ	హిత ఉ
195	2	తిష్ఠితాః	తిష్ఠితాః
„	24	తఇతి	తఇతి
196	7	గాయస్వా	గాయస్వా
„	11	గాయత్ర	గాయత్ర
204	7	భజసం	భజసం
206	5	ధాన్యః	ధాన్యః
207	17	తచ్చరణా	తచ్చరణా
211	19	మద్విశ్య	మద్విశ్య
212	10	త్యస్యజ్ఞాని	త్యస్యజ్ఞాని
„	12	సత్య	సత్యః
214	15	మర్షితః	మర్షితః
216	21	సతుప	సతుప
217	23	అకా	అకా
222	1	ణీమాన్మి	ణీమాన్మి
„	8	రవాన్మి	రవాన్మి
224	25	పవిశ్య	ప్రవిశ్య
227	1	రోహితే	రోహితే
„	4	ద్రధన్తర	ద్రధన్తర
229	11	మృత్యువ	మృత్యువ
„	24	మన్త్రేణ	మన్త్రేణ
231	20	మన్త్రేయే	మన్త్రేయే
232	14.15	ఋక్ మన్త	ఋక్ మన్త

అనువాద విశేషవిద్యాలయ హరి: ఓ.ఎ. తర్క

